ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

AGRICULTURA SOCIALISTĂ PE DRUMUL DEZVOLTĂRII INTENSIVE, MODERNE ȘI OBIECTIVELE EI DE VIITOR

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ — MANIFESTARE A UNITĂȚII ȘI SOLIDARITĂȚII TUTUROR ROMÂNILOR
VASILE NETEA

MANIFESTĂRI DE SOLIDARITATE ALE MASELOR POPULARE MAGHIARE CU RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI
ȘTEFAN CSUCSUJA

RAPOARTE CONSULARE INEDITE CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ DE LA BUCUREȘTI, ÎN AJUNUL ȘI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI
BEATRICE MARINESCU, ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

UNITATEA NAȚIONALĂ ȘI INDEPENDENȚA ROMÂNIEI OGLINDITE ÎN MEMORIALISTICA ȘI PRESA AMERICANĂ
CORNELIA BODEA

CONFLICTUL ITALO-ETIOPIAN ȘI UNELE SCHIMBĂRI ÎN RAPORTUL DE FORȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL
N. Z. LUPU

CONCEPȚIA POLITICĂ A REFORMATORULUI GERMAN MARTIN LUTHER
FLORENTINA CAZAN

DOCUMENTAR
RECENZII
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ
ÎNSEMNĂRI

5

TOMUL 30 1977

MAI

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

VASILE MACIU *(redactor responsabil)*; ION APOSTOL *(redactor responsabil adjunct)*; NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; TRAIAN LUNGU; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR *(membri)*.

Preţul unui abonament este de 120 lei.

În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin „PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI", Calea Victoriei nr. 125, sector 1.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu se la ILEXIM — Departamentul export—import presă. P.O. Box 136—137 telex 11226 — Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa redacţiei:
www.dacoromanica.ro
Bucureşti, tel. 50.72.41

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 30, nr. 5,
mai 1977

SUMAR

Agricultura socialistă pe drumul dezvoltării intensive, moderne și obiectivele ei de viitor 785

★

VASILE NETEA, Războiul pentru independență — manifestare a unității și solidarității tuturor românilor 799

ȘTEFAN CSUCSUJA, Manifestări ale solidarității maselor populare maghiare cu războiul pentru independența României 811

BEATRICE MARINESCU, ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, Rapoarte consulare inedite cu privire la activitatea diplomatică de la București, în ajunul și în timpul războiului pentru independența României 829

CORNELIA BODEA, Unitatea națională și independența României oglindite în memorialistica și presa americană 843

NICHITA ADĂNILOAIE, Noi documente privitoare la războiul pentru independență (1877—1878) 861

★

N. Z. LUPU, Conflictul italo-etiopian și unele schimbări în raportul de forțe pe plan internațional 883

FLORENTINA CAZAN, Concepția politică a reformatorului german — Martin Luther . 901

DOCUMENTAR

AUGUSTIN DEAC, Etape ale procesului de răspîndire și însușire a socialismului științific în mișcarea muncitorească și socialistă din România pînă în anul 1893 913

VICTOR AXENCIUC, Unificarea organismului economiei naționale și refacerea economică postbelică a României 931

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Activitatea Institutului de istorie „N. Iorga" în anul 1976; Publicațiile membrilor Institutului de istorie „N. Iorga" în anul 1976; Comunicări prezentate de membrii Institutului de istorie „N. Iorga" la manifestări științifice interne și internaționale în cursul anului 1976. 949

RECENZII

GHEORGHE PLATON, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană (1855—1859)*, Iași, Edit. Junimea, 1974, 348 p. *(Traian Ionescu)* . . 969

www.dacoromanica.ro

DUMITRU MUREȘAN, *Concepția economică a lui Ștefan Zeletin*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1975, 232 p. *(Vasile Bozga)* 971

IVAN UNGIEV, ȚVETA UNGIEVA, *Hristo Botev. Jivot i delo*, Sofia, 1975, Edit. Nauka i izkustvo, 823 p. *(Constantin N. Velichi)* 974

ROBERTO S. LOPEZ, *La révolution commerciale dans l'Europe médievale*, Paris, Aubier Montaigne, 1974, 252 p. (Collection historique dirigée par Paul Lemerle) *(Șerban Papacostea)* 979

ÎNSEMNĂRI

Istoria României: GH. PÂRNUȚĂ, *Învățători și profesori în revoluția de la 1848*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1976, 169 p. *(Victoria Popovici)*; CAMIL MUREȘAN, *Iancu de Hunedoara*, București, Edit. militară, 1976, 127 p. + 8 pl. Colecția „Domnitori și voievozi ai țărilor române" *(A. Păcuraru)*; **Istoria Universală:** JADWIGA KRZYZANIAKOWA, *Kancelaria królewska Władysława Jagielly, Studium zdziejow kultury politycznej Polski w XV wieku*, Cześi I (Cancelaria regală a lui Vladislaw Jagiello. Studiu din istoria culturii politice a Poloniei în secolul al XV-lea. Partea I), Poznań, 1972, 257 p. *(Ilie Corfus)*; FREDERICO BRITO FIGUEROA, *Tiempo de Ezequiel Zamora*, Tercera Edicion, Caracas, Ediciones Centauro, 1975, 531 p. *(Ioan I. Neacșu)* 985

ANDREI OȚETEA (1894—1977) 991

TRAIAN LUNGU (1927—1977) 995

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 30, No. 5,
mai 1977

SOMMAIRE

L'agriculture socialiste sur la voie du développement intensif, moderne et ses directives d'avenir 785

★

VASILE NETEA, La guerre pour l'indépendance — manifestation de l'unité et de la solidarité de tous les Roumains 799

ȘTEFAN CSUCSUJA, Manifestations de solidarité des masses populaires hongroises avec la guerre pour l'indépendance de la Roumanie 811

BEATRICE MARINESCU, ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, Rapports consulaires inédits concernant l'activité diplomatique de Bucarest à la veille et pendant la guerre pour l'indépendance de la Roumanie 829

CORNELIA BODEA, L'unité nationale et l'indépendance de la Roumanie reflétées dans la presse et les écrits mémorialistiques américains 843

NICHITA ADĂNILOAIE, Nouveaux documents concernant la guerre pour l'indépendance 861

★

N. Z. LUPU, Le conflit italo-éthiopien et certaines modifications intervenues dans le rapport de forces sur le plan international 883

FLORENTINA CAZAN, La conception politique du réformateur allemand Martin Luther 901

DOCUMENTAIRE

AUGUSTIN DEAC, Etapes du processus de diffusion et d'assimilation du socialisme scientifique dans le mouvement ouvrier et socialiste de Roumanie jusqu'en 1893 913

VICTOR AXENCIUC, L'unification de l'organisme de l'économie nationale et la reconstruction économique de la Roumanie d'après la guerre 931

LA VIE SCIENTIFIQUE

I 'activité déployée par l'Institut d'histoire „N. Iorga" en 1976 ; Les publications des membres de l'Institut d'histoire „N. Iorga" en 1976 ; Communications présentées par les membres de l'Institut d'histoire „N. Iorga" à diverses manifestations scientifiques internes et internationales en 1976 949

COMPTES RENDUS

GHEORGHE PLATON, *Lupta românilor pentru unitatea națională. Ecouri din presa europeană (1855—1859)* (La lutte des Roumains pour l'unité nationale. Echos de la presse européenne (1855—1859), Jassy, Editions Junimea, 1974, 384 p. *(Traian Ionescu)* 969

www.dacoromanica.ro

DUMITRU MUREȘAN, *Concepția economică a lui Ștefan Zeletin* (La conception économique de Ștefan Zeletin), Bucarest, Editions de l'Académie de la R. S. de Roumanie, 1975, 232 p. *(Vasile Bozga)* 971
IVAN UNGIEV, ȚVETA UNGIEVA, *Hristo Botev, Iivot i delo,* Sofia, 1975, Ed. Nauka i izkustvo, 823 p. *(Constantin N. Velichi)* 974
ROBERTO S. LOPEZ, *La révolution commerciale dans l'Europe médiévale*, Paris, Aubier Montaigne, 1974, 252 p. (Collection historique dirigée par Paul Lemerle) *(Șerban Papacostea)* 979

NOTES

Histoire de la Roumanie: GH. PÂRNUȚĂ, *Învățători și profesori în revoluția de la 1848* (Instituteurs et professeurs pendant la révolution de 1848), Bucarest, Editions didactiques et pedagogiques, 1976, 163 p. *(Victoria Popovici);* CAMIL MUREȘAN, *Iancu de Hunedoara,* Bucarest, Editions militaires, 1976, 127 p. + 8 pl. La Collection „Domnitori și voievozi ai țărilor române". *(A. Păcuraru);* **Histoire Universelle**: JADWIGA KRZYZANIAKOWA, *Kancelaria krolewska wladyslawa Jagielly,* Studium zdriejow kultury politycznej Polski w XV wieku, Czeji I (La Chancellerie royale de Ladislas Jagellon. Etude de l'histoire de la culture politique de la Pologne au XV-e siècle. Ière partie), Poznan, 1972, 257 p. *(Ilie Corfus)*; FREDERICO BRITO FIGUERO, *Tiempo de Ezequiel Zamora,* Tercera Edicion. Caracas, Ediciones Centauro, 1975, 531 p. *(Ioan I. Neacșu)* 985

ANDREI OȚETEA (1894—1977) 991

TRAIAN LUNGU (1927—1977) 995

www.dacoromanica.ro

AGRICULTURA SOCIALISTĂ PE DRUMUL DEZVOLTĂRII INTENSIVE, MODERNE ŞI OBIECTIVELE EI DE VIITOR

Actualitatea socialistă a patriei noastre a înregistrat în zilele de 18—20 aprilie 1977 desfăşurarea primului *Congres al consiliilor de conducere ale unităţilor agricole socialiste, al întregii ţărănimi*, eveniment de seamă pe drumul făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate pe pământul României. Integrîndu-se pe deplin în spiritul istoricelor hotărîri ale Congresului al XI-lea al partidului, al documentelor sale programatice care călăuzesc întreaga activitate a poporului nostru pentru o lungă şi fructuoasă perioadă de evoluţie, Congresul ţărănimii a marcat un moment nou în viaţa social-politică a ţării noastre, reunind pentru prima oară, într-un complex unitar, lucrările a patru forumuri reprezentative : al treilea Congres al Uniunii Naţionale a Cooperativelor agricole de producţie, Conferinţa consiliilor oamenilor muncii din întreprinderi agricole de stat, Conferinţa consiliilor oamenilor muncii din staţiunile pentru mecanizarea agriculturii şi Consfătuirea agricultorilor din localităţile necooperativizate. Ilustrînd prin însăşi componenţa lui unitatea tuturor oamenilor muncii din agricultură în jurul politicii partidului, a ţelurilor majore ale societăţii noastre, Congresul ţărănimii — care a reunit peste 11 000 de participanţi din toate domeniile agriculturii — a avut un caracter larg reprezentativ, analizînd şi dezbătînd o problemă esenţială pentru ridicarea societăţii româneşti pe noi trepte ale progresului şi civilizaţiei : problema dezvoltării intensive şi modernizării agriculturii, a realizării unei producţii agricole de mare randament şi înaltă productivitate, creşterea, pe această bază, a bunăstării întregii ţărănimi, înflorirea economico-socială a satului românesc.

Ampla şi profunda expunere a secretarului general al partidului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, consacrată acestei vaste şi complexe problematici, care a imprimat lucrărilor şi hotărîrilor Congresului conţinutul esenţial călăuzitor, o înaltă ţinută principială, constituie — ca şi în atîtea alte momente definitorii şi decisive pentru desfăşurarea vastei opere de edificare a socialismului în România din ultimii ani — o nouă expresie a politicii ştiinţifice, creatoare a partidului, un strălucit şi cuprinzător bilanţ al înfăptuirilor noastre pe tărîmul agriculturii şi, totodată, un program concret şi eficient de acţiune pentru toţi cei ce muncesc în acest sector de bază al economiei naţionale.

Expunerea Secretarului general al partidului reprezintă o elocventă întruchipare, conformă cu cerinţele etapei actuale, a principiilor ce guvernează procesul obiectiv de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate înscrise în Programul P.C.R., care situează pe prim plan „creşterea puternică a forţelor de producţie pe baza cuceririlor revoluţiei tehnico-

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 5, p. 785—798, 1977.

www.dacoromanica.ro

științifice, astfel încît să se poată asigura sporirea continuă a producției de bunuri materiale în vederea satisfacerii largi a necesităților de consum ale întregului popor, dezvoltarea multilaterală a societății" [1]. Totodată, își găsesc o aplicare dialectică, într-o abordare complexă și unitară, și celelalte principii referitoare la asigurarea unui raport just între industrie și agricultură, la dezvoltarea cu prioritate a industriei socialiste și la dezvoltarea intensivă a agriculturii, definită clar ca o ramură de bază a economiei naționale, la însemnătatea creșterii productivității muncii sociale, a eficienței economice și a calității produselor în toate ramurile economice, la rolul învățămîntului și științei ca factori indispensabili pentru progresul societății, la necesitatea perfecționării continue a relațiilor de producție, a conducerii și organizării activității economico-sociale, a organizării muncii și a producției, la lichidarea progresivă a deosebirilor esențiale dintre munca în agricultură și cea din industrie, la dezvoltarea localităților rurale astfel încît să se realizeze un raport just, echitabil, între condițiile de viață de la orașe și cele de la sate, la adîncirea democrației socialiste prin sporirea gradului de participare a maselor la adoptarea deciziilor esențiale, la ridicarea — în final — a nivelului general de civilizație materială și spirituală a întregului popor.

Reținînd, în chip firesc, atenția întregii noastre națiuni, înscris ca un moment de seamă pe traseul înaintării sale pe drumul indicat de partid, Congresul consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimi are o semnificație cu atît mai amplă cu cît s-a desfășurat în anul în care aniversăm un secol de la cucerirea independenței de stat a României, în care comemorăm șapte decenii de la răscoala din 1907, în care se împlinesc 15 ani de la încheierea cooperativizării agriculturii și, curînd, 30 de ani de la proclamarea republicii. Trecutul, prezentul și viitorul stau față în față, iar din compararea lor națiunea noastră trage bogate învățăminte, găsește noi argumente care confirmă, odată în plus, justețea căii pe care a ales-o și care-i asigură înaintarea neabătută pe magistrala progresului istoric, a bunăstării și dezvoltării conforme cu aspirațiile și idealurile sale, înfăptuită sub conducerea partidului și în folosul tuturor celor ce muncesc.

Marele forum al oamenilor muncii din agricultură, cel mai larg și reprezentativ, a constituit un nou prilej de a se evoca, de la înalta tribună a congresului, *rolul însemnat jucat de țărănime în decursul istoriei României*, de a se face „o retrospectivă a trecutului de lupte și jertfe al țărănimii noastre, a eroismului cu care ea a acționat, secole de-a rîndul, ca principală forță socială revoluționară a țării pentru împlinirea aspirațiilor fundamentale ale poporului, pentru asigurarea progresului economic și social și afirmarea de sine stătătoare a patriei" și totodată, „relevarea rolului pe care țărănimea îl joacă astăzi, în alianță cu clasa muncitoare — clasa conducătoare a societății — cu ceilalți oameni ai muncii, în lupta pentru zidirea pe pămîntul României a celei mai drepte societăți — societatea socialistă și comunistă" [2]. Între rolul din trecut al țărănimii ca *principală*

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 65—66.

[2] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la realizarea unei agriculturi intensive, moderne, de mare randament și înaltă productivitate, la creșterea bunăstării întregii țărănimi*, București, Edit. politică, 1977, p. 7.

www.dacoromanica.ro

forță socială revoluționară a țării și rolul ei de azi partidul nostru vede o strînsă și organică legătură de continuitate.

Rolului jucat de țărănime din trecutul îndepărtat și pînă la încheierea procesului de cooperativizare a agriculturii îi sînt consacrate primele trei capitole ale amplei expuneri a tovarășului Nicolae Ceaușescu, capitole intitulate semnificativ „Țărănimea — forță socială de bază a luptei poporului român pentru libertate și neatîrnare, pentru progres, pentru transformarea revoluționară a societății", „Marea răscoală din 1907 — una din paginile cele mai măreție și mai tragice din istoria luptei țărănimii pentru dreptate socială, pentru o viață mai bună", „Alianța muncitorească-țărănească — principala forță motrice a dezvoltării revoluției populare, democratice, a înfăptuirii revoluției socialiste și victoriei noii orînduiri în patria noastră". Expunerea amplă a rolului jucat de țărănime de-a lungul secolelor, sub multiple și variate aspecte, constituie o confirmare a principiilor materialismului istoric cu privire la faptul că maselor largi de producători ai bunurilor materiale le revine rolul fundamental în crearea și desfășurarea procesului istoric, în mersul înainte al societății.

O latură esențială a acestui rol o constituie faptul că „în ciuda atîtor furtuni ale istoriei, țărănimea a asigurat permanența neclintită a poporului nostru pe aceste meleaguri, păstrînd totodată comoara limbii și culturii naționale, și înaltele virtuți ale spiritului popular. Ea a fost mult timp principala făuritoare a bunurilor materiale și spirituale, clasa care prin munca ei îndîrjită a făcut să renască, de atîtea ori, din cenușă și ruină, țara distrusă și prădată de cotropitori" [3]. Atît în timp de pace, cît și în vremuri grele, temeliile existenței materiale a societății au fost asigurate de țărănime.

Masele țărănești au avut un mare rol și pe tărîmul creației spirituale, manifestîndu-și nesecatele resurse de sensibilitate și înțelepciune atît în variatele domenii ale artei populare, cît și „într-un cod moral superior în care sînt înscrise, la loc de frunte, cinstea și omenia, dragostea de muncă și de natură, dîrzenia și neînfricarea în fața greutăților, vitejia și eroismul"[4]. Verificate și afirmate în decursul existenței multiseculare a poporului nostru, aceste însușiri constituie astăzi o bogată moștenire moral-spirituală, o temelie generală a procesului de făurire a omului nou, constructor conștient al socialismului multilateral dezvoltat.

În ampla expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu s-a evidențiat și omagiat, de asemenea, în cuvinte înălțătoare, țărănimea pentru faptul că a fost întotdeauna vajnica apărătoare a gliei strămoșești împotriva dominației străine, a expansiunii marilor imperii, că ea s-a ridicat ca un zid în fața a nenumărate năvăliri și agresiuni.

„Ori de cîte ori țara a fost în primejdie — a subliniat secretarul general al partidului — țărănimea a pus mîna pe arme și a sărit la luptă fără să pregete, dovedind o înaltă conștiință patriotică, nestinsă dragoste pentru pămîntul strămoșesc, un impresionant spirit de jertfă. Reprezentînd cea mai mare parte a poporului, țăranii au fost aceia care, de-a lungul secolelor, au asigurat integritatea și libertatea patriei" [5]. Contingentele principale ale oștirilor lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad

[3] Nicolae Ceaușescu, *idem*.
[4] Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 8.
[5] Nicolae Ceaușescu, *idem*.

www.dacoromanica.ro

Ţepeş, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi a numeroşi alţi domnitori români, care i-au înfruntat pe năvălitori şi au cucerit strălucite şi răsunătoare victorii, au fost alcătuite din ţărani. Iar după cum s-a subliniat cu alte prilejuri, eroismul şi spiritul lor de sacrificiu, capacitatea lor de a pune mai presus de propria lor viaţă, interesele neamului şi ale naţiunii — a constituit nu numai un factor de păstrare a fiinţei poporului român, ci şi o puternică stavilă la adăpostul căreia alte ţări şi popoare din Europa au putut să-şi dezvolte, în relativă linişte, viaţa materială şi spirituală. La temelia înfăptuirilor lor — cu care, pe drept, se mîndresc — se află însă şi sîngele vărsat de ţăranii români în încleştarea îndelungată cu armatele năvălitorilor, aici, pe meleagurile de la Carpaţi şi Dunăre.

În expunerea prezentată Congresului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a evidenţiat distinct şi meritul istoric al ţărănimii de a fi constituit „forţa socială care a participat activ la înfăptuirea marilor deziderate şi aspiraţii naţionale ale poporului nostru, fiind prezentă în toate marile momente ale procesului de făurire a statului naţional unitar"[6]. Alături de celelalte forţe sociale înaintate ale societăţii româneşti, ţărănimea a sprijinit din răsputeri — cu forţa de masă şi animată de nobleţea idealului naţional — marile acte istorice ale Unirii Principatelor din 1859 prin care se înfăptuia statul naţional modern, dobîndirea independenţei de stat a României în războiul din 1877—1878 — în cursul căruia, reînviind glorioasele tradiţii de vitejie din trecut, a înscris cu sîngele ei pagini nepieritoare în istoria patriei —, precum şi desăvîrşirea statului naţional unitar în 1918, a cărui imagine încălzise inimile şi polarizase energiile a numeroase generaţii de înaintaşi militanţi iluştri sau soldaţi anonimi ai cauzei naţionale — şi pentru care ţăranii îmbrăcaţi în haine ostăşeşti n-au ezitat să-şi verse, fără rezerve, sîngele în memorabilele bătălii de la Mărăşti, Oituz şi Mărăşeşti. Ei au creat şi cimentat astfel edificiul statal al patriei întregite, punînd temelii trainice pentru mersul ei ascendent spre viitor.

O altă latură a rolului fundamental jucat de ţărănime în istoria ţării, relevată pe larg de secretarul general al partidului, s-a manifestat pregnant „în lupta pentru dreptate socială şi naţională, împotriva exploatării şi asupririi feudale şi capitaliste, pentru o viaţă mai dreaptă, mai demnă. Istoria patriei este jalonată de nenumărate răscoale ţărăneşti împotriva asupririi feudale şi burghezo-moşiereşti. Aceste mişcări constituiau o expresie a cerinţelor obiective ale evoluţiei societăţii româneşti, a necesităţii realizării unor schimbări care să deschidă drum liber dezvoltării forţelor de producţie, progresului general economico-social al ţării, să asigure condiţii de viaţă mai bune pentru masele largi populare"[7].

Au fost evocate, în această ordine de idei, marea răscoală de la Bobîlna din 1437, una dintre cele mai puternice mişcări ţărăneşti din Europa, răscoala ţăranilor români şi maghiari din 1514 condusă de Gheorghe Doja — apreciată, precum se ştie, de către Engels ca un veritabil „război ţărănesc" — şi răscoala iobagilor din 1784 condusă de Horia, Cloşca şi Crişan.

În secolul al XIX-lea, pe măsură ce feudalismul ca orînduire dominantă se destrăma, iar societatea românească resimţea tot mai mult necesitatea unor transformări sociale şi naţionale cu caracter revoluţionar,

[6] Nicolae Ceauşescu, *idem*.
[7] Nicolae Ceauşescu, *idem*, p. 9.

www.dacoromanica.ro

„țărănimea joacă un rol de seamă în lupta pentru realizarea reformelor democratice cerute de descătușarea forțelor de producție și dezvoltarea relațiilor noi, capitaliste, pentru afirmarea în viața politică a țării a maselor largi populare" [8]. Acest rol se manifestă energic în revoluția din 1821 care — marcînd începutul istoriei moderne a României — a ridicat pe o treaptă superioară mișcările sociale țărănești, în revoluția de la 1848 din Țara Românească, Moldova și Transilvania, în cursul căreia se constată o remarcabilă identitate de țeluri pe tot cuprinsul teritoriului național și în care țărănimea — împreună cu masele muncitoare orășenești — a acționat pentru cauza progresului general al țării, precum și în răscoalele din 1888, 1894, 1899, 1904, care au prefigurat și pregătit marea ridicare de masă din 1907.

Evocării acestui eveniment de seamă din istoria luptelor țărănimii pentru dreptate socială, pentru transformări structurale în societatea românească îi este consacrat în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu un amplu și cuprinzător pasaj. Sînt, astfel, rememorate, cauzele care au dus la declanșarea marii răscoale, cauze ce-și aveau rădăcinile în structura sistemului de relații agrare din România, precum și în rînduielile social-politice instaurate de clasele exploatatoare. Dar una dintre aceste cauze se detașa îndeosebi, pe prim plan: „Menținerea unor puternice relații feudale în agricultură constituia un grav anacronism social, o frînă a procesului de dezvoltare a relațiilor capitaliste, a ridicării economice a României. Lichidarea acestei stări de lucruri devenise o cerință din cele mai acute ale progresului societății românești, de care depindeau accelerarea dezvoltării forțelor de producție, propășirea economico-socială a țării" [9].

Înăbușită în sînge de către clasele exploatatoare, răscoala din 1907 s-a bucurat de simpatia imensei majorități a opiniei publice românești și în primul rînd de solidaritatea activă a clasei muncitoare; mișcarea socialistă a luat o poziție de sprijinire a cauzei țărănimii exploatate, iar intelectualitatea, prin cei mai iluștri exponenți ai săi și-a manifestat de asemenea adeziunea.

Prin amploarea și urmările sale — și deși înfrîntă — „răscoala din 1907 a constituit un moment de seamă în realizarea marilor transformări sociale la sate, ea a dat un puternic imbold organizării și unirii țărănimii, realizării alianței de luptă dintre clasa muncitoare și țărănime, luptei pentru dreptate socială, pentru o viață mai bună, liberă" [10].

În balanța factorilor care au determinat după primul război mondial efectuarea de către burghezie a unei largi reforme agrare, ca și în întreaga evoluție ulterioară a problemei agrare din România epocii capitaliste, amintirea lui 1907 și a energiei revoluționare desfășurate atunci de țărănime, pericolul producerii unui „nou 1907" au exercitat o vie și puternică influență.

Pornind de la rolul jucat de țărănime în istoria multiseculară a patriei și comemorînd, totodată, împlinirea a 7 decenii de la marea răscoală a țărănimii din 1907, una din cele mai măreți și mai tragice pagini din

[8] Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 9.

[9] Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 10.

[10] Nicolae Ceaușescu, *idem*, p. 11.

www.dacoromanica.ro

istoria noastră, „congresul a cinstit cu adîncă veneraţie memoria celor 11 000 de martiri care au căzut cu prilejul răscoalei şi a adus un fierbinte omagiu întregii noastre ţărănimi care a purtat cu vitejie, timp de secole, flacăra progresului pe pămîntul României" [11].

Expunerea secretarului general al partidului, prezentată în faţa Congresului consiliilor de conducere ale unităţilor agricole socialiste, al întregii ţărănimi, se opreşte apoi asupra epocii care începe odată cu făurirea statului naţional unitar, cînd România intră într-o etapă nouă de dezvoltare economico-socială. Experienţa istorică a acestei etape, în care un rol tot mai important pe arena vieţii politice începe să joace clasa muncitoare, arată că numai muncitorimea, în frunte cu partidul ei revoluţionar s-a dovedit în stare să-şi asume sarcina de a rezolva problema ţărănească, de a organiza şi conduce lupta ţărănimii — care reprezenta cea mai numeroasă forţă socială — împotriva exploatării şi asupririi. Acest fapt era în perfectă consonanţă şi continuitate cu tradiţiile mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, care încă de la începuturile sale a apreciat marele potenţial revoluţionar al maselor ţărăneşti, precum şi necesitatea şi posibilitatea făuririi alianţei muncitoreşti-ţărăneşti. Partidul Comunist Român a înscris în programul său, încă de la înfiinţare, soluţionarea revoluţionară a problemei agrare, în strînsă legătură cu celelalte probleme vitale ale societăţii româneşti. În cele două decenii interbelice, şi mai ales în anii premergători celui de al doilea război mondial, mobilizată de partid şi în strînsă alianţă cu clasa muncitoare, ţărănimea a participat la marile acţiuni politice desfăşurate de poporul nostru împotriva fascismului şi războiului, pentru apărarea libertăţilor democratice şi a integrităţii ţării.

Un moment hotărîtor în istoria patriei noastre a fost marcat de victoria insurecţiei armate naţionale, antifasciste şi antiimperialiste, din august 1944. Prin ea a fost inaugurată o epocă de profunde transformări revoluţionare, democratice în societatea românească. Înfăptuirea reformei agrare din martie 1945 a dus la lichidarea proprietăţii moşiereşti şi a moşierimii ca clasă, la trecerea pămîntului în mîinile ţărănimii muncitoare. „În focul luptei pentru reforma agrară — aşa cum subliniază secretarul general al partidului — s-a întărit şi mai puternic alianţa muncitorească-ţărănească — principala forţă motrice care a hotărît dezvoltarea revoluţiei populare, democratice, înfăptuirea revoluţiei socialiste, victoria edificării noii orînduiri pe pămîntul patriei noastre" [12].

Marele act istoric de la 23 august 1944 a deschis şi perspectiva trecerii la o nouă orînduire socială, la orînduirea socialistă, a cărei făurire a putut începe după cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare şi celelalte categorii de oameni ai muncii, la 30 decembrie 1947, şi după naţionalizarea, în iunie 1948 a principalelor mijloace de producţie şi crearea proprietăţii socialiste de stat, bun al întregului popor. Punînd în centrul strategiei sale de transformare socialistă a societăţii politica de industrializare a ţării — ca bază a tuturor celorlalte prefaceri revoluţionare — partidul s-a preocupat, totodată, de dezvoltarea şi reorganizarea pe baze socialiste a agriculturii, ca şi a celorlalte sectoare. În perspectiva celor, aproape trei decenii care

[11] *Hotărîrea Congresului consiliilor de conducere ale unităţilor agricole socialiste, al întregii ţărănimi*, în „Scînteia", anul XLVI, nr. 10.784 din 22 aprilie 1977, p. 2.

[12] Nicolae Ceauşescu, *idem*, p. 13—14.

www.dacoromanica.ro

au trecut de atunci iese şi mai clar în evidenţă însemnătatea istorică a Plenarei din 3—5 martie 1949, prin care partidul „a trasat sarcina organizării pe baze socialiste a agriculturii noastre, ca singura cale pentru rezolvarea justă a problemei agrare în România, pentru ridicarea economico-socială a satului românesc, satisfacerea, în condiţiile noi, a cerinţelor economiei naţionale, creşterea nivelului de trai al ţărănimii şi întregului popor"[13].

Reorganizarea din temelii a producţiei şi a relaţiilor sociale la sate — echivalente prin caracter şi rezultate cu o veritabilă revoluţie agrară [14] — a fost însoţită, precum se ştie, de creşterea continuă a producţiei agricole, de crearea unor condiţii tot mai bune de muncă şi de viaţă pentru ţărănime. Generalizarea relaţiilor de producţie socialiste la oraşe şi sate, crearea bazei tehnico-materiale a socialismului, realizarea economiei socialiste unitare au consacrat victoria deplină a socialismului în toate sectoarele de activitate.

A primit astfel o strălucită confirmare în practică, în viaţă, orientarea consecventă urmată de partid în politica sa agrară. Aniversînd împlinirea a 15 ani de la încheierea cooperativizării în România, forumul întregii ţărănimi a consemnat în documentul său final: „Congresul a evidenţiat uriaşele transformări revoluţionare care au avut loc, în anii construcţiei socialiste, în agricultura ţării, în viaţa satului românesc, profundele schimbări pe care socialismul le-a determinat în condiţiile de muncă şi de viaţă ale ţărănimii. Prin înfăptuirea cooperativizării şi lichidarea pentru totdeauna a explotării, ţărănimea a devenit o clasă cu adevărat nouă, care-şi făureşte în mod liber o viaţă demnă, tot mai îmbelşugată; alături de muncitorime — clasa conducătoare în societatea noastră — de intelectualitate, de toate celelalte categorii de oameni ai muncii, ea este o forţă de bază a naţiunii noastre care participă activ şi aduce o contribuţie esenţială la creşterea venitului naţional, la satisfacerea cerinţelor populaţiei şi ale industriei, la înfăptuirea măreţului Program stabilit de Congresul al XI-lea al partidului, la întreaga operă de făurire a societăţii socialiste şi comuniste pe pămîntul României" [15].

★

Un interes teoretic şi practic cu totul deosebit prezintă acele capitole din expunerea secretarului general al partidului în care sînt înfăţişate pe larg realizările obţinute pînă în prezent de agricultura noastră, precum şi programul de măsuri pentru dezvoltarea ei în viitor. Ele produc o puternică impresie sub o multitudine de aspecte şi îndeamnă la reflecţie.

Desfăşurată sub ochii noştri şi prin participarea generaţiilor actuale, istoria zilelor noastre este şi ea *istorie*, cum pe drept cuvînt s-a spus. Ca atare, cunoaşterea realizărilor epocii socialiste, a înfăptuirilor contemporane ale agriculturii româneşti, prezintă, în acelaşi timp, valenţele istoriei, reprezentînd sintetizarea şi generalizarea drumului parcurs şi rezultatelor dobîndite de societatea noastră într-o etapă distinctă a dezvoltării ei.

[13] Nicolae Ceauşescu, *idem*, p. 14.

[14] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Bucureşti, Edit. politică, 1972, p. 921.

[15] *Hotărîrea Congresului consiliilor de conducere ale unităţilor agricole socialiste, al întregii ţărănimi, loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu nu se limitează însă la înfățișarea de ansamblu a acestor rezultate — rezultate strălucite ce conturează limpede o nouă treaptă calitativă în evoluția istorică a agriculturii românești — , ci pătrunde cu analiza dincolo de cifrele medii, investigînd exemplar cauzele și mecanismele social-economice care au dus la obținerea acestor succese, evidențiind laturile sau sectoarele în care — în contextul succesului general — s-ar fi putut obține rezultate mai bune. Sînt luați în considerare, într-o abordare multilaterală și unitară, totalitatea factorilor ce au concurat la dobîndirea acestor rezultate. Totodată, în spiritul autocritic caracteristic metodei de muncă și de analiză a partidului nostru — reflectînd, prin aceasta, și capacitatea de autoreglare, de autocorectare a socialismului și a mecanismelor social-economice create de el — sînt scoase la iveală și lipsurile, nerealizările care au frînat sau mai frînează mersul mai rapid al societății românești spre parametrii cei mai înalți ai progresului și civilizației.

Acele capitole din expunerea secretarului general al partidului nostru în care sînt înfățișate realizările de pînă acum, experiența dobîndită, precum și obiectivele, tendințele și cerințele de viitor ale agriculturii, configurează o adevărată strategie a dezvoltării intensive, a modernizării continue a agriculturii noastre, a ridicării ei la nivelul realizărilor obținute de țările avansate ale lumii în acest domeniu.

Confruntate cu trecutul capitalist al României, realizările de azi ale agriculturii pun în lumină și mai puternic serioasele, gravele neajunsuri ale unor lungi epoci în care oficialitățile vremii nu se preocupau de ridicarea efectivă a agriculturii, de depășirea stadiului tradițional, meșteșugăresc, în care se afla în cea mai mare parte, nu-și făceau o reală preocupare — decît, cel mai adesea, din rațiuni ce țineau de menținerea „ordinii" existente — de felul cum trăia și muncea țărănimea. Dominația proprietății private, structurile politice și orientările de politică economică pe care le genera, faptul că legea fundamentală a acelui trecut era obținerea rentei pentru moșieri sau a profitului capitalist prin exploatarea producătorului direct — toate acestea erau stavile de netrecut în calea alocării centralizate de resurse care să permită ieșirea agriculturii din starea ei de înapoiere și înscrierea ei pe orbita progresului economic și social. Soluțiile de „ameliorare", fragmentare și inconsecvent susținute, nu puteau înlătura racilele existente. Realizările de azi ale agriculturii românești constituie o replică vie a prezentului socialist la probleme pe care orînduirile trecute fie că nu și le-au pus, fie că, punîndu-și-le, n-au fost în stare să le rezolve.

Logica însăși a progresului istoric arată că rezolvările se aflau nu *în cadrul*, ci *dincolo* de acele orînduiri. Soluția era, deci, înainte de toate (și înainte de a fi *economică*), o soluție de ordinul puterii existente, de ordin politic.

„Secretul" rezultatelor mărețe obținute de țara noastră în dezvoltarea agriculturii stă în conducerea politică a societății de către clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, în concepția lui, care — situînd pe prim plan industrializarea socialistă a României — a urmărit să realizeze o concordanță cît mai deplină între relațiile de producție și forțele de producție, o adecvată așezare a cadrului organizatoric necesar, o instruire profesională continuă a producătorului agricol, toate

www.dacoromanica.ro

acestea fructificate superior în condiţiile unei conştiinţe noi, socialiste, veritabil „liant" al tuturor celorlalte elemente şi — ea însăşi — puternic factor motor al dezvoltării.

Un amplu capitol din expunerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu înfăţişează „Marile realizări dobîndite în dezvoltarea generală a economiei naţionale, în dotarea şi modernizarea agriculturii, în creşterea producţiei agricole vegetale şi animale". La temelia acestor realizări se află, înainte de toate, faptul că industria socialistă a creat condiţii pentru întărirea şi modernizarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, asigurînd astfel condiţiile necesare pentru creşterea continuă a producţiei agricole. Cifrele referitoare la situaţia bazei tehnico-materiale a agriculturii în anii 1950, 1962 şi 1976 sînt concludente în această privinţă. Reţine atenţia, în special, progresul considerabil realizat după încheierea cooperativizării, ilustrat de următoarele date : între 1962 şi 1976 numărul tractoarelor fizice a crescut de la 57.500 la 128.000, astfel încît suprafaţa arabilă ce revine la un tractor s-a redus de la 173 hectare la 76 hectare ; între aceeaşi ani îngrăşămintele chimice livrate de industrie au crescut de la 137.000 de tone la 1.144.000 de tone, iar suprafaţa amenajată pentru irigaţii — de la 191.000 ha la 1.729.000 ha. Aceste cifre, care condensează eforturi perseverente depuse timp de mulţi ani, reflectă contribuţia preţioasă a clasei muncitoare la dotarea şi modernizarea agriculturii, exprimă forţa pe care o reprezintă alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănime.

În aceste condiţii, precum şi datorită activităţii depuse de oamenii muncii din agricultură, a crescut simţitor producţia agricolă vegetală şi animală, obţinîndu-se în 1976 cea mai mare producţie agricolă din istoria României. De la încheierea cooperativizării şi pînă în 1976, adică într-un interval de 15 ani, producţia de cereale a sporit de peste două ori, atingînd aproape 20 de milioane tone, cea de sfeclă de zahăr de aproape 3,5 ori, de cartofi de toamnă de circa două ori, de legume de aproape 2,5 ori. O linie ascendentă au urmat, de asemenea, şi efectivele de animale şi păsări. Un fenomen caracteristic pentru resursele de sporire a producţiei agricole îl constituie creşterea simţitoare a numărului de unităţi agricole care obţin constant producţii înalte, producţii record.

„Toate acestea — după cum a arătat secretarul general al partidului — demonstrează, încă o dată, justeţea politicii agrare a partidului nostru de aşezare a agriculturii pe baze socialiste, importanţa istorică acooperativizării, care, în condiţiile ţării noastre, s-a dovedit singura cale de ridicare a agriculturii la nivelul cerinţelor întregii economii, ale dezvoltării generale a societăţii. Totodată, se confirmă cu putere realismul hotărîrilor Congresului al XI-lea, al prevederilor planului cincinal actual, faptul că agricultura noastră socialistă dispune de mari resurse şi posibilităţi" [16].

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu s-a referit apoi, în expunerea prezentată Congresului agricultorilor, la o serie de deficienţe şi fenomene negative ce s-au manifestat şi se manifestă în domeniul agriculturii. Astfel, o bună perioadă de timp, în trecut, importanţa agriculturii în ansamblul economiei noastre a fost grav subestimată, ceea ce a avut drept consecinţă

[16] Nicolae Ceauşescu, *Expunere cu privire la realizarea unei agriculturi intensive, moderne, de mare randament şi înaltă productivitate, la creşterea bunăstării întregii ţărănimi*, Bucureşti, Edit. politică, p. 20—21.

www.dacoromanica.ro

neglijarea dezvoltării bazei tehnico-materiale sub diverse aspecte. Pentru lichidarea acestei situații s-au luat însă măsurile corespunzătoare de dotare și modernizare. În prezent, principala lipsă, care se cere neîntîrziat lichidată, este valorificarea insuficientă a condițiilor și posibilităților de care dispunem , nu peste tot se folosește rațional pămîntul, se manifestă serioase lipsuri în realizarea programului de irigații și în folosirea bazei tehnico-materiale; se produc încă pierderi datorită neglijențelor la recoltare, transport și depozitare; într-o serie de unități cheltuielile materiale de producție sînt, încă, foarte ridicate, fapt ce influențează negativ rezultatele economico-financiare.

Se mai manifestă lipsuri în activitatea organelor de conducere a agriculturii, în repartizarea cadrelor de specialiști, în munca unor organe și organizații de partid în conducerea activității din agricultură. Semnalarea și înlăturarea acestor lipsuri este menită să deschidă drum larg unor realizări și mai mari în viitor, denotînd luciditatea și ancorarea adîncă în realități a politicii partidului.

Mai multe capitole din expunerea secretarului general al partidului și — pe baza acesteia — ample pasaje din hotărîrea adoptată de Congres se referă pe larg și detaliat la *Programul unitar privind dezvoltarea agriculturii în cincinalul 1976—1980*, vast program de înflorire a agriculturii noastre, elaborat în concordanță cu hotărîrile Congresului al XI-lea al partidului privind realizarea unei agriculturi intensive, de înaltă productivitate, în măsură să asigure aprovizionarea în cele mai bune condiții a economiei și a populației cu produse agroalimentare. „Programul unitar" este concretizat, la rîndul său, în *programe speciale* pe sectoare, subramuri, grupe de culturi și specii de animale. În vederea atingerii obiectivelor stabilite în diferitele domenii ale producției agricole este prevăzut un sistem corelat de măsuri privitoare la : dezvoltarea în continuare și modernizarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, la folosirea deplină a pămîntului și a întregului potențial tehnic și uman existent, la creșterea eficienței economice, la aplicarea largă în agricultură — corespunzător exigențelor cincinalului revoluției tehnico-științifice — a cuceririlor științei și tehnicii moderne, la creșterea gradului de calificare a cadrelor din agricultură și la organizarea pe baze noi a învățămîntului profesional agricol, pentru întreaga țărănime.

Rezumate la esența lor, aceste prevederi înseamnă : *modernizare și eficiență*. Dimensiunile efortului depus se pot judeca după cîteva cifre reprezentative : în 1980 producția de cereale va atinge 23 de milioane tone, investițiile destinate agriculturii în întreg cincinalul vor fi de 1,6 ori mai mari decît în cincinalul 1971—1975, atingînd 120 de miliarde lei, iar numărul de tractoare va spori cu încă 70 000 (fără a mai socoti numeroase alte mașini agricole), adică cu circa 55% față de totalul existent la sfîrșitul cincinalului precedent.

Atingerea obiectivelor propuse necesită, de asemenea, perfecționarea organizării și conducerii agriculturii. Pe această linie se prevede o îmbunătățire radicală a organizării muncii în toate cele patru sectoare ale agriculturii noastre : întreprinderile agricole de stat, stațiunile pentru mecanizarea agriculturii, cooperativele agricole de producție, mica producție agricolă din zonele necooperativizate de deal și munte. Un element cu totul nou, original, îl constituie organizarea unor *comisii ale producă-*

www.dacoromanica.ro

torilor agricoli la nivel comunal, județean și central, care să asigure participarea directă a țăranilor din zonele necooperativizate la stabilirea măsurilor de creștere a producției.

În ce privește conducerea agriculturii se prevede creșterea rolului și răspunderii organelor agricole la toate nivelele, a rolului specialiștilor, organe și specialiști care vor trebui să țină permanent legătura cu terenul, cu realitatea condițiilor de producție. Se va adînci în continuare democrația cooperatistă, va crește gradul de participare a țărănimii la conducerea agriculturii. Pe această linie Comitetul Politic Executiv a hotărît ca *forumul suprem al agriculturii să devină Congresul consiliilor de conducere al unităților agricole socialiste, al întregii țărănimi*, care se va întruni, de regulă, o dată la cinci ani și va dezbate problemele generale ale politicii agrare a partidului și statului nostru, ale dezvoltării agriculturii și ridicării nivelului de trai al țărănimii. Ca organ permanent al agriculturii va funcționa Consiliul Național al Agriculturii din Republica Socialistă România, care se va întruni o dată sau de două ori pe an, pentru a dezbate planul anual agricol, măsurile de realizare a lui și a urmări îndeplinirea hotărîrilor Congresului agriculturii.

Îndeplinirea programului de modernizare a agriculturii impune și necesită creșterea rolului conducător al partidului în viața satelor, exercitat prin comitetele județene de partid, prin organizațiile de partid din comune, prin cei peste 1 milion de membri ai partidului din mediul sătesc.

Întreg acest ansamblu de sarcini și măsuri, înfățișat pe larg în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, a fost aprobat de Congres care a decis că „își însușește în întregime expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu și hotărăște ca ea să stea la baza întregii activități din agricultură, să constituie program de muncă în acest important domeniu al vieții noastre economice" [17].

Sensul, țelul final al tuturor acestor acțiuni este ridicarea bunăstării materiale și spirituale a întregii țărănimi, ridicarea gradului de civilizație a satului românesc, în contextul general al creșterii nivelului de trai al întregului popor.

Socialismul a schimbat din temelii și modul de trai al țărănimii. Între 1950 și 1976 veniturile țărănimii au sporit de circa 4 ori, urmînd să crească cu încă 30% pînă în 1980, față de 1975. Vor fi aduse îmbunătățiri sistemului de garantare a venitului minim în cooperativele agricole. O realizare de seamă a socialismului la sate este introducerea, de mai mulți ani, a sistemului de pensii pentru țăranii cooperatori. Acest sistem a fost îmbunătățit, așa cum s-a arătat amănunțit în expunerea secretarului general al partidului; totodată s-a inițiat și aprobat — pentru prima dată în istoria țării — un sistem de pensionare a agricultorilor din zonele necooperativizate.

Sintetizînd, în cifre grăitoare, alte înfăptuiri ale socialismului în mediul rural, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat în expunerea prezentată Congresului: „În anii socialismului s-au creat la sate 200 de noi centre

[17] *Hotărîrea Congresului consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimi, loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

urbane, care au devenit oraşe, au fost electrificate peste 5 400 de sate, iar în perioada 1951—1976 s-au construit în mediul rural aproape 2 milioane de case noi. Acolo unde domneau în trecut analfabetismul şi bolile sociale sînt astăzi 12 000 de şcoli, 10 000 grădiniţe, peste 7 700 medici, 25 000 cadre sanitare medii, 92 400 cadre didactice, 36 000 agronomi şi zootehnişti. Ţăranii dispun de 1 350 000 aparate de radio şi peste 1 100 000 de televizoare. Mărfurile desfăcute la sate prin reţeaua comerţului cooperatist au crescut de la 4 miliarde, în 1950, la peste 40 miliarde în 1976" [18]. Prestările de servicii — domeniu definitoriu pentru nivelul bunăstării — au crescut în 1975 faţă de 1965 de 6,5 ori, urmînd să sporească pînă în 1980 de peste 13 ori. La locuinţele existente, se vor adăuga în cincinalul 1976—1980 alte 250 000 — 300 000. Pînă în 1990, un număr de 300 comune vor deveni oraşe agroindustriale, iar localităţile care sînt centre intercooperatiste vor deveni, toate, comune-model.

Va continua intens acţiunea de sistematizare rurală, construcţiile social-culturale vor spori ca număr. În felul acesta satele vor avea un aspect tot mai modern, se va accelera procesul de apropiere treptată a condiţiilor de viaţă de la sate de cele de la oraşe, accentuîndu-se, totodată, procesul de dispariţie a deosebirilor dintre munca din agricultură şi cea din industrie şi alte domenii de activitate. „Se va întări astfel şi mai mult — aşa cum arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — unitatea muncitorilor, ţăranilor, intelectualităţii noastre, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, a întregului nostru popor, se va asigura păşirea tot mai fermă pe calea făuririi unui popor unic muncitor — popor constructor al comunismului în România" [19].

Civilizaţia materială şi spirituală a satului românesc contemporan — parte integrantă a civilizaţiei socialismului multilateral dezvoltat — situează în centrul preocupărilor sale omul şi nevoile sale, care-şi făureşte viaţa şi viitorul în concordanţă cu idealurile luminoase ale socialismului şi comunismului, care face din necesitatea înţeleasă baza trainică a dezvoltării şi înfloririi personalităţii umane.

Drepturile şi libertăţile asigurate de orînduirea noastră — aşa cum nu le-a putut asigura pentru *întregul popor* nici o altă orînduire — au la bază munca şi virtuţile politice şi cetăţeneşti ale celor care luptă zi de zi, cu dăruire de sine şi înaltă conştiinţă patriotică, pentru ridicarea României la nivelul ţărilor celor mai avansate. Acest proces dialectic, dinamic, revoluţionar, se desfăşoară în lumina şi pe baza opţiunilor politice fundamentale adoptate, o dată şi definitiv, de întreaga noastră naţiune, sub conducerea înţeleaptă şi clarvăzătoare a Partidului Comunist Român. Aceasta este — cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cuvîntul de încheiere a lucrărilor Congresului — „limba pe care o înţelege întregul popor, limba unităţii, a luptei pentru socialism şi comunism" [20].

Pentru cercetătorii istoriei, pentru toţi cei preocupaţi de progresul ştiinţei istorice în România, lucrările Congresului şi, în primul rînd, magis-

---

[18] Nicolae Ceauşescu, *idem*, p. 40.

[19] Nicolae Ceauşescu, *idem*, p. 41.

[20] *Cuvîntul de închidere rostit de tovarăşul Nicolae Ceauşescu*, „Scînteia", anul XLVI, nr. 10.783 din 21 aprilie 1977.

www.dacoromanica.ro

trala expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu la acest Congres, constituie un nou prilej de a scruta propriul lor domeniu de activitate, de reflecție asupra realizărilor și sarcinilor de îndeplinit. În legătură cu aceasta, rămîne actuală analiza cuprinsă în editorialul publicat de „Revista de istorie" ca principală publicație reprezentativă de specialitate din țară după congresul educației politice și al culturii socialiste [21], în care se face un larg tur de orizont al înfăptuirilor și al obiectivelor de viitor ale cercetării istorice, în care sînt evidențiate direcțiile de activitate pe care revista înțelege să le abordeze mai aprofundat pe viitor.

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului nostru, la recentul Congres, pune cu tărie în lumină o serie întreagă de principii metodologice ale tratării istoriei, în special și în primul rînd rolul maselor fundamentale ale poporului în făurirea istoriei. Model de abordare și interpretare dialectică complexă a realității românești contemporane, expunerea secretarului general al partidului constituie, în același timp, o prezentare sintetică — cu atributele expunerii istorice — a dezvoltării și înfăptuirilor agriculturii românești în ultimele trei decenii, și mai cu seamă după încheierea cooperativizării. Cercetătorii istoriei noastre agrare găsesc în acest document o bogată sursă de informație, și, totodată, un îndemn de tratare aprofundată, de largă sinteză istorică, a problematicii agriculturii românești atît în trecutul mai îndepărtat, cît și în anii revoluției popular-democratice, ai făuririi economiei socialiste unitare, încheiată în cincinalul 1961—65, ca și în etapele următoare.

Se degajă concluzia că este necesară întărirea preocupărilor pentru studiul istoriei agrare, sub toate aspectele care o compun, nu numai pentru epocile mai vechi, ci și pentru tematica ei contemporană de după 1944 și, mai ales, din 1949 încoace. Sînt coapte condițiile pentru a se aborda o asemenea tematică în lucrări de largă respirație. Complexitatea domeniului ridică și problema efectuării unor cercetări interdisciplinare, la care să participe echipe mixte de istorici, economiști, filozofi, sociologi.

Nu este lipsit de interes — ci credem, dimpotrivă, că se impune — să reflectăm și la consolidarea cadrului organizatoric de desfășurare a cercetării de istorie agrară românească. După cum se știe, începînd din 1969 au avut loc patru simpozioane naționale de istorie agrară, la Cluj-Napoca (1969), Iași (1971), Timișoara (1974) și Slobozia (14—16 octombrie 1976). Rezultatele acestor simpozioane, la care au participat cercetători din domeniul istoriei, economiei, etnografiei, cadre didactice, arhiviști, muzeografi, oameni ai muncii și specialiști din agricultură se concretizează în cele trei volume apărute pînă acum din publicația „Terra nostra", precum și în unele studii publicate în reviste.

De fiecare dată, însă, simpozioanele au avut o organizare ad-hoc. Crearea unui cadru organizat ar permite o coordonare a preocupărilor de cercetare — pentru care, după cum s-a văzut, există suficiente forțe —, o mai bună acoperire a întregii problematici, o apropiere, cu forțe conjugate, de tematica actuală și o mai bună valorificare a rezultatelor cerce-

[21] Vezi „Revista de istorie", tom. 29, nr. 6, iunie 1976, p. I—XIX.

www.dacoromanica.ro

tării, asigurînd totodată, legătura necesară cu manifestările internaţionale de specialitate, plan pe care au avut loc congrese internaţionale de istorie agrară şi există un cadru instituţional.

Cercetarea istorică, inclusiv cea de istorie agrară — agricultura fiind, aşa cum a subliniat din nou recentul Congres, un domeniu fundamental al vieţii şi activităţii poporului român în decursul timpurilor, ca şi în prezent — se integrează în efortul general al ţării de ridicare pe noi trepte de progres şi civilizaţie, căutînd să contribuie într-o măsură tot mai însemnată la dezvoltarea conştiinţei socialiste a maselor, la lărgirea orizontului lor de cunoaştere şi înţelegere, la îmbogăţirea vieţii spirituale a întregii noastre naţiuni.

www.dacoromanica.ro

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ — MANIFESTARE A UNITĂȚII ȘI SOLIDARITĂȚII TUTUROR ROMÂNILOR

DE

VASILE NETEA

Cu mult înainte de a fi proclamată la 1 decembrie 1918 de Adunarea de la Alba Iulia și de a fi recunoscută pe plan internațional prin tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), unitatea națională a poporului român s-a manifestat fără șovăire în toate principalele momente ale istoriei sale, și îndeosebi în cele hotărîtoare pentru Unirea Principatelor și apoi pentru cucerirea independenței de stat.

Ca și în timpul luptei pentru Unirea Principatelor, transilvănenii, ca și ceilalți români subjugați au fost din primul moment alături de frații lor angajați, alături de armatele rusești, în crîncenul război împotriva imperiului otoman.

Aceste sentimente s-au exprimat în primul rînd prin periodicele timpului — „Gazeta Transilvaniei", „Telegraful român", „Familia", „Albina Carpaților" — care — începînd cu publicarea textului convenției româno-ruse de la 4/16 aprilie 1877 [1] și cu proclamarea independenței prin discursul lui M. Kogălniceanu din 9/21 mai [2] — au ținut necontenit la curent pe cititorii lor cu desfășurarea evenimentelor politice și militare ale războiului. În această acțiune periodicele transilvănene au ținut în mod permanent pasul cu publicațiile transcarpatine, „Românul", „Vestea", „România liberă", „Dorobanțul", „Războiul", „Steaua României", „Timpul", „Socialistul", „Presa", „Convorbiri literare" ș.a., reproducînd adesea din coloanele lor articole și informații politice și mai ales știri și reportaje sosite de pe cîmpul de luptă.

Publiciștii transilvăneni ai epocii, George Barițiu, Nicolae Cristea, Iosif Vulcan, Aurel Mureșianu, Ioan Al. Lapedatu, Visarion Roman și alții, au îmbrățișat ideea independenței cu aceeași căldură și însuflețire ca și confrații lor de peste Carpați, C.A. Rosetti, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Alexandru Odobescu, D.A. Laurian, N.T. Orășeanu, și unii și alții văzînd în independența statului român drumul sigur spre Unirea și Independența tuturor românilor.

„Noutatea cea mai importantă pentru noi — scria în 15/27 mai „Familia" — se rezumă în cuvintele : România și-a proclamat independența și totodată a declarat război Turciei". La scepticismul și tendințele de denigrare ale armatei române, manifestate de unele ziare șoviniste maghiare,

[1] „Telegraful român", 1877, nr. 30.
[2] Ibidem, nr. 37.

www.dacoromanica.ro

„Telegraful român" răspundea la 22 mai/3 iunie reproducînd aprecierile ziarului „Neues Wiener Tageblatt" : „Trupele române sînt de cel mai bun spirit, au o ţinută militară hotărîtă şi dovedesc în toate că sînt bune trupe. Ele sunt bine îmbrăcate — sublinia cu mîndrie „Telegraful" — bine înarmate şi bine instruite".

„*Cauza ostaşului român* — scria „Gazeta Transilvaniei" la 2/14 iunie 1877 — *este o cauză generală românească, victoria lui e a întregii naţiuni, fie acea risipită în orice parte a lumii*", adăugînd totodată şi urarea ca poporul român să „*ajungă acel moment în care să poată serba marea sărbătoare a reconstituirii, a unităţii sale*".

Trecerea trupelor române peste Dunăre şi participarea lor la primele lupte din Balcani a fost comentată cu o vibrantă însufleţire de Iosif Vulcan, redactorul „Familiei". Ştirea aceasta — se scria în „Familia" — reproducînd-se apelul „Crucii Roşii din Bucureşti — străbătînd pe oriunde mîna lui Dumnezeu a răspîndit odrasla română, a făcut să trezească inimile ca la amintirea zgomotelor de vitejie şi de izbînde strămbune. Mame, surori, soţii şi copii au şters lacrimile ce le brăzdau faţa după fiul, fratele, soţul şi părintele plecat la hotare, şi au strigat cu ţara întreagă : Trăiască armata română".

Rînd pe rînd au fost consacrate apoi entuziaste reportaje bătăliilor de la Griviţa, Plevna, Rahova, Opanez, Smîrdan, Vidin. La 27 noiembrie revista lui Vulcan scria : „Armata română — armata curcanilor — şi-a cîştigat în războiul actual stima şi admiraţiunea lumii întregi. *Toţi românii* — preciza revista în mod semnificativ — *se gîndesc cu mîndrie la ea*".

Bucuria căderii Plevnei avea să fie relevată cu o puternică satisfacţie de către toate periodicele transilvănene [3]. „Osman paşa — scria „Gazeta Transilvaniei" la 1/13 decembrie — a capitulat astăzi", predîndu-se trupelor române. „Românii — adăuga ziarul cu aceeaşi satisfacţie — au intrat cei dintîi în Plevna".

Lupta pentru cucerirea Plevnei a inspirat „Gazetei Transilvaniei" unul din cele mai însufleţite articole consacrate războiului. „Luarea redutei celei mari Griviţa şi păstrarea acestei poziţii tari — scria ziarul braşovean la 8 20 septembrie — este a se mulţumi mai cu seamă eroismului admirabil al bravilor oşteni români care, dispreţuind moartea, s-au repezit asupra formidabilului fort de repetate ori şi, urcînd cu scările şanţurile inamicului, l-au respins din cuibul acela întărit. Victoria de la Griviţa — afirma în încheiere „Gazeta Transilvaniei — a făcut să lucească iarăşi paloşul strămoşesc în vechea-i splendoare. Toată presa europeană admiră astăzi eroica atitudine a trupelor române în sîngeroasa luptă de la Plevna".

Pe lîngă articolele şi comentariile ziarelor [4] victoria de la Plevna a fost sărbătorită şi prin numeroase manifestaţii de stradă şi iluminaţii, organizate atît în oraşele din România, în frunte cu Bucureşti, Iaşi, Craiova, cît şi în oraşele transilvănene şi bucovinene, Arad, Braşov, Blaj, Beiuş, Sibiu, Gherla, Năsăud, Cîmpulung, Rădăuţi, Suceava şi altele.

Cot la cot cu tovarăşii lor transcarpatini, reprezentînd indestructibila unitate naţională, s-au manifestat nu numai ziariştii şi publiciştii din

[3] „Familia", 1877, nr. 38, p. 454 ; ibidem, nr. 38, p. 574 ; „Gazeta Transilvaniei", 1877, nr. 94, „Telegraful român", 1877, nr. 95.

[4] Pentru alte relaţii vezi şi Florian Moldovan, *Presa ardeleană şi bănăţeană în sprijinul războiului de independenţă*, în „Presa noastră", Bucureşti, 1967, nr. 4, p. 25—27.

www.dacoromanica.ro

redacțiile menționate, ci și scriitorii, poeții și dramaturgii care și-au unit harfele lor cu ale acestora pentru a scrie împreună epopeea independenței naționale.

Semnalul și timbrul epocii l-a dat V. Alecsandri, considerat de însuși M. Eminescu ca regele literar al epocii, ale cărui ode și balade — *Odă ostașilor români*, *Balcanul și Carpatul*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul*, *Hora de la Grivița* — publicate mai întîi în „Convorbiri literare" și adunate apoi în anul 1878 în volumul *Ostașii noștri*, au fost reproduse în aproape toate publicațiile românești.

Alături de bardul de la Mircești s-au impus George Sion cu *Steaua României*, *Imnuri pentru Crucea Roșie* și cu drama *La Plevna*, Iacob Negruzzi *(Epistola II, către V. Alecsandri)*, Al. Macedonski, *(Vînt de primăvară, Armata română, Stegarul)*, N. Gane (nuvela *Andrei Florea Curcanul)*, Gh. Bengescu *(Marșul anului 1877)*, V.D. Păun *(Odă la rezbel)*, Ion Neniţescu *(Nainte, Pui de lei)*, George Baronzi *(La arme, români!)* Grigore Ventura (drama *Curcanii)* și atîția alții [5].

Fără a avea talentul literar al bardului de la Mircești, numeroși poeți transilvăneni și bucovineni au cîntat și ei cu aceeași însufleţire vitejia ostașilor români și marea bucurie a independenței patriei. În seria acestora amintim în primul rînd pe Iosif Vulcan, discipolul entuziast al lui Alecsandri, a cărui revistă a fost în tot timpul războiului una din cele mai înalte tribune românești, care a căutat să însufleţească și să mobilizeze pe transilvăneni și prin ajutorul poeziilor sale *(Scame pentru răniți)* [6]. Pentru independenţă și-au acordat lirele și poeții mai tineri ca Petre Dulfu [7] — viitorul autor al „Ispăvilor lui Păcală". Ioniță Scipione Bădescu [8], Mihail V. Lazăr [9], Zaharia Boiu [10], P. Botaș [11], Teochar Alexe [12] și alții. Sensul pe care aceștia îl atribuiau războiului independenței și vitejiei dorobanților și curcanilor, se releva în mod elocvent prin una din poeziile lui Petre Dulfu — *Cununa de lauri* — dedicată eroilor căzuți:

Căci sus prin stele trăi-vor dînșii iară
Cu-a gloriei cunună etern încoronați . . .
Iar din a lor cenușă acuși va să răsară
Cerească libertate *unind pe frați cu frați.*

Poezia lui Scipione Bădescu — un imn închinat armatei române — s-a cîntat timp de decenii atît în vechea Românie, cît și în ţinuturile subjugate.

Istoricul literar Aron Densușianu, autor și al unei epopei naționale intitulată *Negriada*, a urmărit totodată într-o sumă de *Epistole literare* dezvoltarea literaturii patriotice românești, și îndeosebi a celei inspirate de războiul neatîrnării [13].

---

[5] Vezi Teodor Vârgolici, *Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale*, București 1976.

[6] „Familia", 1877, 18/30 septembrie, nr. 38.

[7] „Familia", 1877, 19/31 decembrie, nr. 51.

[8] *Armata română*, în „Amicul familiei", Gherla, 1878, 1 nov.

[9] Poemul dramatic *Plevna*, Viena, 1878, editura Societății „România Jună".

[10] *Frunze de laur*, „poezii eroice din anii 1877—1878", Sibiu, 1904.

[11] *Căderea Plevnei*, în „Telegraful român", 1879, 10 aprilie.

[12] *Harpă și caval*, Brașov, 1880.

[13] „Familia", 1877, nr. 32, 35, 38, 42.

www.dacoromanica.ro

Ideea independenței, cum era și firesc, a fost îmbrățișată și de cărturarii și poeții bucovineni. În „Calendarul pentru Bucovina" pe anul 1877 filologul I.Gh. Sbiera, vechi membru al „Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina" și al „Societății Academice Române", publica astfel un studiu despre *Despre teritoriul de astăzi ce-l locuiesc românii*, poeții Dimitrie Petrino și Constantin Morariu vor publica poezii în periodicele din România [14], iar Alexandru Chibici Rêvneanu, prietenul lui M. Eminescu, care a participat ca voluntar la lupta de la Rahova, avea să publice în „Convorbiri literare" amintirile intitulate : *Din viața mea de voluntar 1877—1878*. Ciprian Porumbescu, cunoscut în largul lumii românești prin cîntecul *Trei culori*, a compus diferite hore, piese corale și instrumentale pe versurile scrise de V. Alecsandri : *Peneș Curcanul*, *Tabăra Română* (fragment din „Dumbrava roșie"), *Altarul mănăstirii Putna*, *Odă ostașilor români* [15], iar pictorul Epaminonda Bucevschi a creat diferite tablouri patriotice *(Deșteptarea României*, ș.a.) [16].

Conștiința unității și a solidarității s-a manifestat însă nu numai pe această cale, ci totodată și prin numeroase ofrande de ordin material precum și printr-un mare număr de voluntari transilvăneni, bănățeni și bucovineni care, în numele frăției românești, au alergat să se înroleze sub steagurile statului român.

Îndată după proclamarea independenței și anunțarea stării de război cu Turcia, s-au organizat astfel numeroase comitete, multe din ele fiind alcătuite din femei, care au luat inițiativa colectării de fonduri în bani pentru ajutorarea ostașilor mobilizați și a familiilor lor, precum și a obiectelor de îmbrăcăminte, încălțăminte, medicamente și alimente. Organizarea acestor comitete și a apelurilor lansate de ele s-a făcut sub auspiciile Crucii Roșii din București, aflată sub prezidența lui Dimitrie Ghica, fostul președinte al Consiliului de miniștri, capitala urmînd să aibă cea mai generoasă contribuție de această natură. Primul apel a fost lansat de către magistrații de la Craiova la 3/12 mai îndată după bombardarea de către turci a orașelor de pe malul sting al Dunării. „Nu e și nu poate fi român — se afirma în manifestul oltean — care să nu vrea a-și face datoria în aceste momente cînd bravii fii ai țării stau gata sub arme să plătească mumei noastre patrii cea mai scumpă contribuție a sîngelui lor. Spre a ușura în cîtva numeroasele greutăți ale vieții de luptă — se arăta în încheiere — comitetul . . . face apel la înaltele simțăminte, la generoasele inimi, la sublimul sacrificiu al românilor de toate stările și puterile spre a contribui la realizarea scopului urmărit" [17].

Inițiative similare s-au luat apoi cu toată însuflețirea în diferite alte orașe ale țării în frunte cu orașele Iași, Ploiești, Bacău, Roman, Botoșani, Brăila, Dorohoi, Huși, Piatra Neamț, Focșani, Galați, Tecuci, în timp de cîteva săptămîni ele cuprinzînd întreaga țară.

---

[14] Dimitrie Petrino, *Speranța României*, în „Telegraful", 1877, 13 oct.

[15] Vezi Viorel Cosma, *Muzicieni români*, Lexicon, București, 1970, p. 372 374. (Bio-Bibliografia lui Ciprian Porumbescu).

[16] Ionel Dîrdală, *Războiul de independență în cultura bucovineană*, în „Almanah Tribuna", 77, Cluj-Napoca, p. 134—139.

[17] „Românul", 1877, 8 mai.

www.dacoromanica.ro

O preocupare dintre cele mai importante a acestor comitete a fost pe de o parte procurarea de arme, îndeosebi puști, iar pe de alta organizarea de spitale pentru răniți. Orașul București, printre alte numeroase donații, a oferit și sumele necesare pentru procurarea a 1000 puști Peabody, Buzăul 2 000 puști, orașul Ploiești 700 puști (42 000 lei), Bîrladul 2 000 puști, Romanul 120. Pentru același scop, orașul Botoșani a contribuit cu 6 000 lei, Brăila cu 46 000 Tecuciul cu 8 137 [18]. Din județul Ilfov, (plășile Mostiște, Negoiești și Oltenița) s-au adunat 29 745 lei. Comitetele din orașele Galați, Craiova, Turnu Măgurele, Turnu Severin, Ploiești, Vaslui, au înființat noi spitale. Epitropia spitalului Sf. Spiridon din Iași a pus la dispoziția răniților 100 paturi la spitalul local, 10 la Galați, 10 la Focșani, 10 la Bîrlad, 10 la Roman, 20 la Botoșani. La Cîmpulung Muscel s-au înființat două spitale cu 200 paturi.

De pretutindeni s-a trimis apoi îmbrăcăminte, încălțăminte, medicamente, alimente de tot felul, băuturi și diverse alte lucruri.

Numeroși profesori, învățători, funcționari și muncitori și-au oferit o parte din salariile lor pe toată durata războiului, și au contribuit alături de comitetele de femei la reușita colectelor.

Una din cele mai entuziaste luptătoare pentru sprijinirea frontului a fost Maria C.A. Rosetti, sufletul femeilor din București. „La lucru, frați și surori" — îndemna ea la 28 septembrie 1877 prin ziarul „Românul" — dați, adunați, trimiteți, ca să putem da pretutindeni unde este un soldat român rănit sau bolnav tot ce poate aduce grabnic vindecare, tot ce poate aduce alinare și mîngîiere. Toți trebuie să fim, cum am zis, uniți; toate spiritele trebuie să fie unul singur, căci, una este și inima, și iubirea, și datoria, ca și Patria".

Concomitent cu inițiativele din România liberă s-au luat altele cu tot atîta promptitudine și dragoste și în orașele din Transilvania, Banat și Bucovina. La 5/17 mai femeile din Sibiu — constituite în comitet de ajutorare sub prezidența Iuditei Măcelariu — au lansat astfel prin intermediul ziarului „Telegraful român" *O chemare către toate femeile române din Transilvania*, solicitîndu-le concursul și contribuțiile pentru acest nobil scop patriotic [19]. Chemarea a fost reprodusă fără întîrziere și în ziarele „Românul" și „România liberă" de la București, precum și în publicațiile transilvănene „Gazeta Transilvaniei" și „Familia". „Chemarea" de la Sibiu a fost elogios remarcată îndeosebi de George Barițiu printr-o *Epistolă respectuoasă către femeile române* publicată în „Gazeta Transilvaniei" [20] marele patriot — care în ajunul declarării războiului făcuse o călătorie la București — recomandînd generalizarea ei. Ea a avut astfel un adînc răsunet în toate cercurile și straturile românești din Transilvania, care s-au grăbit să răspundă cu toată dărnicia apelului femeilor. Printre primii semnatari aflăm pe mitropolitul Miron Romanul, pe Elie Măcelariu, fostul președinte al Partidului național român, pe Iosif Hodoș, membru al Societății Academice Române, Partenie Cosma, deputat în Camera din Budapesta, Visarion Roman, directorul băncii „Albina", Paul Dunca și

[18] „Românul", 1877, 16 septembrie.
[19] „Telegraful român", 1877, nr. 36.
[20] „Gazeta Transilvaniei", 1877, 8/20 mai, nr. 35.

www.dacoromanica.ro

alții. Numeroși meseriași și țărani din satele din jurul Sibiului, au subscris sume variind între 1 leu și 20 lei [21].

La 10/22 mai s-a constituit comitetul românilor din Brașov în frunte cu negustorul Diamandi Manole și scriitorii I.Al. Lapedatu și Aron Densușianu, care au dat publicității un înflăcărat „apel filantropic", pe urma căruia s-au colectat în numai cîteva zile 7 540 franci aur [22]. Negustorul Dimitrie Stănescu a donat singur suma de 2 000 franci aur. „Pentru frații noștri de dincolo — se afirma în apelul menționat — puși în dura necesitate de a-și apăra cu arma averea și existența, vocea carității vine și reclamă de la umanitate ajutor și alinare. Cu atît mai vîrtos nu va reclama ajutor această voce sacră de la noi, unde ea este totodată *vocea sîngelui*, pentru că ei sînt *frații noștri!?*" [23].

Alte comitete asemănătoare s-au constituit și în orașele Cluj (președinte Maria Ilieșiu), Oradea (Veturia Roman), Făgăraș (Anastasia Popescu), activitatea lor fiind tot atît de fecundă [24].

În orașul și județul Arad campania de ajutorare a fost susținută de revista locală „Biserica și școala" care a publicat două vibrante chemări, prima fiind intitulată *O adresă filantropică către femeile române*, iar a doua *Aviz filantropic către domnii și cărturarii români* [25]. Inițiind o astfel de acțiune și la Timișoara, Iulia Rotariu, soția ziaristului și luptătorului Paul Rotariu, ținea să constate că „românii din toate părțile patriei noastre de mult conlucră pentru acest scop uman, nu se poate dar — afirma Iulia Rotariu — ca românii din jurul Timișoarei să rămînă de astădată îndărăpt, pentru că ei totdeauna în toate cazurile umane, filantropice și naționale s-au ținut pas în pas cu confrații lor din patrie" [26].

Sub forma unor acțiuni colective astfel de colecte s-au organizat și în Bucovina, în orașele Cernăuți și Suceava, animatoarele lor fiind doamnele Eufrosina Hurmuzaki și Elena Popovici [27].

Acțiunea comitetelor organizate de femeile române a indignat însă guvernul din Budapesta, care la sfîrșitul lunii mai — deși el însuși sprijinea colectele maghiare pentru ostașii turci — a dizolvat aceste comitete, atacate violent de unele ziare ca „Magyar Polgár", „Hon", „Hirnok", „Kelet", ș.a., și a interzis continuarea colectelor începute. Samavolnica și neumana dispoziție a guvernului contelui Kálmán Tisza, care amenința cu sancțiuni înfricoșătoare, n-a făcut decît să stimuleze și mai mult spiritul de solidaritate românească, fiindcă la 22 mai/3 iunie, ziarul „Telegraful român" răspundea următoarele : „Nu avem putere de a ne opune și nici nu voim a ne opune ordinelor autorităților. Avem însă — preciza „Telegraful român" — o putere pe care nici o forță din lume nu ne-o poate răpi. Și aceasta este puterea de iubire a umanității, *a sîngelui și a sacrei noastre religiuni*". În încheiere, ziarul sibian anunța însă că deși comitetele au fost desființate, acțiunea lor se va continua totuși, în mod individual, sumele și obiectele colectate urmînd să se trimită direct „Crucii Roșii" de la București.

[21] „Telegraful român", 1877, nr. 40.
[22] „Gazeta Transilvaniei", 1877, 16/27 mai, nr. 37.
[23] Ibidem.
[24] „Familia", 1877, nr. 22.
[25] *Biserica și școala*, Arad, 1877, 24 mai, 19 iunie.
[26] „Telegraful român", 1877, 29 septembrie/11 octombrie nr. 77.
[27] „Familia", 1877, 18/6 mai.

www.dacoromanica.ro

Sub titlul *Spre folosul românilor răniți* dispoziția guvernului maghiar va fi aspru condamnată și de către George Barițiu care a arătat atît șovinismul cît și inutilitatea ei. Femeilor române, afirma Barițiu în articolul său, nu trebuie să le „pese cît de puțin" de „amenințările fanatice", ci mai presus de toate de „judecata imparțială și dreaptă a Europei creștine și civilizate, care pe noi, românii din acest imperiu, ne-ar înfiera cu stigma de trădători ai sîngelui nostru dacă nu am sări în ajutorul fraților noștri de aceeași origine, națiune, limbă, religie". Iată de ce, afirma Barițiu în încheiere, „femeile române vor merge înainte cu pași siguri pe calea ce le arată inima lor, voința națională și exemplul Europei luminate, dispreţuind orice metehne ale tiraniei și egoismului ucigător de patrie" [28].

Pentru îndrăzneţul său articol Barițiu a fost trimis în judecată Curții cu juraţi de la Sibiu [29], dar acțiunea femeilor și a celorlalți patrioți a continuat cu aceeași însuflețire. La 9 iunie „Gazeta Transilvaniei" publica astfel un nou *Apel către români*, semnat de 15 patrioți brașoveni în frunte cu protopopul Ioan Petricu, Diamandi Manole și George Barițiu, prin care, ca și „Telegraful român", se recomandau acțiunile individuale. „Apelăm la toți românii dintre Carpați și Tisa — se scria în noul apel — la june și bătrîn, la avut și la sărac, de a da fiecare obolul său pentru alinarea suferințelor fraților noștri din România, răniți în război". Obolul era solicitat „în numele umanității, iubirii și legăturii de sînge . . . de la toți aceia în al căror piept bate o fierbinte inimă de român".

Acțiunea de ajutorare a ostașilor români răniți și a familiilor lor a cuprins astfel întreaga Transilvanie și Banatul, principalele nuclee de activitate, pe lîngă cele menționate, fiind Năsăudul, Abrudul, Orăștia, Hațegul, Lugojul, Oravița, Sighișoara, Blajul, Beiușul, Gherla, Baia Mare, Baia de Criș, Tg. Lăpușului, precum și numeroase sate ca Șomcuța Mare, Rășinari, Miercurea, Sălișteˌ Tilișca, Bucium și altele [30]. În unele sate și-au adus obolul chiar și elevii de la școlile primare.

O acțiune asemănătoare au desfășurat și studenții de la universitățile din Viena și Budapesta. Cei de la Viena au ales la 24 iulie/5 august, sub conducerea lui Octavian Blasian, un comitet pentru organizarea unor colecte la care și-au dat concursul numeroși membri ai coloniei române din Viena, iar cei din capitala Ungariei au organizat la 20 octombrie, pentru același scop, o manifestare patriotică. Sumele adunate de studenții din cele două capitale au fost trimise direct „Crucii Roșii" dela București" [31]. Studenții transilvăneni și-au manifestat totodată solidaritatea cu războiul României și printr-o telegramă trimisă primului ministru, Ion C. Brătianu [32].

Exprimate în diferite monede sumele colectate de transilvăneni au fost de 104 700 franci (lei), 9 100 florini, 13 napoleoni, 43 galbeni. După calculele făcute de anumiți cercetători, totalul acestor sume s-a ridicat la 124 700 franci aur [33].

---

[28] „Gazeta Transilvaniei", 1877, nr. 39.

[29] A se vedea *Darea de seamă asupra procesului politic de presă al D-lui George Barițiu*, Sibiu, 1879, Procesul judecat de juraţi saşi s-a terminat cu achitarea lui Barițiu.

[30] Vezi Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniții războiului independenței*, în „Transilvania", 1941, nr. 5—6.

[31] „Familia", 1877, nr. 30 și 43.

[32] „Telegraful român", 1877, nr. 86.

[33] Idem, p. 30.

www.dacoromanica.ro

Un emoţionant dar a fost trimis de către colectanţii de la Braşov, care aflînd că societatea „Crucea Roşie" de la Bucureşti caută „mîini de lemn" (proteze) pentru ostaşii mutilaţi, s-au grăbit a procura 2000 de bucăţi pe care le-au trimis societăţii pentru a fi distribuite prin spitalele militare celor suferinzi [34].

Activitatea colectanţilor n-a fost deloc uşoară, fiindcă după relatarea unui corespondent transilvănean al ziarului „Românul", „la fiecare expediţie aceştia trebuiau să se înfăţişeze . . . la prefectura poliţiei locale şi să prezinte în original lista de subscriere, recipisa poştală şi în urmă adeverinţa de primire, pentru ca prin poliţai să se convingă despre natura şi scopul ofrandelor. Cu toate aceste alergături — preciza corespondentul — colectele urmează necurmat" [35].

Aceeaşi însufleţire s-a arătat şi din partea românilor din oraşele şi satele Bucovinei. „Nu se găsea atunci în Bucovina — avea să scrie mai tîrziu istoricul Ion Nistor — român conştient care să nu-şi fi dat seama de însemnătatea covîrşitoare a evenimentelor de la Dunăre, şi fiecare se simţea dator de a contribui cu ceva la pregătirea izbîndei ce era aşteptată cu înfrigurare de toţi [36]. În fruntea acţiunii de colectare, pe lîngă comitetele de femei menţionate, s-au aflat arhimandritul Silvestru Morariu, viitorul mitropolit, Nicolae Hurmuzaki, George Flondor şi alţii. Acţiunea menţionată a fost sprijinită în acelaş timp şi de către studenţii grupaţi în societatea „Arboroasa".

Unul din mijloacele de a stimula colectele au fost conferinţele publice despre semnificaţia patriotică a războiului, conferinţe pe care în oraşele Iaşi, Piatra Neamţ, Tecuci, Galaţi, Brăila, Bucureşti, le-au ţinut poetul Vasile Alecsandri şi istoricul V.A. Urechia, iar în oraşele transilvănene Sibiu, Blaj, Alba Iulia, avocatul Ion N. Popa. Vasile Alecsandri a oferit totodată 75 exemplare din poemul *Dumbrava roşie* şi o sută exemplare din volumul *Ostaşii noştri*, pentru a fi vîndute în folosul răniţilor prin intermediul comitetului de doamne din Iaşi, şi prin comitetul de la Arad [37]. George Sion a oferit şi el cîteva sute de exemplare din poemul său *Steaua României* [38].

Poeţii George Baronzi şi Bonifaciu Florescu, au urmat şi ei aceeaşi cale, primul cu volumul *Ecouri poetice* (1877) iar al doilea cu placheta *Quelques vers au profit des blessés.*

Mitropoliţii şi episcopii de pe ambele versante ale Carpaţilor au sprijinit apoi colectele atît prin circulare adresate protoiereilor şi preoţilor aflaţi în subordinea lor [39], cît şi prin contribuţiile lor directe [40].

Numeroşi artişti în frunte cu Matei Millo, M. Pascally, I.D. Ionescu, C.G. Robescu, D.M. Serrea, au organizat apoi în acelaşi timp diferite

---

[34] *„Românul"*, 1877, 29 iunie.

[35] Ibidem.

[36] I. Nistor, *Consecinţele războiului pentru neatîrnare asupra românilor din Bucovina şi Basarabia*, Bucureşti, 1927, p. 175.

[37] *Documentele privind istoria României. Războiul pentru independenţă* VII, p. 269.

[38] *Pagini din lupta poporului român pentru independenţa naţională 1877—1878*, Bucureşti, 1967, p. 173—174 (sub îngrijirea lui N. Adăniloaie, Matei Ionescu, Traian Lungu).

[39] Vezi circulara lui Iosif Naniescu, mitropolitul Moldovei în „Documentele războiului pentru independenţă", vol. IV, p. 572—573.

[40] Vezi donaţia lui Miron Romanul, mitropolitul Transilvaniei, în „Telegraful român", 1877, 22 mai/13 iunie, nr. 40.

www.dacoromanica.ro

festivaluri în folosul răniților, prin acestea popularizîndu-se totodată și literatura patriotică inspirată de război.

Contribuția cea mai semnificativă pentru unitatea națională aveau să o reprezinte însă contingentul de voluntari transilvăneni și bucovineni, plecați din proprie inițiativă, să lupte sub drapelul neatîrnării. Numărul acestora nu s-a știut niciodată exact, fiindcă trecerea lor peste frontieră s-a făcut clandestin, fără nici un fel de identificare și înregistrare oficială, cei mai mulți dintre ei schimbîndu-și chiar și numele pentru a nu produce dezagremente familiilor lor, și pentru a evita ei înșiși condamnările ca „dezertori" și „trădători". Pentru aceleași motive și corespondența dintre cei înrolați și familiile lor s-a făcut tot sub semnul clandestinității, al pseudonimelor sau al anonimatului, cele mai multe scrisori fiind grabnic distruse pentru a nu alcătui „corpuri delicte" împotriva celor cărora le erau adresate. Cîteva nume s-au înregistrat totuși, și ele sînt suficiente pentru a putea constata nu numai o stare de spirit, dar și o parte din acțiunile concrete ale acestor voluntari. Cele mai multe din numele cunoscute aparțin regiunilor de sud ale Transilvaniei și Bucovinei, acestea fiind într-un mai strîns contact cu regiunile de frontieră ale României, cu populația și chiar autoritățile din aceste părți. Aceasta a și înlesnit dealtfel trecerea grupurilor de voluntari și primirea de care s-au bucurat pe pămîntul românesc. Primul din aceste grupuri a pornit din regiunea Făgărașului și a fost primit de autoritățile și de populația orașului Ploiești cu muzică, discursuri și flori, sosirea voluntarilor ardeleni fiind considerată ca un adevărat eveniment istoric.

Frații veneau la frați!

Atît plecarea grupului cît și manifestația de la Ploiești au alarmat însă guvernul maghiar, și au determinat pe ministrul de Externe al Austro-Ungariei, contele Iuliu Andrássy, să înainteze un energic protest guvernului de la București cerînd extrădarea fugarilor [41]. Guvernul român, prin M. Kogălniceanu, ministru de Externe, a refuzat însă extrădarea cerută, dînd totuși lui Andrássy asigurarea, pentru a-i menaja susceptibilitatea, că nu va admite în armata română încorporarea de voluntari veniți din Austro-Ungaria.

Îndoindu-se de sinceritatea lui Kogălniceanu, guvernele de la Viena și Budapesta, au luat severe măsuri pentru paza frontierei, fără ca acestea să poată avea însă eficacitatea așteptată.

În tot timpul duratei războiului armata română a primit astfel numeroși voluntari hotărîți să contribuie în numele Transilvaniei și a Bucovinei la cucerirea independenței de stat a României. Cercetările consacrate acestei chestiuni [42], au reținut pînă acum numele voluntarilor făgărășeni Vincențiu Grama, teolog, Nicolae Grancea, student, Gheorghe Borzea și Drejean secretari avocațiali, Ioan Popovici, funcționar la prefectură și Damaschin Popa Radu, arhivar, al foștilor elevi ai liceului

---

[41] N. Iorga, *Correspondance diplomatique sous le roi Charles Ier*, Paris, 1923, p. 276.

[42] Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului de independență în Ardeal*, București, 1927; N. Iorga, *Istoria românilor*, X, București, p. 190; Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniții războiului independenței*, în „Transilvania", Sibiu, 1941, nr. 5—6, p. 390—491; Ioan Lupaș, *Istoria românilor*, ed. XV, Sibiu, 1944, p. 469—470; Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945, p. 235—236; *Istoria României*, IV, 1964, p. 612 etc.

www.dacoromanica.ro

din Blaj Nicolae Căluţiu şi Petru Drăghici, N. Ciuceanu de la Orăştie, Adam Henţescu din Munţii Apuseni, (Rîşca), care reprezentau, împreună cu atîţia alţii, după expresia lui N. Iorga, „avîntul cald al ardelenilor".

La 13 iunie 1877 comandantul cercului de recrutare din Sibiu, colonelul Gecz, raporta autorităţilor superioare că din circumscripţiile militare Sălişte şi Răşinari ar fi trecut în România un număr de 1675 de tineri recrutabili, numărul total al celor fugiţi fiind de 3843. La 30 iunie însuşi primul ministru, Kálmán Tisza, recunoştea că în Transilvania e vorba de o „dezertare masivă", cerînd prefecţilor judeţelor Braşov, Sibiu, Tîrnava Mare, Mureş-Turda, Făgăraş, Trei Scaune, Ciuc şi Bistriţa-Năsăud, să ia măsuri severe pentru a împiedica trecerea peste Munţi [43].

Tot atît de însufleţit s-a arătat şi tineretul din Bucovina. La 7 mai se înregistrează astfel plecarea unui grup de elevi de la liceul din Cernăuţi alcătuit din Partenie Sireteanu, George Sevescu şi Ilie Gherghel, care au trecut în România prin pădurea Cozmin, iar în ziua următoare, 8 mai, se semnalează plecarea a altor doi elevi, Alecu Giurgiuveanu şi Emilian Huidei, care şi-au făcut trecerea pe la Burdujeni. Ambele grupuri, unite între ele, au fost întîmpinate cu multă însufleţire, ca şi grupul ardelenilor la Ploieşti, de către autorităţile şi populaţia oraşelor Paşcani şi Roman. La Bucureşti o manifestaţie asemănătoare le-a fost făcută de către studenţi, înrolarea în armata română a transilvănenilor şi bucovinenilor fiind considerată ca un fericit augur pentru unirea tuturor românilor. În zilele următoare se constată trecerea frontierei de către alţi tineri, ca medicul veterinar Dionisie Bucevski, funcţionari ca, Emilian Săvescu şi N. Bodnărescu, elevul normalist Ion Fangoci de la Suceava ş.a. [44].

La 23 mai 1877, Stefan Wolf, directorul liceului din Cernăuţi, se vedea silit să raporteze guvernului că „mai mulţi elevi români au fugit în România". Alţi voluntari bucovineni înregistraţi au fost studenţii N. Ţurcan, Mihăilescu, Boca, Olariu, Popovici, doi dintre ei avînd să cadă sub parapetele Plevnei. Printre cei dintîi voluntari bucovineni căzuţi a fost elevul Constantin Popescu de la şcoala normală din Suceava, care a fost doborît de o ghiulea turcească la Calafat [45].

Ca şi în legătură cu voluntarii transilvăneni, guvernul austriac a protestat pentru admiterea în armata română şi a voluntarilor bucovineni, fapt ce a determinat guvernul de la Bucureşti să refuze unele cereri.

Cea mai proeminentă figură a voluntarilor de peste hotare a reprezentat-o bănăţeanul Moise Grozea, fost ofiţer în armata austro-ungară, care s-a refugiat la Bucureşti cu un an înainte de începerea războiului. În timpul luptelor de la Griviţa şi Plevna a fost avansat la gradul de maior şi a fost decorat cu ordinul „Steaua României". Rămînînd în cadrele armatei şi după război, Grozea a înaintat pînă la gradul de general. La 25 iunie 1877 cînd se îndrepta de la Caracal spre Dunăre, Grozea îşi amintea că în urmă cu 11 ani luase parte la o bătălie în calitate de ofiţer austriac. „Astăzi — scria Grozea în această zi soţiei sale — este o zi însemnată în viaţa mea —

---

[43] L. Maior, *Contribuţii documentare la ecoul războiului de independenţă*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai" s. Historia, fasc. 1, 1973, p. 84 86.

[44] Octav Monoranu — Ion Cocuz, *Ecouri ale războiului de independenţă în Bucovina* în „Almanah Tribuna 1976", Cluj, p. 84.

[45] Ion Nistor, *op. cit.*

www.dacoromanica.ro

fiindcă astăzi sînt 11 ani de la bătălia de la Custozza unde mi-am făcut datoria fără a ști pentru ce. *Cu atît mai mult știu acum pentru ce o să mă lupt*" [46].

Și într-adevăr, la 1877 toți românii, din orice parte a teritoriului românesc, au știut pentru ce se luptă: pentru independența și unirea tuturor fraților. La sfîrșitul războiului profesorul Nicolae Cristea de la Sibiu, redactorul „Telegrafului român", scria că după victoriile obținute de armata română în Balcani, de armata tuturor românilor, „nimeni nu mai cutează a deosebi pe români de români, fie oriunde, în Moldova, în Muntenia, în Ardeal, în Banat, în Bucovina, în Basarabia, românul, cînd e vorba de faptă românească, e român ca toți românii. Asta ne leagă, ne împreună și ne încheagă, asta silește lumea să recunoască în noi un popor compus din oameni de același fel binecuvîntat . . . zicem dar fără sfială afirma N. Cristea în concluzie — anul 1877 a dat Europei un nou popor" [47].

Conștiința solidarității între românii din toate provinciile a fost afirmată la 25 noiembrie 1878 de către deputatul Partenie Cosma în însăși Camera din Budapesta. „Atunci cînd a bătut ora pentru eluptarea (cucerirea) independenței patriei — a declarat deputatul român — toți românii au sărit ca unul înaintea redutelor inexpugnabile ale celui mai viteaz și cumplit inamic . . . Acolo jos la Dunăre — a afirmat Partenie Cosma în încheiere — există un popor brav și tînăr care-și cunoaște chemarea sa europeană și este în stare a și-o împlini, un popor a cărui alianță poate fi prețioasă pentru ori și cine" [48].

Războiul pentru neatîrnare a fost astfel, prin contribuțiile și jertfele tuturor românilor, o mărturisire și o manifestare categorică a națiunii române de pretutindeni, și a constituit un puternic impuls în lupta pentru desăvîrșirea unității statale românești — un preludiu al realizării ei.

N-au trecut decît 7 ani de la recunoașterea independenței României și în ziarul „Tribuna" de la Sibiu, primul cotidian al românilor din Transilvania, înființat la 12 aprilie 1884, apărea, formulată de Ion Slavici, declarația care avea să călăuzească apoi întreaga viață politică și culturală a românilor transilvăneni: *Soarele de la București răsare pentru toți românii!*

LA GUERRE POUR L'INDÉPENDANCE — MANIFESTATION DE L'UNITÉ ET DE LA SOLIDARITÉ DE TOUS LES ROUMAINS

RÉSUMÉ

Sous le titre ci-dessus, l'auteur vise à relever le fait que la guerre de 1877 — pour l'indépendance de la Roumanie — a été menée non seulement par les Roumains de l'intérieur de l'Etat roumain, mais aussi par les Roumains de partout, indifféremment de la domination sous laquelle ils se seraient trouvés.

Cela s'est reflétée clairement tout d'abord dans le ton de la presse roumaine — aussi bien de Transylvanie — „Gazeta Transilvaniei", „Te-

[46] Sextil Pușcariu, *Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877* în „Anuarul Institutului de Istorie națională" Cluj, IV, 1926—1927, p. 229—249.

[47] „Telegraful român", 1877, 29 decembrie, nr. 103.

[48] T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, VI, Sibiu, 1910, p. 680.

www.dacoromanica.ro

legraful român", „Familia", „Albina Carpaţilor" que dans celle de l'Etat roumain — „Românul", „Vestea", „România liberă", „Războiul", „Steaua României", „Socialistul" etc. — qui a embrassé dès le premier moment la cause de la guerre comme une cause de tous les Roumains. Dans cette attitude, les journalistes et les publicistes roumaines de Transylvanie — George Bariţiu, Nicolae Cristea, Iosif Vulcan, Aurel Mureşeanu, Ioan Al. Lapedatu, Visarion Roman et autres se sont rencontrés avec leurs frères d'au-deça des Carpates — C.A. Rosetti, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Alecsandru Odobescu, Alexandru Macedonski, leurs sentiments étant les mêmes.

L'idée de la solidarité nationale a été révélée également par les créations littéraires des écrivains roumains des contrées situées sur les deux versants des Carpates — V. A. Alecsandri, George Sion, Al. Macedonski, Ioan Neniţescu, Gh. Bengescu de Roumanie et Iosif Vulcan, Petre Dulfu, Zaharia Boiu de Transylvanie, D. Petrino et C. Morariu de Bucovine.

Les villes et les villages de Roumanie et des provinces soumises à l'époque par l'Autriche-Hongrie ont contribué par d'importantes sommes d'argent, vêtements, chaussures, aliments et médicaments à l'appui de l'armée roumaine et les blessés de guerre ainsi que des familles de ces derniers. A cette action philantropique et patriotique ont contribué des hommes et des femmes, des vieillards et des jeunes, des intellectuels, artisans et négociants, ouvriers et paysans. De nombreux fonctionnaires et professeurs ont offert une partie de leur salaire pendant toute la durée de la guerre. Dans de nombreuses villes du pays l'on a créé des hôpitaux subventionnés par les sommes collectées par les citoyens patriotes.

La preuve la plus éclatante de la solidarité nationale a été constituée par les groupes de soldats volontaires de Transylvanie, du Banat et de Bucovine qui sont venus lutter aux côtés des soldats de l'Etat roumain pour l'indépendance de la Roumanie. Il parait que seulement du sud de la Transylvanie ont passé les Carpates 3843 jeunes. La figure la plus marquante de volontaire a été celle du Roumain du Banat, Moise Grozea, qui a été avancée dans l'armée roumaine au grade de général. Par la conquête de l'ndépendance d'Etat de la Roumanie ont été ouvertes les plus larges perspectives pour l'union de tous les Roumains, le mot d'ordrê des Roumains des provinces subjuguées étant *Le soleil se lève à Bucarest pour tous les Roumains.*

www.dacoromanica.ro

MANIFESTĂRI ALE SOLIDARITĂȚII MASELOR POPULARE MAGHIARE CU RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

DE

ȘTEFAN CSUCSUJA

Ceea ce ilustrează poate cel mai bine și mai elocvent solidaritatea dintre popoarele român și maghiar, respectarea reciprocă a aspirațiilor, ce decurgea din trecutul lor a constat, în perioada războiului de independență în participarea unui mare număr de maghiari la acțiunile organizate de către comitetele înființate pentru sprijinirea războiului și ajutorarea răniților. După ce (la 17 mai) Iudita Măcelariu își publică apelul în „Telegraful Român", românii din Transilvania desfășoară o veritabilă mișcare de masă în vederea ajutorării războiului de independență. După cum se arată în „Gazeta Transilvaniei" și în celelalte ziare, cauza independenței României a pus în mișcare toate satele și orașele, cu toți locuitorii lor, femei, bărbați, tineri, bătrîni, elevi, preoți, meșteșugari, țărani și intelectuali. Se colectează bani pentru sprijinirea campaniei militare, se pregătește scamă, bandaj și îmbrăcăminte pentru răniții români. O mișcare atît de cuprinzătoare nu putea rămîne și nici n-a rămas lipsită de efect asupra maghiarilor conlocuitori cu românii, care munceau zilnic alături de aceștia — și nici asupra reprezentanților lor animați de vederi progresiste.

Studiind mai cu seamă arhiva Societății de Cruce Roșie din România, dar și colecțiile anilor corespunzători ai ziarelor „Gazeta Transilvaniei", „Telegraful Român", „Pressa", „Kelet", precum și lucrările publicate pînă acum, am ajuns la concluzia că contribuțiile maghiare pentru ajutorarea răniților români din războiul de independență sînt mult mai consistente decît se credea pînă acum [1]. În localitățile unde alături de români locuiau

[1] Dintre maghiari au contribuit de pildă : Teleki Zsófia, Kibédy György (Abrud) ; Kovács János (Băsești) ; Vass Juliánna, Erdélyi Jánosné, Belényesi József, Oláh Karolina, Herman Gábor, Nerpsz Dezső, Egri Jakab (Beiuș) ; László Gergely (Brașov) ; Turóczy (Bocșa Montană) ; Szabó János (Deva) ; Csernátony Sándor (Deda) ; Kusztos Lajos (Dobra) ; Böhm preot romano-catolic ; Böjthe senator ; Varga Vilmosné ; Salamon, Szmik Gizella (Baia Sprie) ; Nagy Károly (Făgăraș) ; Torony Mihály István (Farcadia) ; Kerekes Péter a Fürjié (Suseni-Reghin) ; Jakabfy, Goróg Róza (Alba Iulia) ; Karácsonyi János királyi postamester (diriginte de poștă reg.) (Ighiu) ; Nagy Lajos (Ilia) ; Lehár Ferenc, Sugár József, Dr. Czimbalmos Otto, Juhász Lőrincz (Cluj-Napoca) ; Sándor András, Nagy, Kővári Krisztina, Csabai István (Lugoj) ; Hagyik A. (Lipova) ; Molnár Mihályné (Cianul-Mare) ; Máthé Ferencné, Dr. Takáts Sándor orvos /medic) Gróf Teleki Sándor, Hosszú Rózsa și Biri, Szilágyi Maria, Tóth Róza, Bartos Berta, Terebessy Berta, Koszka Árpád, Takáts Károly, Szellemi bányaigazgató (director de mine), Gyenge Soma bányaigazgató (director de mine), Binder pénztárnok (casier) (Baia Mare) ; Csikszentdomokosi

www.dacoromanica.ro

maghiari, listele de colectă conţin adesea şi nume de meseriaşi şi comercianţi maghiari, ba şi de medici, avocaţi, funcţionari, scriitori, artişti şi clerici cu convingeri şi sentimente progresiste.

Rezultă din documente că cei mai mulţi donatori se recrutau dintre meseriaşi. Trebuie să menţionăm aici şi faptul că nu odată meseriaşii organizaţi în asociaţii au contribuit şi corporativ la succesul colectei. Aşa s-a întîmplat şi la Cluj de pildă, unde meşteşugarii au contribuit în acest fel cu cinci sute de franci la cei 124 700, adunaţi în scurt timp, în toată ţara [2]. La fel au procedat şi tăbăcarii din Beclean [3] iar pielarii din Făgăraş [4] şi Cisnădie [5], unde corporaţiile reuneau români, maghiari şi saşi, şi-au dat obolul de asemenea într-o sumă, ceea ce comportă o mare semnificaţie întrucît atestă că ei considerau că problemele lor sînt comune.

Studiind materialele transilvane ale mişcării menite să sprijine războiul de independenţă, se observă că contribuţia maghiarilor a atins cifrele cele mai mari în localităţile unde organizatorii colectei se bucurau de popularitate şi printre maghiari. Aceştia sînt, în cele mai multe cazuri, avocaţi, medici sau funcţionari cu opinii democratice, adepţi ai colaborării şi prieteniei dintre cele două popoare. Tot atunci am remarcat şi faptul că maghiarii din medii exclusiv româneşti — de pildă locuitorii maghiari din Ţara Moţilor, sau Beiuş şi împrejurimi — inclusiv funcţionarii, inginerii şi maiştri de la mine, medicii şi avocaţii care aveau contact cotidian cu masele populare, participă în toate cazurile la aceste acţiuni de ajutorare.

Despre covîrşitoarea majoritate a donatorilor ştim doar atît că prin actul lor au slujit ori au atestat colaborarea şi înţelegerea reciprocă româno-maghiară; totuşi, viaţa şi activitatea unora dintre ei sînt mai cunoscute. Dintre aceştia din urmă îl menţionăm în primul rînd pe Sándor Teleki, a cărui viaţă se caracterizează prin lupta pentru dreptate, libertate şi egalitate şi în cadrul căreia gestul din 1877, cu implicaţiile sale politice, reprezintă numai un moment al întregii activităţi. Faptul izvora nemijlocit din democratismul matur al lui Sándor Teleki şi din ideea frăţiei dintre popoare, adînc înrădăcinată în sufletul său. Înseşi legăturile sale cu românii au o sorginte veche, începînd cu mult înainte, în plină epocă a reformelor de dinainte de 1848, cînd ia iniţiativa protegurii românilor din ţinutul Chioarului. Datorită lui se pot lansa în cariera politică Ion şi Vasile Buteanu, care au avut apoi un rol de seamă în revoluţia din 1848; el rosteşte încă de pe atunci cuvîntări cu puternice accente antifeudale în problema eliberării ţărănimii şi tot el propune drept candidaţi ai opoziţiei, în alegerile de la Chioar premergătoare revoluţiei din 1848, pe Iosif Pop şi Alexandru

---

Osváth Albert (Nadeş); Török Dénes (Sălişte); Becski András (Şomcuta Mare); Vojth Jakab, Vojth Gergely, Bajnoczi Gyula, Dr. Horváth Samu; Veszprémi Antal, Paumann Ödön, Szalánczy Lajos, Nagy Benedek, Bárány Luca, Nagy Károly (Gherla-Dej); Csóka László, Szamáti Eszter, Dömötör (Orăştie); Szabó Balázs, Pongrátz Gergely (Sibiu); Máthé Zsiga (Sura Mică); Némethy Gyula (Turda); Székelyhidi Gergely (Teiuş); Csuta Lázár (Vărădia); Schmidt Ferenc, Pethő Mihály (Hunedoara).

[2] Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniţii războiului independenţei*, Sibiu, 1941, 16.

[3] „Telegraful Român", nr. 86, an. XXV (1877).

[4] Ibidem nr. 44, an. XXV (1877).

[5] Ibidem, nr. 9, an. XXVI (1878).

www.dacoromanica.ro

Buda, reuşind să-i aleagă — în ciuda tuturor maşinaţiilor conservatorilor — datorită cuvîntărilor sale ţinute în româneşte şi unei neobosite activităţi. Evenimentele de mai tîrziu din viaţa sa se înscriu de asemenea pe linia colaborării dintre popoare. Revoluţia din 1848 îl plasează în anturajul intim al generalului Bem, adeptul alianţei dintre români, maghiari şi saşi, iar Petőfi, militantul pentru ideea instaurării puterii populare, îi este prieten. Mai tîrziu, Teleki face parte din acea aripă a emigraţiei care propovăduieşte umanismul, republicanismul, democraţia şi frăţia dintre popoare. Prieten cu Victor Hugo, adoptă linia politică social-republicană a acestuia, spre a se înrola apoi sub steagul lui Garibaldi, luptînd alături de acesta pentru unificarea şi libertatea Italiei [6].

După asemenea antecedente nu ne poate surprinde faptul că simpatia lui Teleki se manifestă şi faţă de România angajată în lupta pentru propria-i independenţă [7]; nu este de mirare, deoarece — fiu al epocii reformelor — Sándor Teleki şi-a petrecut cea mai mare parte din viaţă în lupte revoluţionare pentru libertate, şi-a păstrat chiar şi în epoca dualismului austro-ungar idealurile de libertate şi independenţă ale propriului său popor şi l-a dispreţuit pe Kálaman Tisza împreună cu toţi adepţii săi.

Împreună cu trei preoţi şi doi medici maghiari, a contribuit în mod substanţial la colecta organizată în Cluj de Maria Ilieşu şi dirijorul fanfarei militare de acolo, omul de mare popularitate, compozitorul Francisc Lehar, în ciuda faptului că acesta era dirijor cezaro-crăiesc într-o unitate militară [8].

Atitudinea filo-română fermă şi făţişă a maghiarilor cu o concepţie progresistă se manifestă făţiş şi prin aceea că mulţi dintre ei au sprijinit sau încurajat manifestările cu caracter cultural, artistic sau de altă natură, al căror beneficiu era destinat de către organizatori tot ajutorării României. Era vorba de manifestări cu un caracter naţional-românesc pronunţat; or, tocmai de aceea, participarea unor maghiari exemplifică în chip deosebit de elocvent stima şi preţuirea reciprocă a celor două popoare, mai ales dacă ne gîndim că este vorba de epoca dualismului. Menţionăm de pildă recitalul de cor şi festivitatea organizată de Asociaţia pentru cînt şi gimnastică a românilor din Braşov, la 16 iunie 1877, cu prelucrări din opera lui Vasile Alecsandri *(Balcanul şi Carpaţii, Bălcescu murind, Hora Severinului)* prilej în legătură cu care „Gazeta Transilvaniei" menţionează cu satisfacţie că în rîndurile publicului numeros şi plin de însufleţire se aflau şi maghiari şi saşi [9].

Datorită situaţiei şi atmosferei specifice, create de sistemul dualist, mulţi maghiari îşi dau obolul fără a-şi declina identitatea, deoarece — se aşteptau, în anumite împrejurări, la presiuni exercitate de politica oficială. Astfel se explică faptul că în multe cazuri, listele de subscripţie poartă la rubrica numelui (subliniem : în limba maghiară) menţiuni ca: „un oarecare", „cineva", „un prieten al românilor", „un preot romano-catolic", „un bun creştin", „un filotim", şi foarte elocventul „cu dragă inimă". Anonimatul

[6] Cf. Teleki Sándor, *Emlékezzünk régiekről. Emlékezések és levelezés* (Să ne aducem aminte de cele din trecut. Amintiri şi corespondenţă). Studiu introductiv şi note de Csetri Elek, Bukarest, 1973.

[7] „Gazeta Transilvaniei", nr. 95, an. XL (1877).

[8] Ibidem, nr. 89, an. XL (1877).

[9] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

nu se datorează nici modestiei sau sumei, prezentînd adesea mai degrabă un simbol decît o valoare (deşi, din punctul nostru de vedere poate prezenta interes şi aspectul acesta, implicînd indicaţii asupra apartenenţei sociale) deoarece există totuşi şi un considerabil număr de donatori generoşi printre anonimi [10].

După ce am schiţat toate aceste fapte, nu ne mai surprinde constatarea că numeroşi maghiari protestează împotriva ordonanţei prin care guvernul Tisza interzice activitatea comitetelor pentru ajutorarea răniţilor în războiul din 1877. Aceşti protestatari opinează că ordonanţele din 24 şi 26 mai lovesc în drepturile fundamentale ale omului. „Gazeta Transilvaniei" îi citează pe Alexe Simon, primarul progresist al Clujului, care a dat dovadă în numeroase ocazii, de simpatie faţă de români. De pildă prin substanţialul sprijin acordat Asociaţiei de lectură române *Iulia* din Cluj [11] sau, de data aceasta, prin faptul că ia apărarea Mariei Ilieş şi a acţiunii sale [12].

O semnificativă şi caracteristică manifestare a acestei atitudini faţă de patrioţii români a avut loc în iunie 1877. Se ştie că în materie de solidarizare cu fraţii lor de dincolo de Carpaţi, mulţi români transilvăneni au mers pînă la a fugi peste graniţă spre a intra voluntari în armata română. Pe acest temei s-a deschis acţiunea publică la Braşov împotriva a şase tineri făgărăşeni. În cercetările începute în iunie, atît procurorul (simpatizat şi printre români) cît şi noul comite (prezent dealtfel în rîndurile celor ce au contribuit la ajutorarea răniţilor români) au procedat cu cea mai mare bunăvoinţă posibilă şi — alături de mişcarea de protest desfăşurată între timp — au avut un mare merit în scoaterea de sub acuzare a tinerilor în cauză. Iată pentru ce, încă înainte de începerea cercetărilor, „Gazeta Transilvaniei" se putea pronunţa cu optimism, arătînd că „prezenţa procurorului Kenyeres din Braşov — despre care numai bine se vorbeşte — ne dă oarecare garanţie, . . . că nimeni nu va fi insultat în dreptul libertăţii personale din ură sau pasiune. Avem garanţia în asta privinţă şi în persoana noului comite suprem Szentiványi . . . " [13].

Un mare interes poate suscita o altă manifestare de solidarizare a maselor populare maghiare cu naţiunea română. Istoricii burghezi n-au precupeţit osteneala de a se ocupa extrem de mult cu încercarea de diversiune cunoscută, în istorie sub denumirea de „puciul secuiesc". Istoricii burghezi n-au observat, respectiv au neglijat, un factor esenţial şi anume adevărul că — iniţiată în fond de către englezi şi turci, şi contînd pe antiţarismul politicienilor maghiari — conspiraţia era străină maselor populare maghiare şi tocmai acestui considerent i se datoreşte în primul rînd şi eşuarea ei. Zadarnic au încercat organizatorii diversiunii să recruteze, dintre secui, participanţi la conspiraţie: toate străduaniile lor au rămas fără rezultat, deşi cîştigaseră de partea proiectului lor o personalitate ca Gabriel Ugron binecunoscut în secuime datorită trecutului său garibaldist, atitudinii militante pentru independenţă faţă de Habsburgi şi contra alianţei cu Germania. Masele de secui n-au fost dispuse să se alăture aventu-

[10] Ibidem, nr. 44, an. XL (1877).
[11] Ibidem, nr. 29, an XL (1878).
[12] Ibidem.
[13] Ibidem, nr. 43, an XL (1877).

www.dacoromanica.ro

roasei acţiuni, n-au voit să pricinuiască pagube tocmai acolo unde mergeau la lucru în condiţii normale. După lichidarea conspiraţiei, ziarul „Alföld" scria cu satisfacţie : „Din fericire, guvernul a descoperit totul la timp, prevenind orice încercare intervenţionistă, de acest gen" [14].

Esenţa chestiunii a sesizat-o însă Ludovic Vándori, redactorul ziarului maghiar din Bucureşti, într-un articol publicat în „Erdélyi Híradó". Îl citãm, mai ales pentru că constatările sale nu şi-au pierdut încă nici astăzi valabilitatea : „Călătoresc neîncetat, din 26 septembrie, prin Secuime ; am fost în Treiscaune, în Ciucul de Jos şi de Sus, în Gheorgheni, pînă la vămile de la Tulgheş şi Bicaz ; am fost în Scaunul Odorheiului iar în momentul de faţă mă aflu în frumoasa capitală a fostului Scaun Mureş ... Aşadar, nu m-am mulţumit să cutreier toată Secuimea, ci m-am convins că la Tîrgu Secuiesc, în Sfîntu Gheorghe sau la Miercurea Ciuc, *bietul norod nu ştie nimic despre toată chestiunea.* Guvernul a procedat foarte just în cazul celor cîteva minţi prea înflăcărate. Ce-i drept, printre nefericiţii care au fost arestaţi, există şi persoane cu adevărat compătimite de toată lumea ; eu voi menţiona aici numai două persoane, şi anume pe îndeobşte respectatul Ludovic Balazs şi pe sărmanul tată de familie Lánczky, deoarece aceştia sînt numai şi numai victime ale conducătorilor fără suflet care şi-au părăsit victimele îndată ce la orizont a apărut primul norişor ; dar e bine aşa, căci astfel *poporul de rînd din secuime va şti măcar de acum înainte, cîtă încredere poate să aibă în aşa-numiţii săi conducători*" [15].

În aceeaşi ordine de idei menţionăm că şi un alt plan turcesc era dintru bun început sortit eşecului. Este vorba de proiectul înfiinţării unei legiuni polono-maghiare (aceasta din urmă sub comanda colonelului Csutak) cu ajutorul şi colaborarea emigranţilor, în scopul de a fi trimise pe frontul balcanic de partea turcilor. Recrutarea n-a dat rezultate printre maghiari, drept care ziarul orădean „Nagyvárad" formulează cu ironie opinia generală asupra chestiunii : „Avînd însă în vedere că „Csutak-bey" nu este omul care ar putea inspira încredere trupele nu se prea grăbesc să se adune sub steagurile sale" [16].

Dispunem în schimb de dovezi convingătoare în sensul că masele populare maghiare au contribuit la succesul României în războiul de independenţă şi printr-un sprijin mai direct decît contribuţiile băneşti amintite mai sus. Cîteva sute de căruţaşi secui — care găsiseră ades, şi înainte vreme, de lucru în România — au participat la efectuarea transporturilor militare din timpul războiului [17]. Îi găsim, în vremuri grele pe drumuri cu primejdie, la Vidin şi Plevna. Documentele atestă că comandamentul armatei române era foarte mulţumit de serviciile lor. Războiul a făcut numeroase victime printre ei. Caracteristic pentru spiritul de sacrificiu al căruţaşilor secui, rămîne cazul relatat pe larg în presa română şi menţionat de asemenea în ziarele româneşti şi maghiare din Transilvania. Se ştie că în 1877 vicisitudinile soldaţilor români şi ruşi au sporit şi datorită iernii extrem de aspre şi timpurii, oamenii avînd foarte mult de suferit din cauza viscolelor şi a zăpezii. Chiar podurile de vase de pe Dunăre au

[14] „Alföld" din 2 oct. 1877.
[15] „Erdélyi Híradó", din 18 oct. 1877.
[16] „Nagyvárad", din 3 iulie 1877.
[17] Beke György, *Veress Sándor tolla és körzője* (V. S. inginer şi scriitor), Edit. politică, Bukarest, 1976, p. 174.

www.dacoromanica.ro

fost de mai multe ori distruse de furtuni, iar în astfel de cazuri, aprovizionarea, extrem de dificilă şi altminteri, era ameninţată de stagnarea totală. Într-un astfel de moment critic, la începutul lui decembrie 1877, un transport alcătuit din optsprezece căruţe secuieşti a fost blocat de zăpezi în drum de la Bucureşti spre Şiştov. Doisprezece dintre secui au pierit acolo. Toţi au fost găsiţi îngheţaţi, doar unul dintre căruţaşi a putut fi salvat [18].

Avem ferma convingere că în această perioadă strîngerea relaţiilor dintre cele două popoare au slujit-o, spontan, sau uneori chiar conştient, deliberat — maghiarii care trăiau şi munceau în România.

Fără a intra în amănunte, trebuie să menţionăm că în oraşele mai de seamă din Moldova şi Muntenia, trăiau meşteşugari maghiari încă din secolul al XIV-lea. Majoritatea lor se aşeza în Bucureşti, important nod al drumului spre Constantinopol — însă mulţi trăiau, în preajma războiului de independenţă în alte centre de mare circulaţie, ca Galaţi, Brăila, Tîrgovişte, Giurgiu, Turnu-Severin. După înăbuşirea unor mişcări sociale şi politice mai ample, numărul emigranţilor maghiari creştea întotdeauna. Aşa s-a întîmplat după răscoalele curuţilor, cînd refugiaţii au înfiinţat sate întregi — sau după revoluţia din 1848, cînd în viaţa societăţii româneşti se integrează nu numai meşteşugari dar şi un considerabil număr de intelectuali : medici, ingineri, farmacişti şi alţii.

Prezenţa şi mai masivă a meşteşugarilor se face simţită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă a dezvoltării mai viguroase în domeniul industrializării şi al evoluţiei burgheze, deoarece abolind prerogativele feudale şi aşezînd pe baze noi ordinea internă a statului — Cuza a creat condiţii favorabile dezvoltării industriei. În urma formării statului român modern, numeroşi muncitori calificaţi din toată Europa Centrală se stabilesc mai ales în Bucureşti [19] — majoritatea lor fiind meşteşugari secui. După reforma agrară din 1864 şi reformele sociale, înfăptuite de Cuza, creşte deosebit de mult şi numărul muncitorilor sezonieri, agricoli, şi al servitorilor secui, mai ales că marile transformări sociale şi economice din România sînt simultane cu transformările din Secuime, generatoare ale primelor mari valuri de emigraţie. Într-adevăr sub pretextul proporţionalizării şi comasării, clasa proprietarilor mai înstăriţi din Secuime a acaparat pămînturile foştilor ţărani urbariali şi ale micilor proprietari liberi, ba, mai mult, şi-a însuşit şi o considerabilă parte din veniturile devălmăşiilor. Aceasta a curmat legătura cu glia, legătura care îl integra pînă şi pe cel mai modest proprietar de pămînt, în societatea comunei sale. Secuii săraciţi au devenit deci „element mobil" şi mii de oameni trec în vechea Românie unde găsesc uşor de lucru şi sînt plătiţi relativ bine [20]. Francisc Koós menţionează în însemnările sale că „poate în niciunul dintre oraşele Europei, clasa muncitoare, din popor nu găseşte posibilităţi de trai, cîştig şi distracţie ca în Bucureşti, unde, din primăvara pînă toamna tîrziu, e întotdeauna mai multă treabă decît mînă de lucru" [21]. Acelaşi autor semnala, încă mai dinainte, într-un articol publicat în

[18] „Telegraful Român", nr. 2, an. XXVI (1878); din 5 ian.
[19] *Doc. răzb. ind.*, II. doc. 251.
[20] Bözödi György, *Székely bánja* (Secuiul regretă), Kolozsvár, 1938, p. 70—82.
[21] Apud Beke, *op. cit.*, p. 8.

www.dacoromanica.ro

presă, că „Azi sînt puţine curţile unde să nu găseşti cinci-şase familii maghiare [22].

Proporţiile exodului secuilor spre vechea Românie pe vremea războiului de independenţă se atestă şi prin statisticile din epocă. Din listele întocmite între 1869—1880, rezultă că în comitatele secuieşti pînă şi sporul natural al populaţiei a scăzut mult, din cauza emigrărilor. Numai într-un singur an 1874, cancelaria vicecomitelui de Treiscaune a eliberat 3177 paşapoarte pentru vechea Românie, iar dintre cei plecaţi a revenit doar un procent derizoriu. Trebuie să menţionăm însă, că mult mai mare era numărul persoanelor fugite peste graniţă fără nici o autorizaţie [23].

Studiind, în materialul documentar al războiului de independenţă din 1877, partea referitoare la maghiarii din România, se poate constata că meşteşugarii maghiari au contribuit considerabil la dezvoltarea economică a ţării, atît în faza pregătirii războiului, cît şi în a desfăşurării sale. În perioada premergătoare conflictului armat cu Turcia, numeroşi maghiari au lucrat la realizarea liniilor de cale ferată, importante pentru viaţa economică, dar şi din punctul de vedere strategic. Cei mai mulţi activau ca muncitori la construirea căilor ferate care înlesneau transportul trupelor şi aprovizionarea, existau însă maghiari şi printre cei ce conduceau lucrările. De pildă, un sector al liniei Piteşti-Vîrciorova se construia sub îndrumarea lui Alexandru Veress, inginer mult preţuit şi pînă atunci în România [24]. Iar cînd pregătirile de război încep să ia amploare, meseriaşi maghiari participă la producerea mijloacelor necesare campaniei. Conform mărturiei menţionatului fond de documente, numărul meşteşugarilor veniţi din Transilvania la Bucureşti a crescut în 1877, făcînd un veritabil salt faţă de anul 1876. Or, explicaţia poate consta numai în conjunctura creată de război. Mai ales numărul fierarilor a crescut mult. Interesant că majoritatea lor venea la Bucureşti din Ciuc, şi anume de la Sîndominic, Cetăţuia, dar soseau şi din alte regiuni: Cernatul de Jos, Oradea, Alba Iulia [25]. În afară de fierari, se constată o creştere rapidă a contingentului de rotari, constructori de căruţe şi lăcătuşi, însă se înregistrează un spor şi în privinţa tîmplarilor, cismarilor, croitorilor, măcelarilor, ba chiar a negustorilor [26].

Meşteşugarii maghiari confecţionează pentru armata română potcoave, căruţe şi îmbrăcăminte, iar numeroşi administratori de moşii participă sistematic la aprovizionarea armatei combatante, cu alimente. Dintre maghiari, cel mai însemnat furnizor s-a dovedit a fi lăcătuşul Albert Szabó, însă în afară de el mai executau lucrări de fierărie la căruţe, precum şi potcovit, pentru armată, Ludovic Darvas, Iosif Sándor, Andrei Benkő, Grigore Tamás, Anton Lakatos, Andrei Lakatos şi mulţi alţii [27]. Lucrări de rotărie făceau printre alţii Iosif Tana, venit în Bucureşti de la Ozun, şi Grigore Kovács; căruţe construiau Anton Tőkés, Francisc Pataki, Carol Benkő, iar George Déh era croitor — cu toţii furnizîndu-le soldaţilor români considerabile cantităţi de echipament [28].

[22] *Ibidem.*
[23] Bözödi, *op. cit.*, p. 93.
[24] Beke, *op. cit.*, p. 146—148.
[25] Arhiva Parohiei „Bărăţia". 1876—1877.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

Încă dintru bun început maghiarii din Bucureşti şi mai ales meşteşugarii — atît maiştri, cît şi muncitori — au participat la acţiunea de colectă organizată pentru ajutorarea răniţilor. În interesul organizării şi desfăşurării colectelor, meşteşugarii maghiari au ales un comitet compus din opt persoane, în frunte cu lăcătuşul Albert Szabó, fierarul Iosif Sándor şi rotarul Ştefan Nagy, oameni bine cunoscuţi şi apreciaţi în rîndurile populaţiei maghiare din Bucureşti. În actul de constituire înmînat autorităţilor, comitetul arăta că „Ne facem o datorie de a vă anunţa cu această ocazie că noi meseriaşii unguri am şi format deja un comitet şi în curînd, vom trimite la locul destinat modestele noastre ofrande date în ajutorul răniţilor soldaţi români"[29]. Comitetul se putea mîndri cu o activitate rodnică, atestată, mai ales, cu solicitudinea donatorilor, prin faptul că lista din iulie 1877 spre exemplu conţine 106 nume cu un total de 546 lei, ceea ce reprezintă o parte cîtuşi de puţin mică (peste 25%) a sumei de 2 072,37 lei depuşi în total la casieria Organizaţiei de Cruce Roşie din Bucureşti în prima parte a lunii iulie de întreaga populaţie a capitalei [30].

---

[29] „Kelet", din 20 ian. 1877.

[30] „Pressa", nr. 136, an. 1877 şi nr. 139, an. 1877. Meseriaşii maghiari care au contribuit la Bucureşti:

Nagy István 40 lei
Vizi Dénes 5 lei
Debreczeni József 5 lei
Kurkó János 5 lei
Boga Tamás 2 lei
N. N. 4 lei
Nagy József 1 leu
Benkő 10 lei
Egyed István 5 lei
Selein Adolf 2 lei
Demeter József 2 lei
Domokos Károly 4 lei
Seifer Rudolf 1 leu
Miklós Mihály 5 lei
Boér János 2 lei
Csutak Félix 5 lei
Koós István 5 lei
Száva I. József 4 lei
M. Pál 1 leu
Szilveszter Száva 3 lei
Bitay György 2 lei
Kutasi András 2 lei
Buna Márton 5 lei
Salamon György 2 lei
Keresztes Ferenc 2 lei
Benkő Károly 4 lei
Gödri Mihály 5 lei
Mandok György 2 lei
Balogh Ignác 2 lei
Fejes Dénes 5 lei
Sorbán József 3 lei
Kocsis Mihály 2 lei
Bodó Sándor 10 lei
Antal 4 lei
Fogarasi János 5 lei
Szabó Albert 30 lei
Bors Miklós 10 lei
Vitos Ferenc 10 lei
Dávid András 3 lei
Békés György 5 lei
Benhárd Felician 11 lei 35b.
Grünwald E. 10 lei
Benkő Sándor 5 lei
Simon János 8 lei
Demeter János 2 lei
Bajor József 6 lei
Simon András 2 lei
Enyedi István 2 lei
Birtalan Józses 2 lei
Kiss Ferenc 6 lei
Vida Benjamin 5 lei
Salamon Jánof 5 lei
Hajdú András 5 lei
Vizi József 1 leu
Gönczi Károly 10 lei
Zsnoka Ferenc 2 lei
Fisterer Ádám 8 lei
Darvas Albert 6 lei
Reymik József 2 lei
Kocsány Lajos 15 lei
Czakó Antal 4 lei
Panat Éva 2 lei
Meskó János 12 lei
Silló Sándor 2 lei
Szabó József 2 lei
Nagy Ferenc 5 lei
Szalay Károly 5 lei
Nagy Sándor 2 lei
Jenkovics József 3 lei
Hinte Karolina 3 lei
Sándor József 5 lei
Ábrahám István 10 lei
Baconi Ádám 2 lei
Vajda Márton 10 lei
Teleki Sámuel 2 lei
Kovács Mihály 5 lei
Lázár E. 10 lei
Székely Lajos 5 lei
Gabrowiczky Eduard 2 lei
Maksai János 5 lei
Bálint János 3 lei
Borghida Péter 2 lei
Bácski Ferenc 2 lei
Kalabej János 4 lei
Depner Miklós 4 lei
Darvas Lajos 5 lei
Rákosi Gáspár 4 lei
Sárosi János 2 lei
Bazsó András 4 lei 50 b.
Rácz János 4 lei
Dénes János 5 lei
Antal János 8 lei
Biró Mihály 4 lei
Cseh Zsigmond 6 lei
Tóth Sándor 1 leu
Málnási Lajos 20 lei
Bartha János 4 lei
Pataki Ferenc 2 lei
Kolumbán József 2 lei
Cseh Mózes 5 lei
Kiss Ferenc 3 lei
Ajtay János 2 lei
Ambrus Sámuel 4 lei
Bencze János 6 lei

Total: 546 lei 85 bani.

www.dacoromanica.ro

Presa din România salută cu satisfacţie gestul maghiarilor din Bucureşti [31]; tot astfel şi ziarele româneşti din Transilvania îşi exprimă bucuria prilejuită de atare manifestare a umanismului şi solidarităţii. „Proprietarii şi meşteşugarii maghiari din Bucureşti au participat în număr considerabil la colectele organizate în folosul armatei" scrie „Telegraful Român" menţionînd şi numele celor ce au dăruit sume mai mari [32]. „Gazeta Transilvaniei", la rîndul său, arată că această grăitoare acţiune n-a fost o colectă singulară, ci, după cîte se pare, s-a repetat de mai multe ori, din partea maghiarilor [33].

Menţionatul comitet al maghiarilor din Bucureşti a mai manifestat încă o iniţiativă. Şi anume, aceea de a lua apărarea României împotriva neîncrederii şi duşmăniei cercurilor oficiale ungare şi a presei care prezenta opiniile acestora. Subliniind declaraţiile făcute în această privinţă de către maghiarii din Bucureşti şi relevînd atitudinea pe care ele o reflectau, „Gazeta Transilvaniei" scrie că „ungurii din Bucureşti declară solemn că sînt minciuni infame tot ce se scrie despre România, deoarece dînşii se bucură acolo de toate drepturile şi libertăţile ... Pentru aceea ei nu vor lăsa nici o ocasiune nefolosită, spre a-şi arăta iubirea şi aderenţia către România. Ofrandele lor pentru răniţii oştirei române încă vor da proba despre acestea"[34]. „Bukaresti Hiradó" nu se mulţumeşte să dezmintă cu vehemenţă calomniile, ci arată că „constatăm cu bucurie că aici, la Bucureşti, nici măcar semne ale duşmăniei nu se văd; maghiarii şi românii se împacă frăţeşte"[35-36].

La acţiunea de sprijinire a războiului de independenţă au participat consistent şi maghiari din alte regiuni ale României de atunci, deşi în acest sens nu dispunem decît de date sporadice şi răzleţe.

În timpul războiului de independenţă trăia şi desfăşura o însemnată activitate ştiinţifică în Iaşi, Samuil Kónya, originar din Braşov. Înainte de a se stabili la Iaşi Kónya activase un timp la Bucureşti ca farmacist şi era deja bun cunoscător al situaţiei din România, în momentul izbucnirii războiului, el împărtăşea şi strădaniile poporului român. Ca reputat chimist, a instruit şi educat în universitatea ieşeană şiruri întregi de generaţii, contribuind substanţial la dezvoltarea ştiinţei româneşti. El a fost acela care a analizat apele minerale din Moldova, popularizînd efectele lor terapeutice (izvoarele de la Slănic, Breaza etc.) şi contribuind la amenajarea lor. Umanismul său şi ataşamentul său faţă de cauza poporului român s-au manifestat şi pe vremea războiului de independenţă. Numele lui Samuil Kónya figurează pe lista primelor donaţii mai consistente. Împreună cu fratele său Carol, profesorul ieşean îi trimite comitetului de organizare a colectei pentru armata română, şase lăzi cu medicamente [37-39].

---

[31] „Pressa", din 12 şi 15 iul. 1877.
[32] „Telegraful Român", nr. 54, an XXV (1877).
[33] „Gazeta Transilvaniei", nr. 45, an. XL (1877).
[34] *Ibidem.*
[35-36] Citează „Magyar Polgár" din 10 dec. 1877.
[37-39] *Doc. răzb. ind.*, III, Bucureşti, 1953.

www.dacoromanica.ro

Printre maghiarii care au avut tangențe cu războiul de independență, sprijinindu-l practic, cu fapte, trebuie să-i menționăm în mod special pe cei ce, pînă la capăt, au fost cu consecventă abnegație alături de români, exercitînd în același timp o influență mobilizatoare asupra mediului lor maghiar. Tot ei s-au adresat opiniei publice maghiare cu intenția de a-i oferi o imagine veridică a luptelor susținute de poporul român în 1877. Oameni ca Ludovic Fialla, Alexandru Veress sau Carol Papp Szathmáry, impresionați de avîntul nestăvilit al luptei de eliberare a poporului român, și animați de convingeri profund democratice, s-au atașat dintru bun început și au slujit cu toate forțele lor cauza independenței române.

Szathmáry era un pictor cunoscut pentru concepțiile sale progresiste și locuia în București. Ludovic Fialla și Alexandru Veress, revoluționari pașoptiști, se refugiaseră în România spre a scăpa de teroarea habsburgică, și se aflau la București în 1877. Au fost din totdeauna adepții frăției popoarelor, ai egalității tuturor popoarelor, națiunilor și naționalităților. Așa se explică faptul că au înțeles de la început caracterul progresist al strădaniilor românești, dîndu-și seama că revendicările poporului român erau drepte, deși propaganda dușmănoasă căuta să convingă lumea că românii urmează căi greșite. Trăind însă printre români, oamenii aceștia au văzut ei înșiși, concret, în ce măsură poporul român era animat de patriotism și de sentimentul independenței. Alexandru Veress a avut prilejul să constate, încă din timpul ședерii în Turcia, caracterul opresiv al imperiului otoman și, de fapt, atunci se conturează în el aspra sentință general valabilă, adresată de el deopotrivă prezentului și viitorului: „E un păcat abominabil să fanatizezi națiunile unele împotriva altora. Dați-le libertatea legăturilor reciproce — și nu va mai exista intoleranță religioasă, nici ură națională, ci prietenie și dragoste"[40]. Sub influența acestor factori fac ei abstracție de data aceasta de faptul că înainte vreme tocmai Turcia îi scăpase de temnițele austriece; și cu toate că nici Fialla, nici Veress nu și-au renegat niciodată simpatia față de poporul turc, tot așa cum nu și-au retractat nici anti-țarismul izvorît din convingeri democratice, ei sprijină războiul antiotoman, în speranța eliberării popoarelor.

Opțiunea lor în acest sens a fost întărită, firește, și de alți factori. Spre exemplu Fialla trăind de mult în București a înțeles pe deplin problemele care frămîntau societatea românească. Cît despre Alexandru Veress, el a avut prilejul de a simți compasiunea românilor, încă din momentul fugii sale: „românii au primit cu multă cordialitate și ospitalitate această ceată" — scria el mai tîrziu — „La Cîmpulung și îndeosebi la Craiova... ne-a ieșit întru întîmpinare aproape toată populația orașului", [41] și e firesc că impresiile acestea i s-au imprimat foarte adînc. Stabilindu-se mai tîrziu în România, activitatea de inginer și măsurătorile topografice cu care se îndeletnicea, i-au permis să cunoască temeinic viața poporului român, năzuințele sale și tradițiile antiotomane — mai ales că și-a trăit în România ultimul pătrar de veac al existenței sale.

Acești factori nu diminuează întru nimic valoarea sesizării unui adevăr aflat în concordanță și cu desfășurarea obiectivă a evoluției istorice: în ampla controversă (ruso-turcă, la început) care afecta grav destinele

[40] Beke, *op. cit.*, p. 70.
[41] *Ibidem*, p. 27.

www.dacoromanica.ro

întregii Europe de Est şi de Sud-Est, popoarele doinice să se elibereze de sub asuprirea străină şi să se dezvolte independent, aveau o situaţie specifică şi deci trebuiau ajutate prin toate mijloacele.

Ludovic Fialla a participat la războiul de independenţă, alături de trupele române, ca medic. În zorii independenţei româneşti, el trăieşte aceleaşi sentimente şi acelaşi entuziasm ca şi poporul întregii ţări. „Inima mea palpita cu naţiunea română" — scrie el în cartea sa intitulată: *Reminiscenţe din Resbelul Româno-Ruso-Turc al anului 1877*[42]. În primăvara lui 1877, cînd — conform semnelor — izbucnirea războiului nu mai era decît o chestiune de timp, Fialla, ca medic, era preocupat de întrebarea „cum am putea alina suferinţele ostaşilor răniţi în război"[43]. El îşi asumă serviciul de front, oferindu-se să lucreze în serviciul sanitar al armatei române.

După cum se ştie, serviciul sanitar al armatei române era foarte bine organizat: munca tenace, plină de abnegaţie, a lui Carol Davila îi conferise un nivel european. Pentru a se asigura spaţiu necesar răniţilor, se construiesc barăci lîngă spitalul Filantropia (unde lucrase pînă atunci Fialla) precum şi în vecinătatea palatului de la Cotroceni, iar în imediata apropiere a frontului, la Turnu Măgurele se înfiinţează un spital de campanie, a cărui comandă i se încredinţează doctorului Ludovic Fialla. Aici, în spitalul de campanie *Independenţa* erau îngrijiţi răniţii români aduşi de pe frontul din Bulgaria. „În împrejurări grave ale patriei noastre — spune Fialla în scrisoarea adresată lui Carol Davila înainte de a fi numit la Turnu Măgurele — vă rog a dispune de ştiinţa şi de persoana mea, oricînd şi oriunde veţi avea necesitate"[44]. Iar după numire, îl asigură că „am promis a face tot ce vom putea în favorul spitalului Independenţa"[45].

Împreună cu colegii săi români, Fialla şi-a îndeplinit cu abnegaţie nobila sarcină, asumată de bună voie, deşi condiţiile erau uneori nespus de grele. „Personalul nostru medical a fost devotat şi supus cu amorul cauzei la toate greutăţile oficiului lor"[46]. Iată şi o evocare a lui Fialla, în legătură cu talentatul medic chirurg Rus: „Cu multă dibăcie şi afabilitate a lucrat acest confrate şi pe lîngă recunoştinţa meritelor sale, leg omagele mele memoriei sale neştearsă din inimile a multor mii de oameni salvaţi de arta sa"[47].

La Turnu Măgurele, Fialla a avut ocazia să constate ce mari sacrificii face naţiunea română „plină de vitalitate" cauzei independenţei sale. „În ce timpuri însemnate trăim! Poporul român, a vegetat prin secole în opresiune: a nutrit în inima sa limba maternă şi scînteia sacră a libertăţii"[48]. Martor a fost Fialla şi vitejiei, curajului ostaşilor români recunoscînd faptul că „atacul de la Griviţa în ziua de 30 august 1877 — a făcut ca armele Românilor să strălucească din nou în gloria lor antică"[49].

---

[42] Ludovic Fialla, *Reminiscenţe din Resbelulu-Româno-Ruso-Turcu al anului 1877 şi rolul Societatei „Crucea-Roşie" in timp de pace şi de resbel*, Bucureşti, 1892, p. 40.
[43] *Ibidem*, p. 41. Ştirea este semnalată şi de „Familia", nr. 24, an. 1877.
[44] *Ibidem*, p. 42.
[45] *Ibidem*.
[46] *Ibidem*. p. 45.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*, p. 102.
[49] *Ibidem*, p. 46.

www.dacoromanica.ro

O deosebită consideraţie a avut pentru curcanii care s-au distins la Plevna : „am admirat pe aceşti soldaţi, care au ştiut să învingă pe lîngă un inamic crîncen, şi asprimea iernii excesive din anul 1877"[50]. Convingerile democratice şi umanismul lui Fialla s-au adîncit datorită activităţii desfăşurate printre răniţi. „Soldaţii noştri, care din zi în zi cîştigau denumirea de eroi şi aveau cu atît mai multe drepturi la iubirea şi compătimirea noastră"[51].

Pentru Fialla, cucerirea independenţei României a rezultat direct din eforturile desfăşurate de armată pe cîmpul de bătaie, din vitalitatea şi conştiinţa naţională a naţiunii române [52]. El salută cu bucurie împlinirea luptelor seculare ale poporului român şi se simte mulţumit că a putut să slujească o atare cauză măreaţă : „Ferice de fie-care, cărui i-a dat soarta un rol cît de mic în gigantica evoluţiune a vieţii poporului român. Am mîndria că am făcut tot ce am putut ; am contribuit voios la «Independenţa română» şi am lucrat puternic la alinarea suferinţelor ostaşilor noştri"[53].

Trecînd în revistă activitatea medicală desfăşurată de Ludovic Fialla în timpul războiului pentru independenţa României, am dori să menţionăm aici că probabil el nu a fost singurul participant maghiar la îngrijirea răniţilor români. Am găsit, în arhiva Crucii Roşii o scrisoare a medicului chirurg clujean Coloman Stand, datată în 9 octombrie 1877 — prin care îşi oferă priceperea profesională şi serviciile Crucii Roşii din România. Aflăm din scrisoare că după absolvirea facultăţii de medicină de la Viena, doctorul Stand a făcut chirurgie în Cluj şi că vorbeşte bine limba română. Doar cercetările viitoare vor putea să elucideze dacă medicul maghiar clujean a participat într-adevăr la campania din 1877 ; oferta sa rămîne însă, oricum, un fapt caracteristic şi demn de atenţie [54].

Alexandru Veress a slujit cauza războiului de independenţă într-un alt domeniu important : cel economic, lucrînd — după cum am mai menţionat — la construcţiile feroviare, atît de importante într-o campanie militară. Inginerul Veress a făcut măsurătorile pentru traseul mai multor linii de cale ferată ce urmau a se construi, şi (am mai spus-o) a condus personal construcţia unui sector al liniei Piteşti-Vîrciorova [55].

Inginer de bun renume, Alexandru Veress a fost atras şi în acţiunea naţională de cartografiere, de asemenea foarte importantă din punct de vedere militar [56] — şi s-a achitat cu mult succes de sarcinile sale. Apoi, de la izbucnirea războiului, Alexandru Veress şi fratele său Francisc — administrator de moşie — care ştia de asemenea să se identifice cu interesele noii sale patrii, au devenit furnizori ai armatei române. Conform însemnărilor ulterioare, făcute de Alexandru Veress, pe vremea războiului „am livrat manutanţei — împreună cu fratele meu — făină, orz şi fîn, valorînd sute de mii"[57].

Din parte-i, Alexandru Veress — tatăl istoricului Andrei Veress — a slujit cauza războiului de independenţă şi cu condeiul, străduindu-se

---

[50] *Ibidem*, p. 103.
[51] *Ibidem*, p. 66.
[52] *Ibidem*, p. 111.
[53] *Ibidem*, p. 112.
[54] Arhiva Societăţii de Cruce Roşie din R. S. România, dos. 1877, f. 408.
[55] Beke, *op. cit.*, p. 148.
[56] *Ibidem*, p. 162.
[57] *Ibidem*, p. 174.

www.dacoromanica.ro

să înlăture orice piedică şi să informeze corect opinia publică maghiară asupra României. El subliniază tenacitatea cu care, timp de secole în şir, românii şi-au apărat fiinţa naţională împotriva dominaţiei turceşti cotropitoare. Şi-a dat seama, în mod foarte just, că baza acestei lupte au fost masele ţărăneşti ale poporului român. Despre ele menţionează, cu atîta caldă compasiune : „Dar soarta bietului norod de plugari care era? Pe de o parte rob hrăpăreţului său stăpîn de moşie şi adevărată vită de jug slujbaşilor greci ai domnului fanariot grec, pe de alta victimă a turcilor şi tătarilor, veniţi, năvală, mai în fiecare an, să-i prade şi să-i ia avutul, să-i ducă în robie fiica şi nevasta, să-i treacă prin tăişul săbiei bătrînii, să-i ia cu miile robi pe cei în stare a munci. (...) Astăzi, firește, lucrurile s-au schimbat ; începînd din 1864, ţăranul este şi el cetăţean şi om liber..."[58].

Urmărind receptiv atmosfera care domnea în popor, Alexandru Veress şi-a dat seama (după cum rezultă dintr-o scriere ulterioară a sa) că amintirea lui Cuza — „cel care a unit în realitate cele două principate ; sub domnia căruia ţara a păşit cu hotărîre pe calea progresului ; cel care a înfiinţat şcoli poporane, a organizat o academie, i-a eliberat pe iobagi, a realizat o armată modernă" — rămîne de neşters, continuă să viețuiască în popor [59]. Conform opiniei lui Veress, Cuza a fost întruparea dorinţei de libertate şi a strădaniei spre independenţă a poporului român, chiar dacă, de dragul independenţei, acest popor este dispus să lupte şi să plece la război pînă şi cu Carol. În aprilie 1877 cînd era evident că războiul nu poate fi evitat, Veress consemnează despre soldatul-ţăran român al viitorului război : „Ostaşul român suportă multe şi se supune bucuros ordinelor ofiţerilor săi", însuşire determinantă dealtfel pentru însuşi caracterul armatei române. „Ofiţerii sînt deosebit de arătoşi — continuă Veress — şi au trecut de prima tinereţe, ba chiar există cam prea mulţi înşuraţi şi taţi de familie printre ei. Tunurile lor sînt excelente, moderne, cu obuze de trei kilograme, iar carabinele de asemenea, Peabody : americane ; doar foarte puţini mai au arme prusace, precum şi călăraşii sînt înzestraţi cu felul acesta de carabine — însă punînd totul la socoteală, împreună cu faptul că cei chemaţi sub arme ... se încorporează pare-se cu liniştită resemnare, putem spune că armata română poartă în sine sîmburele unei bune armate. Ce va realiza? Depinde în mare măsură de comandament. Le va fi mult mai bine să rămînă sub propriii lor ofiţeri superiori, căci ostaşul român îşi iubeşte ofiţerii şi viceversa ..."[60].

Scrisorile lui Veress din perioada războiului de independenţă atestă consideraţia sa pentru disciplina, curajul şi eroismul soldaţilor români. Autorul acestor scrisori a sesizat însă şi suferinţele şi încercările la care războiul îl supune pe om — şi tocmai de aceea simte o reală compasiune pentru flăcăii de la ţară, aflaţi în situaţia de a le suporta.

După războiul de independenţă încheiat victorios, Alexandru Veress ia act cu satisfacţie că participarea maghiarilor la sarcinile războiului a fost destul de însemnată. El descrie participarea lui Fialla, a meşteşugarilor, a administratorilor de moşii ; arată că „Albert Szabó a furnizat lucrări de fierărie. Brakota făcea negoţ cu salam, caşcaval şi ceai" ; că au fost prezenţi

[58] *Ibidem*, p. 168.
[59] *Ibidem*, p. 171.
[60] *Ibidem*, p. 169.

www.dacoromanica.ro

în război maghiarii mai vechi din Bucureşti şi prezenţi au fost ciangăii; că la reuşita războiului a contribuit şi mulţimea de fierari, lăcătuşi şi dulgheri militari, „fără a mai pune la socoteală sutele de căruţe secuieşti cu provizii, care cărau alimente în tabără"[61].

În anul 1878, Alexandru Veress argumentează convingător în interesul succesului, de data aceasta diplomatic, al României. El arată că, obţinînd independenţa, România va contribui la propăşirea economică, ceea ce va atrage după sine şi îmbunătăţirea condiţiilor de trai. Evenimentele anterioare, survenite în viaţa poporului român au acţionat şi ele în direcţia dezvoltării rapide; „în ultimii 20 de ani, acesta s-a dezvoltat relativ mai mult decît oricare dintre vecinii săi" — scria Veress. Dealtfel, precizează el, „diplomaţia trebuie să ţină seama de un popor de cinci milioane, cu constituţie liberală; un popor gata de orice sacrificiu pentru naţionalitatea şi pentru patria sa"[62].

Exemplară a fost, în războiul de independenţă, atitudinea lui Carol Papp Szathmáry. Pictorul maghiar statornicit în România, capabil să coboare la realitatea vieţii de toate zilele, şi a cărui atenţie era captată de manifestările oamenilor simpli, de îmbrăcămintea şi de obiceiurile lor curente, şi-a manifestat şi în 1877 democratismul. Încă din tinereţe, el se declarase un înverşunat potrivnic al războiului [63] — dar de data aceasta devine un veritabil corespondent de război al soldaţilor-ţărani, al armatei române [64].

La intrarea României în războiul de independenţă, a plecat pe front — odată cu comandamentul suprem românesc — şi un grup de patru pictori (Nicolae Grigorescu, Sava Henţia, Gheorghe Demetrescu şi Carol Papp Szathmáry) spre a eterniza veridic, cu autenticitate fazele mai importante ale campaniei, începînd cu trecerea Dunării. Încă de la bun început, Szathmáry a fost la înălţimea chemării sale, urmărind mişcările de trupe, scenele de luptă şi viaţa taberei româneşti, spre a eterniza apoi cu fidelitate locurile şi faptele istorice: trecerea Dunării, bombardarea oraşelor de pe fluviu, regimentele în marş. Schiţează cu multă grijă locul bătăliilor şi al taberelor — de exemplu Giurgiul şi Rusciucul (Ruse). Desenează îmbrăcămintea, armele, echipamentul soldaţilor români, ruşi şi turci. Cu un magistral simţ al detaliului, cuprinde în cîte un tablou imaginea poziţiilor, aducînd prin aceasta mari servicii pînă şi istoriei militare. Mai tîrziu, pe baza acestor schiţe, a lucrat acuarelele care sînt documentele artistice, însă totodată şi istoriografice ale acestei campanii [65].

Semnificaţia acestei activităţi a lui Carol Papp Szathmáry sporeşte prin faptul că presa străină (de pildă: „Illustrated London News", „Illustrierte Zeitung" din Lipsca şi „Vasárnapi Újság" din Ungaria) publică de asemenea schiţele sale; deci Europa ia act şi prin intermediul lor, de eforturile militare desfăşurate de români [66].

---

[61] *Ibidem*, p. 174.
[62] *Ibidem*, p. 175.
[63] Vezi Árvay Árpád, *Elődök példája. Múltszázadi művészek o magyar-román kapcsolatok elmélyitéséért* (Pilda precursorilor activitatea artiştilor din secolul trecut pentru relaţiile de prietenie dintre români şi maghiari), Bukarest, 1973, p. 84.
[64] *Ibidem*, p. 84—90.
[65] G. Oprescu, *Pictorii din Familia Szathmáry*, Neamţ, f.a., p. 18.
[66] *Ibidem*, p. 45,

www.dacoromanica.ro

Aproape involuntar se pune însă întrebarea ce rol a avut, în perioada războiului de independenţă, atitudinea unor politicieni maghiari care — contrar partidelor claselor dominante în goana după himere — susţineau un program real în situaţia dată a politicii externe.

Fără să consacrăm problemei un spaţiu prea vast, am dori să arătăm în această privinţă, înainte de toate, că, în esenţă, între formularea necesităţii unei conduite politice reale pe de o parte şi adevărata evaluare a caracterului războiului de independenţă şi sprijinirea acestuia, pe de alta, există o legătură directă. Căci, chiar dacă această orientare politică — aceea care considera ca inevitabilă prăbuşirea imperiului otoman şi formarea statelor independente în sud-estul european nu avea o pondere prea mare, manifestările ei au avut totuşi un viu răsunet în toată opinia publică maghiară transilvăneană — caracterizată printr-o gîndire mai realistă, şi au contribuit la consolidarea acesteia.

În parlamentul maghiar turcofil, expunerea deputatului opoziţionist Beniamin Kállay, axată pe ideea că imperiul otoman urma să se desmembreze în mod inevitabil, a stîrnit o profundă consternare şi o vehementă dezaprobare. În schimb, presa care exprima părerile unei părţi a opiniei publice maghiare a comentat cuvîntarea lui Kállay la un mod competent şi elogios. Cît despre ziarele naţionalităţilor din imperiul Austro-Ungar, şi mai ales cele româneşti, ele au salutat cu veritabil entuziasm poziţia adoptată în parlament de către Kállay, cunoscut ca un fervent adept al prieteniei dintre popoarele din estul Europei.

De exemplu „Gazeta Transilvaniei" scrie în numărul din 8/22 iulie 1877, că „în sfîrşit, iată în persoana lui Kállay, un om care a avut curajul de a spune compatrioţilor săi verde în faţă" că toţi cei ce fac agitaţie pentru victoria turcilor, încearcă să pledeze o cauză pierdută [67]. Cuvîntarea lui Kállay — se spune mai departe în „Gazeta Transilvaniei" — n-a rămas cu totul infructuoasă şi lipsită de răsunet, chiar dacă a fost întîmpinată cu zgomotoasă împotrivire; oratorii turcofili din parlamentul maghiar n-au reuşit să-i respingă argumentele „şi însuşi ministrul Tisza răspunse la interpelaţiuni sub impresiunea cuvintelor şi a logicei lui Kállay" [68]. „Gazeta Transilvaniei" redă, pentru cititorii săi, şi detaliile cuvîntării din parlament a lui Kállay, calificînd-o drept „nefavorabilă Turciei"[69].

Faptul are importanţă fie numai şi din cauză că „Gazeta Transilvaniei" a subliniat în mod special, cu această ocazie o constatare a lui Kállay conformă cu realitatea şi anume afirmaţia că în problema orientului, opinia publică maghiară nu este nici pe departe atît de unitară pe cît se susţine [70]. Astfel, ziarul a informat opinia publică românească, respectiv a făcut ca românii să fie conştienţi de adevărul că numeroşi maghiari au o părere favorabilă despre luptele de eliberare desfăşurate în Balcani.

Am dori să ne mai ocupăm de o singură problemă, înainte de a încheia relatarea despre manifestările de simpatie ale maghiarilor, faţă de

[67] „Gazeta Transilvaniei", nr. 49, an. XL (1877).
[68] *Ibidem.*
[69] Ibidem, nr. 48, an. XL (1877).
[70] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

războiul de independență. Considerăm într-adevăr că este important să arătăm că pînă și analiza incompletă, parțială, a acestor aspecte ne-a îngăduit să sesizăm că poziția adoptată de Kossuth — cel ce optase pentru a rămîne pînă la capătul vieții sale în emigrație, în opoziție cu orice înțelegere cu Habsburgii — a influențat felul în care maghiarii au apreciat evenimentele din 1877—78. Or, — după cum relatează, bucuroasă, „Gazeta Transilvaniei" — Kossuth (ca și în cazul unirii principatelor) „recunoaște legitima și corecta atitudine a României, căci după părerea sa, în 1877 România „nu putea altfel proceda decum a procedat"[71].

Încă pe la începutul agravării crizei în problema Orientului, cînd evenimentele începeau să evolueze spre soluționarea prin forță armată, Kossuth — întotdeauna în căutarea asigurărilor necesare dezvoltării popoarelor — arătase că în Europa de Sud-Est una dintre principalele condiții ale reglementării situației este asigurarea independenței României. „România aș pune-o în situația unui stat european independent cum este Belgia — sub garanție europeană. Este acesta un punct foarte important, foarte esențial" — le-a spus Kossuth politicienilor britanici dornici să-i cunoască opiniile referitoare la problema Orientului. Un răspuns foarte apropiat, în această privință, de vederile radicalilor din România[72].

Și de data aceasta Kossuth — consfințire a năzuințelor de libertate ale poporului maghiar — s-a pronunțat în spiritul trecutului de luptă, comun, al popoarelor din răsăritul Europei și, în speță, al popoarelor român și maghiar; manifestările sale referitoare la independența României oglindeau tradițiile progresiste, de solidaritate, ale poporului maghiar și poporului român, tradiții ce au caracterizat timp de veacuri în șir, legătura dintre cele două popoare și care acționau la toate nivelurile, după cîte am văzut, chiar în perioada războiului de independență.

După ce am schițat cîteva aspecte ale legăturilor româno-maghiare în anii 1877—78 (și, lipsindu-ne preliminariile, am fost tentați să facem, în interesul imaginii cît mai complete, o trecere în revistă enumerativă) putem aprecia și preciza că sprijinul oferit în momente de efort poporului român de către forțele progresiste maghiare și de către masele populare maghiare, n-a lipsit nici de data aceasta. În fond, numai din partea acestor forțe era menit sprijinul, tocmai datorită situației și tradițiilor lor. Clasele dominante maghiare au văzut întotdeauna un pericol în lupta națională a românilor; din această cauză, de la ele nici nu se aștepta vreo manifestare de simpatie. Istoricul ia act de poziția de clasă de care erau conduse, apreciind această poziție ca fiind dăunătoare intereselor comune ale popoarelor român și maghiar. În trecutul nostru comun, trebuie să scoatem în evidență tot ceea ce ne-a apropiat și ne-a legat. Iar noile rezultate ale cercetărilor ne impun să modificăm concepția noastră asupra relațiilor româno-maghiare din anii 1877—78.

---

[71] *Ibidem*, nr. 99, an. XL (1877)
[72] „Nagyvárad", din 18 ian. 1877.

www.dacoromanica.ro

MANIFESTATIONS DE LA SOLIDARITÉ DES MASSES POPULAIRES HONGROISES AVEC LA GUERRE POUR L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

Pendant la guerre pour l'indépendance de la Roumanie, comme une directe continuation de leur collaboration, les masses populaires hongroises et les démocrates hongrois ont témoigné d'une manière concluante de leur solidarité avec la cause des Roumains.

De nombreux hongrois ont contribué à secourir les blessés roumains de la guerre pour l'indépendance. Sur les listes de souscription dressées par les comités roumains constitués par suite de l'appel de Judita Măcelariu, figure par exemple Teleki Sándor, connu aussi jusqu'alors pour ses idées démocratiques et pour ses sentiments d'amitié envers les Roumains. Mais, la majorité des donateurs étaient de simples gens, qui par leur modeste appart ont contribué au renforcement des relations d'amitié avec les Roumains.

Des centaines de charretiers sicules ont participé au transport des provisions et des munitions vers les fronts des Balkans. Les artisans hongrois de Bucarest ont contribué eux aussi à couvrir les nécessités de l'armée.

La colecte de fonds par ceux-ci, fonds remis par une commission spécialement constituée, a été mise en évidence par la presse roumaine, aussi bien par celle de l'ancienne Roumanie que de Transylvanie.

A noter également l'apport des intellectuels hongrois dans ce domaine, dont le médecin Ludovic Fialla, l'ingénieur Veress Sándor, le peintre Szathmáry Papp Károly, le pharmacien Kónya Sámuel.

Ainsi, l'on peut constater qu'une bonne part des Hongrois, se sont non seulement détachés de la politique nationaliste promue par les classes dirigeantes hongroises, mais se sont solidarisé aussi de manière consciente avec la cause de l'indépendance roumaine, et ont aidé même les Roumains dans leur juste lutte.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

RAPOARTE CONSULARE INEDITE CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ DE LA BUCUREȘTI, ÎN AJUNUL ȘI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI

DE

BEATRICE MARINESCU,
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

Cunoscuta „criză orientală" din anii 1875—1878, în contextul căreia se înscrie și războiul dus de poporul român împotriva Imperiului otoman, cu scopul recunoașterii de către Poartă a actului proclamării independenței de stat a României la 9/21 mai 1877, constituie de fapt un caz tipic al uneia din trăsăturile generale ale istoriei relațiilor internaționale din secolul al XIX-lea. Această trăsătură își găsește expresia în raportul dintre mișcările de emancipare ale popoarelor aflate, într-o formă sau alta, sub dominația imperiilor multinaționale din Europa și lupta de interese a marilor puteri de pe continent. Examinarea faptelor determinante ale acestui raport atestă — după cum subliniază și politologul român Mircea Maliță într-o lucrare asupra școlilor și instituțiilor diplomatice — că elementul principal în evoluția relațiilor internaționale din secolul trecut l-a reprezentat „mișcarea națională de închegare a noilor state independente", care și-au croit drum, corespunzînd unei necesități obiective, prin diversitatea contradicțiilor dintre marile puteri [1]. Aceste contradicții au constituit ca atare cadrul, ca factori de frînare sau facilitare, a procesului istoric mai sus amintit.

Situată geografic între Austro-Ungaria, Rusia și Imperiul otoman, ultimile două mari puteri fiind direct angajate în starea conflictuală, determinată după 1875—1876 de problema orientală, România a stat în centrul atenției diplomației europene.

Evenimentele politice și starea de spirit din această țară au fost urmărite cu deosebit interes de către reprezentanții la București ai marilor puteri europene neangajate direct în conflict. Preocuparea cabinetelor respective față de evenimentele în plină desfășurare din sud-estul Europei și mai ales față de situația politico-diplomatică din capitala României este reliefată în corespondența oficială și particulară a agenților diplomatici acreditați la București. Informațiile cuprinse în rapoartele consulilor generali din România au permis guvernelor, a căror exponenți erau, să-și facă în orice moment o imagine asupra raportului de forțe din sud-estul

[1] Mircea Maliță, *Diplomația—Școli și instituții*, București, 1970, p. 174.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 30, nr. 5, p. 829—842, 1977
www.dacoromanica.ro

Europei. Depeşele referitoare la situaţia politică şi la starea de spirit a opiniei publice româneşti au fost în general redactate de pe poziţia guvernelor pe care aceştia le reprezentau. Informaţiile aveau ca atare un pronunţat caracter subiectiv. Se poate remarca cum deseori acelaşi fapt era interpretat diferit în funcţie de concepţia celui care transmitea ştirea. Totuşi în faţa unor realităţi mai mult decît evidente, rapoartele consulare ajung la un numitor comun, atunci cînd relatează, de exemplu, despre eroismul armatei române pe cîmpul de luptă sau despre faptul că întreaga acţiune diplomatică pentru proclamarea independenţei şi a intrării în război împotriva Imperiului Otoman a fost dirijată de la Bucureşti de un guvern radical „roşu", după cum era denumit de mai toţi consulii străini, acesta avînd în componenţa sa foşti conducători ai revoluţiei de la 1848 [2].

Desfăşurarea rapidă a evenimentelor din Balcani demonstra imposibilitatea rezolvării paşnice a problemei orientale. Eforturile statelor direct interesate ca şi ale celor care adoptaseră rolul de observatori tindeau, la sfîrşitul anului 1876, la localizarea cel puţin a războiului pe teritoriul Imperiului Otoman. Nota contelui Andrássy, Memorandum-ul de la Berlin, întrevederea de la Reichstadt, convorbirile lordului Loftus cu Alexandru al II-lea şi cu cancelarul Gorceakov la Livadia, din octombrie 1876, precum şi conferinţa de la Constantinopol, toate aceste manifestări diplomatice demonstrau neliniştea ce cuprinsese marile puteri, în special Austro-Ungaria, Rusia şi Marea Britanie. Situaţia României în contextul complicării crizei orientale era destul de critică, luîndu-se în considerare faptul că i se cerea continuu să respecte o strictă neutralitate, greu de realizat în condiţiile existente, cu atît mai mult cu cît aceasta nu era garantată de vreun act internaţional, iar marile puteri refuzau să i-o acorde. În ţară şi mai ales în capitală persistase ideea, încă de la începutul crizei că, prin neintervenţia în chestiunea orientală, România va impune imperiilor vecine şi puterilor garante respectarea neutralităţii sale. Unii oameni politici erau de părere că Europa, interesată în neutralitatea României, o va accepta ca o necesitate de ordin european. Dar neutralitatea n-a fost asigurată de nici o putere, iar cele limitrofe erau şi mai puţin interesate în apărarea ei.

Ca urmare a situaţiei existente pe arena internaţională, guvernul român a fost determinat să-şi intensifice activitatea diplomatică intrînd în contact direct cu personalităţile lumii politice de care depindea în parte rezolvarea acestei probleme şi în acelaşi timp să cunoască părerile consulilor generali acreditaţi la Bucureşti.

În acest context se înscrie trimiterea lui D. Brătianu la conferinţa de la Constantinopol a celor şase mari puteri (decembrie 1876 — ianuarie 1877). În instrucţiunile primite, el urma să ceară „o garanţie specială

[2] Arhivele Statului Bucureşti (în continuare: Arh. St. Buc.), microfilme Franţa, r. 20, Ministère des Affaires Etrangères, Correspondance Politique Consulaire, Turquie—Bucarest (în continuare: M.A.E. Fr., C.P.C.) vol. 41, f. 27—33: Debains către Décazes, 5 ian. 1877: „Monsieur Rosetti a obéi à ses instincts révolutionnaires qui excluent toute prudence, toute terme, toute réserve et M. Bratiano l'a suivi"; vezi şi rapoartele din 10 şi 24 mai 1877, ibidem, f. 394, 481; aceeaşi opinie are şi consulul general al Austro-Ungariei, Zwiedinek, în raportul către Andrassy din 10 mai 1877, Arh. St. Buc., fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 112. Tot „roşu" era denumit guvernul şi de viceconsulul S.U.A.: ibidem, microfilme U.S.A., r. 1—2, *The National Archives of United States, Despatches from United States Consuls in Bucarest 1866—1906*, Roll T—2, vol. 2 (în continuare: N.A. of U.S.A.) Adolph Stern către William Hunter, 16 aug. 1876, raportul 111.

www.dacoromanica.ro

pentru neutralitatea" României sau în caz de război „respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității" statului. Dar atît demersurile diplomatului român la Poartă cît și ale generalului Iancu Ghica, agentul diplomatic la Constantinopol, au rămas fără rezultate practice [3]. Conferința a refuzat să ia în discuție propunerile României. Zadarnice s-au dovedit și intervențiile, în chestiunea garanțiilor de neutralitate, ale agentului român de la Paris, pe lîngă lordul Lyons, ambasadorul Marii Britanii în Franța.

La Londra a fost trimis în misiune extraordinară Ion Ghica. El avea o scrisoare de recomandare către secretarul de stat de la Foreign Office, lordul Derby, din partea consulului general britanic de la București, locotenent colonelul Charles Mansfield. Scopul misiunii emisarului român, conform celor expuse de numitul diplomat englez, era de a conferi cu secretarul de stat al Marii Britanii despre poziția României în Balcani, în ipoteza izbucnirii unui conflict armat [4]. Cu această ocazie, diplomatul român a avut întrevederi cu lordul Derby și cu marchizul de Salisbury, reprezentantul Angliei la Conferința de la Constantinopol, insistînd asupra necesității garantării neutralității României, necesară păcii și echilibrului european în sud-estul Europei [5]. Cererea României adresată Marii Britanii a rămas literă moartă. Evenimentele din Balcani depășeau intențiile marchizului Salisbury de a asigura „liniște și prosperitate României"[6], ca și speranțele lui I. Ghica de „a fi cîștigat Anglia pentru cauza noastră"[7]. Marea Britanie, ca și celelalte puteri semnatare ale tratatului de la Paris, a refuzat să asigure neutralitatea României, care ar fi însemnat de fapt detașarea ei de Imperiul otoman și crearea de complicații internaționale. Pe aceeași linie se înscrie și răspunsul dat de subsecretarul de stat britanic, Burke, la interpelarea din Camera Comunelor asupra situației politice a României. El a declarat că neutralitatea statului român nu era garantată de niciun tratat fiindcă „principatul Moldo-Valah" era considerat în raport cu puterile străine, parte integrantă a Imperiului otoman [8]. Contele Décazes, ministrul de externe al Franței, aprecia în minuta trimisă la 9 octombrie 1876 consulului francez la București, Fred Debains, că nici o putere nu dorea să se angajeze oficial față de guvernul român în formularea unui angajament decît în cazul cînd ar fi obligată de împrejurări [9]. De altfel la Viena, agentul diplomatic român, I. Bălăceanu, a căpătat o replică destul de aspră. Ballplatz-ul considera cererea unei „garanții speciale",

---

[3] Pentru conferința de la Constantinopol, vezi general Radu Rosetti, *Documente privitoare la misiunea lui Dimitrie Brătianu la Constantinopol în toamna lui 1876*, în „Analele Academiei Române", III, Memoriile secțiunii istorice, vol. 15/1943; V. Maciu, *România și Conferința de la Constantinopol din decembrie 1876 — ianuarie 1877*, în „Analele Universității «C. I. Parhon»", București, Seria Științe sociale, istorie, 1957, nr. 9.

[4] Arh. St Buc., microfilme Anglia, r. 103, Public Record Office, Foreign Office (în continuare: P.R.O. F.O.) 78/2484 f. 189: scrisoarea de recomandare a lui I. Ghica către lordul Derby dată de Charles Mansfield la 23 oct. 1876.

[5] D. A. Sturdza, *Charles I-er Roi de Roumanie. Chronique-Actes-Documents*, Bucarest, 1904, vol. II, p. 246—249; vezi și *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență* (în continuare: *Războiul pentru independență*) vol. I, partea II, p. 416, 419, 457, 462—463.

[6] *Războiul pentru independență*, vol. I, partea a II-a, p. 419.

[7] *Ibidem*.

[8] „Journal de Bucarest", 22 apr. 1877, nr. 678.

[9] Arh. St. Buc., microfilme Franța, r. 19, M.A.E. Fr. C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 239: Décazes către Debains, 9 oct. 1876.

www.dacoromanica.ro

ca aceea dată Belgiei, drept incompatibilă cu situaţia actuală a României, motivînd că atîta vreme cît ea făcea „parte din Imperiul otoman" nu putea „obţine o altă garanţie decît aceea pe care Europa a dat-o Turciei"[10]. Marile puteri occidentale erau de acord să recomande cabinetului de la Bucureşti păstrarea unei stricte neutralităţi dar fără să-şi asume răspunderea[11]. După cum observa F. Debains, puterile europene n-au acordat şi nu aveau să acorde garanţii de neutralitate unei ţări decît atunci cînd propriile lor interese o vor cere. Consulul francez dădea exemplul Angliei, care în ajunul izbucnirii războiului din 1870 a impus din nou Franţei şi Germaniei respectarea neutralităţii Belgiei prin tratatul încheiat la 9 august al aceluiaşi an[12]. Ca urmare a instrucţiunilor primite de la Quai d'Orsay, reprezentantul diplomatic al Franţei la Bucureşti a ocolit întotdeauna răspunsuri clare în această chestiune. Relatînd în rapoartele sale desele convorbiri cu oamenii politici români şi întrebările puse de aceştia în legătură cu atitudinea Franţei faţă de România în cazul izbucnirii unui conflict armat în sud-estul Europei, F. Debains îşi informa superiorii că „a evitat cu cea mai mare grijă să intre în examinarea diferitelor ipoteze ce i se supuneau"[13]. La fel avea să procedeze şi consulul Marii Britanii, Charles Mansfield, deşi, după opinia sa, în conjunctura internaţională existentă, Poarta ar fi acţionat în interesul ei dacă şi-ar fi făcut din România un aliat, satisfăcîndu-i unele cereri. Ideea a rămas însă fără ecou la Foreign Office[14].

Concludentă este şi analiza consulului general al Belgiei la Bucureşti, Fréderic Hoorickx, asupra poziţiei marilor puteri faţă de România, în cazul agravării situaţiei în Balcani. El remarca răspunsul abil al Franţei şi Angliei la demersurile cabinetului român şi anume că „vor ţine cont de conduita înţeleaptă a României din ultimul timp şi vor face tot ce este posibil pentru apărarea intereselor ei". Italia, adăuga la aceste asigurări, după acelaşi consul, promisiunea de a da „trimisului său la Constantinopol instrucţiuni speciale în acest sens". Referindu-se la Germania, el observa rezerva manifestată de guvernul de la Berlin faţă de exprimarea unui răspuns categoric, invocîndu-se inoportunitatea chestiunii. În privinţa atitudinii Austro-Ungariei, Hoorickx arăta că guvernanţii de la Viena resping orice discuţie cu reprezentanţii României considerînd că dreptul de a „trata chestiunile diplomatice" revenea în întregime Porţii[15]. Hotărîrea firească, ce urma să o ia guvernul român faţă de atitudinea „indi-

---

[10] *Războiul pentru independenţă*, vol. I, partea a II-a, p. 437.

[11] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, nr. 19, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 239 : Décazes către Debains, 9 oct. 1876, despre convorbirea cu C. A. Rosetti şi sfaturile date acestuia : vezi D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 204 : Derby către Mansfield, 23 oct. 1876 şi p. 249 depeşa din 14 nov. 1876 ; *Războiul pentru independenţă*, vol. II, p. 86 : Degré către Kogălniceanu, (24 apr. 1877), raport care comunica părerea lui Bülow „că tratatul de la Paris nu a garantat neutralitatea României în caz de război".

[12] Arh. St. Buc. microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr.C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 285 : Debains către Décazes, 26 apr. 1877.

[13] Ibidem, r. 19, M.A.E. Fr., Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 230 : Debains către Décazes, 4 oct. 1876.

[14] Arh. St. Buc. microfilme Anglia, r. 100, P.R.O.F.O. 78/2484 f. 329 : Mansfield către Derby, 8 dec. 1876.

[15] Ibidem, microfilme Belgia, r. 4, Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur de Belgique, Correspondance Politique, Légations, Roumanie 1875—1878 (în continuare : M.A.E., Belgique), vol. 4, f. 647—648 ; Hoorickx către Asprémont Lynden, 1 dec. 1876.

www.dacoromanica.ro

ferentă" a Europei la nenumăratele apeluri de garantare a neutralităţii, era încheierea unei „alianţe cu Rusia". La această concluzie, ce nu era greu de întrevăzut, ajunsese şi Fred Debains în noiembrie 1876 [16].

Situaţia României se complica şi prin noua constituţie a Imperiului otoman proclamată la Constantinopol la 11/23 decembrie 1876. România era considerată „provincie privilegiată" turcă, aducîndu-se prin aceasta o gravă atingere suveranităţii ei. Decizia Porţii a creat un val de indignare în întreaga ţară. Consulul Marii Britanii la Bucureşti, comentînd riposta violentă a întregii opinii publice româneşti, raporta că „reacţia era aşa de mare încît ţara va sprijini orice notă adresată Porţii asupra acestui subiect"[17]. După cum arăta Charles Mansfield, „efectul unui asemenea incident a schimbat în întregime balanţa în favoarea Rusiei"[18]. Acelaşi consul sublinia în depeşa din 28 decembrie sentimentul „violent împotriva Porţii în rîndul tuturor partidelor politice" cauzat de articolele 1 şi 7 din noua constituţie [19]. Din rapoartele lui F. Debains reiese lipsa de înţelegere a acestuia pentru revolta poporului român faţă de constituţia otomană şi împotrivirea reprezentantului Franţei la Bucureşti faţă de orice manifestare independentă a României. În convorbirea cu primul ministru referitoare la constituţia lui Midhat paşa, el era de părere că naţiunile mici nu trebuie să-şi creeze duşmani, iar în ce priveşte şansele de obţinere a unei declaraţii formale din partea Porţii, ele erau puţine, pentru că în fond „constituţia otomană nu viza România"[20]. În raportul adresat ministrului de externe francez, în care comenta un articol din „Românul" cu data de 25 decembrie 1876/6 ianuarie 1877, F. Debains arăta că ziarul era plin de „dispreţ pentru sfaturile diplomaţilor străini" şi că C.A. Rosetti exclude orice „prudenţă" atunci cînd se lansa în criticarea constituţiei otomane în coloanele jurnalului său [21]. La observaţia ministrului de externe român, N. Ionescu, că protestul înaintat Porţii era o datorie impusă României de articolul 9 din Convenţia de la 1858, acelaşi consul i-a reproşat „discursurile imprudente" din Parlament [22].

Singura soluţie practică cerută de interesele ţării şi dictată de evenimente era încheierea unei convenţii cu Rusia pentru asigurarea integrităţii teritoriului român, a legilor şi instituţiilor sale, garanţie refuzată atît de Turcia cît şi de celelalte puteri europene. Semnarea convenţiei româno-ruse la 4/16 aprilie 1877 a însemnat o victorie a partidei care militase pentru o politică îndrăzneaţă şi corespunzătoare aspiraţiilor naţionale. Hoorickx constată că numita convenţie „a produs cea mai bună impresie la Bucureşti şi este sigur că cele două Camere o vor aproba"[23]. De fapt consulii statelor occidentale presimţeau o posibilă înţelegere româno-rusă.

---

[16] Ibidem, microfilme Franţa, r. 19, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 40, f. 304 : Debains către Décazes, 3 nov. 1876.

[17] Ibidem, microfilme Anglia, r. 105, P.R.O. F.O. 78/2608, f. 1 : Mansfield către Derby, 1 ian. 1877.

[18] Ibidem, r. 103, P.R.O. F.O. 78/2607, f. 366 : Mansfield către Derby, 28 dec. 1876.

[19] Ibidem

[20] Ibidem, microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 15 : Debains către Décazes, 5 ian. 1877.

[21] Ibidem, f. 27—37 : Debains către Décazes, 6 ian. 1877.

[22] Ibidem.

[23] Ibidem, microfilme, Belgia, r. 4, M.A.E. Belgique, vol. 4, f. 691 : Hoorickx către Asprémont Lynden, 25 apr. 1877.

www.dacoromanica.ro

Astfel Zwiedinek, consulul general al Austro-Ungariei, în raportul din 14 aprilie 1877 către contele Andrássy, îşi exprima bănuiala, ce devenise aproape o certitudine în urma conversaţiei avută cu domnitorul Carol I, că „între România şi Rusia ar fi intervenit un acord"[24]. Consulul Franţei avea şi el indicii în legătură cu angajarea de partea Petersburgului, „mai mult decît dorea să recunoască" primul ministru român [25].

O dată cu precipitarea evenimentelor internaţionale în primăvara anului 1877, concomitent cu creşterea presiunii opiniei publice româneşti asupra factorilor de decizie de la Bucureşti în vederea activizării politicii externe cu scopul dobîndirii independenţei ţării, rapoartele consulilor reuşesc să sesizeze problemele de mare răspundere ce stăteau spre rezolvare în faţa guvernului şi a corpurilor legiuitoare din România. „Se poate afirma—scria viceconsulul american Adolf Stern la 28 iunie 1877, făcînd o trecere în revistă a evenimentelor petrecute la Bucureşti în ultimele două luni — că de la introducerea sistemului reprezentativ în această ţară, nici o legislatură n-a avut de-a face cu chestiuni aşa de grave şi de importante ; printre aceste rezoluţii trebuie să menţionez : 1. Convenţia cu Rusia, reglementînd trecerea armatei ruse prin România ; 2. declararea independenţei ; 3. războiul cu Turcia"[26].

Încă înainte de proclamarea independenţei României, consulul american susţinea, avînd perfectă dreptate, într-un raport expediat la Washington la 3/15 mai 1877, că scopul factorilor de răspundere de la Bucureşti, al guvernului radical prezidat de I. C. Brătianu, era cel al emancipării de sub suzeranitatea Porţii, pe calea unui război dus în alianţă cu Rusia împotriva Imperiului otoman [27].

După relatările lui Zwiedinek, din primele zile ale lunii mai 1877, în cercurile politice de la Bucureşti continua să existe o „mare agitaţie" în legătură cu o viitoare proclamare a independenţei. Sufletul acestei „agitaţii" era C. A. Rosetti, care susţinea că împrejurările internaţionale constituiau o ocazie favorabilă pentru ca România să devină stat de sine stătător [28]. Consulul Angliei îşi exprima şi el convingerea, în depeşa din 9 mai, că peste cîteva zile avea să raporteze la Foreign Office declaraţia de independenţă. După el, personalităţile „prudente" şi „conştiente" de „poziţia vasală" a României faţă de Poartă erau puţine. El remarca că ideea de independenţă cucerise pe toţi oamenii politici şi dacă ar fi fost un guvern I. Em. Florescu sau L. Catargiu, deci conservator, s-ar fi urmat o politică similară celei liberale. Charles Mansfield considera că din punct de vedere românesc, criza existentă constituia fără îndoială un bun prilej pentru dobîndirea independenţei României [29]. Fred Debains la rîndul său considera starea conflictuală dintre România şi Turcia drept un pretext

---

[24] Ibidem, fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 16—23.

[25] Ibidem, microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr. C.P.C., Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 191 : Debains către Décazes, 15 apr. 1877.

[26] Ibidem, microfilme S.U.A., r. 2, N.A. of U.S.A., T. 285 : Stern către Evarts, 28 iunie 1877, raport 122.

[27] Ibidem, Stern către Evarts, 15 mai 1877, raport 113.

[28] Ibidem, fond Casa regală, ds. 24/1877 f. 112, 115 : Zwiedinek către Andrássy, 10 mai 1877.

[29] Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 106, P.R.O. F.O. 78/2608, f. 262 : Mansfield către Derby, 9 mai 1877.

www.dacoromanica.ro

pentru „partidul radical şi în special pentru Rosetti" de a proclama neatîrnarea [30].

Actul istoric de la 9/21 mai 1877 a dat naştere la noi discuţii în sînul cabinetelor europene, fiecare reacţionînd în mod deosebit. Austria a primit vestea cu rezervă şi, după I. Bălăceanu, ea „sfătuia" celelalte puteri, inclusiv Rusia, să se pronunţe la Congresul de pace [31], propunere ce fusese adoptată şi de Marea Britanie [32]. Franţa regretă „demersul imprudent" al guvernului de la Bucureşti. Potrivit concepţiei Quai d'Orsay-ului, declaraţia de independenţă din Parlamentul român nu schimba situaţia de drept a României stabilită prin tratate [33]. Într-o amplă depeşă adresată lui Debains, ministru de externe al Franţei susţinea că România va întîmpina dificultăţi ce ar fi fost evitate dacă ea s-ar fi menţinut pe o linie mai prudentă. În ceea ce priveşte neutralitatea, el presimţea că marile puteri nu se vor grăbi să o recunoască statului român. Franţa, în consecinţă, îşi declina orice responsabilitate asupra urmărilor [34]. Guvernul de la Berlin refuza să se pronunţe pentru independenţă preocupîndu-se de asigurarea creditorilor căilor ferate construite în România [35].

Proclamarea independenţei României a avut loc într-un entuziasm general al maselor populare, stare de fapt ce se desprinde din relatările tuturor ziarelor româneşti, indiferent de coloratura lor politică [36]. Jurnalele românilor de peste Carpaţi, ce se aflau sub dominaţia monarhiei austro-ungare, au salutat de asemenea evenimentele ce se desfăşurau la Bucureşti, comentariile apărute fiind deosebit de semnificative [37].

Descriind atmosfera din capitala ţării din ziua de 9/21 mai 1877, semioficiosul guvernamental „Românul" scria că, încă din zori, o mare mulţime nerăbdătoare, venită din toate colţurile oraşului, umpluse tribunele Camerii Deputaţilor şi curtea din faţa clădirii, răspîndindu-se apoi în valuri, după proclamarea votului, pentru a-şi manifesta bucuria pe străzile Bucureştiului [38]. „Studenţii manifestează cu cîntece patriotice,

---

[30] Ibidem, microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 394: Debains către Décazes: 10 mai 1877.

[31] *Războiul pentru independenţă*, vol. III, p. 173.

[32] D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 809: din raportul lui Beust, ambasadorul Austriei la Londra, către Andrássy, din 24 mai/5 iunie, reiese că lordul Derby n-a protestat împotriva declarării independenţei de stat a României, fiind de aceeaşi părere cu Austria de a reglementa definitiv situaţia după război.

[33] Arh. St. Buc. microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 468: Décazes către Debains, 23 mai 1877.

[34] Ibidem, f. 469.

[35] *Războiul pentru independenţă*, vol. III, p. 168.

[36] Vezi „Românul", „Pressa", „România Liberă", 10—13 mai (st.v.) 1877. Chiar şi ziarul de opoziţie „Timpul", care în general ataca cu vehemenţă politica guvernamentală, şi-a manifestat speranţa că în urma votului Camerei Deputaţilor guvernul „va înţelege misiunea ce are de îndeplinit şi nu va scăpa nimic din vedere pentru încoronarea acestei opere providenţiale": „Timpul", 10 mai (st. v) 1877.

[37] Vezi în special „Familia" şi „Gazeta Transilvaniei", 15/27 mai 1877. Ziarul vienez „Österr" a publicat în acelaşi timp o declaraţie semnată de 300 de români din Austria în care se saluta „cu frăţească cordialitate România liberă şi independentă": cf. „Românul", 16—17 mai (st.v.) 1877. Românii din Transilvania şi Bucovina au constituit curînd nenumărate comitete pentru sprijinirea armatei române, invocîndu-se „vocea sîngelui", „frăţia", „legăturile intime de sînge, de lege şi cultură": „Gazeta Transilvaniei", 15/27 mai şi 2/14 iun. 1877; de asemenea „Telegraful Român", 23 mai/3 iunie 1877.

[38] „Românul", 11 mai (st.v.) 1877.

www.dacoromanica.ro

se aude răsunînd „*Deşteaptă-te Române*", şi pînă tîrziu în noapte poporul capitalei fericit petrece", scrie C. Bacalbaşa, contemporan evenimentelor, în cunoscuta sa carte *Bucureştii de altădată* [39].

În depeşele lor, unii reprezentanţi diplomatici ai marilor puteri în România au prezentat foarte estompat entuziasmul populaţiei, apreciind în schimb politica guvernului român drept „aventuroasă" ba chiar o simplă consecinţă a ambiţiilor domnitorului Carol şi a primului ministru I. C. Brătianu [40], ceea ce nu corespundea adevărului. Acest lucru putea fi constatat la acea vreme de orice observator străin printr-o cît de sumară analiză a reportajelor din presă şi cu atît mai mult dacă mai era şi martor ocular al evenimentelor.

Luîndu-se în considerare cele de mai sus şi mai ales atitudinea adoptată în general de consulii de la Bucureşti ai Marii Britanii, Franţei sau Austro-Ungariei, unele aprecieri din rapoartele lui Mansfield, Debains şi Zwiedinek sînt cu atît mai mult interesante deoarece în ultimă instanţă numiţii agenţi diplomatici nu au putut nega cu desăvîrşire starea de spirit existentă din capitala României cît şi din restul ţării. Astfel consulul general al Marii Britanii descrie, între altele, oraşul Bucureşti pavoazat „abundent" cu steaguri tricolore şi cu „inscripţia « independenţă »"[41], pe cînd colegul său austriac a semnalat superiorilor săi de la Ballplatz că în rîndul populaţiei, „atmosfera a fost foarte animată"[42]. Este semnificativ că în relatarea manifestaţiilor prilejuite la Bucureşti de proclamarea independenţei, tocmai Zwiedinek a fost cel care s-a oprit asupra demonstraţiei nocturne a studenţilor ce şi-au stins pînă la urmă torţele în faţa statuii lui Mihai Viteazul [43], domnitor ce simboliza unitatea naţională. Deosebit de interesant în aprecieri este şi un raport al consulului general al Franţei, adresat ministrului de externe francez Décazes, în care, comentînd evenimentele de la 9/21 mai, Debains se întreba dacă românii vor pune şi de astă dată Europa în faţa unui fapt împlinit. Numitul consul francez observa în continuare că experienţe de acest fel au reuşit românilor întotdeauna, enumerînd actele împlinite : Unirea Principatelor, secularizarea averilor mînăstireşti, alegerea unui domnitor străin, suprimarea regimului capitulaţiilor, proclamarea unei constituţii diferită de cea acordată de Europa la 1858, schimbarea denumirii ţării în România în loc de Moldo-Valahia, încheierea de convenţii cu alte state, ş.a. Debains conchidea : „în marile chestiuni ca şi în cele mici românii în mod constant au ştiut să treacă peste voinţa puterilor garante". Consulul considera însă că ar fi o „prea mare îndrăzneală" din partea oamenilor de stat din România să spere în recunoaşterea independenţei şi garantării unei viitoare neutralităţi din partea marilor puteri [44].

---

[39] C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, Bucureşti, 1927 p. 192.

[40] Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 106, P.R.O.,F.O. 78/2608 : Mansfield către Derby, 2 mai 1877 ; ibidem, microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 391, 481, 464 : Debains către Décazes, 9, 22 şi 24 mai 1877 ; ibidem, fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 43—48 : Zwidinek către Andrássy, 18 apr. 1877.

[41] D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 771.

[42] Arh. St. Buc, Fond casa regală, ds. 24/1877, f. 148.

[43] „Der Fackelzug der Studenten [...] Warf dann seine Fackeln vor dem Standbilde Michales des Tapferen zusammen" : ibidem, f. 149.

[44] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 20, M.A.E. Fr., C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 41, f. 481 : Debains către Décazes, 24 mai 1877.

www.dacoromanica.ro

Reprezentînd un stat, la acea vreme, cîtuşi de puţin interesat în desfăşurarea „crizei orientale", viceconsulul din Bucureşti al Statelor Unite ale Americii, Adolf Stern, a fost mult mai obiectiv în relatările sale şi mai ales în aprecierea manifestaţiilor populare prilejuite de proclamarea independenţei României la 9/21 mai. „Ziua a fost marcată de un entuziasm sincer al oamenilor care au umplut străzile; din toate părţile României au fost trimise felicitări domnitorului şi miniştrilor", scria Adolph Stern în raportul său din 23 mai adresat secretarului de stat american William M. Evarts [45].

Indiferent însă de părerile reprezentanţilor puterilor occidentale în România şi de hotărîrile ce guvernele puterilor garante urmau să le ia în vedere recunoaşterii mai devreme sau mai tîrziu a neatîrnării statale a României, faptul fusese împlinit şi Europa avea să-l primească. Acceptarea noii situaţii a ţării s-a impus prin aceea că a reprezentat voinţa unanimă a întregii naţiuni.

★

În condiţiile internaţionale existente în primăvara anului 1877, odată ce Imperiul otoman deschisese ostilităţile împotriva statului român încă la 26 aprilie/8 mai [46], iar pe plan european actul istoric al poporului român de la 9/21 mai nu a fost recunoscut, singura soluţie viabilă pentru factorii de decizie de la Bucureşti a fost cea a impunerii independenţei României pe cîmpul de luptă. O asemenea opţiune cerută de masele largi populare, după cum reiese, între altele, şi din diferite editoriale apărute în presa vremii [47], stătuse încă mai de mult în vederile guvernului român, fapt dovedit de întreaga orientare a diplomaţiei româneşti, pe linia stabilirii unei colaborări active între trupele române şi cele ruse [48]. Negocierile în acest sens au intrat în faza discuţiilor la cel mai înalt nivel în perioada stabilirii temporare la Ploieşti a ţarului Alexandru al II-lea. Seria de convorbiri purtate de domnitorul Carol în numitul oraş şi de marele duce Nicolae la Bucureşti, în cadrul unor vizite reciproce [49] ce au culminat apoi cu primirea oficială a ţarului în capitala României la 27 mai/8 iunie 1877, se înscriu în cadrul tratativelor cu privire la stabilirea unui acord asupra condiţiilor de cooperare între cele două armate.

[45] Ibidem, microfilme S.U.A. r. 1—2, N.A. of U.S.A., T—285, raportul 115.

[46] Artileria turcă a tras primul foc asupra oraşului Calafat la 26 aprilie/8 mai 1877, ora 14,15, primind riposta bateriei a 2-a din regimentul 2 artilerie. Schimburile de focuri s-au extins în zilele următoare şi în alte puncte de pe Dunăre: vezi general R. Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, Bucureşti, 1926, p. 33. Mobilizarea armatei române începuse încă la 6/18 aprilie 1877. Într-un raport confidenţial din 3 mai 1877, adresat lordului Derby. Ch. Mansfield arăta că mobilizarea luase forma unei „ridicări în masă" (levée en masse): Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 106, P.R.O. F.O. 78/2608, f. 230.

[47] Începînd cu 25 aprilie/7 mai 1877, cotidianul „Românul" publică nenumărate articole în care cerea participarea directă a României la război. Deşi manifesta multă prudenţă, ziarul de opoziţie „România Liberă" recunoaştea la 14/26 iunie că dorinţa „aproape unanimă a românilor" era de a trece Dunărea, în timp ce „Socialistul" din 26 mai (st.v.) sublinia că „e timpul cînd românii în cuvîntul şi suvenirile trecute iau armele pentru a-şi apăra independenţa".

[48] Încă la 21 aprilie/3 mai 1877, Zwiedinek raportase la Viena asupra unor tratative duse de domnitorul Carol cu un reprezentant al marelui duce Nicolae, în legătură cu o eventuală cooperare militară româno-rusă: Arh. St. Buc., Fond Casa regală, ds. 24/1877, f. 93.

[49] Cu privire la desfăşurarea acestor vizite şi negocieri, vezi *Aus dem Leben König Karls von Rumänien, Aufzeichnungen eines Augenzeugen* (în continuare: *Aus dem Leben*) vol. III, Stuttgart, 1897, p. 151—152.

www.dacoromanica.ro

Este cunoscut faptul că iniţial, contrar opiniei marelui duce Nicolae[50], cancelarul Gorceakov s-a opus colaborării, punct de vedere comunicat oficial de agentul diplomatic român de la Petersburg, generalul I. Ghica, la 17/29 mai 1877 [51]. Explicaţia parţială pe care o dădea consulul Austro-Ungariei de la Bucureşti atitudinii rigide a şefului diplomaţiei ţariste în cadrul negocierilor puse în discuţie este deosebit de interesantă şi cît se poate de veridică. Astfel Zwiedinek se referea într-un raport trimis la 15 iunie 1877 contelui Andràssy, la lipsa de încredere manifestată de guvernanţii ţarişti în guvernul „roşu" de la Bucureşti, în a cărui componenţă se găseau, ocupînd funcţii-cheie, unii foşti fruntaşi ai revoluţiei de la 1848. Ţarul Alexandru şi prinţul Gorceakov ar fi preferat „să vadă" pe Mihail Kogălniceanu „înlocuit cu domnul Boerescu sau cu prinţul Dem. Ghika" [n.n.: conservatori moderaţi, conducătorii partidei de centru], se poate citi în amintitul raport al consulului austro-ungar care semnala totodată repetatele vizite la Ploieşti ale generalului I. Em. Florescu [N.n.: conservator moderat, fost prim ministru], primit întotdeauna foarte curtenitor[52].

Negocierile româno-ruse au fost urmărite, după cum era şi firesc, cu mare atenţie de reprezentanţii diplomatici de la Bucureşti ai marilor puteri neangajate în conflictul armat din Orient, deoarece rezultatul acestora avea să influenţeze, într-un fel sau altul, raportul de forţe din Balcani. Din această cauză unii dintre consuli, plasîndu-se pe aceeaşi poziţie ca şi faţă de problema „independenţei României", au încercat chiar să convingă guvernul român de a nu lua decizia trecerii peste Dunăre a armatei [53]. Cu acelaşi interes explicabil, consulii acreditaţi în România au dat diferite detalii asupra pregătirii sau desfăşurării amintitei vizite a ţarului Alexandru al II-lea la Bucureşti [54]. Rapoartele consulare nu fac însă nici o referire la punerea în discuţie, cu această ocazie, a problemei colaborării viitoare între cele două armate [55], iar Nicolae Iorga susţine că şi cu prilejul unei noi vizite a ţarului, de astă dată cu caracter privat, în ziua de 3/15 iunie 1877, „nici un cuvînt despre politică nu se schimbă"[56]. Şi totuşi se pare că odată cu prezenţa ţarului la Bucureşti s-a ajuns la un acord de principiu. Odată cu punerea în discuţie, la marele cartier general rus a ocupării oraşului Nicopole de către unităţile diviziei IV române

---

[50] Vezi N. Iorga, *Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit*, Bucureşti, 1927, p. 115.

[51] Documentul este publicat de D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, p. 787. Conform unui raport a lui Debains din 12 iulie 1877, cancelarul Gorceakov încercase iniţial să influenţeze în acest sens cercurile conservatoare de la Bucureşti: Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr., C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 135—137.

[52] Arh. St. Buc., fond Casa regală, ds. 40/1877, f 7.

[53] Ibidem, microfilme Franţa, r. 21, M.A.E.,Fr.,C.P.C. Turquie—Bucarest vol. 42, f. 18: Debains către Décazes, 6 iun. 1877; vezi şi *Aus dem Leben*, vol. III, p. 182. Sfaturi asemănătoare au sosit şi de la Viena, cf. telegramei din 3/15 iul. 1877 trimisă de Bălăceanu: N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866—1880)*, publiée sous les auspices du Ministère des Affaires Étrangères de Roumanie, Paris, 1923, doc. 497.

[54] Arh. St. Buc. microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 21: Debains către Décazes, 6 iun. 1877; ibidem, P.R.O.,F.O. 78/2609, f. 8: Mansfield către Derby, 5 iun. 1877; ibidem, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 3—4.

[55] „Popolo Romano" în numărul din 26 iunie 1877 transmite totuşi ştirea asupra punerii în discuţie a semnării unei convenţii militare (cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 114 şi 212), informaţie cu totul exagerată.

[56] N. Iorga, *op. cit.*, p. 115.

www.dacoromanica.ro

pentru a da astfel posibilitatea trupelor generalului Krüdner din acest sector, să întărească frontul periclitat la Plevna, a fost invocată înţelegerea intervenită între domnitorul Carol I şi marele duce Nicolae cu ocazia vizitei ţarului la Bucureşti [57].

Tot în legătură cu prezenţa lui Alexandru al II-lea în capitala României, un raport al consulului Austro-Ungariei dă unele detalii demne de reţinut în legătură cu convingerea lui C. A. Rosetti asupra consecinţelor războiului. După cum a comunicat Zwiedinek la Viena, partizanii politici cei mai apropiaţi ai numitului lider al radicalilor i-ar fi reproşat acestuia din urmă că discursul său rostit, în calitate de primar al oraşului, cu amintitul prilej, ar fi fost în flagrantă contradicţie cu concepţiile sale republicane şi revoluţionare. La toate acestea Rosetti ar fi răspuns că vorbele sale nu trebuie interpretate decît drept un gest protocolar, căci este ferm convins că războiul, indiferent de deznodămînt, va avea drept urmare prăbuşirea absolutismului ţarist şi va deschide calea democraţiei[58].

Odată cu strămutarea la Bucureşti a cancelariei imperiale ruse, pentru perioada cît ţarul avea să rămînă pe cîmpul de luptă din sudul Dunării, capitala României a devenit pentru reprezentanţii statelor neangajate în conflict un însemnat centru de sondare a poziţiei diplomaţiei ţariste faţă de evoluţia crizei orientale, deoarece diferiţii consuli străini puteau să intre în contact direct cu prinţul Gorceakov şi cu membrii suitei sale. În urma unei convorbiri cu cancelarul Rusiei, consulul Belgiei acreditat la Bucureşti a comunicat ca atare ministrului său de externe Asprémont Lynden, hotărîrea guvernului ţarist, odată ce cabinetul britanic împinsese Poarta — conform aprecierii lui Gorceakov — de a nu face concesii, să ducă războiul, cu orice risc, pînă la capăt [59]. „Il faut que le malade meure" s-ar fi exprimat cancelarul faţă de Fr. Hoorickx [60]. Poziţia intransigentă a diplomaţiei Petersburgului este totodată semnalată de la Bucureşti şi de Charles Mansfield într-un raport expediat la Foreign Office [61]. O informaţie asemănătoare este trimisă şi la Viena de către consulul Austro-Ungariei, Zwiedinek, care comunica totodată contelui Andrássy satisfacţia exprimată de cancelarul Gorceakov faţă de poziţia „loială şi fermă" a monarhiei habsburgice, în sensul respectării angajamentelor luate de aceasta [62] cu ocazia încheierii acordurilor cu Rusia de la Reichstadt (8 iulie 1876) şi Budapesta (15 ianuarie 1877)[63].

---

[57] „proposition qui n'est que la conséquence de ce qui a été convenu entre Votre Altesse [n.n.: domnitorul Carol] et le Grand Duc, pendant le séjour de l'Empereur à Bucarest" : cf. telegramei generalului I. Ghika, *Aus dem Leben*, vol. III, p. 204.

[58] Arh. St. Buc, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 20.

[59] Ibidem, microfilme Belgia, M.A.E. Belgique, vol. 4, f. 762.

[60] Ibidem.

[61] Arh. St. Buc. microfilme Anglia, r. 107, P.R.O. F.O. 78/2610, f. 8.

[62] Ibidem, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 35—36.

[63] După înţelegerea prealabilă de la Reichstadt, Rusia ţaristă s-a asigurat, conform convenţiei secrete de la Budapesta de neutralitatea monarhiei habsburgice în viitorul război împotriva Imperiului otoman. „O convenţie suplimentară expunea rezultatele ce erau de aşteptat de pe urma războiului iminent. Achiziţiile teritoriale din Europa au fost limitate în felul următor : pentru Austro-Ungaria la Bosnia şi Herţegovina, în afară de Sangiacul Novibazar în privinţa căruia trebuia să se încheie o convenţie specială ; iar pentru Rusia se prevedea reluarea Basarabiei [n.n.: de sud]" : V. P. Potemkin, *Istoria diplomaţiei* (traducere din limba rusă), vol. III, Bucureşti, 1948, p. 49.

www.dacoromanica.ro

Concomitent, consulii străini de la Bucureşti continuau să raporteze despre evoluţia negocierilor româno-ruse. Astfel, la 2 iulie 1877, Fred Debains comunica din nou la Quai d'Orsay, după o întrevedere cu prinţul Gorceakov, despre persistenţa dezacordului dintre acesta din urmă şi marele duce Nicolae, care rămăsese pe poziţia deja amintită în sensul susţinerii tezei cu privire la semnarea unei convenţii militare cu România [64]. Dintr-o telegramă a aceluiaşi consul, adresată ministrului de externe al Franţei, reiese că la 14 iulie atitudinea cancelarului imperial nu se schimbase încă [65]. În conjunctura desfăşurării nefavorabile a operaţiunilor de la Plevna din cursul lunii iulie [66], marele duce Nicolae a trecut însă peste punctul de vedere al cancelariei imperiale [67], trimiţînd domnitorului Carol cunoscuta telegramă din 19 31 iulie 1877, prin care se cerea, pe linia unei colaborări de amploare, nelimitată doar la ocuparea oraşului Nicopole, după cum se solicitase iniţial, trecerea Dunării de către armata română[68].

În aceste condiţii, negocierile cu privire la condiţiile de cooperare, dorită încă de mult de ambele armate, au intrat în ultima fază, fiind soldate, după discuţiile purtate de premierul român I. C. Brătianu şi de colonelul G. Slăniceanu la Gorni Studen, urmate de vizita făcută ţarului de către domnitorul Carol, cu obţinerea de către acesta din urmă a comandei trupelor aliate de la Plevna, avînd ca şef de stat major pe generalul rus P. D. Zotov [69]. Armata română de operaţii din sudul Dunării avea să-şi păstreze individualitatea fiind comandată de generalul A. Cernat[70].

Conform unui raport consular britanic din 27 iulie 1877, coroborat de altfel cu unul austro-ungar purtînd aceeaşi dată, factorii de decizie din capitala României se aşteptau încă mai de mult la o luare de poziţie din partea marelui duce Nicolae în sensul celei amintite mai sus [71]. Zwiedinek a comunicat de altfel încă la 25 iulie superiorilor săi de la Viena asupra unei întîlniri confidenţiale, acasă la C. A. Rosetti, a unor membri ai guvernului român, cu care ocazie aceştia, inclusiv Mihail Kogălniceanu, s-au pronunţat pentru imediata intervenţie a armatei române în sudul Dunării pentru ca „în momentul negocierilor de pace [România] să aibe o garanţie pentru luarea în considerare a dorinţelor [ei] legitime"[72]. În sfîrşit, într-un raport trimis la Ballplatz două zile mai tîrziu, consulul monarhiei habsburgice aprecia rezerva manifestată pînă atunci de Mihail

[64] Arh. St. Buc., microfilme Franţa, r. 21, M.A.E. Fr. C.P.C. Turquie—Bucarest, vol. 42, f. 81—86: Debains către Décazes, 2 iul. 1877.

[65] Ibidem, f. 135—137: Debains către Décazes, 14 iul. 1877.

[66] Cu privire la desfăşurarea acestor operaţii, vezi *Istoricul războiului din 187.—1878. Participarea României la acest război*. Lucrare făcută de mai mulţi ofiţeri, partea I, Bucureşti, 1887, p. 215—254.

[67] Raportul consulului Belgiei, Fr. Hoorickx, din 14 august insistă asupra conjuncturii ce a determinat pe marele duce să ia această decizie: Arh. St. Buc., M.A.E. Belgique, vol. 4, f. 770.

[68] D. A. Sturdza, *op. cit.*, vol. II, doc. 880.

[69] Cu privire la desfăşurarea negocierilor de la Gorni Studen, vezi *Aus dem Leben*, vol. III, p. 229—231, 236—240.

[70] Generalul Cernat fusese numit încă la 23 iulie/4 august 1877 comandantul armatei de operaţii.

[71] Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 107, P.R.O. F.O. 78/2609, f. 277: Mansfield către Derby, 15/27 iul. 1877; ibidem, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 58—62: Zwiedinek către Andrássy, 27 iul. 1877.

[72] Ibidem, fond Casa regală, ds. 40/1877, f. 55: Zwiedinek, către Andrássy, 25 iul 1877.

www.dacoromanica.ro

Kogălniceanu față de trecerea Dunării de către armata română drept o simplă stratagemă pentru ca inițiativa pentru o asemenea operație să vină din partea celuilalt partener al negocierilor [73]. Zwiedinek făcea această remarcă în urma unei convorbiri avute cu ministrul de externe român, cu care ocazie încercase să obțină din partea acestuia unele detalii în legătură cu scopul viitoarei vizite a interlocutorului său în Austro-Ungaria. Pretextul plecării lui M. Kogălniceanu la Viena era cel de a reglementa problema joncțiunii căii ferate în construcție, Ploiești—Predeal. De fapt bărbatul de stat român a urmărit să cunoască printr-o convorbire directă cu contele Andrássy atitudinea diplomației de la Ballplatz față de viitoarea trecere a Dunării de către armata română cît și măsura în care monarhia habsburgică era înțeleasă cu guvernanții de la Petersburg cu privire la rezolvarea crizei orientale în ipoteza înfrîngerii Imperiului otoman [74].

Odată cu începerea campaniei armatei române [75], principalele surse de informare ale diferitelor guverne străine au devenit rapoartele atașaților militari și reportajele corespondenților de presă. În toate acestea comportarea plină de eroism a ostașilor români, este unanim recunoscută [76]. Aprecieri asemănătoare sînt însă întîlnite și în rapoartele consulare, cu atît mai semnificative cu cît unii dintre semnatarii acestora adoptaseră o atitudine mai mult decît rezervată față de decizia intrării în acțiune a trupelor române. Astfel Charles Mansfield, reprezentantul în București al cabinetului de la Londra, guvern care se plasase, după cum se știe, pe poziția apărării integrității Imperiului otoman, n-a putut să nu recunoască conduita eroică a trupelor „moldo-valahe", după cum continua să le denumească [77]. „Nu este nici o îndoială că românii au luptat extrem de bine; în luarea redutei Grivița, ei au suferit imens...", se poate citi în raportul din 18 septembrie al consulului general al Marii Britanii de la București [78]. „Românii sînt în mod justificat mîndri de calitățile militare ale armatelor", scria tot Mansfield lordului Derby la 2 octombrie al aceluiași an [79]. Ulterior în două telegrame cu data de 22 noiembrie 1877, consulul Marii Britanii a informat cabinetul din Londra, asupra capturării de către români a Rahovei, „după o aprigă luptă"[80]. În urma cuceririi redutei Grivița 1, Zwiedinek a comunicat de asemenea contelui Andrássy că „tînăra armată a țării s-a comportat excelent pe cîmpul de luptă"[81].

---

[73] Ibidem, f. 58—62: Zwiedinek către Andrássy, 27 iulie 1977.

[74] *Aus dem Leben*, vol. III, p. 218.

[75] Cu privire la desfășurarea campaniei, vezi general R. Rosetti, *op. cit.*, p. 41—93.

[76] Vezi extrasele din „Le Temps", „Bien Publique", „Le Constitutionnel", „République Française", „La France", „Illustratione Italiana", „Fanfulla", publicate de N. Iorga în *Războiul pentru independența României...*; de asemenea N. Iorga, *Informații spaniole despre războiul din 1877—1878*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", seria a III-a, vol. VIII, p. 375—387; vezi și general R. Rosetti, *Citeva extrase din presa engleză, 1877—78*, în „Anuarul Institutului de istorie națională", vol. IV, București, 1927, p. 365—389; R. V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, București, 1937; o prezentare sintetică la N. Z. Munteanu, *Marturii ale unor corespondenți de presă și observatori militari străini despre eroismul armatei române în razboiul de independență*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", XIII (1967) nr. 2, p. 46—56.

[77] Arh. St. Buc., microfilme Anglia, r. 107, P.R.O. F.O. 78/2610, f. 115—116: Mansfield către Derby, 18 sept. 1877.

[78] Ibidem.

[79] Ibidem, f. 139—141.

[80] Ibidem, f. 199, 201.

[81] Ibidem, fond Casa regală, ds. 46/1877, f. 19: Zwiedinek către Andrássy, 16 sept. 1877.

www.dacoromanica.ro

Referindu-se la aceleaşi evenimente, Adolph Stern scria secretarului de stat al S.U.A. următoarele : „Pentru prima dată după două sute de ani, românii au pornit la război şi s-au luptat vitejeşte". Relatînd în continuare desfăşurarea bătăliei de la Griviţa din zilele de 27 august/8 septembrie — 30 august/11 septembrie 1877, numitul viceconsul american conchidea : „trupele române au luptat splendid chiar şi miliţia care se afla în prima linie de atac"[82].

Încă în ultima lună a anului 1877, mai ales după căderea Plevnei, rapoartele consulilor acreditaţi la Bucureşti încep să se refere cu precădere la preocupările cercurilor guvernante româneşti în legătură cu viitoarele negocieri de pace. Acestea nu mai fac însă obiectul studiului de faţă, consacrat doar activităţii diplomatice din capitala României avînd la ordinea zilei pregătirea proclamării independenţei statului român şi campania armatei române în vederea impunerii pe cîmpul de luptă a actului istoric de la 9/21 mai 1877.

RAPPORTS CONSULAIRES INÉDITS CONCERNANT L'ACTIVITÉ DIPLOMATIQUE DE BUCAREST À LA VEILLE ET PENDANT LA GUERRE POUR LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDANCE

RÉSUMÉ

La Roumanie qui, le 9/21 mai 1877 se proclame en tant qu'Etat indépendant, décision immédiatement suivie de la campagne de l'armée roumaine contre l'Empire ottomane, s'est située au centre de l'attention de la diplomatie européenne. Les représentants diplomatiques accrédités à Bucarest ont suivi avec attention les événements politiques et l'état d'esprit de Roumanie, car ceux-ci ont présenté une importance particulière dans l'évolution de la situation au sud-est de l'Europe, ce qui a préoccupé constamment les différentes puissances non-engagées dans la guerre, notamment la Grande Bretagne et l'Autriche Hongrie poursuivant des intérêts spéciaux dans cette zone du continent. En l'occurence, les rapports consulaires expédiés de Bucarest, au long de la période soumise à l'étude, documents pour la plupart inédits jusqu'à présent (anglais, français, autrichiens-hongrois, américains, belges), constituent pour l'enquête historiographique de nouvelles sources destinées à la mise en valeur de la politique extérieure roumaine de l'étape qui précéda la guerre et de la période de déroulement même de celle-ci, ainsi que de l'attitude des grandes puissances envers la Roumanie.

Dès l'entrée en action des troupes roumaines pour consacrer l'acte historique du 9/12 mai 1877, que les puissances européennes n'ont pas reconnu jusqu'à la conclusion de la paix, ainsi qu'il ressort également de l'attitude adoptée par les représentants de celles-ci à Bucarest, les rapports consulaires contiennent en dehors des informations touchant les événements politico-diplomatiques de Bucarest, des appréciations élogieuses sur la campagne de l'armée roumaine et l'héroïsme de ses soldats.

[82] Ibidem, microfilme S.U.A. r. 2, N.A. of U.S.A., T. 285, raportul 124 : Stern către Secretarul de Stat al S.U.A., 17 septembrie 1877.

www.dacoromanica.ro

UNITATEA NAȚIONALĂ ȘI INDEPENDENȚA ROMÂNIEI OGLINDITE ÎN MEMORIALISTICA ȘI PRESA AMERICANĂ

DE

CORNELIA BODEA

„Trebuie ...să mărturisesc că în ceea ce ne privește pe noi, americanii cunosc România mai bine decît mulți europeni, și din punctul de vedere politic și din cel economic, și că mai presus de toate ei au mare simpatie pentru noi românii, mai cu seamă de cînd, ca și dînșii, ne-am cîștigat prin luptă independența noastră. Resbelul din urmă a dus numele românilor pe aripile faimei, în America și dincolo de America, și cu dînsul simpatia popoarelor pentru noi"[1].

Acestea sînt impresiile cu care se întorcea din Statele Unite profesorul geolog Grigore Ștefănescu (1836—1911), de la Congresul al V-lea Internațional de Geologie ținut la Washington, în august 1891.

Afirmația poate părea subiectivă la prima impresie. Răsfoirea presei americane din anii războiului de la 1877—1878, ca și o serie de alte publicații apărute ulterior îi conferă însă o îmbelșugată confirmare. În masivitatea știrilor și relatărilor despre desfășurarea conflictului ruso-turc, de pe ambele fronturi, asiatic și european, informația și referirile la situația și rolul României în contextul general european al evenimentelor sînt direct surprinzătoare. Istoria și cursul războiului s-ar putea scrie și descrie și numai din coloanele ziarelor de largă circulație americane: din *The New York Times* sau *The New York Herald*, de pildă. Dar au fost atîtea altele, reviste sau cotidiane deopotrivă, pentru că și observatorii trimiși de o parte și alta a frontului au fost și ei numeroși.

România, sub toată durata ostilităților politico-militare de la '77—'78 a fost plină de corespondenți de presă străini. După cum relata chiar corespondentul lui *The New York Times*, „cu greu puteai găsi vreun jurnal din Europa care să nu fie reprezentat" la București [2]. Aceasta și pentru poziția și importanța Bucureștilor ca centru de comunicare telegrafică în imediata vecinătate a frontului. Dar și anume pentru poziția și importanța politică a României în cadrul evenimentelor și al conflictului în desfășurare.

[1] Gregoriu Ștefănescu, *Niagara* și *O excursiune pe riulu Potomacu*. Bucuresci, 1892, p. 7

[2] *The New York Times* (citat în continuare N.Y.T.), Sunday, May 27, 1877, p. 1, col. 3: *The war correspondents*. Cf. și F. V. Greene, *Sketches of Army Life in Russia*. New York, Charles Scribner's Sons, 1880, p. 165.

www.dacoromanica.ro

Interesul opiniei publice americane pentru cauza naţională română este însă mai veche decît anii războiului care a consacrat independenţa de stat a României. El se manifesta mai devreme şi decît frămîntaţii ani care au premers formarea primului stat modern unitar de la 1859.

Începutul efectiv l-au făcut evenimentele revoluţionare române de la 1848, cînd cunoscutul leader al grupului „Tînăra Americă" din aripa de stînga republicană, George N. Sanders [3], a venit în ţările române să cunoască realităţile româneşti la ele acasă. Primul lui popas apare a fi fost la Bucureşti, chiar în toiul revoluţiei din Ţara Românească.

Venea aici de la Paris, unde se ştie că a participat la luptele de stradă din iunie 1848. De la Bucureşti s-a dus la Iaşi şi apoi la Cernăuţi, însărcinat fiind cu misiuni speciale din partea guvernului provizoriu muntean [4]. Indicaţii despre intenţiile acestui revoluţionar american ai anilor 50 faţă de lupta pentru unitate şi independenţă română sînt puţine. Este de reţinut însă că la 9/21 iulie, N. Bălcescu îl recomanda entuziastic moldovenilor, şi că prin intermediul său, bucureştenii umblau să concentreze un nucleu revoluţionar român, moldo-muntean, în Muntenia. Cercetări ulterioare vor putea aduce mai multe lămuriri într-o problemă abia identificată.

Lucruri mai bine conturate se pot spune în schimb în legătură cu o altă figură proeminentă din viaţa culturală a Statelor Unite şi mişcarea românilor la 1848—1849. Acesta a fost Francis Bowen (1815—1890), atunci editorul şi proprietarul revistei *The North American Review* din Boston, şi profesor la Harvard College din Cambridge (Massachusetts) [5]. Lui i se datorează prima luare de atitudine în publicistica americană în sprijinul cauzei naţionale române.

Acţiunea lui Francis Bowen se situează în contextul ecourilor stîrnite în Statele Unite de evenimentele petrecute la 1848 1859 în Imperiul habsburgic şi totodată ca o reacţie faţă de curentul oarecum dominant care se manifesta în favoarea unei singure naţiuni. Lucrurile care au umplut atunci coloane lungi de ziare şi alte periodice americane contemporane au fost văzute cu deosebire prin prisma raportului de forţe dintre puterea absolutistă centrală şi tendinţele maghiare de desprindere de sub imediată autoritate a Habsburgilor. Doar o nică minoritate a privit desfăşurarea fenomenului revoluţionar din cuprinsul Monarhiei şi în complexitatea şi diversitatea lui naţională.

Lecţiile publice ţinute de Francis Bowen la „Lyceum" din Cambridge, în noiembrie 1849, de pildă, despre războiul din Ungaria [6] şi apoi

[3] cf. Merle E. Curti, *Young America*, in „American Historical Review" XXXII (1926), p. 34—55; idem, *George N. Sanders — American Patriot of the Fifties*, in „The South Atlantic Quarterly", XXVI (1928), p. 79—87.

[4] Arhivele Statului Bucureşti, A. N. MMMX/17 (Scrisoarea lui Nicolae Bălcescu din 9 21 iulie 1848, citată de M. Soveja, *Documente inedite referitoare la Comitetul revoluţionar din Cernăuţi şi legăturile sale cu revoluţionarii din Moldova şi Ţara Românească*, în „Revista Arhivelor" L (1973), vol. XXXVII suplim. p. 45; *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, Bucureşti, 1902, p. 328 (Scrisoarea lui G. Sion, din Cernăuţi); T. Bălan, *Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina*, Sibiu, 1944, p. 106 (Scrisoarea lui G. Dulcescu, din Iaşi). Cf. şi *1848 la Români. Oament. Fapte. Idei.* Ediţie îngrijită de Cornelia Bodea, Bucureşti, Editura Politică (sub tipar).

[5] S. E. Morison, *Three Centuries of Harvard 1636—1936*. Cambridge (Mass.), Harvard Univ. Press, 1936, p. 290—295.

[6] Harvard College Library, sub Bowen Francis, A. B. 1833, HUG 1232, 314 (Clipping sheet): *A Lecture on Hungary*. To the Editor of the Daily Advertiser, dec. 3, 1849.

www.dacoromanica.ro

articolul pe aceeași temă — *The War of Races in Hungary* — publicat în numărul din ianuarie 1850 în revista amintită [7] au avut darul de a proiecta alte lumini în domeniul prezentat pînă atunci hiperbolic admirativ. Dar ele au deslănțuit și o adevărată campanie împotriva autorului, denunțat de presa bostoniană ca un rătăcit, un „blasphemer of the cause of Liberty and God", un agent în slujba absolutismului habsburgic și țarist.

Un prim răspuns al lui Bowen—în *The Boston Daily Advertiser* [8] — a fost urmat de alte atacuri la adresa sa, ca autor și istoric. Polemica s-a desfășurat violent, în *The Boston Traveller*, în *The Chronotype*, *The Daily Evening Transcript*, *The Daily Advertiser*, *The Commonwealth* și în revistele *Christian Examiner* și în *North American Review* [9]. Între contra-răspunurile date de F. Bowen se numără mai ales două articole masive din *The North American Review*: unul e intitulat „Viața politică a Europei" (*The Politics of Europe*) aprilie 1850, celălalt „Ungaria. Răscoala slavilor, a valahilor și a germanilor din Ungaria împotriva maghiarilor" (*Hungary. The Rebellion of the Slavonic, Wallachian and German Hungarians against the Magyars*), ianuarie 1851 [10].

Francis Bowen fusese și el un apologet al revoluției maghiare. Dar, după cum o spune singur [11], o examinare mai atentă a evenimentelor l-a făcut să vadă lucrurile altfel. Anume că de fapt opinia publică generală fusese dezinformată asupra mișcărilor din Ungaria, întrucît nu i s-a vorbit decît de maghiari în confruntarea lor cu cele două imperii, Austria și Rusia. S-a ignorat prin urmare lupta celorlalte popoare, care formau peste două treimi din totalul populației din Ungaria, și nu s-a vorbit nimic despre cauzele care le-au dus pe toate acestea la revoltă.

Cu privire la Transilvania propriu zisă, el constata, între altele, disproporția flagrantă dintre numărul locuitorilor și reprezentarea lor în Dietă, subliniind faptul că românii care erau aproape de două ori mai numeroși decît celelalte trei națiuni la un loc, nu-și aveau reprezentanți în viața politică a țării [12]. Pentru informarea publică asupra cauzelor care au dus pe români la revolta împotriva vechilor stăpîni și modul în care au purtat ei „războiul lor", Bowen se sprijină pe afirmațiile făcute, în cunoștință de cauză, de către scriitorul francez Paul de Bourgoing, în broșura *Les guerres d'idiome et de nationalité*. Cititorul american a putut afla astfel, că „valahii care mai corect se numesc români" (Roumani) au fost cei din urmă care au luat arma în mînă împotriva maghiarilor. Și aceasta numai siliți de împrejurări. Românii, „ar fi preferat să fie în termeni buni cu maghiarii; și în acest scop cereau doar să li se recunoască naționalitatea și libertatea care fusese făgăduită prin constituția maghiară, fără discriminare, tuturor naționalităților locuind regatul ungar" [13].

[7] „The North American Review" (Boston), citată în continuare N.A.R., January, 1850, p. 78—136.

[8] cf. nota 6; de asemenea *The North American Review on Hungary* (From the Christian Examiner for November, 1850). Boston, 1850, p. 417—480; Part II. Boston, 1851, p. 279—352.

[9] „N.A.R.", April 1850, p. 473—520.

[10] *Ibidem*, January 1851; în broșură apare cu același titlu, Cambridge, 1851, 46 p.

[11] *A Lecture on Hungary*, v. nota 6.

[11] *The Politics of Europe*, în „N.A.R.", April 1850, p. 507.

[13] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

Tot cu citate din P. de Bourgoing, Francis Bowen sublinia că în 1848 ridicarea în masă a întregului popor român din Transilvania a fost „călăuzită de dorința de a-și reconstitui naționalitatea" [14].

În articolul din ianuarie 1851 — *Hungary. The Rebellion of the Slavonic, Wallachian etc* ... — autorul american înfățișează o bogată antologie de texte contemporane europene menite să confirme concluziile sale și să adauge date noi cu privire la caracterul revoluțiilor din imperiul habsburgic. — Nu e lipsit de interes să amintim că Francis Bowen avusese prilejul să cunoască personal pe o seamă din autorii invocați, deoarece cu ani în urmă vizitase mai multe centre ale Europei, mai ales Parisul [15].

Poziția sa independentă și curajul cu care și-a susținut părerea, i-au atras suferințe și pierderea temporară a postului de la Colegiul Harvard, adversarii lui politici și personali izbutind să determine votul Senatului Universitar în sensul îndepărtării lui de la catedra de Istorie Modernă (McLean) în 1851. A fost reprimit în 1853. Dar nu ca profesor de istorie, ci de „Religie Naturală, Politică Civilă și Filosofie Naturală" [16]. Un necrolog publicat la moartea sa (ianuarie 1890) [17] îl omagia nu numai ca pe unul din cei mai distinși profesori de la Harvard, ci și ca pe unul dintre cei mai străluciți și onorați savanți ai Americii; „un gînditor original, viguros și clar"; un reputat editor și scriitor. Amintindu-se tot acolo în mod special vicisitudinile pe care le suferise cu decenii în urmă, era evident că ținuta lui de la 1849—1851 constituise *un caz* ieșit din comun la acea vreme.

O prezență mai subliniată a problemelor legate de România în publicistica de peste Ocean se constată în timpul războiului Crimeii.

Era dealtfel și prima oară în istoria războaielor cînd corespondenți speciali de presă erau trimiși pe front și în spatele frontului pentru relatarea *de proprio visu* a evenimentelor. Ziarele americane și-au avut reprezentanții lor [18]. Exemple binecunoscute le oferă în abundență și colaborarea lui Karl Marx și Friedrich Engels la *The New York Daily Tribune*. Prin numeroasele referiri la situația din Principate, articolele lor constituie una din substanțialele surse de informare a opiniei publice americane despre poporul român și problemele legate de mersul războiului, despre situația sa politică și națională. Lupta pentru unitate și independență se oglindește în articolele scrise de K. Marx și F. Engels în N.Y.D.T. încă din primăvara lui 1853. *Politica britanică. Disraeli. Emigranții. Mazzini la Londra. Turcia*, apărut la 7 aprilie 1853 [19] este unul din primele exemple. La 19 iulie 1854, în *Insurecția la Madrid. Tratatul austro-turc. Moldova și Valahia* [20], K. Marx discută principiile generale ale autodeterminării popoarelor raportat la cazul particular al celor două principate române, se ridică cu toată autoritatea, atît împotriva ingerințelor dominației oto-

[14] *Ibidem*, p. 509

[15] Harvard College Library. 2nd Series. College Papers, vol. XI, 1842; UA I, vol. 30.

[16] Harvard College Library: *Private Journal of John L. Sibley of Harvard University Library*, Cambridge, Mass., vol. I (1846—1865), p. 268—269.

[17] Harvard College Library: *Bowen Francis. 1833—1890* (Clipping Sheet).

[18] Alan Dowty, *The Limits of American Isolation: The United States and the Cr mean War*. New York, New York Univ. Press, 1971, p. 86—87.

[19] K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 9. București, Edit. politică, 1959, p. 3—12.

[20] *Ibidem*, vol. 10, București, 1961, p. 324—332.

www.dacoromanica.ro

mane cît și a celor țariste și austriace, în politica internă și externă a Moldovei și Țării Românești. Un alt articol, exclusiv despre *Principatele Dunărene*, apărut fără semnătură în același N.Y.D.T., la 23 ianuarie 1856, este tot al lui K. Marx. [21]

Un corespondent de presă american, mai îndeaproape interesat de situația Principatelor române în perioada războiului Crimeii, a fost James O. Noyes (1829—1872) [22]. De fel din statul New York, Noyes a fost medic chirurg în armata otomană, fiind în același timp corespondent pentru ziarele *The Morning Chronicle* din Londra și *The New York Daily Tribune* [23], precum și un prețuit colaborator la revistele *Putnam's Magazine* și *The National Magazine* din New York.

Două contribuții ale sale de la *The National Magazine*, în 1856, intitulate, unul, *The Danubian Principalities* și altul *Moldavia and Wallachia*, formează împreună partea I-a și a II-a ale aceleiași corespondențe speciale pentru numita revistă [24]. Este vorba în ele de o prezentare a istoriei românilor, cu deosebită privire asupra Moldovei și Țării Românești, acoperind cronologic perioada de la daci și războaiele lor cu romanii, și oprindu-se la epoca fanariotă.

Noyes este mai bine cunoscut însă ca autor al substanțialului volum : *Roumania. The Border Land of the Christian and the Turk* apărută la New York în 1857, și în a doua ediție la 1858.

În volumul care strînge la un loc esența celor văzute în Ungaria, în Principatele române, în Bulgaria și Turcia musulmană, numai *România* apare în titlu, iar spațiul afectat țării și „daco-românilor" acoperă aproape o jumătate din întreg. Interesul stîrnit de autor cu subiectul tratat îl dovedește și faptul repetării ediției, a II-a apărînd la distanță de numai un an după cea dintîi. Presa timpului a considerat-o a fi fost cea mai bună descriere de călătorie a sezonului, „abundînd în episoade interesante și informații cerute de public". — „O carte atrăgătoare care dezvăluie în fiecare rînd al său un perfect observator al celor descrise" [25].

Este de reținut că Noyes este primul american care a scris *pe larg* despre ce a văzut în țară, pe care a vizitat-o în 1854 [26].

Cartea însă este mai mult decît o simplă descriere de călătorie. Autorul ei s-a informat, și a cules date și referiri în redactarea ei de la cei mai competenți autori în materie. În cazul românilor, de la A. H. Ubicini și J. A. Vaillant, doi autori francezi îndeosebi familiarizați cu țara, poporul și istoria românilor. Cu toate acestea, semnificativ pentru reflectarea problemei românești în opinia publică americană la acea dată este că

[21] Cornelia Bodea, *Karl Marx despre români. Restituiri și date noi*, în „Revista de Istorie" tom. 29, 1976, nr. 1, p. 21—34.

[22] S. Austin Allibone, *A Critical Dictionary of English Literature and British and American Authors Living and Deceased*, vol. II, Philadelphia, 1872 (Republished Detroit, 1963), p. 1443—44.

[23] Articolele trimise de J. O. Noyes ziarelor menționate poartă numai indicația : „Our Own Correspondent". Cele scrise pînă în 1854 au fost publicate în volum aparte sub titlul *The Men of the War*, By Our Own Correspondent. Londra, D. Bryce, (1854), 2 + 156 p.

[24] „The National Magazine" (New York), Vol. VIII (1856), p. 232—238 ; Second paper, p. 240—245.

[25] Apud S. A. Allibone, *op. cit.*

[26] J. O. Noyes, *Roumania: The Border Land of the Christian and the Turk*. New York, 1857, Preface.

www.dacoromanica.ro

The North American Review din Boston, recenzînd volumul lui J. O. Noyes[27], observa cu un accent critic faptul că ar fi aşteptat mai multe amănunte cu privire la problema zilei, adică la unirea celor două principate. I se cereau bunăoară informaţii mai noi, faţă de cele relatate şi de Ubicini; informaţii care să ilustreze sentimentul poporului faţă de unire. Şi i se mai reproşa şi insuficienta atenţie acordată Moldovei şi capitalei ei. Observaţiile, făcute în 1858, dovedeau astfel că interesul faţă de soarta Principatelor române nu se oprise odată cu ştirile legate de războiul încheiat cu tratatul de la Paris (1856).

În ordinea de idei amintită, este de semnalat că în 1857, revista din Boston acordase o atenţie mult mai largă cărţii lui Ubicini, *Provinces d'origines roumaines: Valachie, Moldavie, Bukovine, Transylvanie, Bessarabie*, ce apăruse cu cîteva luni în urmă la Paris (1856). Prezentarea cărţii lui Ubicini este de fapt un articol [28]. Douăzeci şi cinci de pagini, pline de substanţă şi sublinieri esenţiale privind: graniţele etnice ale României, identitatea de limbă, obiceiuri, tradiţii şi religie a întregului teritoriu; frontierele politice şi caracterul dominaţiei străine; date statistice, demografice, forma de guvernare, organizare militară, venituri, taxe; credinţe populare, folklor etc. Se aminteşte trecutul istoric. Se stăruie asupra mişcării de redeşteptare naţională, care a condus la revoluţia de la 1821. Se scot în relief momentele principale din tumultoasele decenii care au urmat; drumul greu dar totuşi ascendent al mişcărilor de emancipare naţională 1839, 1848. Apropiindu-se cu expunerea de evenimentele ultimilor ani, autorul articolului-recenzie, Charles Brigham [29], face elocventa constatare:

„Nu avem nevoie să ne ocupăm de recentele evenimente din Principiate, cu care ne-au familiarizat ziarele" [30].

Referindu-se la „problema politică atît de frămîntată acum în principate", aceea a unirii lor, autorul adaugă:

„Adevăraţii patrioţi văd că nu este altă speranţă pentru viitor decît numai în unirea într-un singur stat al fiaţilor a căror limbă, descendenţă, obiceiuri şi ale căror interese sînt aproape identice" [31].

Prognoza sa despre unitatea naţională e exprimată într-un context destul de original. Din ea e de reţinut paralela pe care o face între finalitatea „arzătoarei dorinţe a domnului Ubicini (!— C.B.) pentru pan-românismul vechii Dacii" şi aceea a realizării unităţii Italiei [32].

Charles Brigham (1829—1879) a aflat desigur mult mai devreme decît se aştepta despre realizarea statului român modern în formaţia sa de la 1859; de asemenea, despre unitatea Italiei, încheiată la 1870. A ajuns şi zilele războiului de la 1877 şi ale independenţei României. Părerile sale ulterioare articolului din N.A.R. însă nu şi le-a mai aşternut în scris.

[27] *Noyes's Roumania*, în „N.A.R.", April 1858, p. 582—583.

[28] „N.A.R.", January 1857, p. 70—94.

[29] Cf. *Appletons' Cyclopaedia of American Biography*, vol. I, New York, 1888 (Republished Detroit, 1968), p. 376.

[30] *Ibidem*, p. 93.

[31] *Ibidem*.

[32] *Ibidem*, p. 94.

www.dacoromanica.ro

Ajungem astfel la perioada războiului de la 1877—1878, cînd relatările presei de peste Ocean sînt atît de bogate și de variate. Se aprecia a fi uneori mai bogate chiar decît în presa europeană.

Reportajele mari sînt mai dese, telegramele de presă concentrate din toate centrele Europei și de la toate cartierele generale. Ziare și reviste relatează cu regularitate cronica evenimentelor și cursul ostilităților politice și militare. Ecoul multitudinii știrilor îl găsim reprodus și într-o scrisoare din Philadelphia trimisă la București în acele zile ale războiului: „În fiecare zi citesc ziarele cu mare băgare de seamă" scria tînărul sculptor Carol Storck (1854—1926), aflat la studii în Statele Unite, tatălui său, sculptorul reputat Karl Storck (1826—1887), din București [33]. — Și de fapt avea și de ce, și ce citi.

Faptele relatate de telegramele de presă în genere sînt aceleași sau asemănătoare. Ceea ce diferă de la un ziar la altul sînt reportajele trimișilor speciali. Este greu însă de identificat nominal fiecare autor, întrucît numele lor apare foarte rar însemnat în dreptul reportajelor lor. Mențiunea stereotip întîlnită la toate ziarele, fie europene sau americane, este: „From our special corespondent". Atît. De partea americană în afară de popularul J. A. MacGahan care lucra deopotrivă pentru *The Daily News* (de la Londra) [34] și pentru *The New York Herald*, și Carroll Tevis trimisul special al lui *The New York Times*, între cei mai cunoscuți au fost: jurnalistul-grafician Francis D. Millet *(The New York Herald)*, Wentworth Huyshe (tot *The New York Herald*, dar de partea otomană a frontului), Edward King (*The Boston Morning Journal*), etc. [35]. Aceste identificări s-au făcut după datele biografice trecute în Dicționare sau după mențiunea specială adusă lîngă nume, pe foaia de titlu a volumelor publicate ulterior. Carroll Tevis semnează întîmplător unul din reportajele trimise din București, [36] iar povestea expulzării sale la finele lui octombrie 1877 din România [37], de către comandamentul general rusesc, a prilejuit revelarea altor amănunte biografice în ziarul pe care-l reprezenta.

Lîngă corespondenții de presă sînt de considerat rapoartele ofițerilor atașați militari permanenți de pe lîngă comandamentele Turciei sau Rusiei, sau ale altora întreprinzînd vizite sporadice în spatele frontului și chiar pe cîmpul de operațiuni (exemplul colonelului Hazen, atașatul militar de pe lîngă ambasada Statelor Unite din Viena)[38]. Ca și reporterii civili, o parte din acești militari și-au adunat sau prelucrat mai tîrziu rapoartele, în articole sau volume independente, devenind astfel autori

[33] Bibl. Acad. Rom. S/CCCXXXIII.

[34] *The War Correspondence of the Daily News* — apărută în două volume 1877, 1878, la Londra, pe foaia de titlu are precizat că cuprinde „*The Letters of Mr. Arch. Forbes, Mr. J. A. MacGahan and other many special correspondents in Europe and Asia*".—Acești „mulți alți" sînt vreo 17.

[35] "N.Y.T.", Sunday, May 27, 1877, p. 1, col. 3: *The War Correspondents*; Cf. și F. V. Greene, *Sketches of Army Life in Russia*. loc. cit.,; F. L. Bullard, *Famous War Correspondents*. Boston, Little, Brown and Comp., 1914, p. 115—153.

[36] "N.Y.T.", Sunday, June 3, 1877, p. 1, col. 2—5: *The Principality of Roumania.*

[37] "N.Y.T.", Wednesday, Nov. 7, 1877, p. 3, col. 1—3: *A Great Russian Victory : The recent expulsion of our chief Correspondent.*

[38] National Archives Washington, R. G. 59, Microcopy T. 157 (Austria), roll 25.

www.dacoromanica.ro

cunoscuți. E cazul ofițerului de geniu V. A. Greene [39], atunci numai locotenent, atașat militar pe lîngă comandamentul țarist.

Răsfoind ziarele, se pot urmări astfel, de la început, preliminariile de ordin politic și diplomatic, perioada de pregătire pentru trecerea trupelor ruse pe teritoriul românesc (ianuarie—aprilie), reacțiile otomane, ostile, față de convenția româno-rusă etc. Totul e urmărit îndeaproape și e consemnat cu belșug de amănunte. După declararea războiului din partea Rusiei, deci după 12/24 aprilie [40], accentul cade asupra mișcărilor de trupe de pe teritoriul românesc, de pe linia Dunării, de o parte și de alta a frontului. Harta operațiunilor constituie un element nelipsit din paginile lui *The New York Herald*. *The New York Times* adaugă de obicei numere suplimentare în care harta apare la dimensiuni mai mărite și e însoțită de reportaje ample. Descrierea — reprodusă în numărul suplimentar din 13/25 mai, de exemplu — înfățișînd regiunea Dunării de la Viena la Ismail, cu specială privire asupra porțiunii de la Porțile de Fier la Marea Neagră, este un adevărat studiu micro-monografic.

Atitudinea României și hotărîrea ei de a-și afirma independența de stat este înregistrată pas cu pas. Cu privire la reacția românească după proclamarea Constituției otomane din decembrie 1876, de către vizirul Midhat Pașa, săptămînalul *The Nation* din New York însemna, la 21 ianuarie 1877, că:

> „Recenta notă a Vizirului în care România era considerată ca parte a teritoriului turcesc a cărui integritate nu putea fi contestată, a produs mare supărare la București și a dus la un protest urmat de recunoașterea din partea Porții că Principatul era efectiv independent și că referirea la el ca făcînd parte din Turcia a fost folosită într-un sens nepotrivit („pickwickian") [41].

Mai apoi se reproduc documente și circulare diplomatice transmise de la București agenților României în străinătate, menite a preciza poziția României în problemele pendinte. Se relatează ședințele Parlamentului român, prealabile declarării independenței, ca și aceea din ziua de 9/21 mai.

La 10/22 mai, *The New York Times* anunța pe pagina întîi — consacrată știrilor legate de război — „unanima adoptare de către ambele Camere române a rezoluției prin care se declara Independența Principatului și război Turciei" [42]. Știrea comunicată de la Viena, agenției Reuter la Londra, reprodusă tot acum, adaugă precizarea că România rămînea în defensivă. Alte telegrame Reuter trimise din București confirmau faptul împlinit: în prima zi anunțul nu era însoțit de nici un comentariu, a doua zi era însoțit de textul integral al hotărîrii adoptate.

Primele comentarii interne din presa americană despre proclamarea independenței române sînt rezervate, unele sînt chiar nefavorabile. În

[39] F. V. Greene, *Report on the Russian Army and the Campaigns in Turkey in 1877—1878*. New York, D. Appleton. 1879, XV + 459 p.; Idem, *Campaign notes in Turkey — 1877—78*, în „N.A.R." (New York), May 1879, p. 402—480; Idem, *The Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877—1878*. Second edition + Atlas. London, 1880, I: XV + 459 p.; II: 26 pl.; Idem, *Sketches of Army Life in Russia*. New York, 1880, V+326 p.; Idem, *The Campaign in Bulgaria 1877—1878*. London, 1903, 261 p. + 9 h.

[40] "War Supplement to the N.Y.T.", May 26, 1877: *The Seat of the War*.

[41] "The Nation", January 21, 1877, p. 21: *The Week*.

[42] "N.Y.T.", Tuesday, May 22, 1877, p. 1: *The War on the Black Sea. War declared by Roumania*.

www.dacoromanica.ro

ele transpare simpatia sau antipatia resimțită în opinia publică față de un beligerant sau altul din conflictul în curs de desfășurare. Comentariile filo-turce, de exemplu, acuză România de „infidelitate" și „nerecunoștință" față de lealitatea Porții. *The Penn Monthly Magazine* din Philadelphia este direct tendențioasă și fără cea mai elementară înțelegere a situației[43]. *The New York Times* pare sceptic în prognoza sa cu privire la viitorul statut politic al României în cadrul spațiului carpato-balcanic:

„Ne temem că războiul a și risipit o plăcută iluzie asupra viitoarei rezolvări a chestiunii orientale: anume faptul că între înaintarea rusească și imobilitatea turcească s-ar mai putea situa o barieră sigură a unui cordon de state neutre și semi-independente"[44].

La 15/27 mai însă, un reportaj special trimis din București cu dată mai veche (din 27 aprilie/9 mai) intitulat: *Review of the Army of Roumania*, cuprinzînd însemnări laudative la adresa armatei române, e de natură a modifica esențial pesimismul arătat în comentariile făcute o săptămînă în urmă. Descrierea făcută armatei române este apreciată în același număr al ziarului ca fiind „deosebit de interesantă". Și concluzia comentatorului era că „ea arată că alianța cu România promite a nu fi fără valoare pentru Rusia"[45].

Contactul cu poporul și realitățile românești trezește, în majoritatea corespondenților de presă, un interes deosebit pentru „acest înaintat avanpost răsăritean al civilizației". Expresia este a corespondentului lui *The New York Times*. Lui i se datorează dealtfel și una din cele mai ample relatări ale momentului declarării independenței. Titlul *Roumanian Independence. A long-nurtured hope realized*[46] sub care este reprodus reportajul său datat din București la 11/23 mai, este grăitor.

Articolul începe prin sublinierea importanței istorice a zilei de 9 mai în viața poporului român:

„Luni, 21 mai, potrivit calendarului grecesc 9 mai, este destinată a fi o mare aniversare în analele României, pentru că atunci a fost ziua cînd ea a trecut Rubiconul neutralității oficiale și a făcut pasul hotărîtor care, spre fericire sau durere, o angajează în mod solemn la participarea activă în război".

Martor al frămîntărilor și tribulațiilor politice care au dus la hotărîrea de la 9 mai, corespondentul american sintetizează situația în cîteva linii esențiale:

„Rezoluția echivocă votată cu o săptămînă în urmă n-a mulțumit de fapt pe nimeni, și a nemulțumit deopotrivă partidul de la putere și pe ruși. Pentru că în timp ce rezoluția stabilea existența unei stări de război, ea nu a fost destul de explicită pentru a asigura românilor depline drepturi de beligeranți. Toată lumea simțea că trebuia trecut la o acțiune mai precisă, că trebuia o formulare mai categorică, deoarece era foarte greu ca în timp ce turcii executau raiduri asupra satelor românești și bombardau cetăți românești, și se purtau în general într-o manieră ostilă, bateriilor românești

[43] "The Penn Monthly", 1877, vol. VIII, p. 482: *The Month.*

[44] "N.Y.T.", Tuesday, May 22, 1877, p. 4, col. 1.

[45] "N.Y.T.", Sunday, May, 27, 1877, p. 1, col. 2—3: *The Russo-Turkish War. Review of the Roumanian Army*; Ibidem, p. 6, col. 1.

[46] "N.Y.T." Sunday, June, 17, 1877, p. 5, col. 1—2: *Roumanian Independence.*

www.dacoromanica.ro

să trebuiască să li se interzică, în virtutea legii naţiunilor, să scufunde sau să oprească vasele neutre, care sub pavilion austriac aprovizionau zilnic fortificaţiile musulmane de la Vidin, şi aceasta chiar sub bătaia tunurilor de la Calafat.

Aceasta fiind situaţia, s-a luat hotărîrea să se insiste pentru o explicaţie clară a politicii guvernului".

Descrierea desfăşurării solemnităţii din Parlamentul României de la 9 mai st.v. este redată amplu, colorat : [47]

„S-a adunat astfel tot Bucureştiul în jurul Palatului Legislativ pentru a fi martor la acea solemnitate. Locurile de jur-împrejurul clădirii erau ticsite cu vehicole de tot felul, în timp ce pietonii urcau dealul rîpos care duce spre uşile palatului Adunării. Feţe curioase priveau de la ferestrele caselor învecinate, în aşteptarea marii hotărîri care avea să decidă dacă România ca naţiune avea «a fi sau a nu fi».

Intrarea clădirii Adunării era păzită de un pichet de infanterişti. Soldaţii neînduplecaţi au întors cea mai mare parte a patrioţilor curioşi, forţîndu-i astfel să se mişte de colo pînă colo în incinta curţii, sau să-şi turtească nasul de ferestrele holului, cu speranţa de a putea surprinde mersul lucrurilor de pe feţele celor dinlăuntru. Doi soldaţi şi-au încrucişat paturile puştilor în faţa uşii de intrare. Dar eu am zărit un aprod înlăuntru, i-am întins cartea de vizită spunîndu-i „Presidente". Aceasta a fost o parolă, un „Sesam deschide-te" care m-a admis pe loc în anticamera plină de oameni politici ce erau în aşteptarea dlui Rosetti — Preşedintele (The Speaker), cum i-am zis noi. Rosetti a intrat fix la ora unu, cînd fără multă zarvă toată lumea a pătruns în sală, şi lucrările au început".

În Cameră, în care se ocupase şi ultimul loc în picioare, Carroll Tevis notează, nu fără mirare, absenţa reprezentanţilor diplomatici :

„În *loja diplomaţilor* lumea era înghesuită ca heringii. Dar ciudat lucru, cînd te gîndeşti la importanţa momentului, toţi diplomaţii, consulii generali, după obiceiul englez, străluceau prin absenţă".

Situaţia, din punct de vedere diplomatic, nu era greu de explicat totuşi, căci o prezenţă oficială în lojă ar fi însemnat o angajare politică, o consimţire „prematură" a faptului împlinit. Gestul a fost prin urmare deliberat evitat.

Urmează descrierea şedinţei propriu zise : [48]

„Rosetti a ocupat fotoliul său. A cerut să se facă linişte şi a adus la cunoştinţa Camerii că d. Fleva avea cuvîntul ca să prezinte o interpelare asupra politicii guvernului. Se putea auzi un ac căzînd. Deputatul s-a ridicat în picioare şi şi-a citit moţiunea. A trecut apoi la tribună să şi-o dezvolte. A vorbit calm, liniştit, fără emfază, şi vădit fără să caute efecte oratorice. Dar fiecare cuvînt al său părea a vorbi de la sine. Şi aplauzele care-l întrerupeau din timp în timp arătau evident triumful cauzei înainte de a fi fost pledată. Cuvîntarea a durat aproape o jumătate de oră, şi s-a încheiat într-o furtună de aclamaţiuni.

[47] *Ibidem.*

[48] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

S-a ridicat apoi d. Kogălniceanu, ministrul de externe, să răspundă. Și el era liniștit și poate și mai impresionant decît predecesorul său. A și fost aplaudat mai des. Discursul său a fost o simplă relatare de fapte, justificînd conduita guvernului, re-enumerînd încălcările flagrante turcești și răbdarea românească. A stăruit asupra mărei dorinți a cabinetului de a păstra neutralitatea. A încheiat acceptînd fără rezerve rezoluția dlui Fleva.

Atunci s-a ridicat din nou d. Rosetti și a adus la cunoștința Adunării că în împrejurări ca acestea țara trebuie să cunoască numele acelora care-i doresc binele. Și că voturile vor fi luate nominal și nu prin urnă ca în cazurile obișnuite. Unul după altul, deputații și-au părăsit scaunele și s-au îndreptat spre secretarul Camerii, și răspunsul fiecăruia din ei a fost «*pentru*» („for") pînă la epuizarea listei. S-a anunțat apoi că din 81 de deputați prezenți, doi s-au abținut de la vot, dar că ceilalți 79 au declarat că: *mulțumit cu explicațiile guvernului în legătură cu votul de la 29 april* (12 mai, după calendarul nostru), *Corpul Legislativ a hotărît că, dată fiind starea de război dintre Turcia și România, ruperea oricăror relații de prietenie dintre noi și Poartă și absoluta independență a României își primesc astăzi consacrarea oficială, și, bizuindu-se pe justiția puterilor garante, el trece la ordinea de zi*".

Corespondentul american înregistrează marea sobrietate și simplitatea în care s-a desfășurat întreaga ședință. Se miră totuși că n-au urmat exultări și manifestări zgomotoase de bucurie:

„În America o situație similară ar fi cerut butoaie de whisky, iar în Franța sau în Italia s-ar fi dansat carmagnola, s-ar fi vărsat lacrimi de bucurie și fanfara ar fi cîntat Marseilleza sau Imnul lui Garibaldi, sau vreo altă melodie populară. Dar aici, acești oameni fără experiență în materie au luat totul cît mai liniștit cu putință" [49].

El pare așadar ispitit să dezaprobe stăpînirea de sine a deputaților și a publicului român. Neavînd în amintirea ochilor măreția populară a zilelor Unirii de la 1859, să-i servească drept termen și situație de comparat, îi crede „lipsiți de experiență" politică. Împrejurările de la 9 mai 1877 erau însă altele decît cele de la 24 ianuarie 1859. Acum momentul impunea cumpătul absolut. „Exultarea" aceasta avea să se exprime mai tîrziu prin botezul focului armelor, prin încleștarea de pe front.

Pînă la acel moment de apogeu care avea să stîrnească aprecieri și admirații spontane din partea presei străine, cunoașterea obiectivă a realităților românești și a caracterului poporului român, în trăsăturile sale esențiale, s-a petrecut în mod treptat. Îndemnat de bunele impresii ce i le lăsase armata română pe cînd o văzuse defilînd, reporterul de la *The New York Times* consacră o parte din corespondențele sale speciale, țării și locuitorilor ei.

La 1/13 mai, în articolul său monografic despre România [50], sublinia de la început că „importantele evenimente petrecute în această parte a Europei în ultima jumătate de veac au îndreptat atenția asupra acestor coborîtori direcți din cuceritorii lumii, și a forțat volens nolens acceptarea

[49] *Ibidem.*

[50] "N.Y.T.", Sunday, June 3, 1877, p. 1, col. 2—5: *The Principality of Roumania.*

www.dacoromanica.ro

lor în grupul înaintat al naţiunilor latine cărora le aparţine cea mai mare parte a Europei ca şi o bună jumătate din America". Colonelul de odinioară, fost şi în serviciul armatei otomane în timpul războiului Crimeii, Carroll Tevis pare a fi fost familiar şi cu peisajul ţărilor române de la 1854—1855. El duce astfel informaţia despre istoria românilor, despre geneza poporului, despre viaţa şi organizarea socială, politică şi culturală, despre obiceiurile, tradiţiile, despre limba română, cu douăzeci de ani mai departe decît ceea ce putuse cunoaşte publicul Statelor Unite din lectura cărţii lui James O. Noyes sau din presă şi din publicaţiile din timpul războiului Crimeii. Datele sale generale privesc suprafaţa teritoriului şi numărul populaţiei României la 1877 (5.180.000 locuitori), precizînd că „dacă ar fi luată în consideraţie rasa şi nu aspectul politic, Ţara românilor ar fi de două ori mai mare" [51].

El scoate în evidenţă „neobişnuita tenacitate" cu care acest popor de daci latinizaţi şi-a păstrat individualitatea naţională „ieşind întotdeauna la suprafaţă din potopul în care era aruncat. Mulţumită fără îndoială acelei culturi înaintate pe care a moştenit-o de la strămoşi, ei şi-au justificat pe deplin vechiul lor proverb « românul nu pere »" [52].

Ceea ce trebuie să intereseze pe cititor — scrie în continuare reporterul newyorkez — nu sînt teoriile multiple propuse de *savanţi*, cu privire la originea acestui popor latin. Concluziile lor prezintă prea puţină importanţă în acest secol, dacă românii sînt consideraţi coborîtori din geţi şi daci latinizaţi, sau numai din sîngele coloniştilor italieni ai lui Traian. Altceva e mai important. Anume faptul că „acest popor mic s-a dezvoltat într-atît încît a devenit naţionalitatea preponderentă la Dunărea de Jos şi în Munţii Transilvaniei".

Observaţiile lui Carroll Tevis sînt interesante şi cu privire la limba românilor, la rîvna patrioţilor români de a-i reda puritatea de bază. El apreciază că în ciuda oricăror studii de etnogeneză şi de filologie, ţăranul român luat în totalitatea sa se sinchiseşte prea puţin de amănunte ştiinţifice. „El e mîndru de gloria vechilor cuceritori, şi se crede pe sine coborîtor al patricienilor Romei" [53].

Admirînd înfăţişarea robustă, chipul şi portul armonios al ţăranului pe care-l aseamănă cu figurile dăltuite în piatra coloanei de la Roma; aducînd de asemenea toată lauda graţiei, priceperii, inteligenţei, spiritualităţii femeii române, el menţionează şi alte neamuri convieţuind în mijlocul acestei mase omogene româneşti. Pe bulgari, pe ruşii „muscali", pe greci, pe ţigani şi pe evrei. Şi precizează cu anume subliniere pentru ştiinţa cititorului din Statele Unite, că dacă există unele conflicte între populaţia românească şi evrei, acestea nu sînt generate, aşa cum s-a pretins, de principii religioase, ci de cauze de natură economică [54].

Considerînd apoi în perspectivă istorică dezvoltarea naţiunii române, Carroll Tevis apreciază, cu un remarcabil simţ al valorilor că revoluţia de la 1848, cu toată importanţa pe care a avut-o în viaţa ţărilor române, a zguduit dar nu a distrus vechiul lor regim feudal. În 1856 ţăranii mai

[51] *Ibidem*, col. 2.
[52] În text: Romoun nu pere! "The Roumain shall not persih".
[53] *Ibidem*, col. 2: *A peculiar people.*
[54] *Ibidem*, col. 3: *The foreign races.*

www.dacoromanica.ro

erau încă la cheremul celor 5—6.000 de familii boierești, și ai mănăstirilor, care dețineau aproape întreaga suprafață arabilă. Și dacă la condițiile grele de viață se mai adaugă lipsa de cultură de mai ieri și împovărătoarele superstiții, toți acești factori au contribuit a naște în țăranul român un fel de pasivism, o lipsă de interes în a-și îmbunătăți soarta, modul de viață sau sistemul de muncă. Dar această stare de lucruri acum, în 1877, era pe o cale vădită de îmbunătățire, precum observă autorul [55]. Extinderea învățămîntului și a educației la clasele de jos, o preocupare majoră a revoluționarilor de la 1848, a început a da roade. O evolutivă îmbunătățire se înregistrează și în comerțul și economia generală a țării, ceea ce implicit se resfrîngea și asupra nivelului de trai al țărănimii.

Pentru cititorul avizat, articolul semnat de Carroll Tevis avea și un mesaj precis orientat, pe care îl tălmăcește dealtfel pasajul de mai jos:

„Aș putea continua încă multe enumerări de diferite îmbunătățiri sociale și politice, care s-au produs în această țară atît de interesantă. Dar am întrecut și așa prea mult răbdarea cititorilor mei, față de care scuza mea nu este alta decît că România și poporul ei au fost în mod sistematic și foarte pe nedrept subapreciați de către călătorii care uită să privească dincolo de suprafață, sau de către consulii europeni care s-au simțit jigniți în amorul lor propriu că nu au putut găsi acea oarbă acceptare a vederilor lor cu care ei fuseseră obișnuiți peste tot în restul Răsăritului" [56].

În continuarea citatului, concluziile ziaristului american se referă în ultimă analiză la atitudinea pe care trebuie să o observe un reporter în țară străină:

„Despre atracțiile Capitalei, despre ospitalitatea și amabilitatea locuitorilor ei, nici un scriitor nu poate vorbi decît în termeni elogioși. Și dacă administrația și guvernul țării se întîmplă să nu fie tot ceea ce ar cere o minte apuseană, aceasta în mod cert nu este treaba unui străin. Misiunea unui corespondent de presă nu este să critice, ci să-și consemneze impresiile. Și consider a fi o violare a bunei cuviințe să se profite de ospitalitatea unor oameni, pentru a defăima instituțiile lor sau a le ridiculiza lipsurile. Eu mă socotesc aici ca un cronicar al evenimentelor, și nu ca un îndreptător de abuzuri" [57].

Un alt reportaj dedicat de Carroll Tevis României *(The Country of Roumania)* se ocupă de orașul-capitală, *Bucharest as it is* [58]. Bucureștii așa cum îi apăreau ei la 1877 sînt văzuți tot prin comparația cu Bucureștii de la 1856, determinată în esență de aceeași finalitate: „A observa și a spune adevărul despre această națiune care era prea aspru nedreptățită, deși poate mai curînd din ignoranță decît din ostilitate".

Constatările sale l-au condus la concluzia că ultimele două decenii de prosperitate comercială și de creștere substanțială a populației (200.000) își imprimaseră amprenta pozitivă. Orașul se ridicase la nivelul marilor centre europene, făcîndu-l să-și merite pe deplin supranumele de „Paris oriental" [59]. Ceea ce reținuse atenția ziaristului newyorkez de data aceasta

[55] *Ibidem*, col. 3: *A Nation in transition.*
[56] *Ibidem*, col. 4: *A Nation in transition.*
[57] *Ibidem.*
[58] "N.Y.T.", Saturday, June 9, 1877, p. 3, col. 3—4: *The Country of Romania Bucharest as it is.*
[59] *Ibidem*, col. 3.

www.dacoromanica.ro

erau instituţiile Eforiei Spitalelor civile [60], buna lor organizare şi rezultatele atinse. Sînt luate ca exemple *Spitalul Pantelimon*, cu instituţiile lor aferente — Şcoala froebeliană destinată educaţiei copiilor orfani, şi azilul de surdo-muţi. Se menţionează de asemenea, deosebit de elogios, Azilul de fete, Elena Doamna, organizat din iniţiativa generalului doctor Carol Davilla.

Fără să-i producă aceeaşi impresie superlativă şi spitalele militare, autorul declară totuşi că, în privinţa organizării şi a dotării acestora cu medicamente şi instrumente medicale, el le consideră superioare celor ruseşti şi „cel puţin egale cu ceea ce s-a obţinut în Statele Unite prin destoinicia Comisiei Sanitare" care, o spune în treacăt, au luat-o şi românii de model [61].

Revenind la actualitatea politică şi militară e de remarcat că în numărul din 5/17 iunie al ziarului — acelaşi număr deci care cuprinde şi relatarea despre şedinţa Parlamentului de la 9/21 mai — e publicat, pe prima pagină, un alt reportaj, trimis tot de Carroll Tevis la 12/24 mai. La distanţă de numai trei zile de la solemnitatea declarării Independenţei, reportajul cel nou se intitula sugestiv : *În aşteptarea ordinului de înaintare* [62].

În el se relatează despre inspectarea de către domnitorul Carol şi de Marele Duce Nicolae a trupelor române în deplasarea lor de la Olteniţa, spre Oltenia. Circa 6.000 de oameni, „arătînd extrem de bine şi de neobosiţi, cu tot drumul de 50 de mile deja parcurse".

„Trebuie să spun—adaugă observatorul american—că oricare ar fi calităţile lor de luptători, acestor oameni nu li se va putea găsi niciodată ceva de reproşat în privinţa răbdării" [63].

Sînt descrise pe rînd toate unităţile participante. O notă distinctivă e rezervată batalionului de vînători, cu uniforma de culoarea untului de nucă, ce-i amintea de foştii federaţi din războiul civil din Statele Unite.

Se apreciază de asemenea pozitiv echipamentul sanitar : căruţele de ambulanţă perfect echipate, căruţele uşoare şi forjele. Reţine atenţia mai ales sistemul transportării brancardelor, o inovaţie a doctorului Davilla şi aceasta, potrivit căreia fiecare om din echipa de brancardieri purta o anumită parte a brancardei. Sistemul e socotit infinit superior sistemului în uz în alte armate, pentru că permitea ca brancardele să fie uşor asamblate şi tot atît de simplu demontate, după nevoie.

Se dau apoi amănunte şi explicaţii în legătură cu starea de spirit din ţară, în legătură cu nedumerirea şi nerăbdarea crescîndă pricinuită de întîrzierea intrării în acţiune [64]. Se menţionează discuţiile avute şi respectiv opiniile personalităţilor politice române intervievate (M.Kogălniceanu, E. Costinescu). Se analizează poziţia României în contextul relaţiilor ei cu Turcia şi Rusia, după declararea Independenţei de stat. Şi se conchide că cei mai clar văzători oameni de stat simţeau nevoia de ceva mai mult decît un triumf fără sînge :

[60] *Ibidem*, col. 3 : *Public Institutions.*

[61] *Ibidem.*

[62] "N.Y.T.", Sunday, June 17, 1877, p. 1, col. 1—3 : *The Struggle in the East. Waiting the order to advance.*

[63] *Ibidem*, col. 1.

[64] *Ibidem*, col. 1 : *Causes of delay.*

www.dacoromanica.ro

„Patrioții români știu că independența cîștigată prin intervenție diplomatică este plină de riscuri : ei înțeleg că valoarea ei va fi cu mult mai mare în ochii acelora care se vor fi luptat să o cîștige prin arme, și că e nevoie prin urmare de acel botez al sîngelui care a consacrat nașterea unei națiuni oricînd și oriunde" [65].

Trecerea Dunării a întîrziat și de partea armatei ruse (pînă în a doua săptămînă a lunii iunie st.v.). Aceasta nu a însemnat însă că duelurile turco-române, de o parte și alta a liniei Dunării, nu au avut loc înainte și după această dată. Dar numai agravarea situației armatei ruse în fața Plevnei — după atacurile de la 8/20 și 18/30 iulie — a ridicat cu mai multă acuitate întrebarea : cînd și unde avea să se producă marea angajare românească ?

Atacul cel mare asupra redutei Griviția — de la sfîrșitul lui august pe stil vechi — a constituit revelația, de nezdruncinat, care a conferit armatei române aprecierile unanime, omologarea ei ca un prețios aliat, mult mai prețios decît fusese lumea întreagă înclinată să accepte ca posibilă[66].

Edward King care a vizitat România în primăvara lui 1877, și a scris de mai multe ori de atunci despre țara și locuitorii ei, ca și despre valorile lor spirituale, a vorbit de „impetuoasa afirmare a unei forțe militare formidabile, ieșită din armata pînă aci subapreciată și nesocotită". Și tot el a scris că „nu a fost niciodată o calomnie mai josnică decît aceea care l-a arătat [pe român] a fi un laș. El care și-a dovedit curajul în fața Plevnei în atîtea rînduri" [67].

Scriitoarea americană Elizabeth Wormerly Latimer (1822—1904), binecunoscută pentru lucrările ei de popularizare a istoriei Europei în secolul al XIX-lea, în volumul dedicat în 1893 Rusiei și Turciei,consemnează aprecierea general încetățenită la data aceea cu privire la admirabila comportare în luptă a armatei române [68]. Mai importantă poate decît alte citate este părerea generalului George B. McClellan (1826—1885) despre lupta românilor la Plevna : „Ei s-au luptat splendid" (*They fought splendidly*) [69]. E o recunoaștere valoroasă a unui mare soldat și comandant care, pe lîngă meritele deosebite cîștigate în timpul războiului civil american, mai era și unul din cei mai buni cunoscători ai sistemelor de luptă europene [70].

---

[65] *Ibidem*, col. 2.

[66] Despre laudele adus eroismului armatei române în luptele de la Plevna, cf. și Cornelia Bodea „*The New York Times*" *about Romania's Struggle for Independence*, în „Revue des Études Sud Est Européennes", t. 15, nr. 3/1977.

[67] Ed. King, *Descriptive portraiture of Europe in Strom and Calm. Twenty years experiences and reminiscences of an American journalist.* Springfield, Mass. 1885, p. 779; Idem, *In Roumanian Land*, în „Lippincott's Magazine of Popular Literature and Science", vol. XXI, May 1878, p. 547; Cornelia Bodea, *Edward S. King și România* (în ms.).

[68] Elizabeth Wormerly Latimer, *Russia and Turkey in the Nineteenth Century*, Chicago, 1893, p. 378.

[69] George B. McClellan, *The War in the East*, în „N.A.R." (New York), Nov. 1877, p. 456 ; Cf. același, *Capture of Kars and Fall of Plevna*, în "N.A.R.", vol. 126, 1878, p. 132—155.

[70] G. B. McClellan a făcut parte, în anii 1855—1856, din Comisia de ofițeri trimiși în Europa să studieze sistemele militare europene și în această calitate a vizitat și teatrul de război din Crimea, precum și multe din țările principale. Cf. O. L. Spaulding Jr., *McClellan, George Brinton* în *Dictionary of American Biography*, vol. VI, 1933, p. 581—585 ; Major Alfred Mordecai, *Military Commission to Europe in 1855 and 1856*. Washington, George W. Bowman, 1861.

www.dacoromanica.ro

Ar mai fi de adăugat şi un instantaneu surprins în liniile româneşti de la Plevna, într-un moment de acalmie. Reportajul e făcut de MacGahan, la sfîrşitul lui septembrie (st. nou):

„Românii continuă lucrările lor împotriva celei de a doua redute (a Griviţei), cu o tenacitate şi o hotărîre demne de toată lauda, şi aceasta cu atît mai mult cu cît în partea lor ruşii nu fac absolut nimic.

Ploaia continuă fără întrerupere, noroiul din tranşee e înfricoşător, şi pe deasupra este şi foarte frig, dar ofiţerii deopotrivă cu oamenii lor stau neclintiţi la posturi înfruntînd totul cu un eroism şi o hotărîre care-mi provoacă admiraţia. Ei, fără îndoială, se gîndesc să ia a doua redută sau să facă încercarea desperată de a o lua. Se află acum cu paralela a treia la 60 de yards, şi au început-o pe a patra, pe care se gîndesc să o împingă cu 30 de yards spre redută, înainte de a da atacul. La distanţa aceasta, teribilul foc al turcilor este redus la minimum, deoarece turcii nu vor fi în stare să tragă mai mult de două focuri pînă să ajungă la baionetă. Soldaţii români par oameni hotărîţi şi eu cred că ei sînt siguri că vor lua reduta. Dacă ruşii ar înainta tot atît de repede de partea lor, Plevna ar cădea înainte de două săptămîni. Se aşteaptă întăririle, care sosesc încet, şi care, cînd vor fi toate sosite, abia dacă vor acoperi pierderile survenite în luptă şi prin îmbolnăvirile din ultimele două luni. Cred că istoria nu oferă alt asemenea exemplu al unei splendide armate, ajunsă în împrejurări atît de nenorocite. Cît despre generalii români, aceştia arată o îndrăsneală şi o energie şi mai mare[71].

S-a vorbit în presa străină de unele momente grele de „descurajare" a românilor, în confruntarea cu moartea, cu măcelul, cu lipsurile de pe front şi de acasă, şi de dorinţa guvernului de a încheia pacea cu orice preţ. Constatările corespondentului lui *The New York Times*, după ce a asistat la Iaşi, la comemorarea domnitorului Grigore Ghica (oct. 1774 — oct. 1777) — cel ce se împotrivise luării Bucovinei de către austrieci — sînt un răspuns care nu cere adausuri. El e luat din reportajul publicat sub titlul : *O aniversare centenară în Răsărit : Comemorînd moartea unui erou :*

„Guvernul a ţinut în împrejurările prezente să dea toată strălucirea posibilă, nu atît din vreo reverenţă pentru Ghica care era un reprezentant al feudalităţii, antiteza clasei acum la putere, cît pentru a arăta lumii că independenţa României a fost un vis îndrăgit al strămoşilor lor, şi afirmarea sa acum nu este un simplu truc politic pentru a păstra frînele guvernului.

Acesta a fost motivul pentru care ceremonia de la 13 oct. îşi are o anume importanţă a sa şi eu am asistat la ea ca să văd atitudinea populaţiei faţă de unul din evenimentele sale istorice, şi să o relatez publicului american.

Atît de mult s-a vorbit despre „descurajarea naţională", de dorinţa de pace cu orice preţ, încît am fost curios să judec singur, şi mi-am format convingerea că, excepţie făcînd comercianţii cu prăvălii, românii înţeleg să lupte pînă la capăt. Ca oamenii sub duş, ei au trecut peste efectele primului şoc. Sîngele vechilor gladiatori daci

[71] *The War Correspondence of the Daily News, 1877*. London, 1878, p. 495 — 496; cf. şi Radu Rosetti, *Câteva extrase din presa engleză. 1877 — 1878*, în „Anuarul Inst. de Istorie Naţională", IV, 1926 — 1927, p. 389; Rupert Furneaux, *The Siege of Plevna*. (London), Anthony Blond, 1958, p. 160 — 161.

www.dacoromanica.ro

s-a încins după somnul său de secole, orice ezitare a dispărut și, deși își jelesc și plîng soții, copiii și frații morți, chiar și femeile nu ar accepta pacea dacă ea nu ar aduce cu sine binecuvîntarea libertății și a independenței" [72].

Ce amintire rămăsese în opinia publică americană despre felul în care și-a cîștigat România independența ei de Stat la 1877 este scos în relief și într-un articol — *Roumania in the Eastern Conflict* (România în conflictul din Răsărit) — publicat în *The Nation* la 11 noiembrie 1886 :

„Acest stat și-a cucerit în sfîrșit independența aliindu-se cu Rusia în 1877 și ajutînd-o efectiv să repare înfrîngerile acesteia în fața Plevnei" [73].

Se amintea, de asemenea, acolo de :

„aspirația atît de dragă românilor de a mări actuala Românie transformînd-o într-un stat daco-român cu opt milioane de locuitori, corespunzînd cu teritoriul Daciei romanilor în care Transilvania forma partea principală".

Tot în 1886, într-o descriere pitorească a Transilvaniei și a Principatelor române, autorul american August Leo de Colange făcea o elogioasă mențiune despre „patriotismul tuturor românilor, din Moldova, Valahia și Transilvania" și de „încrederea lor statornică în viitoarea ridicare a națiunii lor" [74].

La data la care se făceau aceste noi constatări, relațiile României independente cu Statele Unite ale Americii erau mai de mult statornicite și pe plan oficial. Prin trimiterea la București, în august 1880, a primului său reprezentant diplomatic Statele Unite consfințeau „recentele schimbări politice din sud-estul Europei, prin care, potrivit art. 43, 44 și 45 ale tratatului de la Berlin, România devenise un stat suveran și independent" [75].

Aprecierea țării și a poporului la nivelul care reieșea din evocarea (1892) cu care au început aceste pagini, s-a dovedit a fi o realitate. Ecoul larg al eroismului român de la 1877 schimbase valori și dimensiuni și adăugase legitimări noi aspirațiilor seculare de unitate, libertate și independență națională.

L'UNITÉ NATIONALE ET L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE REFLÉTÉES DANS LA PRESSE ET LES ÉCRITS MÉMORIALISTIQUES AMÉRICAINS

RÉSUMÉ

Le sujet de l'article a été inspiré par une reflexion faite en 1892 par le géologue roumain Gregoriu Ștefănescu, selon laquelle les américains lui semblaient manifester une sympathie marquée pour le peuple roumain. Sympathie déterminée surtout par le fait que les roumains

[72] "N.Y.T.", Tuesday, Nov. 6, 1877, p. 2, col. 3—4 : *An Eastern Centennial. Celebrating a Hero's Death.*

[73] "The Nation", Nov. ii, 1886, Nr. 1115.

[74] A. Leo de Colange, *Picturesque Russia and Greece.* Boston, Estes and Lauriet, 1886, p. 110.

[75] *Reprezentanțele diplomatice ale României*, I, *1859—1917.* București, 1967, p. 375—376, 381—385 ; Frank G. Siscoe, *Eugen Schuyler : First American Diplomat in Romania*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XI, 1972, Nr. 2.

www.dacoromanica.ro

— tout comme les américains — avaient conquis leur indépendance nationale au champ de bataille. La guerre de 1877—78, comme le remarquait Gr. Ştefănescu, „a porté le nom des roumains sur les ailes de la gloire jusqu'en Amérique et bien audelà ; en entraînant de la sorte la sympathie des peuples".

Cette affirmation, qui pourrait sembler subjective au premier abord, a été pourtant vérifiée dans la presse et les publications contemporaines. Et le résultat — tout-à-fait inattendu — n'a fait que confirmer amplement la réalité des impressions acquises par le savant roumain en 1891.

À Bucarest, pendant toute la durée des hostilités de 1877—78, les correspondents de guerre étrangers se trouvaient en grand nombre. Ceci était dû autant à la position et l'importance de cette ville, centre de communications télégraphiques, situé tout près du front, qu'à la position et l'importance politique de la Roumanie, dans le contexte des événements politiques et diplomatiques et du conflit armé en plein développement.

Une investigation plus élargie de l'auteur a établi que l'intérêt que l'opinion publique des Etats Unis portait à la cause nationale des Roumains était antérieure à leur guerre d'indépendance. Il s'était manifesté même avant les années agitées qui avaient précédé la formation de l'État moderne unitaire roumain de 1859, en remontant jusqu'à la révolution de 1848—49.

L'article couvre par conséquent la période 1848—1877, sans négliger pourtant certains échos postérieurs à 1877 ayant trait aux mêmes événements.

L'intérêt et les multiples aspects de l'information sur la Roumanie et le peuple roumain — données géographiques, historiques, démographiques, linguistiques, culture, tradition, folklore, organisation sociale, politique et économique, etc. — ont augmenté graduellement. On constate en même temps que ces relations et informations acquéraient un caractère de plus en plus réel et objectif (c'est à citer spéciallement les réportages de Carroll Tevis, le correspondent du New York Times, en 1877). L'impétueuse affirmation de l'armée roumaine sur le champ de bataille a porté l'admiration unanime de l'opinion publique américaine à son apogée. Il résulte amplement des nombreuses situations présentées aussi bien que des passages reproduits dans l'article que ce fut l'héroïsme roumain de 1877—1878 qui a porté de nouvelles valeurs et dimensions à l'image que l'Étranger se faisait de la Roumanie et ses aspirations de liberté et d'indépendance nationale.

www.dacoromanica.ro

NOI DOCUMENTE PRIVITOARE LA RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ (1877 — 1878)

DE

N. ADĂNILOAIE

Războiul pentru cucerirea independenței naționale — eveniment de importanță majoră în istoria României — deși s-a bucurat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor epocii moderne, dispune încă de largi posibilități de documentare inedită. După cum se știe, în privința războiului de la 1877, în istoriografia românească exista circa 300 de cărți și broșuri și cam tot atîtea lucrări și articole științifice apărute în revistele de specialitate. Multe dintre acestea fiind lucrări memorialistice ale participanților la război — parte dintre ele întocmite chiar după jurnale ori note zilnice de campanie — prezintă o valoare documentară intrinsecă.

Îndată după război au apărut o parte din documentele oficiale [1], iar în anii 1893 și 1894 Vasile M. Kogălniceanu a publicat actele esențiale din corespondența diplomatică a părintelui său (fost ministru de externe în timpul marilor evenimente istorice) referitoare la independența României[2].

În urmă cu un sfert de veac, din însărcinarea Academiei, un colectiv larg de cercetători de la Institutul de istorie din București a depistat și pregătit pentru tipar 9 volume de documente [3] (în 10 tomuri, volumul I avînd două părți), însumînd 11 124 piese documentare, în majoritate inedite. Chiar dacă nu toate documentele au fost publicate după criterii științifice (cele străine fiind date numai în traducere românească, iar unele acte publicate fragmentar), colecția aceasta, grupînd și punînd la dispoziția publicului larg principalele izvoare asupra războiului de la 1877, a contribuit la înțelegerea mai temeinică a împrejurărilor istorice în care poporul român și-a cucerit independența națională și a facilitat cercetările viitoare. Colecția aceasta a servit totodată, ca principală sursă, pentru alcătuirea și publicarea ulterioară a unor volume de documente selective [4].

---

[1] *Documente oficiale..*, vol. I—II, București, Imprimeriile Statului 1876—1878; I, VIII + 107 p.; II, 148 + XII p. (Ministerul Afacerilor Străine).

[2] *Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu relative la războiul independenței României 1877—1878.* Publicate de Vasile M. Kogălniceanu, vol. I, București, 1893; vol. II, București, 1894.

[3] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I—IX, București, Edit. Academiei, 1952, 1955.

[4] *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională 1877—1878, Documente și texte social politice* (volum apărut sub îngrijirea lui N. Adăniloaie, Matei Ionescu, Traian Lungu) București, Edit. politică, 1967. *Războiul pentru independență națională 1877—1878. Documente militare* (Volum realizat de Dan Berindei, Leonida Loghin, Gheorghe Stan), București, Edit. militară, 1971.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 30, nr. 5, p. 861—881, 1977

www.dacoromanica.ro

Colecţia de documente, ca dealtfel şi volumele ulterioare, se bazează însă, în principal, pe fondurile arhivistice centrale cuprinzînd, din păcate, prea puţine materiale din arhivele judeţene. Asupra importanţei arhivelor locale, N. Iorga atrăgea atenţia încă de la sărbătorirea semicentenarului neatîrnării. Marele istoric, într-o conferinţă ţinută la Ploieşti, sublinia: „Serbat cum trebuie războiul de independenţă, ar fi trebuit să se caute în fiecare oraş pe baza arhivelor ce au mai rămas, manifestarea lui în această operă de valorificare naţională. Lucrul nu s-a făcut însă nicăiri"[5]. Dar, ceea ce nu s-a făcut în 1927 se încearcă să se realizeze cu ocazia sărbătoririi centenarului independenţei cercetîndu-se arhivele locale şi pregătindu-se valorificarea lor prin lucrări, articole, comunicări ştiinţifice ori chiar prin publicarea de documente. Acestei sarcini caută să-i răspundă „Revista de istorie" preconizînd publicarea unor documente inedite referitoare la cucerirea neatîrnării statale.

Prezentul grupaj de documente include materiale variate care lărgesc baza de cunoaştere a campaniei din 1877. Aceste materiale, culese mai ales din arhivele judeţene ori din unele colecţii particulare, se referă la unele aspecte principale ale războiului evidenţiind în special contribuţia populaţiei din spatele frontului.

Întrucît operaţiunile militare desfăşurate pe cîmpiile Bulgariei au fost cuprinse pe larg în volumele de documente menţionate, materialele incluse în acest grupaj se referă, cu precădere, la luptele din prima fază a războiului pentru apărarea liniei Dunării. Duelurile de artilerie de la Calafat, Bechet, Islaz, Giurgiu şi Oltenița, cu bateriile inamice de peste Dunăre, ca şi respingerea unor detaşamente turceşti care încercau să treacă pe malul românesc sînt reliefate în mai multe documente. Cu ocazia acestor lupte comandanţii de unităţi menţionau de fiecare dată entuziasmul şi vitejia ostaşilor români. De pildă la 20 mai 1877, după bombardamentul de la Bechet, locotenent-colonelul Petrovan, comandantul Regimentului 13 dorobanţi, raporta: „... entuziasmu în artilerie, călăraşi şi dorobanţi era mare şi toţi stăteau şi priveau obuzele cum veneau fără a se teme de pericol, arzînd de nerăbdare ca să sosească momentu pentru a-şi arăta şi ei vitejia strămoşească" (doc. nr. 12).

O serie de alte documente se referă la contribuţia maselor populare de la oraşe şi sate, la miile de ţărani care au făcut cu carele cu boi istovitoare transporturi de provizii şi muniţii pentru armatele române şi ruse, la numeroasele donaţii de bani şi ofrande de alimente şi îmbrăcăminte făcute (de săteni, învăţători, profesori, comercianţi etc.) pentru trebuinţele ostaşilor de pe front, ori pentru îngrijirea răniţilor.

Ultimele documente privesc întoarcerea armatei de pe front şi desconcentrarea ei.

Sperăm ca aceste documente[6] inedite, menite să contribuie la întregirea imaginei războiului de independenţă, la cunoaşterea aportului întregului popor român pentru cîştigarea lui, să trezească şi interesul cititorilor.

---

[5] N. Iorga, *Ploieştii în războiul de independenţă*, Ploieşti, 1928, p. 3.

[6] Toate documentele (inclusiv telegramele) au fost datate după stilul calendaristic vechi, care era stilul vremii.

www.dacoromanica.ro

1

Craiova, 2 aprilie 1877 — generalul Gh. Lupu, comandantul Diviziei I-a teritoriale — conformîndu-se ordinelor ministrului de război — cere prefectului de Dolj să dispună concentrarea urgentă a rezerviștilor din acel județ

2 aprilie 1877

Comandantul Diviziei I-a
militară teritorială, nr. 144

Domnule Prefect,

Conform ordinelor d-lui ministru de resbel, urmînd a se concentra toți oamenii duși în concediu și rezerviștii, vă rog a da ordine din partea dvs. pentru strîngerea lor la regimentele de dorobanți și a da tot concursul autorităților militare din districtul ce administrați pentru repedea lor concentrare.

Primiți vă rog d-le prefect asecurarea considerației mele.

Comandantul Diviziei,
general de brigadă G. Lupu

D-sale Domnului Prefect de Doljiu

/Rezoluția Prefecturii/
4 aprilie 1877 : Ordine și telegrame d-lor subprefecți și polițai. p. Prefect (semnătură indescifrabilă).

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura Jud. Dolj. dos. inv. 6/1877, f. 5.

2

București, 16 aprilie 1877 — Telegrama circulară a generalului Al. Cernat, ministrul de război, prin care cere prefecților de județe să dispună concentrarea rezerviștilor de artilerie din contingentul 1869.

16 aprilie 1877
Nr. 4175

La toți prefecții de județe

Dați ordine urgente a se concentra toți rezerviștii artileriei din 1869 ce fac parte din clasa I-a și a se trimite cei de peste Olt Regimentului 1 de artilerie în Craiova și celelalte districte în București Regimentului 2.

Ministru,
general Cernat

Arh. St. R. Vîlcea, fond. Prefectura Jud. Vîlcea, dos. 89/1877 (nepaginat). Telegramă circulară.

3

Calafat, 26 aprilie 1877 — Diriginteie oficiului telegrafic din Calafat informează pe colonelul Fălcoianu, director în Ministerul de Război, asupra începerii bombardamentului de artilerie dintre turci și români.

www.dacoromanica.ro

Calafat, 26 aprilie 1877

D. Col. Fălcoianu,

Bombardarea urmează de o parte şi de alta, turci trag asupra bateriilor noastre, bombele se zice merg şi d-o parte şi d-alta prea sus, primele aruncate de turci căzeau în Dunăre.

Detunăturile îndesite, de la armată n-am nici ştiinţă.

Diriginte Georgescu

Document în colecţie particulară. Telegramă.

4

Bucureşti, 28 aprilie 1877 — Ministerul de Interne ordonă prefecţilor de judeţe ca autorităţile locale să „dea toate înlesnirile" trupelor ruseşti, conform convenţiei.

28 aprilie*

/D-lor/ Prefecţi

Daţi ordine subprefecţilor şi aceştia primarilor tuturor comunelor ca pe unde trec trupe ruseşti să le dea toate înlesnirile de cuartiruire şi alte ce vor cere conform convenţiei încheiate şi comunicată dv.

Este de datoria şi de onoarea noastră a respecta şi face să se respecte angajamentul luat

p. ministru
Mihalescu

/Rezoluţia Prefecturii Putna/
Asemenea ordine circulare d.d. subprefecţi şi poliţai.

p. prefect (indescifrabil)

Arh. St. Focşani, fond. Prefectura jud. Putna, dos. 17/1877, f. 35. Telegramă circulară.

5

Oltenița, 29 aprilie 1877 — Generalul Gh. Manu, comandantul Diviziei a IV-a, raportează domnitorului buna comportare a trupei cu prilejul atacului turcesc din ziua precedentă, cînd s-au înregistrat şi primii ostaşi răniţi.

Oltenița, 29 aprilie 1877

Cabinetul Domnitorului,

Astăzi nu s-a reînceput focul turcilor, nici noi dar n-am făcut vreo agresiune; din raporturile primite şi inspecţiunile ce am făcut să constată mişcări de trupe din Turtucaia în josul Dunării, monitorul stă sub coasta Turtucaiei; pentru a mă asigura că trupele ieşite din Turtucaia n-ar fi destinate pentru o debarcare în josul Oltenitei trimet o recunoaştere spre Ulmeni. Am adus aci batalionul vînători şi întregul Regim. 8 călăraşi. Trupa noastră s-a purtat ieri foarte bine, afară din un tun şi o rotilă degradate, avem vreo 4 răniţi uşiori între care un ofiţer din artilerie, suma de ghiulele adunate de noi. Direcţia artileriei otomane era foarte bine luată; pentru binele nostru bateria 4 era bine aşezată după un retranşament. Dispoziţiunile mele tind a preveni vreo debarcare; nu cred necesar de a reîncepe canonada de ieri,

* Data primirii telegramei la Focşani.

www.dacoromanica.ro

care a produs atîta risipă de muniție, o simplă demonstrațiune dă tunuri ar fi suficientă. Am trimes de a recunoaște țărmul pentru așezarea unei secții

General Manu

Document în colecție particulară. Telegramă.

6

Giurgiu, 2 mai 1877 — Prefectul de Vlașca informează guvernul că unitățile românești din avanposturi au respins, în cursul nopții, o încercare a turcilor de a debarca în zona Giurgiului.

Giurgiu, 2 mai 1877

La ora 2 noaptea alarma dată din partea trupelor că turcii au trecut pe la Malu Roșin pe pămîntul nostru, trupele imediat adunate, cetățeni prin agenți deștep[ta]ți li s-au anunțat aceasta. Amploiați vestiți stau gata ca, împreună cu arhivele rămase pentru lucrările corente, să pornească cu trenul expresu, staționat la Frățești, care a fost imediat anunțat și pornit la Giurgiu spre transportarea la Comana a celor de mai sus. După două ore apoi colonelul Arion încredințează că alarma s-a dat căci șase luntre cu turci au venit în dreptul Ostrovului Mocanu și s-au încercat apropiendu-se de malul nostru a debarca pe pămîntul nostru și că soldații puși în cordon pe linia Dunării, văzînd intențiunea turcilor, au dat focuri asupra-le, în urma cărora focuri s-au retras. Acum totul a intrat în liniște. Trupele au reintrat în cazarmă și cartiemuri.

Vă comunic aceasta spre știință.

Prefect Vlașca
Aricescu

Document în colecție particulară. Telegramă.

7

Oltenița, 3 mai 1877 — Generalul Gh. Manu raportează Marelui Cartier General cum a decurs duelul de artilerie cu bateriile otomane din Turtucaia.

3 mai 1877

Marelui Cartier General al Mariei Sale Domnitorului Buk.

În tot cursul zilei infanteria turcă au tras în contra avant posturilor noastre, acestea au ripostat continua îndată ce zăreau pe inamic; puștile cu ac lasă de dorit la distanță.

Pentru a mă încredința de numărul tunurilor aflătoare aci și pentru a vedea d-aci dacă lucrările de terasment făcute de turci erau numai simple șanțuri de adăpost pentru trăgătorii lor, amplasamente de baterii, la 6 ½ ore seara am început focul din bateriile noastre, astfeli am constatat că turci nu răspundea decît din fortul Turtucai, și că nu au aci decît trei tunuri de un calibru mai mare de cît tunurile noastre și nici cum tunuri de cîmp, astfeli 8 tunuri ale noastre așezate în diferite pozițiuni au atras focurile tunurilor turcești; în același timp avant posturile noastre luau la ochi pe infanteria turcă, s-au schimbat de ambele părți pînă [la] înserat vre o 50 pînă la 60 focuri. Efectul turcilor, deși obuzele lor astă dată eclatau, au fost mai simțitor în intru clădirilor de la vamă în contra trupei noastre nul.

Eu am tras numai contra fortului și sper să fi produs un efect căci de și înălțimea fortului era desavantagioasă calibrului nostru de cîmp, obuzele eclatau d-asupra lui, am evitat a trage în Turtucaia. Rog a atrage atențiunea stabilimentului artileriei în privința zăvorașelor obuzelor care parte fiind prea lungi nu permiteau încărcarea. Bateria 3 a fost astăzi botezată, nu pot de cît a lauda atitudinea tunarilor, pe Locotenent Urlățeanu rog a-l lăsa atașat la baterie spre a profita de ocazia ce i se dă de a se instrui.

General Manu

Document în colecție particulară. Telegramă.

www.dacoromanica.ro

8

Oltenița, 4 mai 1877 — Generalul Gh. Manu raportează Marelui Cartier General efectul bombardamentului de artilerie asupra fortului de la Turtucaia și a unui monitor otoman.

Oltenița, 4 mai 1877

Marelui Cartier General al M. S. Domnitorului
București

Pe la 8 1/4 ore dimineață un monitor turc, însoțit de un șlep, a venit din direcțiunea Brăilei și ancorat pe malul turcesc ca la 1800 metri sub adăpostul curbei malului. Pe la 12 1/4 fortul a început canonada pentru a apăra trecerea monitorului în contra focurilor noastre. Însoțit de salve trase de tiraliori de dupe șanțurile lor, ajutat de focul direct al monitorului și de focul din forturi, monitorul se strecura încet sub malul turcesc, bateriile noastre au tras mai multe obuze contra lui. Treptat cu trecerea lui pe dinaintea ambrazurilor au tras în grupele de tiraliori ale turcilor și în fine și în contra corpului, tiraliori noștri luptau asemenea în contra tiraliorilor turci, monitorul a primit cîteva spărturi de obuze dar bateria noastră din dreapta a avut un efect din cele mai fine, parvenind a pune foc în retranșamentul turcesc. focul pus în acel fort continuă și acu. Canonada a durat una oră 1/4, perderi de oameni nu avem, nici stricăciuni, la ambrazurile și parapetele bateriilor noastre. Bateria căpitanului Lupașcu s-a distins în justețea tirului ei, prin care a pus focul în fortul turcesc.

General Manu

Document în colecție particulară. Telegramă.

9

Islaz, 5 mai 1877 — Colonelul Cantilli, comandantul Brigăzii I-a din Divizia a IV-a, telegrafiază ministrului de război despre duelurile de artilerie cu turcii și optimismul ostașilor români.

Islaz 5 mai 1877 ora 3,30

Ministru de Resbel

La 10 1/4 a început focul punctând singur întâia lovitură cu succes, îndată au respuns dintr'o redută ce era deja terminată, după 14 lovituri focul a încetat la 11 3/4, nici un rănit, sângele rece al trupei si al ofițerilor admirabil, toți trăgînd însoțeau fie-care foc cu diferite glume, sub-locotenentul Parfeni punctează fără greșeală tot d'auna. toți milițieni călări ca spectatori în baterie, sunt de părere să se mai trimită aici o baterie fiind în vecinătate Nicopoli și putînd fi atacați cu forțe superioare; la Caracal mai am 2 tunuri, plec la Caracal spre a espedia și infanteria de care voi raporta.

Colonel Cantilli

10

Oltenița 8 mai 1877—Generalul Gh. Manu, comandantul Diviziei a IV-a, telegrafiază Marelui Cartier General că primele unități rusești au ajuns la Oltenița și vor prelua, în ziua următoare, pozițiile de pe malul Dunării.

Oltenița, 8 mai 1877

Marelui Cartier al M. S. Domnitorului

Astăzi 4 1/2 ore Generalul Aller a intrat [în] Oltenița cu 1 regiment infanterie, 1 cazaci, 1 baterie artilerie, l-am întîmpinat la barieră cu ofițeri superiori. Dînsul a pus de a defilat trupa

www.dacoromanica.ro

sa dinaintea noastră. Mîne la 6 ore dimineața-i voi întoarce aceeași politeță, de noapte-i predau pozițiunile și trag trupele pentru a le pregăti de marș. După defilare pornesc. Asta seară am arătat Generalului Rauch poziția bateriilor și a avant-posturilor noastre.

General Manu

Document în colecție particulară. Telegramă.

11

Craiova, 8 mai 1877 — Comercianții craioveni anunță pe prefectul de Dolj că oferă armatei române 20 000 pîini și 30 vedre de vin

8 mai 1877

Domnule Prefect,

Comitetul comercianților pieții Craiova, cu onoare, aduce la cunoștința dvs. că are la dispoziția sa suma de 20 000 pîini și 30 vedre vin, ca ofrandă în ajutorul armatei române din Oltenia mică (sic !), rugîndu-vă să interveniți pe lîngă domnu ministru de resbel a lua act de această și să binevoiești a ne indica unde și cînd putem depune această ofrandă.

Primiți domnule prefect încredințarea prea distinsei noastre considerațiuni.
Hristea H. Daniel, C. I. Constantineanu. [urmează încă 5 iscălituri].

D-Sale Domnului Prefect al districtului Dolj

Arh. St Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 269 1877, f. 14.

12

Bechet 20 mai 1877, Locot. colonelul Petrovan, comandantul Regimentului 13 dorobanți, raportează Marelui Cartier general rezultatul bombardamentului de la Bechet și entuziasmul ostașilor.

Bechet, 20 mai 1877

Marelui Cartier General și D. Ministru Resbel

Bombardarea portului începută la nouă ore, la început observînd că obuzele cad în Dunăre am trimes ordin bateriilor a regula tirul, îndată l-au regulat însă la moment monitorul s-au pus înaintea vaporului spre a-l apăra și atît el cît și bateriile toate au început a trage asupra bateriilor noastre; obuzele ajungeau bine însă n-au putut lovi vaporul fiind parat și îndată a și plecat în josul Dunărei. Noi am stricat mai multe vase din port încît îndată au și arborat pavilion austriac; s-au lovit și mai multe case, distanția calculată de la baterna de căpitanu Albu este la 4000, tirul bateriilor și mai ales a monitorului era foarte dirijat căci cădea în apropierea bateriilor și în anibrasură au căzut și în baterii, însă nu avem nici un mort, nici răniți ; entuziasmul în artilerie călărași și dorobanți era mare și toți stăteau și priveau obusele cum veneau fără a se teme de pericol, arzînd de nerăbdare ca să sosească momentul pentru a-și arăta și ei vitejia strămoșească. La 11 ore fără un quart am dat ordin de a înceta focu am tras una sută patru focuri, nu s-a aprins nici o casă, cîteva au fost atinse, Turcii au tras cam tot atît și cele alte baterii au încetat înaintea noastră căci după plecarea vaporului și după arborarea pavilionului austriac s-au concentrat foc asupra bateriilor, o singură baterie riposta din timp în timp.

L. Colonel Petrovan

Document în colecție particulară. Telegramă.

www.dacoromanica.ro

13

Craiova, 20 mai 1877 — Intendentul Diviziei a III roagă pe prefectul de Dolj să-i pună la dispoziție 200 de care cu boi pentru coloana de aprovizionare

Craiova 20 mai 1877

Domnule Prefect,

Pentru coloana de aprovizionare a Diviziei III active, este necesitate de (200) două sute cară; pentru care vă rog să binevoiți a da ordine să se puie la dispoziție d-lor ofițeri d'aprovizionare Dancovici și Catulu din care: una sută cară pentru ziua de 21 mai seara și restul de una sută la 22 mai seara.

Primiți vă rog D-le Prefect încredințarea prea osebitei mele considerațiuni

Intendent[ul] Diviziei III active
Tamara

Domniei sale D-lui Prefect [al] districtului Dolj. Loco

[Rezoluția prefectului] D-nu subprefect de Ocolu va îngriji se dea două sute care din acele ce vor sosi [de] la județele Vîlcea, Gorj și Mehedinți.

prefect I. N. Titulescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 5/1877 f. 174.

14

București, 23 mai 1877 — Ministerul de Interne cere prefecților de județe să nu mai rechiziționeze vitele sătenilor, întrucît aceștia sînt destul de împovărați cu transporturile militare.

București, 23 mai 1877

D-lor prefecți de județe

Aflăm că în contra ordinelor ce deja vi s-a dat, unii din d-nii prefecți au întins rechiziținea vitelor și asupra sătenilor. Vă rog din nou dați cele mai riguroase ordine ca această măsură să se revoace, fiind destulă povară pentru dînșii transportarea care-i oprește de la muncă, și îndestularea /e/ mijlocul de care dispun proprietarii și arendașii.

p. Ministru
Mihalescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura Jud. Dolj, dos. inv. 240/1877, f. 262. Telegramă circulară a Ministerului de Interne către prefecți.

15

Slatina, 2 iunie 1877 — Comisariatul român pe lîngă armata rusă roagă pe prefectul de Vîlcea să pună la dispoziția generalului Krüdner 60 care cu boi pentru a transporta la Dunăre „materialul de artilerie".

Slatina, 2 iunie 1877

Nr. 62

www.dacoromanica.ro

Dlui Prefect R. Vîlcea

Comandantul general Krüdner, prin adresa sa nr. 1461, îmi cere pentru 5 iunie la 5 ore dim. 60 care solide cu cîte 2 boi spre a transporta la Dunăre materialul de artilerie. În județul Olt nu se mai găsesc cară fiind toate pornite cu artileriea /de/ mare calibru. Rog imediat trimiteți cu escorta sus arătatele care.

p. comisar
Pericle Zeuceanu

Arh. St. R. Vîlcea, fond. Prefectura jud. Vîlcea, dos. 119/1877, f. 71. Telegramă.

16

Calafat, 9 iunie 1877 — Generalul Lupu dă informații Marelui Cartier General asupra duelurilor de artilerie dintre Calafat și Vidin.

Calafat, 9 iunie 1877

Marelui Quartier
Palat

Moara din Vidin a fost atinsă, fortul de la nord trage cu mare activitate asupra Independenței și Renașterei, tunurile de acolo pare a avea un calibru foarte mare, tirul nostru este prea bine dirigeat, bombardarea continuă.

General de brigada Lupu

Document în colecție particulară. Telegramă.

17

Calafat 16 iunie 1877 — Generalul Gh. Lupu, comandantul Corpului I de armată, raportează Marelui Cartier General cum a decurs bombardamentul din acea zi asupra Vidinului.

Calafat, 16 iunie 1877

Marelui Cartier Gl.

Astăzi la 7 ore 20 minute dimineața bateriile noastre au început bombardarea contra Vidinului, obiectivul bateriilor a fost : bateriile fortului bulgar, bastionul nordic, bateriile de lîngă fortul Nord, moara cu vapori și mai cu osebire portul, osebit de bateriile de coastă au luat parte bateriile de la Ciuperceni care fiind așezate într-o poziție favorabilă, sub comanda maiorului Popescu, au bătut [cu] mult succes direcția portului și coloanele de muniții și trupe ce treceau pe șoseaua ce merge la Vidin ; rezultatul a fost foarte bun, prin aceea că am dobîndit mai multe lovituri în interiorul bateriilor inamice, coșul cel mare de la moară degradat, dimpreună cu mai multe case, asemenea în port un vas a fost înecat, mai multe altele lovite și incendiul început și care un moment a fost crezut ca stins s-a reaprins către seară și la orele 9 durează încă, iar coloanele de muniții și trupele după șosea au fost puse în dezordine ; astfel dar tragerea de azi se poate considera ca [din] cele mai bune din cîte am avut pînă acum. În general atitudinea ofițerilor și a trupelor a fost foarte bună, accidente n-au fost altele decît că soldatul anume Roșca Petre din 3 comp. din 3 regim. de dorobanți care se afla de santinelă în avan-posturi a fost rănit foarte ușor printr-o spărtură de bombă îndoitura pielei dintre degetul cel mare și cel indicator de la mîna dreaptă. Turcii au tras 76 focuri care în general erau bine îndreptate, cele mai multe asupra Independenței și Renașterii în care au căzut cîteva în parapet și altele chiar în baterii, vreo 20 însă s-au spart în aer, obuzele turcilor cele mai multe au fost sferice, bateriile noastre au tras azi 76 focuri ceea ce face cu cele de eri suma ordonată de Dv. Focurile au încetat la orele 3 prin urmare bombardarea de azi a durat 8 ore și este considerată

www.dacoromanica.ro

ca cea mai mare pînă acum. Bateriile de asediu au fost comandate toate de Locotenentu Colonel Carp iar direcția superioară a avut-o Colonelu Dunca de la bateria 5 observatorul Carol. În Calafat au fost lovite trei case.

Comandant corp I
General de brigadă Lupu

Document în colecție particulară. Telegramă.

18

Calafat, 16 iunie 1877 — Generalul Lupu comunică generalului Haralambie și prefectului de Dolj stricăciunile cauzate Vidinului de bombardamentul artileriei române.

Calafat, 16 iunie

Nr. 20

General/ului/ Haralamb și Iancu Titulescu

Bombardarea au început astăzi la ora 7,20 minute și s-au terminat la 3 ore p.m. Tirul nostru a fost admirabil. Mai multe case, baterii de ale inamicului și moara de aburi au fost distruse cu desăvîrșire. În port mai multe vase stricate iar una înecată; un incendiu mare a durat în Vidin de dimineața pînă la ora 9 seara. General Lupu.

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 264/1877, f. 267.

19

Galicea, 21 iulie 1877—Subprefectul Iatrapolu roagă pe Prefectul de Dolj să dispună trimiterea unor care cu boi și din alte plăși pentru urgentele transporturi militare.

Galicea, 21 iulie 1877

Telegramă extra urgentă nr. 5074
Prefectului Craiova

În acest moment intendentu I corp [a] cerut în 24 de ore se pornesc [la] Calafat 1150 care; pornesc cu toate mijloacele a scoate ce voi putea. Rog ordonați a se mai trimite și din alte plăși fiind adevărat imposibil a putea completa acest număr și armata trebuie a fi pusă în marș.

Subprefect
Iatrapol

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura, jud. Dolj., dos. inv. 5/1877, f. 359.

20

9 august 1877 — Plîngerea unor locuitori din Georgmanele către prefectura de Dolj prin care arată că ei fac serviciu ca militieni și transporturi de provizii pentru armată iar pămînturile le rămîn nemuncite.

www.dacoromanica.ro

România

Domnule Prefecte,

Noi, subsemnații locuitori din cătunul Georgmanele, pendinte de comuna Bratovoești, din plasa Jiului de jos, județul Doljiu, cu respect venim a supune la înalta conștiință a dvs. că noi sîntem cei mai nenorociți din lume, putem zice, numai în privința relei administrații a d-lui primar local, anume Păun Dăogariu, și iată cum noi care facem parte din corpul armatei române ca milițieni de I-iul, al 2-lea și al 3-lea grad, sîntem transportați întotdeauna la punctul Bechet unde facem rîndul, și în comună, cînd suntem acasă facem asemenea în comună și muncile noastre stau nemuncite, la voea întîmplării, pe cîmp.

Noi, ca români și mai cu seamă în timpul de față, am fi mîndri și voioși a merge fără cruțare și a ne vărsa cea din urmă picătură de sînge pentru apărarea scumpei noastre patrii.

Dar cu toate acestea, ne face a ne îndigna și a ne gîndi serios la timpul de tristă memorie, căci îndată ce venim de la Bechet, unde ne îndeplinim datoria de soldați, dl. primar ne ridică cu sila tot pe noi ca să ne ducem cu carele cu provizii la armată la Calafat și în alte părți. Și pe alți locuitori, cum de pildă din comuna Bratovoești și alte cătune, nu-i execută cîtuși de puțin mărginindu-se numai a lua mită după dînșii și pe noi să ne lase copiii și nevestele muritoare de foame, fiindcă ni se prăpădește muncile pe cîmp.

De aceea, cu respect, venim, domnule Prefecte, și vă rugăm binevoiți a chibzui cele legale căci este păcat ca dl. primar să ne șicaneze în modul cel mai neomenos și contra legilor.

Devotați,
Marin Radu Bobonete
Nicolae Tudoran Mirea
Marin Ghiță Pătru
[urmează alte 26 de semnături]

D-sale d-lui prefecte al județului Dolj

[Rezoluție]

Prefectura județului Doljiu

D. subprefect de Jiu de Jos va cerceta în persoană cele reclamate și, constatînd că s-a ocrotit locuitori în faceri de transporturi ale armatei de către primari, pe cînd pe reclamanți i-a dat în transporturi, va dresa proces-verbal, pe care îl va înainta prefecturii în termen de șase zile.

Totodată va lua serioase măsuri ca această sarcină să nu apese numai pe unii din locuitorî și alții să se ocrotească, căci răspunderea va privi și pe dl. subprefect.

p. Prefect, D. Pîrăianu
1877 august 9
No. 1422

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4/1877, f. 390, 392.

21

Craiova, 14 august 1877 — Tabel cu ofrandele bănești primite de la 11 învățători și o proprietară din județul Dolj.

www.dacoromanica.ro

Caseria generală Doljiu

Tablou cu ofrandele în bani până la 13 august 1877 pentru trebuința Armatei

Nr. cr.	Numele și prenumele donatorului	Domiciliu	Profesiunea	Nr. recipisei de primire	Data		Suma banilor	
					luna	ziua	lei	bani
1.	Ana I. Comanu	Craiova	Proprietară	3349	iunie	1	200	
2.	Preotu-Foțiu Marinescu	Com. Bucovățu	Învățătoru comunii	4459	iulie	28	25	50
3.	Firu Vasilescu	„ Ghidiciu	Idem	4535	aug.	2	25	50
4.	C. Alexandrescu	„ Argetoaia	Idem	4620	„	8	„	„
5.	S. Gabrielescu	„ Măcesu de Sus	Idem	4636	„	10	„	„
6.	I. Popescu	„ Băilești	Idem	4637	„	„	„	„
7.	Maria Penescu	„ „	Idem	„	„	„	„	„
8.	Stefan Măceșanu	„ Măcesu de jos	Idem	4660	„	„	„	„
9.	I. Nițulescu	„ Drănicu	Idem	4661	„	„	„	„
10.	G. Păunescu	„ Cioroiu	Idem	4673	„	„	„	„
11.	D. Danubianu	„ Bistrețu	Idem	4711	„	11	„	„
12.	I. Niculescu	„ Brădești	Idem	4717	„	„	„	„
					TOTAL = 480,50 lei			

Casier general (indescifrabil)

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 269/1877, f. 152, 153

22

18 august 1877 — Direcțiunea liceului din Craiova comunică prefectului de Dolj că un număde 16 profesori oferă o parte din salariile lor lunare — pe toată durata războiului — pentru „necesitățile armatei române".

18 august 1877
Lyceul din Craiova
Nr. 120

Domnule Prefect,

Receptînd circularea D-Voastre cu Nr. 11601 și văzînd cele coprinse, venim a aduce la cunoștința D-Voastre, că 16 profesori ai acestui Lyceu, prin adirese în parte către On. Ministeriu al Cultelor și Instrucțiunii publice, au oferit pentru necesitățile armatei române părți mai mari seu mai mici den respectivele sale salarii, unii cu începere de la 1 mai trec., alții cu începere de la 1 iunie trec., și earăși unii penă la terminarea resbelului, alții pînă la închierea păcii definitive, — cari oferte dară însumîndu-se, formează pre diferite luni sume varianti. Suma acestor oferte den salariele pe mai trec. (ultima lună pre care ni s-au respuns salariele) de lei 523 bani 4, care sumă încasîndu-se efectiv, s-au și remis d-lui Casiari general de Dolji pre lîngă adiresa subînsemnatului cu Nr. 115 din 16 august curente. Oferte de altă natură făcîndu-se pren Direcțiunea acestui Lyceu, am crezut a fi superflu de a ve transmite tabele lunarie, în locul cărora voi avea onoare a ve face pre fiacare lună o comunicațiune analoagă cu cea presente despre suma totale a ofertelor den salariele d-lor profesori, ce se va fi încasat efectiv.

Acceptați, vă rog, Domnule Prefect, totdeodată încredințiaria prea distinsei mele considerațiune.

Directorele Lyceului: G. M. Fontanin
Secretariu: Dem. I. Pavilian

www.dacoromanica.ro

Domniei Sale,
Domnului Prefect al districtului Dolj.

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 269/1877, f. 165.

23

12 septembrie 1877 — Subprefectul plășii Oltețu de Sus înaintează prefectului de Vilcea scama ofetită de „femeile țărance" din comuna Giuleşti.

12 septembrie 1877
România
Subprefectura Olteţu de Sus
Nr. 13005

Domnule Prefect,

Cu raportul d[lui] primar al comunei Giuleşti, nr. 281 mai primindu-se la Subprefectură două pachete scamă pentru soldaţii români răniţi pe cîmpul de resbel însă :

1. pachet de 1 chilogram şi 280 grame oferit gratis de toate femeile ţărance din acea comună.

1 pachet de 480 grame oferit gratis de d-na Sevastiţa Moscu din acea comună, cu hîrtie ce se anexează în original.

Am respectul D-le Prefect a le înainta pe lîngă aceasta.

Primiţi asigurarea profundului meu respect

Subprefect, Ion Cocărăscu

D-sale D(lui) Prefect al distr(ictului) Vîlcea

Arh. St. R. Vîlcea, fond. Prefectura jud. Vîlcea, dos. 122/1877 f. 102.

24

Craiova 2 octombrie 1878 — Profesorii liceului din localitate au oferit pentru armată, în timpul războiului de independenţă, suma de 5701 lei.

2 octombrie 1878
Liceul din Craiova
Nr. 185

Domnule Prefect,

Spre răspuns la adiresa d-voastre cu nr. 12 868 din 19 septembrie, am onoare a vă face cunoscut că ofertele făcute de profesorii liceului pentru armata română au durat din luna mai 1877 pînă în luna februarie 1878, iară suma totală a acestor oferte a atins cifra exactă de lei cinci mii şapte sute unu, bani noi (5701, 9/100) oferte de altă natură nu s-au făcut, sau prin direcţiunea acestui liceu.

Acceptaţi, vă rog, Domnule Prefect, totdeaodată încredinţarea prea distinsei mele consideraţiuni.

p. directoarele liceului : D. Michalescu
Secretar, Dem. I. Papilian

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 270/1877, f. 214.

www.dacoromanica.ro

25

6 octombrie 1877 — Colonelul Cerchez roagă pe prefectul de Dolj să intervină ca autorităţile locale să ocrotească averea ostaşilor de pe front.

Anul 1877 luna octombrie 6
Cuartierul general
al
Diviziei 2-a active
no. 917

Domnule Prefect,

Soldatul Lăudat Dincă din comuna Pleşoiu, plasa Dumbrava, reclamă că primind o scrisoare de la un frate al său de acasă, în care i se arată că primarul acelei comune îi ia cai şi boi de rechiziţie; numitul soldat nu are nici tată, nici mumă, numai nişte fraţi minori.

Pentru care dar cu onoare se aduce la cunoştinţa domniei-voastre, domnule prefect, cazul arătat, rugîndu-vă să binevoiţi a face de a se cerceta cu scrupulozitate şi, fiind justă reclamaţia sa, să se dea judecăţii acel primar ca călcător de lege stabilită asupra militarilor aflaţi sub drapel; recomandînd totodată autorităţilor comunale de a se stăvili asemenea neorînduieli mîrşave.

De unde este de dorit ca averea şi familiile celor ce se luptă pentru patrie să fie bine îngrijite şi menajate, iar nu constrînse şi ameninţate afară din lege.

Primiţi vă rog, domnule prefect, încredinţarea prea osebitei mele consideraţii.

Comandantul Divisiei a 2-a activă,
Colonel,
M. Cristodul Ce[rchez]

D-sale
D-lui prefect al judeţului Doljiu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4 1877, f. 30.

26

26 octombrie 1877 — Primarul din Galicea Mare raportează subprefectului că în luna octombrie a pus la dispoziţia armatei un număr de 185 de care.

26 octombrie 1877
România
Primăria Comunei Galicea Mare
Plasa Cimpu de Dolj

Domnule Subprefect,

Cu respect şi pe a noastră răspundere vă comunic numărul carelor ce am pornit în afacerea armatei de la 1 octombrie pînă astăzi după cum urmează:

35 cară la Măgurele la 3 octombrie
14 cară la idem la 3 octombrie
35 cară la Perişor la 4 octombrie
16 cară la Rudari la 12 octombrie
16 cară la Pleniţa la 12 octombrie
19 cară la Rudari la 18 octombrie
20 cară la Pleniţa la 19 octombrie
30 cară la Rudari la 23 octombrie

185 total, acestea trimise conform ordinelor Domniei voastre, deosebit c[a] treizeci cară se vor trimite la 27 corent.

Binevoiţi vă rog, D-le Subprefect a primi încred. cons. mele

Primar I. Iliescu

D-sale D-lui Subprefect al plăşii Cîmpului

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4/1877, f. 102.

www.dacoromanica.ro

27

4 noiembrie 1877. — Subprefectul plaiului Horezu arată că locuitorii din comuna Vaideeni au oferit armatei române 10 cojoace.

4 noiembrie 1877
România
Subprefectura plaiului Horezu
nr. 9075

Domnule Prefect,

Locuitorii comunei Vaideeni au făcut ofrandă pentru armata română zece cojoace pe care cu adresa mea nr. 9075 de astăzi le-am trimis domnului primar al urbei Drăgășani.

Am onoare dar a spune aceasta la cunoștința d-voastră și vă rog se bine voiți a face de a se publica prin Monitorul oficial.

Primiți Domnule Prefect încredințarea osebitei mele considerațiuni.

Subprefect, Golescu

Domnului Prefect (al) județului Vîlcea

Arh. St. R. Vîlcea, fond. Prefectura jud. Vîlcea, dos. 122/1877, *f.* 327.

28

București, 29 noiembrie 1877. — M. Kogălniceanu trimite prefecților de județe telegrama generalului Cernat referitoare la cucerirea Plevnei.

București, 29 noiembrie 1877

Către toate prefecturile,

Generalul Cernat a adresat președintelui consiliului de miniștri următoarea depeșe despre luarea Plevnei: „București din Verbița, Nr. 179 d. Ministru I. C. Brătianu, București. Plevna în mîinile noastre, trupele noastre s-au condus cu cea mai mare bărbăție, trei redute le-au luat cu asalt, de la Opanez, turcii au depus armele, peste 7000 prizonieri făcuți de noi au defilat pe dinaintea M.S. cu mai multe tunuri. Entuziasmul trupelor la culme. Astă noapte stăm în Plevna cu tot statul major al meu. Avem muniții, prizonieri în număr considerabil, nici unul n-a scăpat. Ocupăm aci localul lui Osman pașa. Osman pașa rănit, prins.

General Cernat"
Ministru Kogălniceanu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dcs. inv. 264/1877, *f.* 395, Telegramă circulară.

29

TURNU MĂGURELE, 29 noiembrie 1877 — Se cer urgent prefecților de Argeș și Vîlcea care pentru transportarea proviziilor la trupele de pe front care suferă de foame.
F. urgentă.

www.dacoromanica.ro

T. Măgurele, 29 noiembrie 1877
F. urgentă.

D-lor prefecţi Argeş şi Vîlcea

Astăzi Plevna [a] căzut. Avem mai mult ca totdeauna necesitate de provizii. Rog prefecţi a se trimite care la gara Slatina unde sunt multe provizii. Intendenţa din Turnu nu mai are de loc alimente; trupele suferă.

Din ordinu d-lui prim ministru,
Prefect R. Mihai

Arh. St. R. Vîlcea, fond. Prefectura jud. Vîlcea, dos. 117/1877, f. 531.
Telegramă circulară parţială.

30

Filiaşi, 1 decembrie 1877— Subprefectul I. Grecescu arată prefectului de Dolj că toată populaţia a primit cu mare bucurie vestea despre căderea Plevnei.

Filiaşi, 1 decembrie 1877

D-lui Prefect,

Craiova

Marea ştire despre căderea Plevnei a fost primită şi salutată de toată populaţiunea acestei plăşi cu entuziasmul cel mai înflăcărat. Astăzi în toate bisericile se cîntă tedeum pentru această strălucită izbîndă, care încununa armele române şi ruse. În numele tuturor proprietarilor şi locuitorilor acestei plase, rog felicitaţi, prin guvernul nostru, pe glorioasele armate aliate şi pe strălucitii lor suverani.

Subprefect
Ion Grecescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 231 1877 f. 336. Telegramă.

31

Turnu Măgurele, 17 decembrie 1877 — Primul ministru cere prefectului de Dolj să facă „imposibilul" şi să procure săinii pentru transportarea proviziilor necesare armatei.

T. Măgurele, 17 decembrie 1877

Prefect/ului de/ Dolj

Intendenţa de aci mi arată că nu se dă săinii ca să ducă la Bechet proviziuni pentru armată; cred că nu am nevoie să-ţi spui ce răspundere grea cade pe administraţia D-tale dacă din cauza transporturilor ar suferi armata.

Te rog fă imposibilul

I. C. Brătianu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 4/1877, f. 448

32

Calafat, 30 decembrie 1877— Poliţaiul Vîrvoreanu informează pe prefectul de Dolj despre trimiterea unor parlamentari la Vidin.

www.dacoromanica.ro

Calafat, 30 decembrie 1877

Prefectului de Dolj
Craiova

Astăzi s-au trimis doi căpitani la Vidin. Parlamentarii au fost primiți foarte bine. Mîine se duc adevărații parlamentari. Rezultatul momental voi comunica

Polițai Vîrvoreanu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 264/1877 f. 402. Telegramă. La 1 ianuarie 1877, printr-o altă telegramă, Vîrvoreanu anunța: „Parlamentarii s-au întors. Rezultatul necunoscut. Mîine la opt dimineața vine și /cel/ din partea turcilor" (*Ibidem*, f. 403).

33

Calafat, 19 ianuarie 1878 — Polițaiul Calafatului anunță pe prefectul de Dolj că bombardarea Vidinului a continuat pînă în dimineața acelei zile iar turcii au răspuns foarte slab.

19 ianuarie 1878
România
Poliția orașului
Calafat
Județul Dolj
nr. 27

Domnule prefect,

La ora 8 după ameaz, s-au început bombardarea Vidinului și care au continuat pînă azi de dimineață, la ora 7 și jumătate. Turcii de astădată au respuns foarte slab. Stricăciunile comise în timpul acestei bombardări sînt acestea și anume: casa lui Macsin Perovici și magazia lui Paranos, acestea sînt lovite puțin la colțuri. Răniri sau omoruri nu s-au comis. Aceasta respectuos supui la cunoștința domniei voastre.

Binevoiți vă rog, d-le prefect, a primi asigurarea distinsei noastre considerațiuni și devotamentul ce vă conserv.

Polițai T. Vîrvoreanu

Domniei sale, domnului prefect al județului Dolj.

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. inv. 268/1877, f. 427

34

București, 22 februarie 1878 — George M. Ghica, comisarul general român pe lîngă comandantul șef al armatei ruse informează pe M. Kogălniceanu asupra măsurilor ce s-au luat pentru scoaterea barajelor de torpile de pe Dunăre.

București, 22 februarie 1878
Le commissariat G.C. Roumain auprès du commendemeut en Chef des Armées russes către ministrul de Externe.

Domnule ministru,

În urma adresei Domniei Voastre nr. 1972 din 17 ale curentei, n-am lipsit a interveni pe lîngă comisarul general rus spre a mi se comunica dispositiunile ce s-au luat pentru ridicarea torpilelor și a celorlalte obstacole care împiedecă încă navigațiunea pe Dunăre. În întrevederea ce am avut astăzi cu Seful statului major al generalului Drenteln, E. S. mi-a comunicat că

www.dacoromanica.ro

generalul Padimof a fost însărcinat cu această lucrare, că speră peste o zi-două va putea face o comunicaţiune oficială spre a se aduce la cunoştinţa publicului că s-a înlăturat orice pericol pentru navigaţiune ; că d-acum poate să asigure că minele automatice sunt deja toate ridicate, că la baragiul de la Brăila s-au făcut sondări prin care s-a constatat c-acest baragiu a fost spălat de curent încît fluviul prezintă o adîncime suficientă pe toată lărgimea lui. Cu toate aceste s-au luat dispoziţiuni a se pune semne la trecerea principală.

Generalul Cerkasof a adăogat terminînd că administraţiunea militară rusă are un mare interes a grăbi aceste lucrări fiindcă a închiriat mai multe vapoare de la compania austriacă în trebuinţele transporturilor militare.

Primiţi vă rog, domnule ministru, încredinţarea prea înaltei mele consideraţii.

Comisarul general, Georges M. Ghica

Min. Af. Ext. dos. 71/1877, f. 70.

35

Bucureşti, 24 februarie 1878 — Ministerul de Război roagă pe M. Kogălniceanu să intervină la Belgrad ca trupelor otomane ce urmează a se retrage din Vidin să le fie lăsată liberă trecerea de către armata sârbă.

24 februarie 1878

Dl. Brătianu vă roagă să scrieţi în Serbia Ministrului Ristici, să dea ordin ca armata turcă ce se retrage de la Vidin şi celelalte părţi să nu fie supărate în retragere sau marşul său de armata sârbă.

Din ordin, Colonel Barotzi.

Arh. St. Buc., fond. Min. Af. Ext., dos. 77, f. 179.

36

Livezile de Sus, 27 februarie 1878 — Generalul Cerchez informează pe prefectul de Dolj unde vor fi cantonate trupele din Divizia sa.

Livezile de Sus, 27 februarie 1878
Cartierul general al
Diviziei II active
Nr. 960

Domnule Prefect,

Divizia ce comand urmînd a fi cantonată în Craiova şi în satele dinprejur, am onoare a vă face cunoscut că am dat ordin ca trupele să nu ia nimic de la locuitori fără plată nici pentru hrană, nici pentru transport.

Localităţile unde vor fi cantonate trupele sunt : Craiova, Işalniţa, Simnicul, Albeşti, Troaca şi în curînd satele Cernele şi Mofleni. Vă rog dar, Domnule Prefect, să binevoiţi a da ordine autorităţilor comunale să nu permită a se da nimica acelor trupe în afară de locuinţă, locul la foc şi lumină prevăzut de regulamentul quartiruirilor, făcîndu-mi cunoscut orice nelegală cerere s-ar face locuitorilor.

Comand(antul) Divizii II-a active
General M. Cristol. Cerkez

Domnii sale Domnului Prefect al judeţului Doljiu

[Rezoluţia prefectului] Urgentă 27 februarie 1878. Ordin în consecinţă d-lui subprefect de ocol· Prefect I. N. Titulescu

Arh. St. Craiova, fond. Prefectura jud. Dolj, dos. nr. 8/1877, f. 76

www.dacoromanica.ro

37

Vidin, 28 februarie 1878 — Comandantul Diviziei a I-a ordonă ca batalioanele din Regimentele 11 și 15 dorobanți să treacă în țară.

Vidin, 28 februarie 1878

Am dat ordine batalionului din al 15[a] pentru a trece în țară. Dați ordine și batalionului din al 11 Dorobanți pentru a merge la Vitbol și a trece îndată ce va putea. Ajuns la Calafat se va adresa la Intendență de acolo pentru a-și procura mijloacele de hrană pentru cîteva zile, plecînd îndată de acolo la satul Golenț unde va cantona.

Comandantul Diviziei,
Colonel D. Leca

Arh. St. Buc., fond. M. St. M. dos. 562, f. 127.

38

București, 11 martie 1878 — Ministerul de Externe cere Ministerului de Interne să desemneze o persoană care să primească de la guvernul rus bonul de tesaur și banii datorați pentru serviciile elegrafo-poștale.

București, 11 Martie 1878

Domnule Ministru,

D. Baron Stuart, prin nota sa Nr. 7 din 10 martie, îmi face cunoscut în urma intervențiunilor mele în această privire că guvernul imperial propunîndu-și a opera plata unui acompte de un milion de aur asupra sumei datorate pentru întrebuințarea ce a făcut de poștele și telegrafele noastre ar dori să i se comunice numele persoanei care va fi însărcinată să primească bonul și bani pentru suma de mai sus.

Comunicîndu-vă aceasta, vă rog D. Ministru să binevoiți a lua dispozițiunile ce veți socoti de cuviință pentru satisfacerea cererii D. agent și Consul general al Rusiei.

Min. Af. Ext., dos. 40, f. 574.

39

București, 13 martie 1878 — Ministerul de Război informează Ministerul de Externe că nu s-au putut retrage trupele române de ocupație din Vidin și Belgragic deoarece populația a stăruit a nu rămîne fără apărare.

București, 13 martie 1878

Domnule Ministru,

Am onoare a vă aduce la cunoștința D-voastre că vroind a retrage trupele noastre din Belgragic și Vidin, am fost împiedicat de cerințele autorităților și populațiunii otomane, zicînd că nu au nici o garanție și că siguranța publică le este compromisă, dacă nu vor avea trupele acolo, adăogînd că sînt hotăriți chiar a urma trupele noastre dincoace de Dunăre.

Comunicîndu-vă cele ce preced, am onoarea D-le Ministru, a vă ruga să binevoiți a face cuvenitele demarșe, atît pe lîngă guvernul otoman cît și pe lîngă Marele Cartier general al armatei

www.dacoromanica.ro

imperiale ruse, în sensul de a lua dispoziţiuni pentru siguranţa acelei populaţiuni dezolate şi aceasta pentru a putea retrage trupele noastre în ţară.

Totodată am onoare a vă transmite o copie după raportul ce am primit de la şeful Statului Major general al armatei noastre, relativ la această chestiune.

Binevoiţi vă rog D-le Ministru a primi asigurarea osebitei mele consideraţiuni.

Ministru I. C. Brătianu.

Arh. St. Buc., fond. Min. Af. Ext., dos. 77, f. 218.

40

Craiova, 10 aprilie 1878. — Medicul Regimentului 4 linie cere decorarea unor soldaţi sanitari cari s-au distins pe cîmpul de luptă, culegînd răniţii sub „focurile inamice".

Craiova, 10 aprilie 1878

Domnule Colonel,

Am onoare a supune cunoştinţei Dvs. că sergentul sanitar al acestui regiment, Burlan George, de la începutul campaniei şi pînă în prezent şi-a făcut datoria cu mult zel şi activitate mergînd şi culegînd răniţii cu mult curaj la căderea Plevnei şi mai cu seamă la lupta ce a avut loc la Smârdan, unde a cules şi pansat răniţii chiar sub focurile inamice, pentru care vă rog, Dle Colonel, binevoiţi a-l recomanda pentru decoraţiunea Steaua României, avînd Virtutea militară de la Plevna, rugîndu-vă a cunoaşte că afară de aceste fapte meritorii ne-a fost de mare ajutor în căutarea bolnavilor de tifus.

Asemenea propun şi pe soldaţii sanitari cari au cules şi pansat răniţii chiar sub focurile inamice şi care au căzut victimă devotamentului lor în căutarea bolnavilor tifici, căzînd toţi bolnavi.

pentru care vă rog să binevoiţi a-i recomanda pentru Virtutea militară, iar numele lor este:

Sold. Popa Ion
,, Drăgoi Ion } Comp. I.

Sold. Izvoranu Iorgu
,, Marin Iorgu } Comp. II

Sold. Durlanschi Gavril — Comp. 3-a
Sold. Serban Dumitru — Comp. 4-a
Sold. Christea Florea — Comp. 6-a
Sold. Tanase Cizmaru — Comp. 8-a

Medicul Regimentului
Dr. Giorgescu Dima

Arh. St. Buc., fond. M.St.M., dos. nr. 655, f. 663.

41

Sinaia, 30 iulie 1878 — Generalul Cernat, ministrul de război, anunţînd că „armata se pune pe picior de pace pe ziua de 5 august" — cere Comandamentului Diviziei I-a active să trimită regimentele în garnizoanele lor, iar după ajungerea la destinaţie să libereze rezerviştii şi să reducă efectivul la cel bugetar.

Sinaia, 30 iulie 1878

Prin înalt decret armata se pune pe picior de pace pe ziua de 5 august şi comandanţii de brigăzi actuali reiau comanda regimentelor ce aveau înainte de campanie. Daţi ordin ca regimentul 1 infanterie linie să pornească la 1 August prin etape la Craiova în garnizoană

www.dacoromanica.ro

reducînd efectivul la cel bugetar și pentru aceasta va libera în concediu nelimitat oameni din contingentele cele mai vechi. Colonelul Cruțescu va relua îndată comanda regimentului. Regimentul 4 Artilerie va porni asemenea la 2 August prin etape, prin Ploiești, Focșani, la destinație. Stabul regimentului și 4 baterii vor merge la Iași iar trei baterii vor rămîne la Roman, va trimite un ofițer care să recunoască trecerea Buzăului și podurilor stricate. După ajungere /la/ destinație va reduce efectivul la cel bugetar, liberînd rezerva și trimițînd în concediu nelimitat oamenii din contingentele cele mai vechi, va alege caii în numărul efectivului bugetar și va raporta ce număr prisosește, spre a se dispune; se definde în mod absolut și se va reprima cu severitate orice abatere ca șefii regimentelor sau ceilalți ofițeri să părăsească trupa în marș sau să o preceadă sub orice motiv. Se va lua hrana în natură din depozitele intendenței iar în lipsa se va lua în bani. Căruțele de rechiziție, cu caii și oamenii lor, se vor vărsa la trenul Marelui Cartier general. Oamenii se vor considera detașați pînă la noi dispoziții. Trăsuri de transport se vor lua cu plată. Compania de geniu va rămînea unde se află. După pornirea trupelor, arhiva diviziei se va preda în regulă cartierului general. Dosarele oamenilor în judecată sau instrucțic se vor trimite diviziilor teritoriale din care fac parte corpurile.

Ministru,
General Cernat

Arh. St. Buc., fond. M. St. M., dos. 111, c, f. 602—604.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CONFLICTUL ITALO-ETIOPIAN ŞI UNELE SCHIMBĂRI ÎN RAPORTUL DE FORŢE PE PLAN INTERNAŢIONAL

DE

N. Z. LUPU

Încheiat prin triumful agresorului asupra victimei, împotriva dreptului, a tratatelor şi a Societăţii Naţiunilor, chemată să asigure respectarea lor, conflictul italo-etiopian a marcat un moment crucial în evoluţia internaţională. El a avut drept rezultat modificarea raportului de forţe în Africa orientală, în Mediterana şi în Europa, favorizînd conturarea viitoarei coaliţii a statelor agresoare. Prin toate aceste urmări, „criza etiopiană" a constituit o verigă importantă a lanţului crizelor internaţionale care au pregătit izbucnirea celei de-a doua mari conflagraţii mondiale. Printre urmările cele mai grave ale conflictului italo-etiopian se înscriu : favorizarea politicii naziste agresive de încălcare samavolnică şi repetată a tratatelor, întărirea poziţiilor şi extinderea influenţei Germaniei în Europa, apropierea şi, în ultimă instanţă, alianţa italo-germană — element esenţial al blocului de mai tîrziu al statelor fasciste. Asupra acestor consecinţe ale conflictului din Africa orientală ne propunem să stăruim în rîndurile ce urmează.

★

Agresiunea Italiei fasciste împotriva Etiopiei cu toate urmările ei pe planul relaţiilor Italiei cu Anglia şi Franţa, al raporturilor dintre Italia şi Societatea Naţiunilor a constituit într-adevăr „un dar providenţial al soartei" pentru conducătorii Germaniei naziste [1]. Acţionînd din motive şi interese proprii, împotriva *statu-quo-ului*, a principiului securităţii colective pe care Pactul Societăţii Naţiunilor le consacra ca piloni principali ai întregului edificiu al organizării internaţionale, Italia fascistă servea în acelaşi timp şi cauza celui de-al treilea Reich, ale cărui cercuri conducătoare se străduiau, de asemenea, să dovedească că tratatele şi *statu quo-ul* nu sînt veşnice şi nu pot cristaliza un raport de forţe permanent, că Societatea Naţiunilor ca ultim bastion de apărare a tratatelor de pace în vigoare s-a dovedit o organizaţie care nu se poate opune marilor forţe politice, schimbărilor „pe care le implică viaţa" [2].

---

[1] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.) fond 71, Dos. speciale, vol. 157, f. 243 (*Raportul Legaţiei române din Berlin din 4 octombrie 1935*).

[2] *Ibidem*. Conducerea Reichului, se arată în raportul din 4 octombrie 1935 al Legaţiei române din Berlin „este încredinţată că din criza care de la Geneva peste Mediterana şi pînă în Abisinia opune într-o gravă contradicţie unele mari puteri şi, pe de altă parte, zdruncină adînc fundamentele Societăţii Naţiunilor, nu poate decît să iasă o întărire a propriei sale poziţii". (*Ibidem*, f. 243—244.)

www.dacoromanica.ro

Dar agravarea conflictului italo-etiopian servea scopurilor naziste şi din alte puncte de vedere; pe de o parte, părea să demonstreze că altă putere şi nu Germania constituie focarul de neliniște pe continent [3], pe de altă parte, în timp ce alte mari puteri se uzau angajîndu-şi poate viitorul, Reichul cîştiga un răgaz preţios pentru pregătirea sa militară [4]. Fără a renunţa la nici unul din ţelurile politicii externe, a căror înfăptuire criza în curs şi evenimentele neprevăzute ce puteau interveni nu erau în măsură decît s-o favorizeze, conducătorii de la Berlin au ajuns la concluzia că oricare ar fi deznodămîntul conflictului italo-etiopian, Germania va avea de cîştigat [5]. Într-adevăr, o Italie umilită de o eventuală nereuşită în războiul african ar fi însemnat pentru guvernanţii de la Berlin înlăturarea unuia din obstacolele serioase din calea *Anschluss-ului* — obiectiv esenţial al politicii externe al celui de-al treilea Reich, aşa cum nereuşita Societăţii Naţiunilor, a Marii Britanii şi Franţei reducea substanţial capacitatea generală de contracarare a unor acte similare celui întreprins de Italia fascistă împotriva Etiopiei. Era, de asemenea, de prevăzut că şi într-un caz şi în celălalt Italia se va găsi, prin forţa lucrurilor, îndepărtată de partenerii ei din aşa-numitul „front de la Stresa", putînd fi, deci, mai lesne atrasă în tabăra adversă.

Din astfel de convingeri pare să fi rezultat politica de „neutralitate" şi expectativă a Germaniei faţă de conflictul italo-etiopian, de menajare atît a Italiei cît şi a Angliei. Justificarea ei au constituit-o fără îndoială şi rezultatele obţinute pînă atunci de diplomaţia Berlinului: semnarea, în iunie 1935, a tratatului naval anglo-german (la puţin timp după constituirea „frontului de la Stresa"), renunţarea Italiei la pactul danubian şi dezinteresarea ei crescîndă faţă de apărarea independenţei Austriei, lăsată tot mai mult doar în sarcina Franţei, pe măsura angajării mereu mai accentuate a guvernului fascist în Africa orientală [6].

Într-o primă perioadă, atunci cînd victoria italiană încă nu se conturase, diplomaţia nazistă a menţinut o atitudine oficială prudentă, manevrînd între Italia şi Societatea Naţiunilor, manifestînd chiar o anumită înclinaţie spre menajarea „susceptibilităţilor britanice", de pe urma căreia obţinuse de altfel şi un avantaj destul de consistent: tratatul naval semnat în iunie 1935. Totuşi, şi în această perioadă, Wilhelmstrasse urmărea cu atenţie şi îngrijorare evoluţia relaţiilor italo-franco-britanice, înlăturarea oricăror posibilităţi de întărire a înţelegerii dintre cele trei puteri realizată la Stresa înscriindu-se printre sarcinile sale urgente şi importante [7]. Îngrijorarea manifestată de diplomaţia germană faţă de „planul Laval-Hoare", un compromis care ar fi putut servi unei apropieri între Italia, Franţa şi Marea Britanie, constituie din acest punct de vedere o dovadă elocventă [8]. De aceea, paralel cu politica oficială „prudentă", guvernul

[3] *Ibidem*, vol. 161, f. 4 (*Raport din 1 noiembrie 1935, al Legaţiei române din Berlin, semnat de N. Petrescu-Comnen*).

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*, vol. 157, f. 244; vezi şi W. L. Shirer, *Le troisième Reich Des origines à la chute*, Stock, Paris, 1970, p. 317.

[6] *Ibidem*.

[7] *Documents on German Foreign Policy, 1918—1945*, Series C, vol. IV p. 1013. (*Memorandumul din 20 ianuarie 1936 al ambasadorului german în Italia*).

[8] M. Gallo, *L'affaire d'Éthiopie aux origines de la guerre mondiale*, Editions du Centurion, Paris, 1967, p. 255.

www.dacoromanica.ro

de la Berlin nu înceta să încerce a se apropia de Italia fascistă, oferindu-i o alianţă. Încurajînd guvernul italian în atitudinea sa tot mai „intransigentă" [9], faţă de Ligă, faţă de Marea Britanie şi Franţa, guvernul nazist bara, totodată, calea „împăcării" şi a apropierii Italiei de partenerii de la Stresa, alături de care reacţionase platonic, dar, oricum, negativ, faţă de măsura Berlinului de reintroducere a serviciului militar obligatoriu. Înalţi funcţionari din Wilhelmstrasse lucrau în acest sens, însuşi Hitler fiind la curent cu acţiunea respectivă. După unele informaţii, acesta ar fi declarat, în particular, în august 1935, că n-ar putea admite un eşec al Italiei „oricare ar fi fost atitudinea acesteia faţă de dînsul" [10]. Explicabil; prin poziţia ei ostilă Societăţii Naţiunilor, Italia servea şi scopurilor Germaniei, pentru a nu mai vorbi de afinităţile ideologice dintre fascismul german şi cel italian, dincolo de fanfaronada declaraţiilor celor doi dictatori[11].

Îndată ce Italia a început să obţină succese tot mai însemnate, Berlinul n-a întîrziat să folosească împrejurarea pentru a-şi pune în aplicare planurile; o nouă lovitură împotriva Tratatului de la Versailles şi a Pactului de garanţie încheiat la Locarno: remilitarizarea zonei renane, a cărei reuşită avea să ducă la întărirea considerabilă a puterii Reichului nazist în Europa [12]. Pretextînd că Pactul de la Locarno ar fi fost deja călcat de Franţa care semnase în mai 1935 un tratat de asistenţă mutuală cu U.R.S.S. [13], Hitler a introdus trupele în Renania. Reacţia pur formală a guvernelor francez şi britanic a făcut ca şi această nouă încălcare flagrantă a unor tratate internaţionale să treacă fără ca delincventul să aibă ceva de suferit. Societatea Naţiunilor a condamnat platonic actul şi a lăsat puterilor locarniene sarcina de a trata cu Germania. Dar propunerile acestora n-au fost luate în seamă; guvernul nazist n-a întîrziat să treacă la construirea unei linii fortificate în zonă [14]. Remilitarizarea zonei renane era deosebit de importantă pentru planurile viitoare ale Germaniei de extindere a influenţei ei în regiunea centrală şi de sud-est a Europei. Cît timp avea în faţă o zonă demilitarizată şi nu fortificată, Franţa putea lesne recurge la presiuni aupra Germaniei. După remilitarizarea şi fortificarea regiunii nu-şi mai putea însă asuma riscul unor asemenea iniţiative[15]. Astfel, folosindu-se de diversiunea creată pe plan internaţional de conflictul italo-etiopian şi de divergenţele ce acesta le-a generat între Italia pe de o parte, Franţa şi Marea Britanie pe de alta, Germania nazistă a dat o nouă şi puternică lovitură sistemului existent al tratatelor internaţionale, făcînd să crească considerabil influenţa şi puterea ei în Europa.

[9] *Ibidem*; Vezi şi A. François-Poncet, *Souvenirs d'une ambassade de Berlin*, Flammarion, Paris, 1946, p. 300.

[10] Citat de M. Gallo, *op. cit.*, p. 255.

[11] C. Zaghi, *L'Africa nella coscienza europea e l'imperialismo italiano*, Guida Editori, Napoli, 1973, p. 485.

[12] P. Renouvin, *Histoire des relations internationales. Tome huitième. Les crises du XX-e siècle. II. De 1929 à 1945*, Hachette, Paris, 1958, p. 92.

[13] În şedinţa Consiliului Societăţii Naţiunilor din 18 martie 1936, N. Titulescu ţinea să precizeze că „nici un considerent de ordin subiectiv nu poate să creeze dreptul de a-ţi face singur dreptate, aceasta cu atît mai mult cu cît Tratatul de la Locarno prevede arbitrajul pentru orice diferend.." (N. Titulescu, *Documente diplomatice*, Bucureşti, Edit. politică, 1967, p. 727).

[14] Vezi „Société des Nations. Journal Officiel" XVII, nr. 4 (prima parte), aprilie 1936, p. 310 şi urm. şi nr. 6 din iunie 1936, p. 543; vezi şi N. Titulescu, *op. cit.*, p. 735.

[15] J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1971, p. 197; vezi şi *Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. I, p. 29—30 (*Protocolul Hossbach din 10 noiembrie 1937*).

www.dacoromanica.ro

La rîndul său, Italia fascistă a căutat să speculeze divergenţele cu Liga şi aplicarea sancţiunilor pentru a motiva apropierea de Germania şi depărtarea de Franţa şi Marea Britanie, remilitarizarea Renaniei, pentru anularea sancţiunilor. La 9 martie 1936, la Roma a fost semnat un tratat juridic italo-german. Cum ambasadorul Italiei fasciste la Londra, Grandi, se arăta favorabil unei acţiuni concertate italo-franco-britanice pentru a determina Germania să bată în retragere, Mussolini s-a grăbit să transmită guvernului nazist, prin ambasadorul italian la Berlin, Attolico, că Italia nu se va alătura unei iniţiative franco-engleze, dezavuîndu-l pe Grandi [16]. La 1 aprilie, ambasadorilor Italiei le-au fost trimise instrucţiuni pentru o orientare mai accentuată spre Germania. Totodată, ambasadorul la Berlin a reînnoit asigurarea că Italia nu va întreprinde nimic împotriva Germaniei şi că aprobă planurile naziste de „reconstrucţie europeană" [17].

Apropierea italo-germană şi-a găsit noi temeiuri şi în rezultatele Conferinţei de la Montreux, convocată din iniţiativa Turciei, care, îngrijorată de deteriorarea relaţiilor internaţionale, de pericolul crescînd al revizuirii unilaterale prin forţă a tratatelor, propusese mai de mult modificarea Convenţiei Strîmtorilor prin acordul puterilor semnatare. La început, propunerea guvernului de la Ankara nu s-a bucurat de atenţia cuvenită din partea tuturor statelor interesate. După eşuarea Conferinţei de dezarmare, anexarea Etiopiei şi remilitarizarea zonei renane, ţările implicate au devenit mai receptive faţă de iniţiativa Turciei [18]. În noile condiţii, propunerea de revizuire a Convenţiei Strîmtorilor, inclusă în Tratatul de la Lausanne (abandonarea restricţiilor referitoare la demilitarizarea lor, nu printr-o repudiere unilaterală, ci prin consimţămîntul părţilor) căpăta o anume semnificaţie [19]. Acceptată în ciuda rezervelor Marii Britanii, îngrijorată mai mult de consecinţele posibile ale revizuirii propuse asupra acordului naval — anglo-german [20], remilitarizarea strîmtorilor destinată să consolideze securitatea statelor riverane a produs, cum era şi de aşteptat, nemulţumiri la Roma şi Berlin. Aceasta atît din pricina precedentului creat, care demonstra posibilitatea revizuirii unor reglementări depăşite, prin acordul celor interesaţi, dar, mai ales, din cauza dificultăţilor pe care remilitarizarea Strîmtorilor le ridica în calea înfăptuirii planurilor celor două puteri fasciste în Mediterana şi în Marea Neagră [21]. Poziţia guvernelor fascist şi nazist faţă de hotărîrile Conferinţei de la Montreux a relevat încă un aspect al similitudinilor existente între ele atît în privinţa orientării politicii externe cît şi sub aspectul metodelor folosite.

„Piatra de încercare" a relaţiilor italo-germane era însă „problema austriacă". Un prim pas spre înlăturarea divergenţelor s-a făcut cu prilejul

[16] M. Gallo, *op. cit.*, p. 256.

[17] *Ibidem.*

[18] Vezi „Société des Nations. Journal Officiel" XVII, nr. 5, mai 1934, p. 504—506. *(Telegrama din 10 aprilie 1936 a guvernului turc către secretarul general; scrisoarea din 17 aprilie 1936 a guvernului Regatului Unit către secretarul general; scrisoarea guvernului Regatului Unit către ambasadorul Turciei la Londra.)* Italia a refuzat să participe. Într-o telegramă trimisă la 11 iulie 1936 de Lugoşianu de la Legaţia română din Roma se arată: „Ciano mi-a declarat categoric că Italia nu participă la Montreux nici la Bruxelles (Conferinţa puterilor locarniene — n. ns. N.Z.L.) cît timp Marea Britanie va menţine în vigoare acordurile de asistenţă mutuală în Mediterana". (A. M.A.E. fond 71, Dos. speciale, vol. 173, f. 3).

[19] N. Titulescu, *op. cit.*, p. 781—782.

[20] G. M. Gathorne—Hardy — *Histoire des evénéments internationaux* de 1920 à 1939. Traduit de l'anglais par G. Rouge et F. Crouzet, P.U.F., Paris, 1946.

[21] Interesată în obţinerea unor noi concesii Italia s-a alăturat ulterior.

www.dacoromanica.ro

încheierii acordului austro-german din iulie 1936. Proiectul fusese comunicat lui Mussolini care s-a declarat de acord cu prevederile lui cu mai bine de o lună înaintea semnării [22]. Acordul prevedea: a) recunoaşterea de către cel de-al treilea Reich a deplinei suveranităţi a Austriei; b) obligaţia ţărilor semnatare de a considera fiecare structura politică a celeilalte (inclusiv problema naţional-socialismului austriac) ca o problemă de ordin strict intern, în care se obligau să nu intervină nici direct nici indirect; c) guvernul federal austriac se angaja să-şi întemeieze atît politica sa generală cît şi cea referitoare la Germania pe principii corespunzătoare caracterului de stat german pe care Austria îl recunoştea. Se mai preciza că această atitudine nu va afecta cu nimic protocoalele de la Roma din 1934, acordurile suplimentare din 1936, nici poziţia Austriei faţă de Italia şi Ungaria ca parteneri la aceste protocoale [23].

Acordul era un succes important al diplomaţiei naziste pe calea spre *Anschluss*, ale cărui virtuţii erau discret relevate, pentru a nu alarma prematur opinia publică austriacă ostilă lui. Promisiunea Germaniei naziste de a recunoaşte independenţa Austriei şi de a nu interveni în treburile ei interne era, de asemenea, menită să „liniştească" guvernul de la Roma, să pregătească terenul în vederea strîngerii relaţiilor italo-germane [24]. Acordul mai urmărea, printre altele, atragerea în orbita Germaniei naziste nu numai a Austriei şi Italiei, dar şi a Ungariei [25]. Peste cîteva luni, între 8 şi 12 noiembrie, Ciano şi miniştrii afacerilor externe ai Austriei şi Ungariei au semnat la Viena un protocol secret privind neutralitatea binevoitoare între cele trei ţări în cazul în care una dintre ele va fi în război.

Declanşarea rebeliunii în Spania a favorizat, de asemenea, apropierea şi strîngerea legăturilor italo-germane [26]. Implicate şi în pregătirea ei, guvernele de la Roma şi Berlin au intervenit făţiş în desfăşurarea războiului civil, de partea rebelilor, a căror victorie promitea să le aducă, prin instaurare a unui guvern apropiat lor ideologic şi politic, importante avantaje de orgin strategic. Într-adevăr, victoria rebelilor ar fi făcut să crească insecuritatea Franţei, la ale cărei fruntarii principale aveau să se găsească Germania şi ţările apropiate ei. Totodată, instaurarea în Spania a unui regim asemănător celor existente în Italia şi Germania crea posibilitatea contracarării dominaţiei franco-britanice în Mediterana occidentală, oferind importante avantaje prin bazele din Spania şi posesiunile ei din Africa, din insulele Baleare şi Canare. În caz de război, aceste baze puteau foarte bine servi la neutralizarea poziţiilor britanice din Gibraltar şi la stînjenirea legăturilor Franţei cu coloniile sale africane [27].

---

[22] G. M. Gathorne—Hardy, *op. cit.*, p. 438.

[23] *Ibidem.*

[24] Vezi M. Magistrati, *L'Italia a Berlino*, Arnoldo Mondadori Editore, Verona, 1956, p. 29.

[25] În discursul ţinut cu ocazia constituirii noului guvern ungar primul ministru Coloman Daranyi spunea cu privire la politica externă: „Acele legături de caldă prietenie care leagă Ungaria cu cele două naţiuni semnatare ale protocolului de la Roma: Italia şi Austria, ne vom da silinţă a le îngriji şi, după putinţă, a le dezvolta. Totodată, guvernul ungar va acorda *cea mai mare atenţie* (subl. ns. N.Z.L.) relaţiilor tradiţionale care îi leagă de Imperiul german..." („Pesti Naplo" din 22 oct. 1936).

[26] A. François—Poncet, *op. cit.*, p. 301.

[27] Din documentele secrete germane rezultă că Hitler înclina spre o prelungire a războiului din Spania, care, întreţinînd discordia între Italia pe de o parte, Franţa şi Marea Britanie, pe de alta, favoriza atragerea lui Mussolini de partea sa. La 5 noiembrie 1937, într-o convorbire

www.dacoromanica.ro

Condiţiile colaborării italo-germane în Spania au format obiectul convorbirilor din 23 septembrie 1936 dintre Mussolini şi emisarul lui Hitler, Hans Franck, ministru fără portofoliu, criminalul de război de mai tîrziu, condamnat la Nürnberg şi executat. Mussolini a promis să dea tot ajutorul rebelilor „fără nici o condiţie". Hitler a ţinut, totuşi, să-l asigure prin intermediul lui Franck că Germania naţional-socialistă consideră Mediterana „ca o mare pur italiană", în care Italia are dreptul la „poziţii de privilegiu şi control". Ambii dictatori erau însă de acord că adevăratele scopuri trebuiau mascate prin lozinci anticomuniste. „Acţiunea noastră în Spania a ţinut să precizeze „ducele" — constituie o dovadă efectivă a participării noastre la lupta antibolşevică". Franck a transmis „ducelui" din partea lui Hitler invitaţia de a face o vizită în Germania. Cu acelaşi prilej, Mussolini a promis să comunice guvernului german un document secret britanic cu caracter „antigerman" [28]. Această întîlnire a fost interpretată ca un moment important al constituirii axei Roma-Berlin.

Pasul următor a fost făcut peste o lună. La 23 octombrie, Ciano a semnat la Berlin cu ministrul de externe german, Neurath un protocol privind acordul celor două guverne asupra unor importante probleme politice [29], ca de pildă; posibilitatea încheierii unui nou pact occidental în locul celui de la Locarno, fără vreo legătură cu Pactul Societăţii Naţiunilor; rămînerea Italiei în Societatea Naţiunilor pînă la recunoaşterea anexării Etiopiei, Germania fiind de acord să nu facă vreo presiune asupra ei în această privinţă, mai ales că, Italia putea desfăşura acolo o activitate de „sabotaj folositor treburilor comune"; intensificarea propagandei antibolşevice; intensificarea intervenţiei comune în Spania şi recunoaşterea guvernului Franco [30]; confirmarea acordului austro-german din 11 iulie; recunoaşterea de către Germania nazistă a anexării Etiopiei. Protocolul n-a fost dat publicităţii. S-au publicat doar două comunicate: unul privind recunoaşterea de către Germania a „imperiului italian", celălalt constatînd concordanţa dintre vederile celor două părţi şi intenţia lor de a acţiona în comun.

Primit în ziua următoare de către Hitler, Ciano i-a transmis documentul britanic promis. El ne relatează că lectura documentului „a produs o impresie profundă asupra Fuhrerului care, după un moment de tăcere, a avut o reacţie violentă". Preconizînd crearea unei vaste înţelegeri antibolşevice, Hitler i-a spus lui Ciano că va fi gata de război în 1939 [31].

Semnarea protocolului din 23 octombrie 1936 a marcat o cotitură importantă în politica externă a Italiei fasciste, începutul unei noi etape

---

confidenţială cu generalii săi şi ministrul afacerilor externe, Hitler a spus: „O victorie a lui Franco sută la sută nu este de dorit din punct de vedere german. Avem mai curînd interesul ca războiul să continue şi să întreţină tensiunea în Mediterana" (*Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. I, p. 37; vezi şi p. 172).

[28] J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 195.

[29] Publicat în G. Ciano, *L'Europa verso la catastrofe*, I, Milano, 1964, p. 90—93.

[30] La 18 noiembrie 1936, prin două comunicate concepute în termeni aproape identici Germania şi Italia anunţau recunoaşterea guvernului Franco. Prezentat de propaganda oficială ca un gest de „realism" politic al celor două ţări, recunoaşterea precipitată a guvernului Franco a fost interpretată ca expresia intensificării politicii anticomuniste şi antisovietice a guvernelor fasciste (*Documents diplomatiques français*, 1932—1939, 2-e série (1936—1939) Tome III (19 Juillet — 19 Novembre 1936) p. 802—804.

[31] G. Ciano, *Ciano's diplomatic papers*, publies par Malcom Muggeridge, London, 1948, p. 43—48.

www.dacoromanica.ro

de subordonare a ei față de cel de-al treilea Reich [32]. În politica europeană, aceasta însemna deschiderea unor căi pentru extinderea influenței Germaniei naziste asupra regiunilor dunărene, zonă considerată pînă atunci de Roma ca un domeniu rezervat. La 1 noiembrie, într-un discurs rostit la Milano, Mussolini, referindu-se la înțelegerea dintre Italia și Germania a anunțat crearea „axei Roma-Berlin".

Evoluția poziției guvernului fascist în problema austriacă constituie din acest punct de vedere una din dovezile cele mai grăitoare. Încă din perioada de pregătire a războiului de agresiune împotriva Etiopiei, devenit țel suprem al politicii sale externe, guvernul fascist italian nu mai părea hotărît să-și respecte angajamentele sale cu privire la independența Austriei. După anexarea Etiopiei și strîngerea legăturilor italo-germane ce i-a urmat, dar mai ales, după constituirea axei Roma-Berlin, dezinteresul față de „problema austriacă" a devenit tot mai evident. Astfel, în cursul unei întrevederi avute cu cancelarul austriac Schuschnigg, la Veneția, la 22 aprilie 1937, Mussolini, deși continua să afirme că poziția sa în chestiunea austriacă rămîne neschimbată, s-a făcut, totuși, purtătorul unor idei vehiculate de propaganda nazistă, vorbind despre *Anschluss* nu ca de eventualitate exclusă, dar ca de o soluție care, însă, nu este urgentă. I-a promis cancelarului austriac că Italia se va strădui să armonizeze politica sa de menținere a independenței Austriei cu politica axei Roma-Berlin [33]. Cu alte cuvinte, politica față de Austria era subordonată politicii de colaborare cu Germania. În comunicatul oficial asupra întîlnirii se preciza că scopul comun al celor două guverne era să creeze condițiile pentru rezolvarea problemelor bazinului dunărean, care nu putea fi realizată fără colaborarea Germaniei [34]. Rezultat descurajator pentru Schuchnigg, venit în Italia să-i ceară sprijin lui Mussolini în fața presiunii crescînde a naziștilor austro-germani, care punea în pericol menținerea statului independent austriac.

Așadar, concentrîndu-și atenția asupra problemelor privind Mediterana și „imperiul" african, Italia fascistă a lăsat pe un plan secundar problemele continentale. Rezultatul acestei orientări a fost, pe de o parte, tensiunea în raporturile ei cu Marea Britanie și Franța, constituirea axei Roma-Berlin cu toate corolarele ei, pe de altă parte [35].

După semnarea protocolului din octombrie 1936, contactele italo-germane s-au intensificat. La 26 aprilie 1937, Göering a avut la Roma o convorbire de trei ore cu Mussolini, asupra căreia nu s-a publicat, însă, nici un comunicat. Cu trei zile înainte și din nou la 5 mai, „ducele" l-a primit pe ministrul de externe german, von Neurath. În comunicatul publicat se vorbea de paralelismul de interese și de identitatea scopurilor urmărite de Italia fascistă și Germania național-socialistă. La începutul lui iunie, Italia a fost vizitată timp de o săptămînă de ministrul de război german, von Blomberg, care s-a întîlnit cu regele Victor Emanuel, cu Mussolini și cu Ciano, asistînd împreună cu „ducele", la 7 iunie, la un

---

[32] W. Shirer, *op. cit.*, p. 326.

[33] L. Salvatorelli, G. Mira, *Storia d'Italia nel periodo fascista*, vol. II, Milano, 1972, p. 383.

[34] M. Magistrati, *op. cit.*, p. 30.

[35] Arhiva Istorică Centrală (în continuare A.I.C.) fond Casa regală, dos. nr. 68/1937 *(Raport lunar (20 iulie — 15 august 1937) al Legației române din Roma).*

www.dacoromanica.ro

exerciţiu naval desfăşurat între Napoli şi Gaeta, la care au participat 130 de nave de război [36].

Chiar a doua zi după Conferinţa de la Nyon [37], în zilele cînd Marea Britanie şi Franţa încercau să organizeze o conferinţă tripartită, Mussolini a plecat la Berlin să se întîlnească cu Hitler. După întîlnirea de la München din 25 septembrie, în ziua următoare, cei doi dictatori fascişti au asistat la manevre militare în Mecklenburg. La 27 septembrie au fost vizitate uzinele Krupp din Essen. Vizita s-a încheiat cu o mare întrunire şi demonstraţie pe stadionul olimpic din Berlin În discursurile rostite, Hitler şi Mussolini au vorbit de afinitatea dintre naţional-socialism şi fascism din care s-a născut o comunitate nu numai de idei dar şi de acţiune. Erijîndu-se în „apărători ai Europei" împotriva „elementelor dizolvante", cei doi s-au întrecut în a profera ameninţări împotriva adversarilor comuni aflaţi cu toţii chipurile în serviciul Internaţionalei a III-a [38]. În spatele perdelei de fum a anticomunismului, puterile fasciste, încurajate de politica tot mai conciliatoare a marilor puteri occidentale, îşi strîngeau rîndurile, pregătindu-şi forţele în vederea unor noi agresiuni.

Peste o lună, la 29 octombrie, Italia a recunoscut statul Manciuko, iar la 6 noiembrie a aderat oficial la *pactul anticomintern*, ea fiind însă considerată colaboratoare încă înainte de a se fi produs actul formal al adeziunii. În ciuda eforturilor franco-britanice de a-l reţine prin concesii pe Mussolini să părăsească Liga Naţiunilor, la 11 decembrie 1937, în Piaţa Venezia, „ducele", într-un discurs injurios la adresa acestui for, anunţa retragerea Italiei de la Geneva.

Poziţia adoptată de guvernul italian faţă de anexarea Austriei a demonstrat din nou subordonarea crescîndă a Italiei fasciste faţă de politica Reichului. La 11 martie 1938, cînd „criza austriacă" atinsese punctul maxim, Hitler i-a trimis lui Mussolini o scrisoare în care, reamintindu-i că „într-un moment critic pentru Italia" el a făcut dovada „sentimentelor sale", îi dădea noi „asigurări" liniştitoare că frontierele Italiei (ca şi cele ale Franţei) „nu vor fi niciodată atinse sau puse în discuţie" [39]. Două zile mai tîrziu îi mulţumea pentru atitudinea adoptată : „Mussolini nu voi uita niciodată ceea ce aţi făcut pentru mine".

La 16 martie, într-un discurs ţinut în faţa Camerei fasciste, „ducele" a ţinut să-şi motiveze poziţia. Amintind de concentrarea trupelor italiene pe Brenner, în iulie 1934, a căutat să-i minimalizeze semnificaţia politică, făcînd uitate argumentele invocate atunci referitoare la interese superioare italiene legate de independenţa Austriei. Nu se sfia chiar să stabilească o „identitate" între mişcarea de unificare italiană din secolul trecut şi acţiunea samavolnică a Reichului nazist de lichidare a statului independent austriac, pe care o califica drept o „revoluţie naţională" [40].

---

[36] L. Salvatorcli. G. Mira, *op. cit.*, vol. secondo, p. 383.

[37] Convocată la 9 septembrie 1937 la propunerea guvernului francez, în urma înmulţirii acţiunilor piraterești în Mediterana ale unor submarine sub pavilion necunoscut

[38] A. François—Poncet, *op. cit.*, p. 303—304 ; vezi şi W. Shirer, *op. cit.*, p. 329—330.

[39] *Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. I, p. 573—576 ; Încă la 6 noiembrie 1937, cu prilejul semnării de către Italia a Pactului anticomintern, Mussolini i-a declarat lui Ribbentrop că Italia nu mai este interesată în menţinerea independenţei Austriei, subliniind că evenimentele din Austria trebuie „să urmeze cursul lor normal" (Citat de W. Shirer *op. cit.*, p. 330).

[40] Vezi L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, 401—402.

www.dacoromanica.ro

Anexarea Etiopiei a complicat mult relaţiile italo-britanice şi italo-franceze, adîncind şi amplificînd contradicţiile dintre cele trei puteri imperialiste [41]. Prezenţa Italiei în Etiopia afecta interesele şi controlul britanic în regiunea lacului Tana, crea ameninţări pentru comunicaţiile Marii Britanii în Marea Roşie. După cucerirea Etiopiei, Sudanul anglo-egiptean se găsea prins între coloniile italiene Libia şi Etiopia, iar Somalia britanică între Somalia italiană şi Etiopia care puteau deveni de asemenea puncte de plecare pentru un atac spre Kenya şi Uganda. Dar îngrijorările provocate la Londra şi Paris de noua situaţie din Africa orientală aveau să sporească odată cu formularea unor noi pretenţii italiene. Încurajat de victoria uşoară obţinută şi de politica conciliatoare a marilor puteri occidentale, Mussolini n-a întîrziat să zămislească noi planuri : crearea unui „imperiu mediteranian" prin unirea Libiei cu Etiopia, trecînd prin teritoriul Sudanului ; ocuparea Tunisiei ; preluarea căii ferate Djibouti-Addis Abeba, „pentru a nu mai îngrăşa cu traficul nostru administraţia franceză" ; ocuparea Maltei ; „restituirea Corsicei" etc [42]. Prin implicaţiile deja amintite mai sus, izbucnirea rebeliunii fasciste în Spania şi intervenţia italo-germană împotriva guvernului legal republican au constituit, de asemenea, factori de deteriorare a relaţiilor Italiei cu Marea Britanie şi Franţa.

De îndată ce agresiunea Italiei împotriva Etiopiei a început să ameninţe poziţiile britanice în Egipt, Marea Roşie şi Africa orientală, guvernul de la Londra a trecut la măsuri avînd drept scop întărirea securităţii graniţelor apusene ale Egiptului. Noi unităţi şi cantităţi importante de arme şi materiale au fost trimise în Egipt ; s-a trecut la construirea unor noi aerodromuri şi şosele de interes strategic. Toate aceste măsuri, care aveau în vedere o ciocnire posibilă între Marea Britanie şi Italia al cărei teatru de operaţiuni urma să fie Egiptul, au produs, se înţelege, o legitimă îngrijorare în această ţară. Pe de altă parte, simpatia faţă de cauza Etiopiei, puternică în cercuri largi ale opiniei publice şi aversiunea faţă de grozăviile regimului de ocupaţie italian din Libia au făcut ca tendinţa de alăturare a Egiptului ţărilor care condamnaseră agresiunea italiană să devină precumpănitoare. Egiptul a fost, de altfel, printre ţările care nu făceau parte din Societatea Naţiunilor, singura care a aderat la sancţiuni, în pofida simpatiilor faţă de Mussolini ale unor cercuri din jurul palatului [43].

În conjunctura politică creată, cercurile naţionaliste egiptene s-au gîndit să folosească dificultăţile Marii Britanii, pentru a obţine din partea ei noi concesii. În luna decembrie 1935, cinci partide reprezentînd diverse orientări din mişcarea naţionalistă au înaintat comisarului suprem britanic un memoriu în care se preconiza încheierea unui tratat anglo-egiptean care să prevadă înlăturarea administraţiei europene, desfiinţarea regimului capitulaţiilor, ridicarea interdicţiilor privind intrarea Egiptului în

[41] A.I.C. fond Casa regală, dos. 68/1937, f. 57 *(Raport lunar (20 iulie — 15 august 1937) al Legaţiei române din Roma).*

[42] C. Zaghi, *op. cit.*, p. 484.

[43] A. J. Toynbee, *Survey of International Affaires, 1935, vol. 2 Abyssinia and Italy*, Oxford University Press, London, Humphrey Milford, 1936, p. 97.

www.dacoromanica.ro

Societatea Națiunilor, dreptul Egiptului de a avea forțe armate proprii pentru apărare [44].

În răspunsul trimis la 31 decembrie 1935 comisarului suprem, guvernul britanic respingea propunerile calificîndu-le ca inoportune. Peste trei săptămîni însă, timp în care în Egipt au avut loc o serie de manifestări de protest, guvernul de la Londra, în care „sancționiștii" obținuseră o victorie prin înlocuirea ministrului afacerilor externe, Samuel Hoare, cu A. Eden, a dat instrucțiuni comisarului suprem să înceapă tratative pentru încheierea unei convenții anglo-egiptene. Ulterior urmau să înceapă tratative pentru discutarea problemelor de ordin militar [45]. Deschise la 2 martie 1936, tratativele s-au prelungit (cu întreruperi) pînă la 26 august cînd a fost semnat tratatul care prevedea: încetarea ocupației militare britanice în Egipt: schimb de reprezentanțe diplomatice la nivel de ambasadori; angajamentul Marii Britanii de a sprijini cererea Egiptului de primire în Societatea Națiunilor: relații de alianță între cele două țări, Marea Britanie obținînd dreptul de a menține în Egipt, pînă în 1956, trupe (10 000 soldați și aviație) în regiunea Canalului de Suez. Guvernul egiptean se obliga să construiască unele șosele de interes strategic, să întrețină unele aerodroame și să suporte patru cincimi din costul construcției cazărmilor necesare trupelor britanice în zona Canalului de Suez. O misiune militară britanică era invitată în Egipt. Articolul II al tratatului prevedea restabilirea regimului de condominium în Sudan, suspendat printr-un act unilateral de guvernul britanic. De asemenea, Marea Britanie renunța la pretenția de a apăra drepturile străinilor în Egipt [46].

Paralel cu aceste măsuri, guvernul britanic urmărea însă cu stăruință să ajungă la o înțelegere cu Italia a cărei politică în Mediterana îi crea îngrijorări, mai ales după declanșarea rebeliunii fasciste în Spania și intervenția Italiei și Germaniei de partea rebelilor. Pentru a ajunge la înțelegere cu Roma, guvernul de la Londra era gata să suspende garanțiile acordate unor state mediteraniene a căror asistență o solicitase în timpul conflictului italo-etiopian, în cazul unui atac din partea Italiei. La 18 iunie 1936, în Camera Comunelor și din nou la 1 iulie la Geneva, Eden a declarat că garanțiile acordate statelor mediteraniene vor fi menținute și în perioada de „incertitudine" ce va urma după încheierea acțiunii Societății Națiunilor. A ținut, totuși, să adauge că, guvernul britanic consideră eventualitatea avută în vedere de aceste garanții drept „ipotetică" și „improbabilă" [47]. La stăruințele Marelui Stat Major care socotea că „asigurarea securității britanice în Mediterana trebuie să se întemeieze în primul rînd pe reluarea relațiilor amicale italo-britanice și că acordarea în continuare de garanții militare Greciei și Turciei ar putea ofensa și îndepărta Italia, guvernul s-a grăbit să renunțe la ele. La 27 iulie, după consultări cu guvernul italian [48], Eden a declarat în Camera Comunelor

[44] *Istoria diplomatii*, tom III, Izdatelstvo politiceskoi literaturi, Moskva, 1965, p. 691.

[45] *Ibidem*, p. 692; Vezi și W. N. Medlicott, *British foreign policy since Versailles*, London, 1940, p. 194.

[46] Vezi textul în *Dictionnaire Diplomatique*, vol. III, capitolul Egypte.

[47] Citat de J. Kolipoulos, *Anglo — Greek Relations during the Abyssinian* Crisis of 1935 — 1936,
în „Balkan Studies", vol. 15, no. 1, Thessaloniki, 1974, p. 104.

[48] Lugoșianu de la Legația română din Roma, relata că în ziua de 16 iulie 1936, în cursul unei convorbiri cu Ciano, ca răspuns la observația acestuia că menținerea asigurărilor

www.dacoromanica.ro

că, deoarece Italia a dat recent asigurări Greciei, Turciei și Iugoslaviei că nu va recurge la vreo acțiune agresivă împotriva lor ca răspuns la aderarea acestor țări la sancțiuni, guvernul consideră că perioada de „incertitudine" a luat sfîrșit; deci, garanțiile britanice date țărilor amintite nu mai sînt necesare. Prin aceasta, Foreign Office-ul abandona și planul său cu privire la o înțelegere anglo-franco-turcă [49].

La rîndul său, guvernul italian, deși semnase cu Germania protocolul din 23 octombrie 1936, care punea bazele *axei Roma—Berlin*, nu era, totuși, hotărît să rupă definitiv toate punțile spre Marea Britanie, fiind mai curînd interesat să contracareze orice acțiuni menite să ducă la o apropiere anglo-germană [50]. De aceea și transmisese lui Hitler un document secret britanic cu „caracter antigerman". După unii autori, la acea dată, ambii dictatori se suspectau reciproc, fiecare temîndu-se să nu rămînă izolat în cazul în care celălalt ar ajunge la o înțelegere cu Londra[51]. Mussolini nu uita tratatul naval anglo-german și faptul că la Londra, Ribbentrop acționase pentru o apropiere între Marea Britanie și Germania [52]. Interesele „imperiale" ale Italiei fasciste pledau, de asemenea, pentru o atitudine receptivă față de avansurile conciliatoare ale guvernului britanic. Dacă noul imperiu italian putea deveni primejdios în viitor pentru interesele Marii Britanii în Africa, deocamdată, el nu se putea dezvolta fără bunăvoința și concursul acesteia. Cu atît mai mult cu cît, guvernul nazist, acaparat de interesele sale europene, nu era în măsură să-i acorde sprijinul imediat și eficient de care avea nevoie [53]. Așa se explică de ce Mussolini, la numai cîteva zile după discursul ținut la Milano la 1 noiembrie 1936, în care aducea la cunoștință constituirea axei Roma—Berlin, într-un interviu acordat ziarului „Daily Mail" își manifesta dorința de a încheia cu Marea Britanie un *gentlemen's agreement* [54]. După un prim acord, semnat la Roma la 6 noiembrie de Ciano și Drummond, avînd drept scop reluarea traficului italo-britanic, au fost întreprinse tratative politice. În cursul lor, partea britanică a ridicat în afară de „problema spaniolă" și altele referitoare la activitatea antibritanică în Orientul Mijlociu. Semnat la Roma, la 2 ianuarie 1937, noul acord italo-britanic (denumit impropriu *gentlemen's agreement*), recunoștea că libertatea de intrare, de tranzit și de ieșire în Marea Mediterană *era de un interes vital atît pentru Italia cît și pentru Marea Britanie, că interesele ambelor nu erau incompatibile.* Părțile declarau că nu intenționează să aducă vreo modificare *statu-quo-ului* în zona mediteraneană, fiind totodată de acord să descurajeze orice activitate care ar fi putut dăuna bunelor lor relații. Într-un schimb

---

date de Marea Britanie Greciei, Turciei și Iugoslaviei este o piedică în calea reconcilierii italo-britanice, ambasadorul britanic Drummond i-a sugerat „cu titlu personal" că Italia să dea guvernelor din Belgrad, Atena și Ankara asigurări că nu are nici o intenție agresivă. În schimb, Marea Britanie ar putea retrage asigurările date respectivelor guverne. (A. M.A.E. fond 71, Dos. speciale, vol. 173, f. 97).

[49] J. Koliopoulos, *op. cit.*, p. 104.

[50] L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 376.

[51] *Ibidem*; vezi și M. Magistrati, *op. cit.*, p. 39.

[52] P. Renouvin, *op. cit.*, p. 144.

[53] A.I.C. fond Casa regală, dos. nr. 68/1937, f. 59—60. *(Raport lunar (20 iulie — 15 august 1937) al Legației române din Roma)*; vezi și W. Churchill *Mémoirs sur la deuxième guerre mondiale. I. L'orage approche. D'une guerre à l'autre, 1919—1939*, Paris, Plan, 1948.

[54] L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, p. 376.

www.dacoromanica.ro

de note intervenit tot atunci, partea italiană dădea asigurări cu privire la respectarea integrităţii Spaniei [55]. Dar chiar în aceeaşi zi, rapoarte sosite din Gibraltar aduceau la cunoştinţă că 4000 de soldaţi italieni au sosit la Cadix. La sfîrşitul lunii februarie, efectivul trupelor italiene din Spania se ridicase la 40 000, repartizaţi în patru divizii comandate de generali ai armatei regulate italiene. Presa italiană şi însuşi „ducele" au ţinut să motiveze măsura, afirmînd că instalarea unui „guvern bolşevic" în Spania ar schimba *statu quo*-ul în Mediterana, căzînd, astfel, sub incidenţa prevederilor *gentlemen's agreement*-ului din ianuarie 1937 [56].

În ciuda acestor fapte şi a înmulţirii atacurilor piraterești în Mediterana a unor submarine sub pavilion necunoscut (după toate probabilităţile italiene, guvernul Franco nedispunînd de submarine). N. Chamberlain, noul premier începînd din 28 mai 1937, a cărui numire a avut drept rezultat accentuarea liniei conciliatoriste în politica externă a Marii Britanii [57], a continuat cu consecvenţă politica apropierii de Italia. Considerînd că atitudinea Italiei faţă de războiul civil din Spania şi campania ei antibritanică din alte regiuni se datora faptului că guvernul fascist a interpretat acţiunea Societăţii Naţiunilor împotriva agresiunii italiene în Etiopia ca o măsură izvorîtă în exclusivitate din interese britanice, iar înfrîngerea Ligii ca fiind în acelaşi timp şi o înfrîngere a Marii Britanii care-i sta în spate, primul ministru socotea că guvernul său trebuie să facă eforturi pentru a spulbera „aceste suspiciuni" [58]. La 27 iulie, ca răspuns la un mesaj verbal al contelui Grandi, ambasadorul Italiei la Londra, Chamberlain i-a trimis lui Mussolini o scrisoare autografă în care îşi exprima părerea de rău că relaţiile italo-britanice „sînt încă departe de vechile sentimente de încredere reciprocă şi afecţiune". Arăta că guvernul britanic este dispus, „în orice moment", să înceapă convorbiri, pentru înlăturarea oricăror neînţelegeri sau suspiciuni [59]. Răspunsul lui Mussolini la acest mesaj a fost, de asemenea, conceput în termeni „amicali" [60]. La 4 august, Ciano a precizat într-un interviu că drumul spre înţelegere este deschis şi că între Italia şi Marea Britanie nu există interese contradictorii ci complimentare [61]. Peste două zile s-a anunţat că interdicţia privind intrarea presei britanice în Italia a fost ridicată [62].

În acelaşi timp, însă, Amiralitatea britanică, îngrijorată de repetatele acţiuni piraterești ale unor submarine în Mediterana, a ordonat, la 17 august, navelor britanice să răspundă imediat, fără preaviz, oricărui atac al submarinelor împotriva navelor britanice [63]. Totodată, guvernul de la Londra s-a declarat de acord cu propunerea guvernului francez de organizare a unei reuniuni a puterilor mediteraniene, în vederea stabilirii

---

[55] K. S. Chandan, *Les conflits européens—Leur origine, leur développement, leur solution*, Editions Pierre Bossuet, Paris, 1937, p. 65—66.

[56] G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 447; vezi şi V. Gayda, *Italia e Inghilterra, L'inevitabile conflito*. II edizione, Roma, Edizione del Giornale d'Italia, 1941, p. 391.

[57] Vezi W. Churchill, *op. cit.*, p. 226, 247.

[58] Vezi G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 449—450.

[59] A.I.C. fond Casa regală, dos. 68/1937, f. 64 (*Raport (20 iulie — 15 august 1937) al Legaţiei române din Roma*).

[60] M. Magistrati, *op. cit.*, p. 51.

[61] *Ibidem*, f. 65.

[62] L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 391.

[63] G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 450.

www.dacoromanica.ro

măsurilor celor mai potrivite împotriva acţiunii submarinelor. Convocată la 9 septembrie (la Nyon şi nu la Geneva pentru a uşura participarea Italiei, care a refuzat, totuşi, să trimită delegaţi), Conferinţa a hotărît organizarea unor patrule pe principalele căi comerciale şi în apele teritoriale, cu participarea flotelor franceză şi britanică, ajutate în Mediterana de est de flotele ţărilor participante din această regiune. La 30 septembrie a fost încheiat şi un acord cu Italia, prin care aceasta se angaja să asigure supravegherea în mările Tireniană, Adriatică şi Ionică, ţărmurile Siciliei şi în zona Dodecanezului [64].

În lunile septembrie—octombrie 1937, Italia a transferat importante efective în Libia, fără a prezenta vreo explicaţie plauzibilă privind această măsură. În acelaşi timp, numărul militarilor italieni în Spania a continuat să crească. Relaţiile Italiei cu Marea Britanie erau încă departe de a se fi ameliorat, în ciuda existenţei *gentlemen's agreement*-ului [65], dar Mussolini nu era cu totul nepăsător dacă politica sa de legare a Italiei de carul politicii germane ar fi putut fi interpretată ca exprimînd intenţia de a urma în Mediterana o linie care să ducă prematur la ciocniri cu Marea Britanie. După *Anschluss*, încheierea unui nou acord cu guvernul de la Londra (un important succes diplomatic ţinînd seama de rolul pe care Marea Britanie şi-l arogase în timpul conflictului italo-etiopian) îi apărea şi ca un act de politică externă foarte potrivit, pentru a contracara impresia defavorabilă produsă de renegarea recentă a numeroaselor sale „angajamente" cu privire la independenţa austriacă.

Realizarea în condiţii avantajoase a acestei dorinţi i-a fost favorizată de înlocuirea ministrului de externe Eden cu Halifax care-l seconda mai bine pe noul premier în politica sa stăruitoare de appeasement [66]. Evident, demisia ministrului de externe, secondat de subsecretarul de stat Cranborne era expresia unor divergenţe care separau mai de mult pe membrii cabinetului. Era vorba de moduri diferite de a aprecia faptele, pornind însă de la aceleaşi interese ale imperialismului britanic.Trebuie spus însă că ambele părţi acţionau în vederea unei „reconcilieri cu Italia" şi că în această privinţă nici cei demisionaţi n-aveau vreo prejudecată de ordin ideologic, sau rezervă cu caracter principial împotriva unei asemenea reconcilieri [67]. Dar fostul ministru de externe, deşi considera şi el necesară o politică de apropiere de Italia, pentru care, de altfel, acţionase, cu destulă, rîvnă, nu punea prea mare preţ pe declaraţiile „de prietenie" ale conducătorilor fascişti, desminţite de fiecare dată de fapte. Dorea garanţii concrete şi nu numai asigurări verbale. Era de părere că înainte de a începe convorbirile oficiale, Italia să treacă la retragerea trupelor din Spania. Dacă Italia avea motive să se grăbească pentru încheierea unui acord cu Marea

---

[64] Vezi „Société des Nations. Journal Officiel" XVIII, nr. 8—9, august-septembrie 1937, p. 669—684, (Instrumentele Conferinţei mediteraniene de la Nyon — septembrie 1937). Măsura a fost luată fără ca Grecia şi Turcia să fi fost consultate. Doritoare însă să vadă Italia aderînd la un acord care garanta statu quo-ul, cele două ţări n-au mai ridicat nici o obiecţie. (Eliza Campus, *Înţelegerea balcanică*, Bucureşti, Edit. Acad. R.S.R., 1972, p. 226).

[65] Vigilantes (K. Zilliacus) *Why we are losing the Peace. The National Government's Foreign Policy. Its Causes, Consequences and Cure*, London, 1939, p. 91—93.

[66] W. Churchill, *op. cit.*, p. 246.

[67] M. Gallo, *op. cit.*, p. 260; vezi şi I. M. Maiski, *Cine l-a ajutat pe Hitler?* Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1963, p. 65.

www.dacoromanica.ro

Britanie, aceasta mai putea aştepta pînă cînd va fi în posesia garanţiilor cerute [68]. Chamberlain şi majoritatea guvernului erau însă de altă părere; temîndu-se să nu piardă ocazia (ambasadorul Grandi lăsase să se înţeleagă că ar fi ultima pe care guvernul său o mai oferă pentru începerea tratativelor) au fost de acord cu deschiderea convorbirilor, doar în schimbul promisiunii că trupele italiene din Spania vor fi retrase [69]. Se înţelege că, în aceste condiţii, prezenţa la tratative a lui Eden ar fi constituit o piedică. Provocînd însă demisia acestuia, Chamberlain a făcut şi jocul dictatorilor, bucuroşi să trateze cu interlocutori mai docili. Farinacci scrisese doar în *Regime Fascista*, cu o săptămînă înainte de demisia ministrului de externe britanic: „Relaţiile dintre Marea Britanie şi Italia nu se vor putea niciodată ameliora atîta timp cît politica externă britanică va fi condusă de dl. Eden" [70].

Semnat la 16 aprilie, după tratative care, aşa cum a apreciat N. Chamberlain, s-au desfăşurat „într-un spirit de conciliere şi bunăvoinţă reciprocă", noul acord (compus dintr-un protocol, opt anexe şi un schimb de note) reprezenta, nu încape îndoială, un succes important al diplomaţiei fasciste. După ce reafirma valabilitatea *gentlemen's agreement*-ului din ianuarie 1937, acordul din 16 aprilie 1938 prevedea: un schimb de informaţii cu privire la mişcările de trupe în teritoriile situate în regiunea Mediteranei, Mării Roşii şi o zonă a Africii orientale; angajamentul părţilor de a nu construi, fără înştiinţarea celeilalte părţi, noi baze navale sau aeriene la est de 19 grade longitudine estică, în Mediterana sau în Marea Roşie; respectarea *statu quo*-ului în Arabia Saudită şi Yemen; interzicerea oricărei propagande ostile; respectarea de către Italia a intereselor anglo-egiptene privind lacul Tana; angajamentul Italiei de a nu constrînge populaţia indigenă să îndeplinească obligaţii militare, în afara celei privind serviciul local de poliţie şi apărarea teritoriului; libertatea religioasă a comunităţilor britanice în Africa orientală italiană; libertatea de navigaţie în Mediterana şi Marea Roşie, îndeosebi prin Canalul de Suez. În schimbul de scrisori erau prevăzute: reducerea imediată a efectivelor italiene în Libia; recunoaşterea anexării Etiopiei de către Marea Britanie care-şi făcea cunoscută intenţia de a acţiona la Geneva în vederea clarificării poziţiei statelor membre faţă de această problemă, de fapt, de a înlătura ultima piedică în faţa recunoaşterii. Intrarea în vigoare a acordului era condiţionată de clarificarea situaţiei din Spania [71]. Făcînd această rezervă, guvernul britanic avea în vedere doar interesele sale nu şi cele ale guvernului republican spaniol [72]. De altfel, perioada în care s-au dus tratativele şi s-a semnat acordul a fost o perioadă de succese ale rebelilor franchişti susţinuţi de Italia şi Germania. În aceste condiţii se considera că intrarea în vigoare a acordului nu va întîrzia prea mult.

Politica britanică de apropiere de Italia fascistă a avut consecinţe importante în Franţa, oferind noi justificări partizanilor politicii promussoliniene promovată de Laval. Recunoaşterea anexării Etiopiei de către

---

[68] Vezi W. Churchill, *op. cit.*, p. 248.
[69] *Ibidem.*
[70] Citat de G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 460.
[71] L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 404.
[72] Vigilantes, *op. cit.*, p. 39.

www.dacoromanica.ro

Italia era prezentată ca un act salvator pentru politica externă franceză. În iunie 1936, după o convorbire cu Mussolini, fostul ministru francez, Malvy, trimetea la Paris o telegramă în care arăta că în schimbul sprijinului francez în chestiunea recunoașterii anexării Etiopiei, „ducele" oferea Franței colaborarea sa [73]. „Am sentimentul profund — arăta Malvy — că un gest din partea Franței în acest sens ar fi foarte apreciat și ne-ar aduce, odată cu gratitudinea lui Mussolini, simpatiile de recunoștință ale poporului italian" [74]. Așa cum rezultă însă din mărturiile lui Ciano, Mussolini nu mai credea posibilă atunci o atragere a Franței, aceasta fiind, după părerea sa, definitiv legată de Marea Britanie, cu care va mai avea desigur fricțiuni, dar de care nu s-ar putea în nici un caz despărți [75].

Dar legăturile cu Marea Britanie, ea însăși angajată tot mai mult în politica de conciliere nu putea constitui un sprijin real pentru Franța, ci mai curînd un îndemn pentru a urma o politică similară, așa cum lipsa de fermitate a politicii franceze oferea justificări partizanilor politicii britanice de *appeasement*. După 7 martie 1936, securitatea Franței era pusă în cauză. angajamentele formale ale Marii Britanii de a o sprijini la nevoie, nu puteau compensa prezența la frontierele ei a unei armate germane refăcute și a cărei forță creștea văzînd cu ochii [76]. Insistența cu care Marea Britanie a urmărit să ajungă la o înțelegere cu Italia, din ce în ce mai mult subordonată politicii celui de-al treilea Reich, nu putea decît să stimuleze dispozițiile asemănătoare existente în Franța, unde ofensiva împotriva Frontului popular se intensifica mereu [77]. După ce guvernul Chamberlain a recunoscut, cu prilejul semnării acordului din aprilie 1938, anexarea Etiopiei, guvernul francez n-a întîrziat să procedeze la fel. În urma tratativelor angajate la Roma de însărcinatul cu afaceri francez, Blondel, pentru soluționarea problemelor existente între cele două țări, inclusiv recunoașterea anexării Etiopiei, la 29 noiembrie, François-Poncet, noul ambasador francez la Roma, prezenta scrisori de acreditare adresate lui Victor Emanuel „rege al Italiei și împărat al Etiopiei" [78]. La 30 noiembrie însă, în urma unei expuneri a lui Ciano asupra politicii externe, făcută în fața Camerei, deputații au început să scandeze „Tunisia, Djibouti, Corsica" [79]. Această jignire adusă Franței, umilită chiar a doua zi după ce recunoscuse „imperiul", era încă o dovadă privind efectele nefaste ale politicii de „îmblînzire" a agresorului. Lipsită de hotărîre și vigoare, politica franceză alături de cea britanică ceda terenul în fața acțiunilor tot mai îndrăznețe ale dictatorilor fasciști porniți pe calea revizuirii prin forță a întregii organizări internaționale.

---

[73] *Documents diplomatiques français 1932—1939*, 2-e série (1936—1939) Tome II (1-er Avril-18 Juillet 1936) Paris, Imprimerie Nationale, 1964, p. 514.

[74] *Ibidem*.

[75] Citat de M. Gallo, *op. cit.*, p. 263.

[76] J. Madaule, *op. cit.*, p. 187; Vezi și *Documents on German Foreign* Policy, Serie D, vol. I, p. 29—30.

[77] *Ibidem*, p. 193—194.

[78] L. Salvatorelli, G. Mira, *op. cit.*, vol. II, p. 404, 421.

[79] *Ibidem*, p. 421; vezi și C. Zaghi, *op. cit.*, p. 484.

www.dacoromanica.ro

Victoria agresorului în conflictul din Africa orientală, apropierea italo-germană și deschiderea căilor de expansiune a Germaniei naziste în Europa centrală și de sud-est, pe care le-a favorizat, a avut consecințe dintre cele mai grave asupra securității statelor din această regiune. Abandonate, de fapt, de Franța și Marea Britanie, puteri interesate acum mai curînd să ajungă la înțelegere cu agresorii decît în menținerea și consolidarea vechilor alianțe firești, aceste state au fost supuse unei adevărate ofensive economice și politice, de presiuni și de amenințări din partea puterilor fasciste care au generat și amplificat aici sentimentele de neliniște, nesiguranță și izolare [80]. În aceste condiții, ajutată și din interior de atacurile tot mai îndrăznețe ale grupărilor de dreapta din aceste țări, urmărind nu numai intensificarea măsurilor anticomuniste și antipopulare, dar și o reorientare a politicii externe spre axa Roma—Berlin, politica guvernelor italian și german a reușit să obțină curînd, în ciuda unor rezistențe încercate, cîmp liber de acțiune. Apropierea italo-germană și subordonarea Italiei față de Germania nazistă, reînarmarea și evoluția rapidă a Reichului spre stabilirea hegemonici economice, au modificat profund raportul de forțe în Europa centrală și de sud-est, subminînd alianțele încheiate aici în scopul menținerii integrității teritoriale și independenței statelor din regiune. De la manifestări izolate de incertitudini și oscilații în politica externă a unor state din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, s-a ajuns la unele acțiuni care, în împrejurările create de presiunea crescîndă a puterilor fasciste, necontracarate la timp și eficient de Marea Britanie și Franța, au dus la slăbirea și destrămarea celor două alianțe [81].

Eșecul suferit în conflictul italo-etiopian a dat o lovitură mortală Societății Națiunilor, a cărei neputință de a preveni și mai tîrziu de a curma prin acțiuni eficace agresiunea a pus sub semnul întrebării întregul sistem al securității colective consfințit de pact. După anexarea Etiopiei, încrederea în Ligă și în principiile care-i stăteau la temelie a scăzut vertiginos, tot mai multe din statele care contaseră pe asistența ei orientîndu-se spre acorduri bilaterale cu statele din partea cărora venea primejdia și în fața cărora forul genovez, așa cum o dovedise, nu le putea asigura nici o protecție. Considerăm semnificativ pentru consecințele pe care conflictul din Africa orientală le-a avut asupra Societății Națiunilor și faptul că tocmai nereușita ei în soluționarea acestui conflict a slujit drept temei pentru deschiderea discuției asupra problemei „reformei pactului". Începută într-un moment internațional nefavorabil și într-un mod ce punea sub semnul întrebării însești principiile fundamentale ale organizației geneveze, această discuție a fost expresia crizei adînci prin care trecea Liga, transformată pînă la urmă într-o „simplă societate academică de neintervenție". Conflictul italo-etiopian a demonstrat că, nefiind în măsură să-și îndeplinească menirea sa esențială, Societatea Națiunilor a încetat practic să mai existe.

---

[80] W. Shirer, *op. cit.*, p. 322.

[81] Vezi pe larg în lucrările lui C. Popișteanu, *Antanta Balcanică*, București, Edit. politică, 1968, capitolele IX, X, XI și XII; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, București, Edit. științifică, 1968, partea a IV-a.

www.dacoromanica.ro

LE CONFLIT ITALO-ÉTHIOPIEN ET CERTAINES MODIFICATIONS INTERVENUES DANS LE RAPPORT DE FORCES SUR LE PLAN INTERNATIONAL

RÉSUMÉ

Le conflit italo-éthiopien qui a pris par le triomphe de l'agresseur sur la victime, contrairement aux principes du droit international, des traités et de la Société des Nations, appelée à assurer leur respect, a marqué un moment crucial dans les rapports internationaux. Il a eu pour résultat la modification du rapport de forces en Afrique Orientale, dans la zone de la Méditerranée et en Europe, favorisant la formation de la future coalition des Etats agresseurs.

De par ces conséquences, „la crise éthiopienne" constitue un chaînon important de la série de crises internationales qui ont préparé le déclenchement de la deuxième guerre mondiale. S'appuyant sur une documentation riche et variée, qui inclut également d'intéressants matériaux d'archives, le présent article présente les plus graves effets du conflit italo-éthiopien ; la favorisation de la politique nazie agressive de violation arbitraire et réitérée des traités, le renforcement des positions et l'extension de l'influence de l'Allemagne en Europe, le rapprochement et, en dernière instance, l'alliance italo-allemande — élément essentiel du bloc des Etats fascistes, ultérieurement constitué, la diminution de l'autorité de la Société des Nations avec ses conséquences.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

CONCEPȚIA POLITICĂ A REFORMATORULUI GERMAN — MARTIN LUTHER

DE

FLORENTINA CAZAN

Martin Luther este îndeobște cunoscut pentru reforma sa religioasă menită să asigure promovarea mentalității noii clase — a burgheziei — și a formelor economice de care era legată. Apologeții protestantismului au vrut să vadă în reformă desăvîrșirea spiritului, instaurarea dominației spiritualismului, a lumii ideii în istorie [1]. Ei comiteau grava greșeală de a nu vedea că producția ideilor, deci și producția spirituală, limbajul moral religios, politic, nu sînt altceva decît reprezentarea comportării materiale a oamenilor [2], transpunerea în lumea ideilor, potrivit gradului de dezvoltare intelectuală, a realității înconjurătoare.

Așadar, protestantismul nu este decît expresia ideologică a unei societăți, cu o gîndire încă predominant religioasă, a unei lumi aflată în pragul trecerii de la feudalism la capitalism. Ca orice ideologie el nu putea să se mărginească la sfera moralității ci trebuia să cuprindă o multitudine de aspecte între care cele politice ocupau un loc important, cu atît mai mult cu cît reforma se opunea și se străduia să combată vechea ideologie feudală — religia catolică — iar aceasta în politica medievală deținuse un loc predominant, papalitatea continuînd și la începutul secolului XVI să se bucure de influență în statele catolice.

Biserica catolică în evul mediu se prezenta sub două forme : ca instituție și ca ideologie, ambele făcînd parte din ordinea socială feudală. Iată de ce Martin Luther, la fel ca și John Wicliff și Jan Hus, atacînd biserica, au trebuit, împotriva voinței lor, să deschidă o luptă, nu numai socială dar și politică [3]. Martin Luther a fost nu numai un inovator de moravuri, dar, ca umanist alături de alți umaniști germani, el a fost un gînditor politic căutînd răspunsul la marile probleme politice ale timpului său. O mare înrîurire asupra reformatorului german au avut-o colaboratorii săi : Andreas Karlstadt, Johannes Eberlin von Günzburg, Martin Butzer, Philipp Melanchton, ei înșiși teoreticieni de vază.

---

[1] Hegel, Stirner, Max; vezi K. Marx, F. Engels, *Ideologia germană*, București, 1956, p. 181. Concluzia apologeților protestantismului se întemeia pe teza luterană despre sacerdoțiul universal, interiorizarea religiei și renunțarea la numeroasele practici exterioare impuse de biserica catolică (ceremoniile religioase, obligativitatea de a participa la liturghie, penitența etc. ...). Pentru sacerdoțiul universal vezi J. Delumeau, *Naissance et affirmation de la Réforme*, Paris, 1965, p. 64 și urm. și A. Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1968, p. 268.

[2] K. Marx, F. Engels, *op. cit.*, p. 22, 183.

[3] Leo Stern, *Martin Luther und Philip Melanchton ihre ideologische Herkunft und geschichtliche Leistung*, în „Wissenschaftliche Zeitschrift der M. Luther Universität", Halle. Wittenberg, 1952/53 Heft 6, p. 32.

www.dacoromanica.ro

Din izvoare apare clar că atît înainte de Reformă, cît și în timpul ei, prin acest cuvînt se înțelegeau transformări, mai mult sau mai puțin radicale, atît în domeniul social cît și politic și nicidecum în mod special transformări în domeniul religios [4]. Criza internă din Germania, contradicțiile sociale făceau să se simtă nevoia unei noi ordine politice, cerință exprimată în cuvintele „*reformatz teutscher nation*"[5]. Erau cuvinte cu un sens progresist ce împingeau Germania spre revoluție [6]. Afirmarea centralizării statelor în Europa occidentală, apariția relațiilor capitaliste și a burgheziei în Germania, avuseseră drept urmare nașterea și aici a unui spirit național.

Deși curentul național s-a născut în Germania de nord independent de Reformă, cele două manifestări au coincis atît de mult în timp și s-au completat într-atît una pe alta, încît ele nu pot fi separate [7]. Pentru Luther naționalismul a constituit suportul laic al reformei sale fără de care reformatorul german ar fi avut, desigur, soarta lui J. Hus, dovadă încă odată că forța reformei germane s-a datorat condițiilor noi social-politice care se creaseră în Europa Centrală în decursul unui secol ce se scursese de la Hus la Luther [8]. Curentul național în Germania era reprezentat în secolul al XVI-lea de principi, care căutau să-l folosească în scopuri particulariste, de aceea Reforma le-a fost adresată lor [9]. După cum în condițiile generale, sociale și politice din vremea aceea rezultatele oricărei schimbări trebuiau să fie, în mod necesar în folosul principilor, mărindu-le puterea, tot așa Reforma a fost sortită să cadă sub controlul lor.[9bis] Pentru a ataca întreg aparatul instituțional al bisericii de la Roma — de factură universală — marele reformator s-a sprijinit pe ideea națională de luptă căreia i-a dat un fundament teoretic și un program în trei din lucrările sale [10], în timp ce prin traducerea bibliei, care a apărut la prima ediție într-un tiraj de 600 de exemplare, a contribuit la unificarea limbii germane, a pus bazele limbii literare germane. Promovarea particularismului a dus la negarea a ceea ce fusese tot evul mediu „Corpus Christianum", o formațiune politico-religioasă guvernată cu toată pretinsa autoritate apostolică de către papă, care făcuse astfel din biserica de la Roma centrul internațional al lumii feudale [11], occidentale.

În evul mediu occidental tentativa de restaurare a imperiului unic de origine romană, prin intermediul bisericii creștine, nu a fost doar „o fantomă încoronată așezată pe mormîntul sfîntului Petru"[12] ci o realitate politică de care statele catolice au fost nevoite să țină seama. Dar proiectul

---

[4] S. M. Stam, *Ce a fost în realitate Reforma din Germania*, în „Probleme de istorie", 1958 2, p. 116.

[5] W. Lenk, *Die Reformation im zeitgenössischen Dialog*, Berlin, 1 1968, p. 13.

[6] A. Meuzel, *Thomas Müntzer und seine Zeit*, Berlin, p. 39—41.

[7] W. Lenk, *op. cit.*, p. 13.

[8] E. Booth, *Luther 1483—1546*, Paris, 1934, p. 244—245.

[9] M. Steinmetz. *Deutschland von 1476—1648*, Berlin, 1965, p. 184—188, 198.

[9 bis] F. Engels, *Războiul țărănesc german*, București, 1958, p. 55.

[10] *An den christlichen Adel deutscher Nation; Vorspiel von der babylonischen Gefangenschaft der Kirche; Von der Freiheit eines Christenmenschen.*

[11] F. Engels, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, în Marx—Engels, *Despre religie*, București, 1963, p. 259.

[12] A. J. Toynbee, *L'[illegible]*, Paris, 1969, p. 144.

www.dacoromanica.ro

de unitate a tuturor statelor creştine sub auspiciile papalităţii, cu tot caracterul lui grandios, fusese şi în secolele precedente zădărnicit de forţele politice care tindeau spre o diviziune a puterii [13]. Apariţia Reformei a marcat eşecul decisiv al papalităţii şi în această direcţie, încercînd să delimiteze cu mai multă precizie, decît se făcuse pînă atunci, sfera religioasă de cea laică.

Doctrina luterană distingea lumea spirituală de cea materială şi cu aceasta se făcea un pas important spre concepţia laică a noţiunii de stat, deşi Luther nu a mers pînă a le despărţi complet. Cele două ordini (Reich Gottes und Reich der Welt) le vedea unite în viitor în aceeaşi voinţă divină[14]. Important este, însă, că puterea universală a papalităţii şi odată cu ea imperiul german de factură universală au fost supuse unei critici severe.

În predicile lui Luther noţiunea de *christianitas* avea un sens strict religios (popor binecuvîntat) de aceea respingea termenul de *respublica christiana*, la fel pe cel de *Ecclesia romana* sau simplu de *ecclesia* dat de papalitate popoarelor creştine şi care i se părea lipsit de orice temei. *Ecclesia romana* în tălmăcirea sa presupunea o comunitate organizată şi condusă de la Roma, de aceea *ecclesia romana*, în cel mai bun caz, nu putea să însemne altceva decît comunitate romană, adică popor roman, ceea ce — după el — nu avea nici o legătură cu religia creştină. Dacă ecclesia se traducea prin popor, atunci ecclesia erau şi turcii [15], iar imperiul otoman o stăpînire ca oricare. Pentru fostul călugăr de la Wittenberg biserica — sub aspect religios — forma creştinătatea spirituală, în timp ce biserica vizibilă era o instituţie pur umană şi deci susceptibilă de a i se da diferite sensuri. De aceea, un corp ecleziastic, oricare ar fi fost el, nu putea fi identificat cu prezenţa mistică a lui Christos [16]. Dacă Luther nu recunoştea creştinătatea ca organism politic (respublica, ecclesia), era firesc să-i nege şi conducătorul înconjurat de nimbul apostolic. În înverşunarea sa, papa îi apărea ca opusul a ceea ce pretindea că este şi-l socotea încarnarea puterii diavolului [17]. Nu era o reacţie izvorîtă din aversiunea faţă de şeful bisericii catolice. Era negarea unui principiu al conducătorului de factură universală. Nici pe sine nu se voia atotputernic peste toţi adepţii Reformei din Europa şi se mulţumea cu titlul de profet al Germaniei [18], care ce-i drept nu era de loc modest.

Nevoia de a asigura triumful Reformei care se opunea, aşadar, unui corp politic al tuturor credincioşilor a făcut ca atacul să fie îndreptat şi împotriva celuilalt cap al puterii universale — împăratul. Mai mult,

---

[13] *Ibidem*, p. 145, vezi şi cauzele politice ale Reformei în A. Oţetea, *op. cit.* p. 263—264.

[14] R. Lind, *Luthers Stellung zum Kreuz und Türkenkrieg* (Dissertation) Giessen, 1940, p. 30 şi urm.

[15] *Von den Conciliis und Kirchen* în *Martin Luther Studienausgabe*. V. K. Steck, Frankfurt am Main, 1970, p. 303.

[16] J. Delumeau, *op. cit.*, p. 86. Termenului de creştinătate, preluat de la catolici, îi dădea alt sens şi necesitatea unirii bisericilor protestante o recunoştea, dar numai o unitate spirituală. vezi *Aus den Schmalkaldischen Artikeln* în *Luther Studienausgabe*, p. 294.

[17] *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen*, în *M. Luther Studienausgabe*, p. 242 şi K. M. Seetton, *Lutheranism and the turkish peril*, Balkan Studies, 1962/1, p. 142.

[18] *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen* în *loc. cit.*, p. 237. Luther nu dorea nici ca adepţii lui să fie numiţi „luterani" ci „creştini" vezi *Von den Conciliis und Kirchen* în *loc. cit.*, p. 303. Şi de data aceasta o făcea din calcul politic. Creştinii în concepţia de atunci îşi aveau dreptul legitim în societate, luteran ar fi însemnat eretic deci în afara societăţii.

www.dacoromanica.ro

Marthin Luther nu s-a temut să-şi îndemne compatrioţii la nesupunere, dacă li se cerea să lupte pentru apărarea religiei tradiţionale şi aceasta într-o vreme cînd cruciada devenise o problemă la ordinea zilei. „Principalul motiv pentru care într-un asemenea caz nu trebuie să te supui împăratului şi să nu porneşti la război este că tu şi împăratul, de asemenea, prin botez ai jurat să respecţi evanghelia lui Christos şi nu să lupţi împotriva ei, s-o prigoneşti"[19]. Justificarea dată era religioasă — catolicii nu respectă evanghelia — dar ceea ce contează este consecinţa, dreptul de a rezista unei autorităţi supreme bănuită de a conlucra cu papa: „căci află tu că în acest caz împăratul va fi înşelat şi ademenit de papă"[20]. După Luther, de importanţă majoră, pentru Germania anilor 1529—1530, era constituirea unei biserici naţionale, eliberată de dominaţia politică a Romei, care să impună norme de viaţă noi, corespunzătoare transformărilor social-politice ale vremii, printr-o interpretare nouă a Sfintei Scripturi. Condamnînd războaiele civile rezultate din dezbinarea religioasă a Germaniei, el îl acuza pe împărat ca fiind autorul lor moral şi îl făcea răspunzător de cele întîmplate. „Ce altceva înseamnă aceasta decît că iubitul împărat, iubiţii germani poartă război, varsă sîngele lor, sacrificînd bunul, fiinţa lor, copilul şi nevasta, ca să ne menţină în viaţa şi existenţa noastră ruşinoasă şi diabolică, împotriva adevărului pe care vrem să-l cunoaştem în întregime"[21]. Aşadar, suveranul care nu asigură ordinea internă, ci dimpotrivă, înlesneşte ori provoacă dezordini, nu merită să fie ascultat. Convins că Reforma răspundea cerinţelor sociale şi politice ale Germaniei Martin Luther nu ezita să afirme, în 1529 cînd turcii înaintau spre Viena, că pe prim plan este războiul cu împăratul dacă acesta nu încetează să mai urmărească pe reformaţi, mergîndu-se la nevoie, pînă la detronarea lui [22]. La baza definirii atribuţiilor autorităţii de stat, profesorul de la Wittenberg punea libertatea de conştiinţă [23]. Nimeni în virtutea nici unui drept nu putea să exercite o constrîngere religioasă. Condiţia esenţială ca puterea temporală să fie respectată era să lase individului libertatea să-şi aleagă credinţa. „Este adevărată nebunie să se poruncească cuiva să se supună bisericii catolice ... şi este încă o şi mai mare lipsă de bun simţ să se impună poporului să se conformeze credinţei regelui sau a principelui"[24]. Pentru reformatul german nu existau oameni hărăziţi de dumnezeu să conducă lumea. Împăratul nu era scutit de a face greşeli, iar politica lui Carol Quintul era discutată şi dezaprobată de Luther în mod public. El declara: „eu, doctorul Luther, sînt mai învăţat decît împăratul şi mai priceput (mai cu experienţă) în problemele vieţii de toate zilele"[25]. Aceste cuvinte, pline de îndrăzneală, coborau deodată pe împărat din înălţimea

---

[19] *Ibidem*, p. 241.

[20] *Ibidem*.

[21] *Ibidem* p. 239. Ideea nesupunerii faţă de principele nevrednic nu apare prima dată la Luther. Luther, ca şi alţi reformaţi, a preluat unele din tezele concepţiei politice medievale şi le-a adaptat ideologici lor. În cazul de faţă, nou apare felul în care atacul este îndreptat împotriva împăratului însuşi, şeful politic al piramidei feudale.

[22] H. Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit dem Türken*, Zürich, 1946, p. 160.

[23] E. Léonard, *Histoire générale du protestantisme*, vol. I, Paris, 1961, p. 80.

[24] apud E. Léonard, *ibidem*. Este prima dată cînd se vorbeşte de libertatea de conştiinţă pe care după dieta de la Augsburg (1555) protestanţii o vor nega.

[25] *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen* în *loc. cit.*, p. 240.

www.dacoromanica.ro

piramidei politice de unde, în calitatea sa de reprezentant al lui Dumnezeu, încoronat la Roma, pretindea să guverneze lumea.

Ideea că nu există persoane împuternicite de o voinţă divină să cirmuiască lumea, cu alte cuvinte negarea principiului graţiei divine în conducere, care se impusese în tot evul mediu, ci că există o „artă" a guvernării pe care cei chemaţi o învaţă, devenea tot mai puternică şi în Germania secolului XVI [26]. Reforma nu făcuse altceva decît să transpună pe plan religios idealul umanist de emancipare a individului, dînd acestui ideal suportul religios de care avea nevoie. Oamenii nu mai tolerau tirania, chiar dacă venea de la biserică, înfăşurată în forme religioase. Potrivit concepţiei noi, fiecare individ dispune de forţa necesară pentru a se ridica pînă la perfecţiune, prin urmare, oamenii sînt în stare să-şi făurească soarta singuri. În învăţătura lui Luther conform căreia toţi creştinii sînt „geistlichen Standes", numai ei fiind aceia care ştiu ce este bine şi ce este rău [27], întrezărim exprimată timid ideea suveranităţii poporului. Fostul călugăr augustin voia o nouă guvernare corespunzătoare cerinţelor timpului, statului modern, cerea înlăturarea arbitrajului politic medieval, a metodelor religioase de constrîngere, cum era excomunicarea, care-şi găsea o largă aplicare în domeniul politic. În concepţia sa conducerea statului trebuia încredinţată unor oameni instruiţi în acest scop. Într-o predică din anul 1530 scria că cei născuţi regi, principi, nobili, stăpîni nu au dreptul să guverneze singuri şi insista ca să fie daţi copiii la şcoli unde să primească o educaţie corespunzătoare cerinţelor timpului. Principii aveau nevoie de jurişti, cancelari, secretari [28].

În ceea ce priveşte raportul temporal spiritual se cerea ca suveranii să adopte o neutralitate absolută, în materie de religie [29]. În lucrarea *Von weltlicher Obrykeit wie weit man ihr gehnsam schuldig sei* [30] autoritatea de stat este concepută mai ales ca instrument represiv şi poliţienesc împotriva răufăcătorilor. Învăţătura luterană nu admite liberul arbitru. Legea divină trebuie respectată, iar cei care nu se supun de bună voie, cum constrîngerea religioasă nu o admitea, urmau să fie supuşi *legii umane*.

La acea vreme, însă, concepţia lui Luther părea multora scandalos de îndrăzneaţă. Erasmus din Rotterdam, se plîngea lui Georg de Saxa că Luther rupe unitatea lumii catolice [31], unitate în care marele umanist mai credea încă deşi practic ea nu existase niciodată, deci acuzaţia era neîntemeiată. Scrisoarea era însoţită de lucrarea lui Erasmus „De libero arbitro", în care prima dată se pronunţa deschis împotriva iniţiatorului Reformei [31bis]. Georg de Saxa la rîndul său îl învinuia pe predicatorul german încercînd să-l intimideze: „Tu te-ai ridicat cu cuvinte de ocară împotriva împăratului... Tu ai făcut din Wittenberg un azil al călugărilor

[26] G. Zschäbitz, *Martin Luther, Grösse und Grenze* 1. Teil, Berlin, 1967, p. 190.
[27] W. Lenk, *op. cit.*, p. 27.
[28] G. Zschäbitz, *op. cit.*, p. 190—191.
[29] E. Léonard, *op. cit.*, p. 68, 78, 80.
[30] apărută în 1523, vezi *Luther Studienausgabe*, p. 163 şi urm.
[31] *Die Reformation in Dokumenten*, Weimar, 1967, p. 52 scris. din 1524.
[31 bis] Acelaşi Erasmus într-o scrisoare adresată lui Josse Jowas, îl blama pe Luther pentru că prin brutalitatea atacurilor sale provocase ruptura de biserica romană, în timp ce el considera că adevărata înţelepciune este să rămîi în sînul bisericii catolice şi să o reformezi din interior cum a făcut Colet în Franţa. *Opus epistolarum Des. Erasmus Rotterdam*, Oxford, 1922, vol. IV, p. 525—526.

www.dacoromanica.ro

şi călugăriţelor renegate", iar în continuare îi spunea că Germania n-are nevoie de învăţătura sa [32]. Luther încearcă să se justifice faţă de Erasmus dar răspunsul acestuia sună dur: „Cînd Erasmus scrie împotriva ta, el foloseşte poate Evanghelia mai mult decît atîtea capete proaste care scriu în favoarea ta"[33]. Încolţit, Luther are totuşi curajul şi scrie „De servo arbitro", lucrare prin care se dezicea de umaniştii alături de care fusese pînă atunci, dar care acum nu-l mai înţelegeau.

Cu toate meritele sale, gîndirea politică a predicatorului german are limitele ei, limite de clasă, limite de concepţie. Cînd ataca privilegiile politice ale nobilimii el urmărea să împingă pe scena politică burghezia, iar din punct de vedere ideologic scopul era de a se înlocui o religie cu alta; protestantismul să obţină avantajele deţinute altă dată de biserica catolică. Astfel, convingerea lui Luther era că predicatorii (profeţii) trebuiau să facă parte din aparatul nou de conducere al statului, de aici şi ideea unor biserici naţionale în slujba principilor susţinută în predica amintită din anul 1530.

Nevoia de a înlesni religiei sale să se afirme l-a dus pe reformatorul german la poziţia adoptată în problema otomană. Controversa religioasă dintre catolici şi luterani a făcut ca pericolul otoman să fie folosit ca o armă cu care fiecare partid considera că îşi poate lovi adversarul. În timp ce papalitatea credea că ameninţarea Europei de către un popor de altă credinţă şi nevoia de a rezista unei cuceriri ar crea o unitate politică şi spirituală a Europei sub conducerea Romei, ţinînd-o astfel departe de o reformă religioasă, M. Luther încerca să se servească de turci ca de un argument cu care să scoată în evidenţă erorile doctrinei catolice şi a supremaţiei papale, izvorul, după cum susţinea el, al tuturor relelor din societate şi a fărădelegilor săvîrşite, pe care oamenii aveau să le plătească îndurînd o stăpînire străină [34]. Pentru a critica societatea în care trăia, el îi opunea pe cea a turcilor la care recunoştea virtuţi ca modestia, simplitatea, onoarea [35]. Asupra „păcătoşilor papistaşi" arunca blestemul său [36] şi adăuga că „pe turci în comparaţie cu ei poţi să-i numeşti cu glas tare sfinţi, iar pe ei ⟨catolicii⟩ adevăraţi diavoli... acesta este un indiciu că printre creştini sînt puţini adevăraţi şi mulţi mai răi ca turcii"[37]. Rezultă deci, că turcii erau folosiţi ca termen de comparaţie dat fiind că întreaga Europă se obişnuise să privească pe turci cu aversiune şi groază. Dar oricum ar fi fost prezentate lucrurile, se înfăţişa lumii un tablou nou despre societatea otomană. Mai ales toleranţa religioasă din imperiul otoman [38] reţinea atenţia lui Luther considerînd-o un exemplu demn de urmat şi de Europa occidetală care nu cunoscuse niciodată o asemenea toleranţă. De aceea pe Luther nu l-au înspăimîntat prea mult succesele turcilor [39].

---

[33] Scrisoare redată de G. Zschäbitz, *op. cit.*, p. 192.

[33] *Ibidem*, p. 187—188 scris. din 1524.

[34] M. Luther, *Eine Heerpredigt widder den Türcken* (1528) p. 2.

[35] K. M. Seetton, *Lutheranism and the turkish peril*, „Balkan Studies", 1962/1, p. 139, 142. Şi alţi umanişti, de pildă Erasmus, procedează la fel comparînd pe turci cu creştinii şi scoţînd în evidenţă calităţile morale ale turcilor.

[36] *Aus der Warnung an seine lieben Deutschen*, în *loc. cit.*, p. 241.

[37] *Ibidem*, p. 242.

[38] H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 159.

[39] K. M. Seetton, *op. cit.*, p. 144.

www.dacoromanica.ro

Dorința de a combate cultul catolic sub toate aspectele lui l-a dus la negarea cruciadelor [40], asimilate de papalitate cu indulgențele, o formă a numeroaselor practici exterioare inventate de biserica romană pentru „mîntuirea sufletului" și pe care teza luterană a „mîntuirii prin credință" le respingea. Luther a demascat falsitatea propagandei religioase în jurul războaielor cu turcii. Încă din 1518 arătase că războiul cu turcii nu poate fi fundamentat ideologic cu ajutorul bibliei [41]. Spiritul său burghez îl făcea să se revolte la gîndul că din războiul împotriva turcilor, biserica romană face o nouă sursă de venituri. „Cît de rușinos papa ne-a amăgit în tot acest timp cu războiul împotriva turcilor, ne-a smuls banii, a ruinat atîția creștini și a făcut atîta rău"[42]. Toate acestea i-au adus lui Luther acuzația gravă de a se fi opus războiului cu turcii într-un moment în care dușmanul ajunsese pînă sub zidurile Vienei (1529). Învinuirea era lipsită de temei. Personal Luther nu a fost niciodată pentru o înțelegere cu turcii și lucrul acesta îl spunea răspicat încă din 1521 în scrierea la care ne-am referit, pentru a nu fi greșit înțeles și pentru a nu fi acuzat de indiferență față de pericolul ce plana asupra întregii Europe, inclusiv asupra Germaniei. „Acum eu dau la iveală acest articol nu cu intenția de a spune să nu ne luptăm cu turcii"[43]. El a condamnat războiul cu turcii doar ca acțiune a bisericii catolice. Este adevărat că începînd cu dieta de la Speyer din anul 1529, protestanții au speculat pericolul otoman și impasul în care se găseau Habsburgii pentru a stăvili opoziția catolică față de Reformă, condiționînd participarea lor la luptă de acordarea unor importante privilegii religioase. Dar Luther nu a dorit și nu a încercat niciodată o apropiere de turci. O acțiune coordonată, o colaborare, cum se temea Carol V și Ferdinand, care să constrîngă pe Habsburgi la o luptă pe două fronturi, unul în imperiu și altul în Ungaria, nu a existat [44] și ni se pare mult prea mult a se afirma că turcii au ajutat Reforma în așa măsură încît „fără ei, fără îndoială protestantismul ar fi avut soarta albigenzilor"[45]. Erezia albigeneză a reprezentat ideologia unei pături sociale cu forțe încă limitate, timidă în formele ei de manifestare, în timp ce protestantismul reprezenta ideologia unei clase în plină dezvoltare, care aducea cu sine prefaceri în întreaga structură a societății. Puterea lui a constat în însăși forța clasei ale cărei interese le slujea.

Atitudinea adoptată de Luther în problema otomană nu trebuie redusă la o simplă chestiune de supraviețuire a noului cult. Efortul lui Luther de a clădi o religie mai rațională, conformă spiritului vremii, îl obliga să respingă caracterul religios al războaielor, ideea de „război sfînt". El credea, și odată cu el mulți gîndeau la fel, că războiul de apărare a Germaniei era o treabă a statului și nu a bisericii, a principilor și a împăratului, iar nu a papii. Biserica putea doar să sprijine războiul cu turcii, ceea ce era cu totul altceva [46]. Problema apărării statului l-a preocupat

[40] Scrisoarea de răspuns la bula „Excurge Domine" (1521) redată în K. M. Seetton *op. cit.*, p. 142.
[41] K. M. Seetton, *op. cit.*, p. 144.
[42] Scrisoarea din 1521, redată în *loc. cit.*, p. 142.
[43] *Ibidem*, p. 143.
[44] H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 169.
[45] K. M. Seetton, *op. cit.*, p. 133.
[46] *Ibidem*, p. 140.

www.dacoromanica.ro

pe marele învăţat ; ea izvora din spiritul naţional lă care aderase. De aceea concepţia sa politică prevedea măsuri în acest sens. El cerea ca armatele să nu mai fie puse în slujba bisericii şi a credinţei, nici măcar aparent, iar participanţii să nu mai fie desemnaţi potrivit confesiunii lor. La luptă să nu se pornească în calitate de creştini „ci ca cetăţeni (bürger) sau ca ostaşi angajaţi şi plătiţi de împărat sau de altă mărire, faţă de care sînt datori să slujească cu fiinţa şi averea lor. Şi să nu se numească o armată a creştinilor sau creştinătate şi nici o luptă a creştinilor. Ci o armată sau oaste a împăratului"[47]. Semnul crucii folosit ca simbol în lupte dar care lui Luther îi amintea de biserica catolică şi de papă (Antichrist cum îl numea Luther) îl făcea să protesteze în cuvinte ca acestea : „Dacă aş fi un luptător şi aş vedea pe cîmpul de bătae un preot sau stindardul cu semnul crucii, chiar dacă ar fi un crucifix adevărat aş lua-o la fugă de parcă aş fi urmărit de diavol"[48]. Întrebarea se pune : cît de mare era numărul celor care împărtăşeau sentimentele lui Luther ? Dacă papalitatea era atît de compromisă nu este de mirare că apelurile ei în numele credinţei pentru a forma o coaliţie antiotomană nu mai aveau răsunet. Stindardul pentru care oştile îşi vărsau sîngele, adăuga Luther, trebuia să fie al unui stăpîn lumesc, iar armata naţională, la dispoziţia principelui în slujba căruia se afla [49]. În locul oastei feudale care sub numele de creştin vîna gloria în bătălii şi care considera jaful ca făcînd parte din legile războiului, Luther cerea o armată disciplinată care „să nu pretindă pradă, bunuri şi onoare, ci să apere şi să ocrotească prietenii oamenii de rînd, femeile şi copii"[50].

Potrivit procedeului de atunci, Luther s-a folosit de argumente religioase, luate din biblie, pentru a combate obiceiuri învechite, consfinţite de biserica catolică, aceasta fiind singura justificare cu greutate în acea vreme, demnă de a fi crezută şi care-i obliga pe oameni să-şi explice lor înşile ideile cu ajutorul voinţei divine. O ideologie religioasă nu putea fi atacată decît de o ideologie tot religioasă [51]. Lucrul acesta nu trebuie să ne inducă în eroare. Luther şi-a dat seama în problema otomană de realitate şi a înţeles importanţa jocului diplomatic, îndemnînd chiar pe protestanţi să se folosească de el, pentru a smulge de la împărat recunoaşterea credinţei lor [52]. Dar tocmai pentru că a pătruns aceste taine ale politicii în care duşmăniile religioase erau date uitării, reformatorul german a demascat falsitatea propagandei religioase în jurul războaielor cu turcii, falsitate dată la iveală cu ocazia tratativelor dintre sultan, împărat şi papă, ceea ce Luther considera o pactizare ruşinoasă din partea a doi pretinşi conducători ai lumii creştine. În 1545 auzind despre înţelegerea dintre Soliman Magnificul şi Carol V, el scria : „Dacă nu ştiai pînă acum mai află un lucru : papa, împăratul, francul şi Ferdinand au expediat o solie strălucită cu daruri preţioase, pentru a duce tratative de pace cu turcul. Tocmai ei, care pînă acum l-au defăimat pe turc ca duşman al creştinătăţii, care sub acest pretext au stors mulţi bani şi au stîrnit întreg

[47] M. Luther, *Eine Heerpredigt wider den Türcken*, p. 20.
[48] Scrisoare redată în H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 163.
[49] M. Luther, *Eine Heerpredigt wider den Türcken*, p. 20.
[50] *Ibidem.* Concepţia lui Luther despre război îl apropia de asemenea de Erasmus.
[51] F. Engels, *Războiul ţărănesc german*, p. 59.
[52] H. I. Kissling, *Türkenfurcht und Türkenhoffnung*, în „15/16 Jahrhundert, Südost-Forschungen", XXII 1964, p. 14 şi P. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 159, p. 170.

www.dacoromanica.ro

pămîntul împotriva lui. Căci pe seama lui satana romană a despuiat pămîntul prin indulgenţe, armate şi măestria lui de a jefui"[53]. Concluzia la care ajungea era că papalitatea nici nu avea interes să distrugă complet imperiul otoman şi încheia exprimîndu-şi nădejdea că această defăimare — cum o denumea el — însemna şi sfîrşitul imperiului, în sensul unei stăpîniri universale legată de biserica romană.

Este uimitor cît de mult seamănă cuvintele lui Luther cu ceea ce gîndim noi acum despre riscurile războiului şi binefacerile păcii „Krieg gewinnet nicht verleuret aber vile und waget alles. Aber sanftmut verleuret nichts, waget wenig und gewynnet alles. ...[54]. Mai ales pacea în interiorul Germaniei îl preocupa, cu atît mai mult, cu cît, Reforma sa adăugase noi motive de învrăjbire la cele vechi. El oferea principilor o ideologie în stare să le susţină interesele politice, în schimb le cerea să renunţe la rivalităţile dintre ei. Respectarea ordinei interne a fost crezul politic al lui Luther şi pentru el a luptat pînă la urmă. Încă din 1528 aflînd de plănuita ligă ofensivă a landgrafului Filip de Hesa, care îl atrăsese şi pe tînărul duce Johan Friederich de Saxa, Luther împreună cu Melanchton au scris ducelui o epistolă în care cei doi se declarau net atît împotriva războiului, în general, dacă nu era impus de apărare, cît mai ales împotriva certurilor şi ale luptelor dintre principii germani.

Teama de anarhie l-a îndemnat să trimită răzvrătitului Michael Kohlhase[55] o scrisoare în care îi recomanda „resemnare creştinească" faţă de samavolnicia îndurată din partea seniorului său şi a justiţiei feudale, deşi Luther era convins că Kohlhase fusese victima unui abuz judiciar, frecvent în vremea sa. „A fi singur judecător şi a judeca singur este nedrept... Întrucît solicitaţi sfatul meu (după cum îmi scrieţi) eu vă povăţuiesc, primiţi pacea, cînd este posibil, şi mai bine suferiţi pagubă la avere şi onoare decît să vă antrenaţi mai departe într-o astfel de acţiune... Faceţi pace cinstind pe Dumnezeu şi primiţi paguba ca venind din partea lui Dumnezeu...[56]. Teamă de anarhie, pe de o parte[57], respect faţă de autoritate, pe de altă parte. Pentru Luther, puterea era expresia voinţei divine şi nimeni nu avea dreptul să i se opună. El a fost un reformator şi nu un revoluţionar, voia o reformare a statului şi nu o revoluţie socială. Dar cu aceasta alunecăm într-un alt domeniu al activităţii politice desfăşurată de Martin Luther, acela al războiului ţărănesc german (1525). Întreaga acţiune a conducătorului răsculaţilor, Thomas Müntzer, a privit-o cu „neîncrederea mocnită a unui reformator moderat faţă de un partid

[53] Textul redat în H. Pfeffermann, *op. cit.*, p. 165.

[54] *Die Reformation in Dokumenten*, p. 51.

[55] Michael Kohlhase, fost negustor de vite de pe malurile Havelei, suferise din partea castelanului Wenzel o mare nedreptate. Abuzînd de puterea pe care o avea, acesta i-a confiscat cîţiva cai. Ceea ce l-a indignat pe Kohlhase a fost, nu pierderea suferită, ci faptul că mergînd pe cale ierarhică din tribunal în tribunal n-a obţinut cîştig de cauză. Peste tot s-a lovit de oamenii seniorului. Realitatea apărea astfel în toată cruzimea ei. Într-un conflict dintre un nobil şi un om de rînd dreptate se da totdeauna nobilului. Kohlhase a hotărît să se răzbune. Ascuns în pădurile din jurul Elbei, împreună cu alţi oropsiţi ai soartei ataca pe bogaţi. Curînd a ajuns o adevărată teroare pentru nobili.

[56] *Fünfzig deutsche Luthersbriefe*, 1917, p. 53—54.

[57] Erasmus din Rotterdam a avut aceeaşi atitudine faţă de Kohlhase, vezi *Opus Epistolarum Erasmi Roterodami*, Oxford, 1928, vol. VII, p. 380, scrisoarea din aprilie 1528 adresată lui Kohlase.

www.dacoromanica.ro

mai energic şi mai radical"[58], iar pe ţăranii revoltaţi îi califica drept „cîini turbaţi" faţă de care nimeni nu trebuia să aibă milă şi îşi atribuia un merit de a nu fi pactizat cu ei [59]. La întrebarea în ce măsură Luther a determinat sau influenţat ideologia războiului ţărănesc german, numeroşi istorici înclină să creadă că Müntzer nu a fost un discipol şi nici un continuator a lui Luther, ideologia sa îşi are rădăcini proprii, ceea ce, evident, nu înseamnă că Luther nu a jucat un rol hotărîtor în viaţa şi lupta lui Müntzer[60]. Doctrina lui Luther era pentru Müntzer „o teologie fără popor şi împotriva poporului"[61], o religie a pasivităţii, fără participarea oamenilor la făurirea propriului lor destin [62]. Conducerea şi pedepsirea fărădelegilor erau lăsate exclusiv în seama celor mari. Învăţătura lui Luther despre rolul pasiv al maselor, despre incapacitatea lor politică, avea drept consecinţă supunerea faţă de autoritatea laică, a principilor. În clipele de maximă încordare, cînd ţăranii ameninţau pe nobili cu răsturnarea privilegiilor de clasă, Luther recomanda principilor Reforma căci ea „vă ajută să menţineţi autoritatea voastră ce se clatină"[63].

Luther, deşi a combătut ideologia societăţii feudale — religia catolică — a apărat orînduirea feudală, justificînd-o, în cele din urmă, tot cu ajutorul religiei, a religiei protestante. Contradicţii în gîndire întîlnim nu numai la reformatorul german ci la majoritatea umaniştilor. Pe plan politic, umanismul a oscilat între afirmarea unor principii noi politice şi păstrarea vechilor forme. Aceasta, se explică prin faptul că umanismul, deşi era o doctrină nouă şi reprezenta crezul unei noi clase istorice, el izvora, totuşi, din gîndirea dogmatică şi scolastică, fiind în întregime străbătut de înseşi noţiunile împotriva cărora lupta. Aşa se face că în acelaşi timp şi chiar la aceeaşi persoană întîlnim atît idei ce aparţin concepţiei medievale despre societate, cît şi idei proprii unei gîndiri noi descătuşată de vechile prejudecăţi [64]. Neîncrezător în posibilitatea unei schimbări radicale în Germania, Martin Luther s-a agăţat de ideea păcii interne ca de singura soluţie salvatoare. De aici poziţia sa de mediator între cele două clase aflate în conflict. Rînd pe rînd s-a adresat ţăranilor şi principilor pentru a-i împăca, înţelegînd vina pe care o aveau nobilii în dezlănţuirea războiului [65], dar necutezînd sau nevoind să-i înfrunte într-un conflict deschis. Răzvrătiţilor le arunca cuvinte de ocară, pe lîngă principi stăruia

---

[58] F. Engels, *Războiul ţărănesc german*, p. 63. Pentru războiul ţărănesc german şi atitudinea lui Müntzer vezi şi L. Demény, *Thomas Müntzer şi războiul ţărănesc german* din 1525, „Revista de istorie", 1975, nr. 8, p. 1229. A. Armbruster, *Personalitatea lui Thomas Münzer*, *ibidem* p. 1215—1224.

[59] Fr. Engels, *Războiul ţărănesc german*, p. 56.

[60] M. Steinmetz, *Thomas Müntzer in der Forschung der Gegenwart*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft", 1975/6, p. 674.

[61] *Ibidem*, p. 679—680.

[62] Doctrina politică a lui Müntzer avea la bază tocmai ideea suveranităţii poporului, ce izvora din principiul egalităţii sociale.

[63] *M. Luther către principi*, document redat în anexa la *Essai sur l'histoire universelle*, Paris 1883, p. 510.

[64] A. I. Morton. *Utopia engleză*, Bucureşti, 1958, p. 40.

[65] „Ţăranii au întocmit 12 articole dintre care unele cuprind cereri atît de drepte încît vă dezarmează... căci ele acoperă pe principi de ruşine" *(M. Luther către principi)*. Este vorba de cele 12 articole de la Memmingen — 6 III 1525.

www.dacoromanica.ro

folosindu-se de influența ce o avea asupra lor pentru a-i opri de la războaiele interne.

Pacea, o idee pe de-a-ntregul umanistă, era firesc să existe și în concepția lui Luther. Acestui ideal măreț, spre care omenirea încă aspiră, inițiatorul Reformei din Germania i-a rămas credincios pînă la capăt. Ori de cîte ori autoritatea și prestigiul său i-au permis, s-a făcut solul păcii între două părți aflate în conflict, neprecupețind nimic. Moartea l-a surprins ca sol al păcii. În luna ianuarie a anului 1546 pe o vreme viforoasă, deși bolnav, s-a deplasat la Mansfeld pentru a împăca pe conții Albert și Gebhard. Era o situație în care nimeni n-ar fi putut interveni cu mai multă eficacitate. Negocierile s-au purtat în luna februarie la Eisleben, unde cei doi conți au semnat la 17 februarie un acord care punea capăt conflictului [66]. În dimineața celei de-a doua zile, la 18 februarie marele reformator german murea. Ultimul său act, care l-a adus în orașul natal, a fost închinat idealului pentru care luptase, se frămîntase nu odată ros de îndoieli, găsise soluții potrivite sau nu.

LA CONCEPTION POLITIQUE DU RÉFORMATEUR ALLEMAND MARTIN LUTHER

RÉSUMÉ

Martin Luther compte parmi les premiers idéologiques marquants de la bourgeoisie, non seulement de par sa réforme religieuse, qui entraîna un changement des moeurs, mais aussi du par le fait qu'il fut un penseur prestigieux de l'époque.

L'explication de cette préoccupation nullement secondaire est facile à comprendre car, ainsi que l'affirmait un savant contemporain de Luther, Paulus Iovins, la religion et le gouvernement présentaient au XVI-e siècle la même importance dans l'Etat.

Bien que faisant la distinction entre le matériel et le spirituel, Martin Luther manifesta le même intérêt pour le monde terrestre et l'ordre qui le gouvernait.

Le présent article souligne les aspects progressistes et les limites de la pensée politique du professeur de Wittemberg. On examine les principaux aspects d'une conception, en essence humaniste, qui essayait d'étendre l'individualisme et le particularisme, phénomènes typiques de la mentalité bourgeoise, de la sphère sociale à celle politique. Dès la disparition des formes collectives de vie médiévale, la valeur de la doctrine politique qui les accompagnaient disparut. Martin Luther nia le *Corpus Christianum* en tant que formation politique, tout en non seulement la papalité, mais aussi l'autorité impériale en tant que pouvoir universel incontestable. L'auteur essaie de saisir la définition de l'autorité d'Etat dans la conception de Martin Luther, une autorité conforme aux intérêts nationaux.

[66] Corespondența cu privire la conflictul dintre conții Albert și Gebhard redată în E. Booth, *op. cit.*, p. 236 — 237.

www.dacoromanica.ro

Dans le même temps on insiste sur la politique pacifiste du réformateur allemand et sur la manière dont il nous faut comprendre son attitude d'hostilité envers la guerre antiottomane.

On conclut que bien que promoteur d'idéaux nouveaux, le grand érudit allemand est demeuré attaché au systhème féodal. L'humanisme, tout en constituant une doctrine nouvelle qui représentait le crédo d'une nouvelle classe historique, découlait de la pensée dogmatique féodale; c'est pourquoi il portait, souvent, l'empreinte même des notions qu'il combattait. De là, l'inconséquence dans l'affirmation de certains principes, les contradictions qui se font jour également dans la pensée du réformateur allemand Martin Luther.

www.dacoromanica.ro

D O C U M E N T A R

ETAPE ALE PROCESULUI DE RĂSPÎNDIRE ŞI ÎNSUŞIRE A SOCIALISMULUI ŞTIINŢIFIC ÎN MIŞCAREA MUNCITOREASCĂ ŞI SOCIALISTĂ DIN ROMÂNIA PÎNĂ ÎN ANUL 1893

DE

AUGUSTIN DEAC

Anul 1821, reprezintă aşa cum se subliniază şi în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate înşi înaintare a României spre comunism — începutul epocii moderne a României.

Începînd cu acest an, ca urmare a extinderii şi adîncirii relaţiilor de producţie capitaliste în economia României — proces puternic stimulat de evenimente deosebit de importante ca revoluţia naţională şi socială condusă de Tudor Vladimirescu, revoluţia burghezo-democratică din 1848, punerea bazelor statului naţional modern român prin Unirea Moldovei şi Munteniei (1859) şi redobîndirea independenţei depline de stat (1877—78), evenimente înfăptuite ca urmare a voinţei ferme a poporului român — se produc adînci transformări în structura socială a ţării. Rezultatul esenţial al acestei transformări l-a constituit apariţia şi dezvoltarea celor două clase noi, fundamentale ale orînduirii capitaliste : burghezia şi proletariatul. Formarea şi dezvoltarea proletariatului în ţara noastră au însemnat factorul de cea mai mare însemnătate pentru destinele istorice ale patriei noastre. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, caracteristic pentru evoluţia societăţii româneşti, a fost manifestarea cu tot mai multă vigoare a proletariatului român ca o forţă social-politică înaintată, revoluţionară menită să ducă mai departe progresul social, să desăvîrşească transformările democratice ridicate spre rezolvare de cele două revoluţii române de la 1821 şi 1848, să conducă lupta împotriva exploatării capitaliste, pentru transformarea revoluţionară a societăţii româneşti şi construirea societăţii socialiste, lipsită de exploatare şi asuprire.

O trăsătură a mişcării muncitoreşti din România a constat în aceea că încă în stadiul timpuriu al existenţei sale, aceasta s-a manifestat ca o forţă organizatorică. În acelaşi timp, tradiţiile democratice din ţara noastră, lupta seculară a poporului român pentru dreptate socială şi libertate naţională, intensificată odată cu apariţia noului mod de producţie capitalist, ca şi activitatea ideologică şi practică desfăşurată de conducătorii răscoalei din 1784, a revoluţiilor de la 1821 şi 1848 au oferit un climat favorabil atît pentru continua întărire a mişcării muncitoreşti cît şi pătrunderea de

www.dacoromanica.ro

timpuriu în țara noastră a ideilor socialiste, la început a celor utopice, iar apoi a socialismului științific, creat de Karl Marx și Friedrich Engels. De o deosebită semnificație în acest sens, este aprecierea tovarășului Nicolae Ceaușescu, făcută cu ocazia aniversării în România a 125 de ani de la publicarea Manifestului Partidului Comunist de Karl Marx și F. Engels. „Este cazul — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la plenara C.C. al P.C.R. din 28 februarie — 2 martie 1973 — să subliniem cu deosebită satisfacție faptul că partea înaintată a proletariatului român, militanții sociali de frunte ai poporului nostru au venit în contact cu ideile *Manifestului Comunist* la scurtă vreme de la apariția sa, că numeroase lucrări de bază ale clasicilor marxismului au fost traduse și difuzate în România curînd după tipărirea lor, orientînd astfel mișcarea socialistă din România, ținînd-o la curent cu gîndirea cea mai avansată a epocii."

Astfel, unele documente ale vremii ne semnalează, interesul unor personalități din țara noastră, pentru literatura marxistă, încă dinaintea izbucnirii revoluției române de la 1848.

În unele orașe ale țării și mai ales la București, erau cunoscute „Deutsche-Französische Jahrbücher" (Analele germano-franceze) publicate în limba germană la Paris în 1844 de Arnold Ruge și Karl Marx. La fel la București s-a găsit prima ediție a lucrării lui Fr. Engels *Die Lage der arbeiter Klasse in England* (Situația clasei muncitoare din Anglia), tipărită la Leipzig în 1845.

Semnificative documente atestă răspîndirea pe teritoriul țării a *Manifestului Partidului Comunist* de K. Marx și Fr. Engels, în primii ani de la apariția lui.

Răspîndirea în țara noastră a lucrărilor lui K. Marx și a lui F. Engels a cunoscut *o vădită intensificare* în timpul existenței și activității Asociației Internaționale a Muncitorilor, cunoscută sub denumirea de *Internaționala* I-a, condusă de K. Marx și Fr. Engels, care și-a cucerit cu repeziciune influență în rîndul maselor muncitoare din întreaga lume.

Multiple au fost căile prin care au pătruns în acei ani în țara noastră ideile socialismului științific. Mai întîi amintim legăturile directe pe care unii intelectuali revoluționari români le-au avut cu această organizație. Izvoarele documentare atestă că numeroși revoluționari români (Gh. Panu, Vasile Conta, Mircea Rosetti, Titus Dunca, Zamfir Ralli Arbore au fost membri ai secțiunilor de la Paris, Bruxelles, Zürich, etc. ale Asociației Internaționale a Muncitorilor.

Strînse au fost legăturile organizațiilor muncitorești din țara noastră cu Internaționala. Amintim în primul rînd secția din Timișoara a Internaționalei I-a. Înființată la numai patru ani de la crearea Internaționalei a I-a, după cum s-a menționat și la Congresul al IV-lea al Internaționalei I-a ținut la Basel în 1869, Asociația generală a muncitorilor din Timișoara, era astfel caracterizată într-un raport al autorităților monarhiei dualiste austro-ungare din 27 octombrie 1871. „Internaționala a pătruns adînc și la Timișoara, în rîndurile muncitorimii numeroase a nenumăratelor fabrici din acest oraș, cît și printre muncitorii săraci, care lucrează în orașele miniere apropiate Anina și Reșița". Într-un alt loc același raport relevă că organizațiile muncitorești, cunoscute sub denumirea de Asociația Generală a Muncitorilor din orașele Timișoara, Arad, Sibiu, Brașov, Reșița,

www.dacoromanica.ro

Anina, Orăştie ... s-au declarat a fi internaţionaliste ..., ele aparţin celor care urmează Internaţionala". În raportul amintit al autorităţilor burghezo-moşiereşti austro-ungare referitor la legăturile Asociaţiei din Timişoara se menţiona: „Ei (conducătorii muncitorilor — A.D.) întreţin o legătură vie, nemijlocită cu cei mai distinşi conducători ai Internaţionalei, şi anume cu secretarii generali Karl Marx şi George Eccarius (Londra), I. Ph. Becker (Geneva), Bebel şi Liebknecht (Leipzig), Sorge (America). Pe această cale ajung la cunoştinţa diferitelor asociaţii muncitoreşti de aici manifestările Internaţionalei".

Din documentele vremii rezultă că şi muncitorii înaintaţi din această parte a ţării citeau ziare şi broşuri publicate de Internaţionala I-a. În luna mai 1871 Carol Farcaş a primit din Londra pentru secţia din Timişoara mai multe colete conţinînd diferite materiale propagandistice, ca de exemplu: *Statutele Asociaţiei Internaţionale* a membrilor întocmite de K. Marx şi Fr. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, *Procesul Comuniştilor din Colonia* de K. Marx etc. De asemenea soseau în sute de exemplare şi ziarele „Vorbote", „L'internationale", „L'opinion", „Der Volksstaadt" „Le Rappel", „La cause de peuple", „Die Tagwacht". Aceasta a fost una din căile cele mai importante de răspîndire a ideilor socialismului ştiinţific pe teritoriul ţării noastre. O importanţă deosebită în înarmarea revoluţionarilor români cu socialismul ştiinţific a fost procurarea primului volum din opera fundamentală a lui K. Marx *Capitalul*, ediţia Hamburg 1867, care a fost larg răspîndit pe întreg teritoriul ţării noastre. Ulterior au circulat în România şi ediţiile în limbile franceză şi rusă ale *Capitalului* lui K. Marx.

În numeroase articole, studii şi lucrări de specialitate s-a reflectat pe larg procesul de creştere şi întărire a Internaţionalei I, activitatea secţiunilor ei din diferite, ţări, precum şi informări despre unele conferinţe şi congrese ale acesteia. Din multitudinea de informaţii despre această Asociaţie şi despre Comuna din Paris, ca fruct al acesteia, apărute în presa românească a timpului, rezultă cu claritate că Internaţionala I a constituit şi pentru opinia publică progresistă română un remarcabil eveniment, o „idee care a avut un mare răsunet", după cum scotea în evidenţă în epocă şi Ion Ghica.

Am vrea să subliniem un element deosebit de important pentru periodizarea răspîndirii socialismului ştiinţific în limba română, neevidenţiat încă pe deplin în literatura noastră de specialitate şi anume că ziarele şi revistele burghezo-democrate româneşti ale vremii printre care „Românul", „Gazeta Transilvaniei", „Albina", „Federaţiunea", „Familia", „Trompeta Carpaţilor" şi multe altele, la care colaborau o seamă de militanţi socialişti revoluţionari, informîndu-şi cititorii cu date şi fapte preţioase privind activitatea acestei Asociaţii internaţionale şi a conducătorilor săi, popularizau în ţară şi unele teze şi idei esenţiale ale socialismului ştiinţific, creat de K. Marx şi Fr. Engels, contribuind astfel încă de pe atunci la răspîndirea în limba română a marxismului.

Amintim în acest sens articolul *Asociaţia generală a lucrătorilor din Londra* din „Gazeta Transilvaniei", articol reprodus apoi şi de „Albina", „Românul" şi de alte ziare ale vremii, în care după ce se aprecia că „Asociaţiunea internaţională care în vremea din urmă joacă un rol atît de mare

www.dacoromanica.ro

prin fabrici şi în bătălia dintre Comuna din Paris şi guvernul din Versailles s-a urzit ... la Londra, în anul 1864", se evidenţia scopul urmărit de această „Asociaţiune". Ea se născuse remarca gazeta *„pentru a ajuta pe toţi lucrătorii din lume în contra tiranizării capitaliştilor"* (subl. ns. — A.D.). Pentru a lămuri cititorii ce anume se înţelege prin tiranizare, se dădeau exemplificări în lumina lucrărilor lui Marx cu privire la relaţiile existente între capitalist şi muncitor în orînduirea capitalistă.

O altă teză deosebit de importantă a marxismului a fost evidenţiată în acelaşi articol, teză sintetizată de K. Marx şi F. Engels în *Manifestul Partidului Comunist* şi anume a necesităţii emancipării politice a clasei muncitoare, pentru instaurarea unor raporturi noi, drepte în societate. Asociaţiunea urmăreşte — completa „Gazeta Transilvaniei" ca „lucrătorii să devină în stare recunoscuţi drept un factor politic şi să nu fie — bunăoară cum sînt acum în cele mai multe ţări excluşi de la drepturile politice".

Publicînd articolul intitulat „Internaţionala", gazeta „Federaţiunea" deslușea cîteva resoarte care trădează că autorul lui înţelegea mecanismul exploatării în societatea capitalistă după explicaţiile socialismului ştiinţific.

Revista „Familia" în numărul său din 19/31 decembrie 1871, în articolul „Carolu Marx, preşedintele Internaţionalei", reproducea pentru prima dată în limba română primul punct din Statutele acestei Asociaţii, statute care au fost redactate de K. Marx, în care se sublinia scopul înfiinţării ei şi anume: „Societatea se constituie pentru ca să formeze un punct central de coatingere şi coînţelegere între lucrătorii tuturor imperiilor care toţi tind întru acolo, pentru sprijinul reciproc să conlucreze în continuu pentru prospectarea clasei lucrătorilor". Era acesta un sprijin direct dat lucrătorilor români care tocmai în aceşti ani îşi înfiinţau noi şi noi asociaţii profesionale, urmărind în acelaşi timp şi unirea tuturor acestora într-o singură organizaţie centralizată la scara naţională.

La rîndul său, ziarul „Telegraful" sublinia aceeaşi idee marxistă că „această societate e organizată pe nişte baze care tind ... a aduce adevărata egalitate într-un stat, care tind a scoate poporul, clasa muncitoare de sub exploatarea cîtorva individe, care tind a aduce libertatea muncii ... care tind a da poporului instrucţiunea spre a-şi cunoaşte valoarea sa, care tind în fine, a da puterea în mîinile mulţimii, iar nu a cîtorva individe fără conştiinţă şi moralitate, lacome numai a se îmbogăţi din spinarea poporului ...".

Comentînd actele samavolnice luate de cancelarul german Bismarck împotriva organizaţiilor socialiste muncitoreşti ale Internaţionalei, de pe teritoriul Germaniei, aceeaşi gazetă română „Telegraful", prin pana unuia dintre redactorii săi, cunoscător a ideologiei revoluţionare, arată că orice ar face Bismarck, oricît ar voi să oprească dezvoltarea mişcării socialiste, oricît ar voi să împiedice progresul Internaţionalei, el nu va reuşi.

Gazetele româneşti au reprodus de asemenea pentru prima dată în limba română o seamă de hotărîri ale Internaţionalei I, adoptate la diferite Congrese şi Conferinţe ale acesteia, documente care au fost elaborate de K. Marx şi F. Engels. Relevăm în această ordine de idei lucrările şi hotărîrile Conferinţei de la Londra ale Internaţionalei I din septembrie

www.dacoromanica.ro

1871. Astfel gazeta „Albina", informîndu-şi cititorii despre prima şedinţă a Conferinţei de la Londra a Internaţionalei I, amintea că ea o deschisese Karl Marx, în 17 septembrie, cerînd din capul locului ca în această conferinţă să se discute şi să se decidă un plan de organizare, mai bun, să se iniţieze o politică tactică şi disciplină mai sănătoasă şi să se afle remediu mai corespunzător pentru ajungerea scopului asociaţiunii.

Expunîndu-şi poziţia faţă de cauza celor exploataţi şi asupriţi redacţia gazetei „Albina" sublinia admirativ: „Noi care sîntem cu trup şi suflet pentru emanciparea muncii şi recunoaşterea lucrătorilor de un factor egal îndreptăţit în societate, totdeauna şi întru toate ne-am interesat de numita asociaţiune şi avem ferma credinţă că şi între stimabilii noştri lectori se vor fi aflînd mulţi de aceia care trebuinţele şi mişcările din timpurile din urmă ale Internaţionalei nu le vor considera un ce fără nici o valoare. De aceea noi pururea vom informa pe lectorii noştri despre paşii ce vor face această asociaţiune pentru atingerea scopului şi realizarea dorinţelor ei, cu atît mai vîrtos căci în viitor lumea are să se aştepte la multe şi mari lucrări din partea lucrătorilor aşa numiţii socialişti".

În presa românească progresistă a vremii cu ocazia prezentării evenimentului epocal — Comuna din Paris, au fost de asemenea popularizate pentru prima dată în limba română o seamă de teorii şi idei ale socialismului ştiinţific. Astfel, într-un articol editorial din 18/30 aprilie 1871, intitulat *Adevăratul înţeles al răscoalei din Paris*, ziarul „Albina" după ce relevă că „puţini sînt care au meditat bine şi practic despre reala tendinţă a Comunei răsculate din Paris", cu simpatii pentru Comună scria: „Nu desconsiderăm supremul principiu al Comunei, ci apreciem scopul principal şi generos al ei, îi pricepem sublimul şi îndreptăţirea aceluia, înţelegem cum miile cuprinse de adevărul acela merg cu bucurie în moarte pentru afirmarea şi eluptarea lui".

Despre unul din principiile formulate în programul Comunei şi anume ca „lucrătorului să i se asigure valoarea integrală a muncii sale" în acelaşi articol de fond al ziarului „Albina" în lumina tezelor marxiste se scria „Nu oare este regretabil că munca şi muncitorul n-are alt preţ, altă valoare, decît pe care voieşte a i-o da capitalul şi capitalistul; nu oare este regretabil că pe cînd capitalul şi averea în toate întreprinderile se înmulţeşte şi îngrămădeşte în mîinile în care deja se află şi în proporţii colosale, munca şi muncitorii prin care se face acea înmulţire rămîn, trebuie să rămînă după ordinea de azi în calicie, rămîn şi caută să rămînă unelte tributare capitalului, capitaliştilor". Zugrăvind în asemenea culori tabloul exploatării muncitorului de către capitalist, ziarul ajunge la concluzia că situaţia social-economică şi politică menţionată reclamă reforme, „*reclamă o altă ordine socială mai dreaptă, mai omenească*" (subl. ns. — A.D.) şi, remarcă ziarul, aceasta o urmăreşte răscoala din Paris. „Cu un cuvînt ea aţinteşte emanciparea muncii, ridicarea ei la valoarea de factor egal îndreptăţit în societate şi în stat". Şi adaugă: „Cei din Paris aflîndu-se de data asta cu arme bune în mîini, mai de grabă vreau să piară decît să le depună, pînă n-or deslega cu ele marea şi importanta chestiune socială". Redacţia ziarului era ferm convinsă de triumful cauzei Comunei, chiar dacă temporar comunarzii vor fi învinşi.

www.dacoromanica.ro

Peste o lună după înfrîngerea Comunei, „Albina" sublinia necesitatea repetării ei. „Comuna Parisului se va repeta în Londra, Liverpool, Bristol, şi prin toate urbele mari cu muncitori numeroşi pînă atunci, pînă cînd munca nu va fi emancipată de capital".

Într-un alt articol tipărit de aceeaşi publicaţie, demonstrîndu-se dreptul poporului de a face revoluţie pentru dărîmarea nedreptăţii se arată între altele că poporul are dreptul la revoluţie, „adică dreptul de a se opune potestatei (puterii politice a celor avuţi — A.D.) de stat, cu mîna armată; spre a o înlocui cu alta" sau chiar statul să se „transforme". Şi motivînd acest drept, autorul remarcă: „Cînd guvernele abuzează de legi şi de putere în mod brutal, cînd ele fac neposibil poporului exerciţiul de drept şi de dezvoltare, poporul este în drept a se opune cu putere fizică".

Elogiind insurecţia proletarilor din Paris, eroismul fără seamăn al comunarzilor într-un articol, ziarul „Românul" scria „Capii revoluţiunii din Paris, de la 18 martie, erau toţi muncitorii şi ... aveau dreptatea de partea lor ... Printr-un eroism fără exemplu (comunarzii) atraseră din nou asupra Franţei admiraţiunea chiar a inamicilor ei".

„Gazeta Transilvaniei", reproducînd în articolul „Programa Comunei pariziene", după oficiosul Comunei, schiţele principale din programul „Pretenţiunilor şi a dorinţelor populaţiunii din Paris", despre care un alt ziar românesc „Orientul" aprecia că „e o clară afirmaţiune aspiraţiilor socialiste", relevă, în spiritul socialismului ştiinţific, însemnătatea Comunei din Paris ca nouă etapă în evoluţia societăţii omeneşti. „Revoluţiunea Comunală de la 18 martie 1871 începe una eră nouă pentru politică şi ştiinţă. Ea este capătul timpului vechiu, al clerului, militarismului, oficialilor, al exploatării ţării, al zilelor de agio, de monopol, şi privileghie, cărora proletariatul are să le mulţumească servitutea şi una parte a nenorocirii sale". „Revoluţia din Paris — ca revoluţie modernă tocmai pentru marile ei sarcini, pe care le are de îndeplinit, afirma „Gazeta Transilvaniei" „este cea mai înfricoşată şi mai adînc tăietoare dintre toate revoluţiile care le cunoaşte istoria".

La rîndul său „Telegraful" publică ample extrase în anul 1871 de asemenea pentru prima dată în limba română din Circulara adresată de Consiliul General a Internaţionalei, cu sediul la Londra, adresă redactată de Karl Marx şi trimisă „la toţi membrii uniunii din Europa şi din Statele Unite", care, după aprecierea ziarului român — declară că nici o vărsare de sînge nu poate împiedica legătura lucrătorilor, care au păşit la luptă deja în diversele ţări ale lumii civilizate, căci este vorba de organizaţiunea internaţională a lucrului contra conjuraţiunii cosmopolite a capitalului".

Ample relatări găsim în publicaţia română despre personalitatea lui Karl Marx, evidenţiindu-se şi cu această ocazie anumite trăsături ale învăţăturii sale.

Gazeta „Federaţiunea", de exemplu, îl prezintă pe Marx, ca pe unul care *„toată viaţa civilă şi politică de astăzi şi-a propus a o răsturna din fundament"*. Îi dezvăluie marea sa capacitate de organizare şi de orientare în noianul evenimentelor.

Din exemplele prezentate, rezultă, cu claritate, că opinia publică românească a făcut cunoştinţă prin intermediul presei româneşti din

www.dacoromanica.ro

anii 1868—72 cu o seamă de teze şi idei importante din concepţia revoluţionară despre natură şi societate, plămădită de Karl Marx şi Fr. Engels, pe care le-a publicat fie sub formă de fragmente din lucrările lor, sau printr-o multitudine de comentarii în spiritul acestei învăţături. Toate acestea ne fac să subliniem că traducerea în limba română a unor teze şi idei din lucrările lui K. Marx şi Fr. Engels datează încă din această perioadă şi nu din 1880, cum se apreciază pînă în prezent în literatura noastră de specialitate.

Fenomenul Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor şi a Comunei din Paris, reflectat pe larg în presa românească a timpului a fost un prilej aşadar pentru opinia publică, îndeosebi pentru intelectualitatea progresistă şi pentru masele muncitoare exploatate şi asuprite din ţara noastră de a face cunoştinţă încă de pe acum cu idei, teze, din cea mai înaintată ideologie a timpului, socialismul ştiinţific, ceea ce a avut urmări dintre cele mai pozitive atît pentru întărirea organizatorică a organizaţiilor muncitoreşti — creşterea combativităţii mişcării muncitoreşti, în intensificarea luptelor sociale de clasă cît şi în *afirmarea* mişcării socialiste marxiste, organizate încă din aceşti ani — 1868—72 pe pămîntul României.

Astfel, în cadrul organizaţiilor muncitoreşti existente în România, apare mai pregnant caracterul revendicativ, necesitatea ca organizaţiile muncitoreşti din ţară „să fie astfel regulată (organizată — A.D.) precum este la Paris şi în celelalte oraşe ale Europei civilizate". Nu este întîmplător faptul că tocmai acum începe să se răspîndească mai hotărît în mijlocul muncitorilor români ideea unirii, a înfrăţirii lor : „Numai prin asociaţiune — declara un muncitor — şi unire se poate învinge orice obstacole", precum şi înfiinţarea unei asociaţii care să cuprindă pe toţi lucrătorii din România, indiferent de profesiuni.

Creşterea conştiinţei de clasă a muncitorilor români ca urmare firească atît a dezvoltării capitaliste a ţării, a adîncirii contradicţiilor sociale, cît şi a *pătrunderii* în sînul acesteia încă din aceşti ani a ideilor revoluţionare, formulate de K. Marx şi F. Engels, este oglindită în articolul de fond publicat în primul număr al gazetei muncitoreşti române „Uvrierul" din anul 1872 : „Uniţi într-un adevărat scop de înaintare şi îmbunătăţire a soartei — se releva în acest articol — cea mai mare parte a lucrătorilor tipografi au găsit de cuviinţă de a se grupa sub stindardul care să reprezinte de acum şi în viitor *unirea şi înfrăţirea tuturor lucrătorilor* (subl. ns — A.D.) pentru ca astfel să putem dărîma răul şi injustiţia, ce de mult timp bîntuie *clasa lucrătorilor* (subl. ns. — A.D.). Pentru a ajunge la acest rezultat, am găsit că ne putem mai cu înlesnire a ne înţelege unii cu alţii, sau mai bine zis, de a ne comunica ideile unii altora, era de necesitate a avea un organ al nostru, adică *al tuturor lucrătorilor, independente de orice influenţe străine intereselor noastre* (subl. ns. — A.D.). De aceea ne-am decis ca în locul ziarului Analele să apară o nouă foaie care sub un alt titlu şi altă formă *să lupte neîncetat numai şi numai pentru apărarea intereselor lucrătorilor*" (subl. ns. — A.D.).

Această declaraţie reprezintă o cotitură calitativă, un element esenţial nou în mişcarea noastră muncitorească, ca urmare a dezvoltării conştiinţei de clasă, a luării de contact cu ideile marxiste. Acum lucrătorii români vorbeau pentru prima dată de *o clasă muncitoare*, de necesitatea

www.dacoromanica.ro

unirii *tuturor lucrătorilor* într-o *singură* organizație muncitorească *la scară națională*, manifestînd o vădită creștere a conștiinței lor de clasă pentru înfăptuirea acesteia. „Să fim astfel de uniți și întăriți în credință — se remarca în același articol de fond al ziarului „Uvrierul" — în principiul de îmbunătățire a soartei și a ridicării lucrătorului la poziținea ce o merită încît să preferăm că mai bine să nu mai existăm decît să privim la ruinele stindardului nostru".

Într-adevăr organizația „Asociația generală a lucrătorilor din România" înființată în octombrie 1872, marchează — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „începutul organizării de clasă pe scară națională a proletariatului român". În fruntea ei s-au aflat atît muncitori luminați cît și elemente socialiste provenite din rîndurile intelectualității dornice de a sprijini lupta muncitorilor.

În toată perioada care a urmat Comunei din Paris cînd mișcarea muncitorească și socialistă din România se desfășoară într-un cadru *organizat*, în centrul activității acestora a stat organizarea cît mai temeinică a luptelor sociale pe baza însușirii socialismului științific și a experienței Comunei din Paris.

În acest sens nu este lipsit de interes faptul că la numai trei ani de la Comuna din Paris circula printre socialiștii românii un document institulat *Către partizanii Comunei*, în care se subliniază necesitatea strîngerii tuturor forțelor revoluționare, afirmîndu-se crezul comunist, în lumina *Manifestului Partidului Comunist*, întocmit de K. Marx și F. Engels. „Sîntem comuniști, pentru că vrem ca pămîntul cu toate bogățiile lui naturale să nu mai fie exploatate numai de cîțiva, ci să aparțină comunității. Pentru că noi vrem ca, liberi de orice împilare, stăpîni, în sfîrșit, pe toate mijloacele de producție : pămînt, fabrici etc., muncitorii să facă din această lume un loc de bunăstare și nu de mizerie". În acest document se vorbea răspicat de necesitatea coalizării eforturilor pentru *răsturnarea prin forță* a acelora care se mențin cu forța. Autorii acestui document menționau pentru prima dată în literatura din țara noastră, despre teza marxistă a necesității instaurării dictaturii proletariatului, ceea ce denotă înțelegerea clară a unor laturi esențiale a ideologiei revoluționare.

Așa după cum rezultă din numeroase referiri documentare de la înființarea cercurilor revoluționare marxiste și pînă în 1879, anul primului Congres socialist din România, membrii acestor organizații au depus eforturi susținute în continuare în vederea *cunoașterii* lucrărilor lui K. Marx și F. Engels, *luării de contact* cu ideile marxiste, *dezbaterii* lor în cadrul cercurilor revoluționare, cu un cuvînt *înarmarea* lor cu cea mai înaintată și revoluționară teorie științifică despre natură și societate precum și formularea primelor programe revoluționare românești.

Aceste preocupări se vor materializa în cîteva programe de acțiune, care reflectă nivelul de cunoaștere și pătrundere a socialismului științific. Prima schițare de program a socialiștilor români datează din anul 1875 și este cuprinsă într-o scrisoare aparținînd lui Nicolae Codreanu, intitulată sugestiv : *Din România*. După ce se demasca starea extrem de apăsătoare a maselor muncitoare, în rîndurile cărora „domnește nu fericirea și belșugul, ci foamea cea mai crudă, foamea cronică, care dă naștere în sînul populației muncitoare la boli și mortalități, ca în felul acesta să poată înflori toți jefuitorii exploatatorii și paraziții muncii poporului", din acest

www.dacoromanica.ro

document rezulta că revoluționarii români își dădeau seama, încă de atunci că stările insuportabile create maselor muncitoare „sînt rezultatul orînduirii social-economice actuale" (capitaliste), că „nimic nu va salva pe muncitori de acești însoțitori inevitabili ai actualei orînduiri social-economice, nici fertilitatea solului, nici condițiile climaterice favorabile, nici densitatea redusă a populației, nici hărnicia sa. Toate aceste condiții care ar trebui să creeze fericirea și mulțumirea muncitorilor servesc numai unei inavuțiri mai mari a paraziților bogați și exploatatorilor muncii poporului". În lumina ideilor fundamentale ale marxismului N. Codreanu sublinia: „Numai *revoluția socială* (subl. ns. — A.D.) va putea să ne conducă și pe noi, românii, pe drumul luminos al fericirii și mulțumirii muncitorilor; numai ea va smulge din rădăcini și va nimici în rîndurile națiunii noastre clasa exploatatorilor privilegiați ai populației muncitoare ..."

Dacă țelul luptei era clar exprimat de mănunchiul de revoluționari români încă la 1875, trebuia dusă o activitate sistematică de atragere în mișcarea socialistă a noi și noi aderenți și de a înarma cu aceste idei proletariatul român în dezvoltare, singura clasă în stare să le înfăptuiască în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii sociale exploatate și asuprite. Totodată, revoluționarii români înțelegeau că trebuia creată o forță politică la nivelul întregii țări, înarmată cu socialismul științific care să înmănuncheze toate organizațiile muncitorești socialiste din România. „Cît timp nu ne vom manifesta în fața societății române ca partid, propaganda ... nu are nici o importanță" scria C. Dobrogeanu-Gherea lui N. Codreanu în 1878. Sînt concludente în acest sens numeroasele documente ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, care, începînd din anii 1878—1879, evidențiază permanentele căutări ale marxiștilor români spre definirea structurii și denumirii partidului politic al proletariatului român.

În anul 1879, acțiunile pentru pregătirea documentelor programatice în vederea ținerii unui congres socialist s-au intensificat. Astfel, în consfătuirea ținută la Ploiești la 25 februarie 1879, V. G. Manicea, C. Stăuceanu, Al. Spiroiu, Eugen Lupu și C. Gorănescu, reprezentînd mișcarea marxistă dintr-o serie de orașe ale țării, însărcinați cu întocmirea proiectului de program al viitoarei organizații politice marxiste centralizate la scara națională, propunea ca denumirea partidului politic să fie *Internaționala democratică din România* care să se înfăptuiască prin unirea tuturor organizațiilor socialiste din România. La 27 februarie 1879, în aceeași componență, reprezentanții organizațiilor socialiste, întruniți de data aceasta la București, stabileau necesitatea ca organizația politică centralizată la scară națională „să se pună cît mai curînd în comunicație cu celelalte cercuri internaționale din străinătate".

Totodată continuă încercările de formulare a unor schițe de program de acțiune ale mișcării marxiste centralizate la scara întregii țări. La 28 octombrie 1879, gazeta ieșeană „Basarabia" sintetiza în lumina socialismului științific principiile programatice ale mișcării socialiste române: „Mîntuirea poporului prin el însuși; emanciparea lui economică; autonomie comunală ...; solidaritatea poporului muncitor din toată lumea fără deosebire de naționalitate". Într-un alt document programatic intitulat *Credo al socialiștilor*, se prevedea că „Numai egalitatea economică între

www.dacoromanica.ro

oameni va aduce adevărata egalitate şi fraternitate ..., va aduce adevărata egalitate politică, precum şi adevărata libertate politică, care chiar în cele mai progresiste şi democratice state actuale este himeră ..., numai egalitatea economică va emancipa clasele muncitoare de sub jugul economic, politic, intelectual, moral şi religios al claselor dominante". Egalitatea economică — se arăta mai departe — poate fi realizată într-un mod durabil numai prin „sechestrarea instrumentelor mari de producţiune, care sînt astăzi proprietatea individuală a oamenilor deosebiţi şi trecerea acestor instrumente în proprietatea colectivă a societăţilor de muncitori". Aceste aprecieri vădesc o orientare fermă după principiile marxiste.

De o importanţă deosebită pentru întărirea mişcării revoluţionare din România l-a constituit Congresul socialist din octombrie 1879 de la Iaşi care a cristalizat prevederi programatice specifice etapei respective de evoluţie a mişcării noastre socialiste, înainte de toate în ceea ce priveşte orientarea activităţii spre înarmarea clasei muncitoare din România cu teoria socialismului ştiinţific, reuşind să întărească şi să lărgească atît cadrul organizatoric, cît şi sfera şi metodele de luptă ale mişcării socialiste. După această dată, în viaţa social politică a ţării se vorbea tot mai insistent despre existenţa partidului socialist, fie că se numea „partidă socialistă", „partidă a muncitorilor", fie „social-democraţie" etc. Congresul a însemnat o cotitură importantă în dezvoltarea mişcării socialiste, marcînd o apropiere vădită a organizaţiilor socialiste de mişcare muncitorească. De la această dată, socialiştii români au acţionat nemijlocit şi pe planul organizării profesionale a muncitorilor pe principiul luptei de clasă chemîndu-i pe aceştia la adunările şi întrunirile organizaţiilor socialiste. Elocvent pentru această orientare este faptul că gazeta „Înainte" editată în 1880, se subintitula, pentru prima oară în istoria mişcării muncitoreşti din România, „organ democratic socialist şi al proletariatului român", ceea ce denotă că socialiştii din ţara noastră se considerau uniţi cu proletariatul român.

Remarcînd organizaţia politică nouă, socialistă-marxistă, pe care o reprezenta, gazeta „Înainte", în editorialul-program din primul său număr, sublinia: „Sîntem în România avangarda luptătorilor puternicei falange a Occidentului, care a ridicat deja de mult şi face să fîlfîie sus şi mîndru drapelul roşu nepătat al democraţiei socialiste ... Vom fi, aşadar, apărătorul, drepturilor de om şi muncitor al proletariatului român".

Nu este întîmplător faptul că în acelaşi an 1880, apare prima revistă socialistă română intitulată semnificativ „România viitoare". În articolul intitulat „Program electoral al lucrătorilor socialişti", al cărui autor era Constantin Dobrogeanu-Gherea — reproducea programul întocmit, de muncitorii francezi, cu ocazia Congresului de la Paris din acel an inspirat din programul politic al Comunei din Paris, program „care singurul pînă acum, trecînd de la teorie la practică" a ţintit mijloacele de a constitui din proletariatul francez o partidă de acţiune imediată". Prezintă interes istoric, pentru orientarea revoluţionară a socialiştilor români, faptul că Gherea a subliniat că unele puncte programatice erau luate din decretele elaborate la Paris de Comună revoluţionară. Astfel, punctul 2 din programul politic, relevîndu-se necesitatea întoarcerii către naţiune a bunurilor bisericilor, Gherea trece în paranteză observaţia că această revendicare

www.dacoromanica.ro

există şi în decretul Comunei din 2 aprilie 1871. La punctul 8, unde se vorbea de suprimarea dreptului patronilor de a amenda pe lucrători se menţiona în paranteză : decretul Comunei din 27 aprilie 1871.

În aceeaşi revistă „România viitoare" C. Dobrogeanu-Gherea a publicat şi alte programe de acţiune ca *Declaraţiunea alianţei socialiste republicane*, însoţită de *Programa politică* şi *Programa economică*, care ţinînd seama de noile condiţii istorice din Franţa nu prevedea deschis toate revendicările sociale şi politice ale proletariatului. Revista „România viitoare" îşi asigura cititorii că socialiştii francezi mergeau pe drumul trasat cu sîngele lor generos de eroicii comunarzi. Constantin Dobrogeanu-Gherea considera, încă de pe atunci, adică în 1880, că un program revoluţionar, cu adevărat, se bazează pe punctele programatice ale Asociaţiei internaţionale a muncitorilor şi pe Programa Comunei din Paris. El releva că un program revoluţionar este numai acela care afirmă necesitatea trecerii mijloacelor de producţie în proprietatea colectivă pe cale revoluţionară şi că acest rol revine proletariatului condus de partidul său de clasă, ceea ce el le-a formulat cu deosebită claritate în studiul său programatic *Ce vor socialiştii români?* publicat, în 1886.

Interesul deosebit şi înţelegerea de către mişcarea socialistă română a socialismului ştiinţific, a marxismului este elocvent ilustrată de nenumăratele articole de popularizare a celor mai variate laturi ale socialismului ştiinţific, de publicare în ziare şi reviste socialiste româneşti a noi şi noi lucrări şi teze ale lui K. Marx şi F. Engels, cît şi de activitatea mişcării noastre muncitoreşti şi socialiste din aceşti ani.

Elaborarea programului marxist *Ce vor socialiştii români?* a fost posibilă datorită dezvoltării mişcării muncitoreşti şi socialiste precum şi progreselor însemnate înregistrate pe calea răspîndirii şi însuşirii temeinice a marxismului în ţara noastră.

Tocmai aceasta i-a permis lui C. Dobrogeanu-Gherea, după ce în primele numere ale publicaţiei „Revista socială" a analizat pe larg legile şi relaţiile economice ale societăţii capitaliste, să elaboreze în numerele 8—11 o serie de articole care, unite, au devenit o adevărată expunere a materialismului istoric şi a programului socialiştilor marxişti din România. Acest studiu, intitulat *Ce vor socialiştii români?* ; *Expunerea socialismului ştiinţific şi programul socialist*, este unul dintre cele mai importante documente ale gîndirii marxiste din România de la sfîrşitul veacului XIX. Reprezentînd prima cercetare marxistă *de amploare* apărută în ţara noastră, ea cuprindea o sinteză a ideilor fundamentale ale socialismului ştiinţific precum şi o analiză, în lumina materialismului istoric, a realităţilor social-economice şi politice ale ţării noastre.

Apariţia acestei lucrări răspundea unei necesităţi resimţită de mişcarea socialistă. Ea se prezenta acum cu un program propriu bine formulat înaintea opiniei publice : „Noi venim cu o idee măreaţă, dar totodată şi nouă pentru ţara noastră ; se vede deci ce datorie avem de împlinit : ... trebuie să dovedim că socialismul are loc în ţara aceasta şi că nu-i plantă exotică la noi, cum nu-i nici în Europa, trebuie să dovedim că viitorul e al socialismului".

Situîndu-se pe poziţiile marxismului, Dobrogeanu-Gherea reliefa diferenţa radicală dintre socialismul utopic şi cel ştiinţific.

www.dacoromanica.ro

Lucrarea definește, totodată, metoda și concepția despre lume a socialismului științific ca fiind *materialismul istoric*, cu ajutorul căruia se dezvăluie cauza determinată a dezvoltării sociale, *modul de producție*, și motorul acestei dezvoltări, *lupta de clasă*, se demonstrează caracterul inevitabil al apariției unei noi societăți, socialiste, se prevăd formele sociale viitoare. „Analiza istoriei — remarca Gherea — a adus pe socialiști la înțelegerea bazei materialiste a istoriei. N-am putea să explicăm mai bine această concepție decît prin vorbele lui F. Engels, care, după Karl Marx, este cel mai de frunte reprezentant al socialismului științific". În consecință, este reprodus un larg citat din lucrarea *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, în care se arată că materialismul istoric se întemeiază pe faptul că producția și schimbul produselor sînt temelia oricărei orînduiri sociale, că în fiecare societate repartiția produselor și împărțirea claselor sociale este determinată de *ce* se produce și de modul *cum* se produc și se schimbă produsele. Pornind de la această teză, lucrarea citată ajunge la concluzia marxistă că schimbările sociale și politice își au cauzele ultime nu în mintea oamenilor, nu în înțelegerea tot mai adîncă a adevărului etern și a justiției, ci în schimbările care au loc în modul de producție, deci nu în filozofie, ci în economia unei epoci istorice.

În partea întîia a lucrării *Ce vor socialiștii români?* intitulată *Socialismul științific european*, pe baza ideilor *Manifestului Comunist* și al lucrării lui Engels mai sus menționate, sînt schițate fazele evoluției societății, sînt caracterizate modul și relațiile de producție ale celor trei orînduiri sociale prin care a trecut omenirea: sclavagismul, feudalismul și capitalismul. Se stăruie asupra cauzelor ce determină succesiunea progresivă a dezvoltării istorice, demonstrîndu-se că „societatea în mersul său pregătește singură toate condițiile materiale pentru realizarea unei forme noi, forma care pentru societatea actuală este socialismul". Așa cum toate formațiile social-economice anterioare au fost înlocuite în urma revoluției cu forme noi, așa nici societatea burgheză nu este o fază veșnică în dezvoltarea istoriei omenirii. Autorul se oprește pe larg asupra dezvoltării contradicțiilor care macină societatea capitalistă, evidențiind că antagonismul principal, este acela dintre producție și însușirea individuală. Relațiile de producție dominante capitaliste ajungînd să stînjenească dezvoltarea noilor forțe de producție prin „trecerea instrumentelor de muncă în proprietatea națiunii întregi", proprietatea privată va fi înlocuită cu cea colectivistă, va dispare astfel exploatarea omului de către om, omul devenind cu adevărat liber.

Un merit însemnat al studiului constă în aceea că definește, pentru prima oară în literatura socialistă din România, rolul istoric al proletariatului: acela de a lichida pe cale revoluționară modul de producție capitalist și a instaura societatea socialistă, eliberîndu-se pe sine și întreaga societate de stigmatul exploatării omului de către om. După ce se arată că în sînul vechii societăți se pregătesc condițiile materiale „pentru realizarea celei viitoare", în lucrare se subliniază: „Societatea de azi pregătește clasa de oameni care trebuie să ia locul clasei domnitoare de acum, al burghezimei... Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare *socială* (subl. ns. — A.D.), apropierea colectivă (adică *socializarea mijloacelor de producție* — subl. ns. — A.D.)". Revenindu-i o misiune socială

www.dacoromanica.ro

profund progresistă, determinată de întregul mers al istoriei, „lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii".

În legătură cu aceasta se formulează, se evidențiază cu deosebită claritate, teza potrivit căreia proletariatul, cucerind puterea instaurează propria sa dictatură de clasă, pentru a-și întări dominația și constituie bazele noii societăți.

Pe larg sînt analizate apoi problemele privind viitoarea societate socialistă în care națiunea va ajunge „singura proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor și alte așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Nația stăpînă peste toate instrumentele de muncă va da producțiunii o direcție unitară și armonică".

În lumina realităților societății contemporane lui, în schițarea tabloului viitorului societății omenești, Gherea sugerează mult optimism, încredere în inevitabilitatea realizării idealurilor socialiste. Dînd dovadă de o pregătire filozofică marxistă temeinică, el analizează cu multă competență și de pe poziții materialist-istorice problema statului, a posibilității eliberării omului în socialism.

Una din problemele teoretice fundamentale abordate în partea a doua a lucrării, intitulată *Socialismul în România*, este aceea a perspectivelor instaurării socialismului în țara noastră.

Este un merit deosebit al lui Dobrogeanu-Gherea că a înțeles de la început sarcina istorică a socialiștilor — de a analiza realitățile concret-istorice, particularitățile sociale, economice, politice, culturale ale poporului român și de a elabora programul și tactica în funcție de aceste coordonate, pe baza socialismului științific. Întemeietorii socialismului științific au subliniat în repetate rînduri și însemnătatea cunoașterii profunde a condițiilor istorice concrete în care se desfășoară lupta clasei muncitoare, a particularităților social-economice și politice ale poporului respectiv. Întreaga istorie a mișcării muncitorești din țara noastră demonstrează justețea unei asemenea orientări.

Socialiștii români considerau că ieșirea din starea de înapoiere a țării, îmbunătățirea cît de cît a situației materiale a maselor muncitoare în orînduirea capitalistă erau posibile numai prin organizarea rațională a producției industriale și agrare, organizare care, după Gherea, se putea realiza în două feluri: de către burghezie, ceea ce ar fi însemnat perpetuarea mizeriei și a situației grele pentru masele muncitoare de la orașe și sate, sau de către poporul muncitor, ceea ce ar fi asigurat dezvoltarea și înflorirea țării, creșterea bunăstării materiale, politice a celor ce muncesc.

Răspunzînd acelora care se îndoiau de posibilitatea înfăptuirii unor revendicări în folosul maselor muncitoare atît timp cît dăinuia statul modern, care reprezenta burghezia, în lucrare se arăta că: „Numai poporul muncitor organizat și luminat asupra situației sale, numai muncitorii și țăranii organizați și știind ce cereri să facă burgheziei, numai poporul muncitor însuși poate îndeplini aceste lucruri."

Subliniind marile îndatoriri ale socialiștilor în această direcție, programul releva că ei trebuie să lumineze poporul asupra stării actuale a țării, asupra lucrărilor ce trebuie să ceară, cum să ceară și cum să organizeze activitatea lor care trebuie să fie îndreptată spre organizarea poporului

www.dacoromanica.ro

muncitor, spre ridicarea puterilor morale şi intelectuale, pentru creşterea puterii lui politice şi economice şi toate acestea în mijlocul lui şi printr-însul. Autorul a ţinut să sublinieze că e treaba socialiştilor luminaţi de a face ca poporul muncitor să ştie că toate aceste cereri nu-s decît „puţinul ce pot pretinde şi căpăta de la societatea burgheză... şi că toate relele şi nedreptăţile societăţii de acuma nu vor pieri decît odată cu întreaga întocmire burgheză, cu individualismul, cu concurenţa, cu statul burghez". Lucrarea mai relevă că programul prezentat „nu înseamnă deloc revoluţia socială cum înţelegem noi, dar prin aducerea la îndeplinire a punctelor programului nostru, a tuturor, ori a unora din ele, s-ar înlesni trecerea ţării de la formele burgheze la cele socialiste". În ultima analiză, aceste cereri politice şi economice constituiau un program minim al socialiştilor români, menit să aducă la îmbunătăţirea stării de fapt a oamenilor muncii şi să apropie realizarea idealului socialist.

Ca puncte politice mai importante erau înscrise: votul universal, direct, pentru orice cetăţean — bărbat sau femei — care a împlinit vîrsta de 20 ani; desfiinţarea armatei permanente şi înlocuirea ei prin înarmarea poporului; autonomia comunală; libertatea desăvîrşită a presei, întrunirilor, asociaţiei; inviolabilitatea domiciliului: „habeas corpus", libertatea, gratuitatea învăţămîntului, alegerea magistraţilor de către popor, justiţie, fără plată la toate instanţele, egalitatea femeii şi altele.

Anticipînd eventualele obiecţii care s-ar fi putut aduce programului datorită faptului că el conţinea o serie de revendicări burgheze ca: vot universal, eligibilitatea magistraţilor, autonomia comunală, în lucrare se preciza că, formulînd aceste revendicări, socialiştii români nu fac, în fond nici o concesie burgheziei şi orînduirii burgheze, ci pur şi simplu, preiau de la burghezi cele mai importante reforme în scopul realizării lor consecvente şi al uşurării situaţiei maselor populare.

Partea economică constituia o platformă de revendicări cu caracter mai radical, preconizînd crearea unor unităţi de producţie menite să servească drept temelie economică societăţii viitoare. Sub influenţa curentelor socialiste mic-burgheze, în special de factură lassalleeană, prevedea ca obiectiv central trecerea proprietăţii statului în stăpînirea comunelor, prin care se înţelegeau unităţi colective agrare de producţie. De asemenea, statul urma să răscumpere treptat proprietăţile agricole mari date, în folosinţă acestor comune.

Fabricile urmau să fie organizate şi administrate de societăţi de lucrători. În această ordine de idei, statului îi revenea obligaţia de a acorda credite avantajoase societăţilor „care s-ar forma pentru întreprinderi industriale" şi de a da orice de interes public grupurilor de muncitori organizate: comunelor agrare li se prevedea acordarea de credite pentru cumpărarea uneltelor perfecţionate de muncă.

În programul socialiştilor români privind partea economică au mai fost incluse revendicări ca: desfiinţarea tuturor dărilor indirecte şi înlocuirea lor printr-un impozit progresiv, impunerea moştenirilor care trec peste o sumă anumită, În general, din programul întocmit, partea economică este socotită de către autor ca „mai esenţială".

În ansamblu, atît partea teoretică, cît şi programul concret de revendicări au marcat un pas însemnat în dezvoltarea gîndirii socialiste în România. S-a argumentat temeinic că socialismul ştiinţific nu este o

www.dacoromanica.ro

utopie, ci o formă socială care va înlocui orînduirea burgheză, a fost fundamentat sarcina socialiștilor români, aceea de a lumina poporul muncitor și al organiza, schițînd un program de acțiune...

Experiența mișcării noastre muncitorești demonstrează că în România *partidul muncitorilor*, ca partid de sine stătător al claselor muncitoare, apare încă din 1879—1880.

Documentele vremii atestă convingător faptul că programul *Ce vor socialiștii români?* din 1886, a fost acela care a unit ideologic toate forțele socialiste, determinînd crearea de noi și noi organizații politice ale clasei muncitoare în diferite orașe ale țării, gruparea lor distinctă în „Partida muncitorilor". Membrii „cercurilor muncitorești" se declarau membri ai „Partidei muncitoare", a „Partidului socialist" iar gazetele socialiste „Desrobirea" din București, „Muncitorul" din Iași aveau la subtitlu „organ al Partidei muncitoare" în numele căruia și-au desfășurat activitatea, afirmîndu-se din ce în ce mai mult pe arena vieții social-politice.

Partida muncitorilor, „partid prea tînăr" în acei ani, după cum se aprecia în raportul delegației române la Congresul Internaționalei a II-a de la Bruxelles, desfășurîndu-și activitatea, de cele mai multe ori răslețit, la nivelul orașelor, fără o unitate de acțiune și fără o conducere centralizată și un statut corespunzător la scara întregii țări, cu toate că aveau un program ideologic și practic, a întîlnit foarte mari greutăți, nu a putut să aibă asupra țării o influență preponderentă. Cu toate acestea, rezultatele obținute au fost încurajatoare.

Acestor necesități le-a răspuns congresul socialist al clasei muncitoare din România, ale cărui lucrări s-au deschis la 31 martie 1893 la București. Martie 1893 constituie pentru mișcarea noastră muncitorească, pentru întreg poporul român un eveniment cu profunde nuanțe și semnificații istorice: desfășurarea lucrărilor congresului socialist al casei muncitoare din România, care prin documentele de importanță vitală adoptate — statutul partidului, noul său program de acțiune și alegerea conducerii partidului — a marcat un pas important înainte pe calea întăririi organizării politice și ideologice a partidului clasei muncitoare, partid apărut încă cu cîțiva ani înainte în viața social-politică a României moderne, care a contribuit la afirmarea clasei muncitoare pe plan național și internațional.

Crearea P.S.D.M.R. se înscria ca un eveniment de amplă semnificație istorică în evoluția organizării politice a clasei muncitoare. Evoluția ulterioară a mișcării muncitorești nu va face altceva decît să clarifice continuu această perspectivă pe măsura limpezirii raporturilor sociale existente în România, a dezvoltării luptei de clasă a proletariatului și a țărănimii și a însușirii teoriei revoluționare în strînsă legătură cu situația social-politică a României, precum și să stabilească în fiecare etapă a luptei obiectivele politice imediate și tactica impusă de un moment sau altul.

Procesul de maturizare politică a clasei muncitoare și de ridicare a luptei ei revoluționare pe o treaptă superioară se reflectă limpede în conținutul documentelor programatice adoptate. Analiza acestor documente relevă mai întîi faptul că obiectivele urmărite nu au fost rezultatul copierii sau aplicării mecanice a unor teze și idei formulate în cadrul mișcării so-

www.dacoromanica.ro

cialiste internaţionale şi potrivite altor meridiane, ci au reprezentat o încercare de aplicare creatoare a principiilor socialismului la realităţile concrete ale României, de a aborda şi rezolva problemele specifice societăţii româneşti de la sfîrşitul secolului trecut.

În raportul pe care delegaţia mişcării noastre socialiste l-a prezentat în cadrul lucrărilor Congresului de la Bruxelles din anul 1891 al Internaţionalei a II-a se sublinia următoarele : „E tot aşa de necontestat, că din punctul de vedere al tacticii, socialismul român trebuie să aibă armele sale proprii, condiţiile economice şi cîmpul economic pe care va trebui să lucreze fiindu-i proprii... îndreptăţirea partidului socialist român şi strînsa sa legătură cu socialismul european constă în aceea că amîndouă părţile au aceleaşi convingeri, aceleaşi tendinţe, precum şi stabilirea unor societăţi solidare şi armonice, a unei societăţi în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop, fiecare va întrebuinţa pe acelea cerute de condiţiile specifice ale ţării sale".

Adepţi hotărîţi ai căii revoluţionare, şi trăgînd învăţămintele din nereuşita Comunei din Paris, socialiştii români încă în revista „Dacia Viitoare" apreciau : „Cînd revoluţiunea nu izbuteşte, cauza este că a fost încercată, sau prea tîrziu sau prea devreme, mai încoace sau mai încolo de epoca în care ar fi găsit lucrurile şi oamenii în stare de a o fructifica. Ei bine fraţi, români, îndemna aceeaşi gazetă — să ne unim... spre a găsi acel moment ce nu este nici prea devreme şi nici prea tîrziu".

Înţelegînd complexitatea construirii societăţii socialiste, C. Dobrogeanu-Gherea încă atunci înţelegea că „desigur nu într-o zi şi nu într-un an se va organiza o societate socialistă". Pe baza studierii şi cunoaşterii profunde a socialismului ştiinţific, a sensului dezvoltării istorice, văzînd în socialisnul ştiinţific o *metodă* de analiză ştiinţifică a realităţilor, Gherea ajungea la unele concluzii de o mare profunzime : „În ceea ce priveşte amănuntele acestei societăţi (socialiste — A.D.), noi am zis că socialiştii nu-şi bat capul cu asta. Mai mult decît atîta, socialiştii nu discută chiar condiţiunile unei epoci mai apropiate de noi, treptata naţionalizare a tuturor instrumentelor de muncă, nu discută, deoarece condiţiile în care se va face această trecere sînt imposibil de prevăzut, ele pot să fie altele de la o vreme la alta, vor fi altele în fiecare ţară, după condiţiile speciale ale ţării. În loc de aceste speculaţii, socialistul modern se foloseşte de toate fenomenele, economice, politice, intelectuale, morale, pe care societatea le dezvoltă în mişcarea ei, le întrebuinţează pentru a grăbi, pentru a face mai puţin dureroasă, pentru a face mai conştientă transformarea neînlăturată a societăţii burgheze de azi în cea socialistă".

O altă faţetă a documentelor programatice ale mişcării muncitoreşti o constituie faptul că ele pun în lumină continuitatea istorică dintre revendicările proletariatului şi programele revoluţionare paşoptiste. Această continuitate nu a însemnat, firește, doar păstrarea sau preluarea unor idealuri ale revoluţiei din 1848. Subscriind la aceste idealuri, proletariatul le conferă o nouă semnificaţie politică şi revoluţionară; el se făcea purtătorul de cuvînt al celor mai largi pături ale poporului.

Ţinînd seama de toate acestea, pe bună dreptate, secretarul general al Partidului Comunist Român, în cuvîntarea rostită în ziua de 28 februa-

www.dacoromanica.ro

rie 1973, la plenara C.C. al P.C.R., cu prilejul împlinirii unui sfert de secol de la realizarea unității organizatorice și politice a clasei noastre muncitoare, aprecia că : „Partidul Comunist Român, încercat și călit în nenumărate bătălii revoluționare de-a lungul unei istorii glorioase de peste o jumătate de secol", este „continuatorul direct al mișcării muncitorești revoluționare, socialiste din România, cu o vechime de aproape un secol".

BIBLIOGRAFIE

K. MARX, F. ENGELS, *Manifestul partidului comunist*, în *Opere*, vol. 4, București, Edit. politică, 1958, p. 461—500.

F. ENGELS, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, în Marx, Engels, *Opere*, vol. 19, București, Edit. politică, 1964, p. 191—235.

* * * *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 34—35.

NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvîntare la încheierea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie — 2 martie 1973*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Edit. politică, 1973, p. 220—224.

NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România*, 30 martie 1973, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, Edit. politică, 1973, p. 254—263.

* * * *Documente din istoria mișcării muncitorești din România*, 1879—1892, București, Edit. politică, 1971, p. 275—280, 371—381.

* * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, 1865—1889. București, Edit. politică, 1964, p. 189—190.

* * * *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România*, București, Edit. politică, 1974.

A. DEAC, *Internaționala I și România*, București, Edit. politică, 1964.

* * * *Comuna din Paris și mișcarea muncitorească și democratică din România*, București, Edit. politică, 1972.

* * * *Istoria poporului român* (sub red. acad. A. Oțetea), București, „Biblioteca de istorie" 1972, p. 442—445.

* * * *Istoria României. Compendiu*, sub red. acad. Ștefan Pascu, Ed. a III-a, București, Edit. didactică și pedagogică, 1974, p. 297—299.

* * * *Momente din istoria patriei, a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, Consultații 3, București, Edit. Academiei, 1976, p. 57—71.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

UNIFICAREA ORGANISMULUI ECONOMIEI NAȚIONALE ȘI REFACEREA ECONOMICĂ POSTBELICĂ A ROMÂNIEI

DE

VICTOR AXENCIUC

Încheierea primului război mondial și consemnarea păcii printr-o serie de tratate internaționale a creat României un nou cadru pe arena europeană: factorii economici și politici internaționali au exercitat o puternică influență asupra țării noastre. „Pe arena internațională, se arată în Programul Partidului nostru — sfîrșitul războiului mondial generase schimbări profunde, radicale".

Harta social-politică a Europei, cu înrîuriri directe asupra României s-a modificat profund. Două imperii au căzut — Austro-Ungar și Țarist — iar diminuarea forței economice a Germaniei, pentru cel puțin un deceniu, o scotea din rîndul marilor concurenți la împărțirea și dominația lumii.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie sub conducerea lui V. I. Lenin a transformat o mare putere reacționară, imperialistă într-o țară cu cea mai avansată orînduire socială, cu o creștere economică industrială continuă, accelerată, într-o forță politică primordială în lume, promotoare a păcii și socialismului. „Constituirea primului stat muncitoresc-țărănesc pe a șasea parte a globului pămîntesc — sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a creat o breșă adîncă în sistemul capitalist, a provocat un avînt fără precedent în mișcarea popoarelor asuprite în lupta pentru scuturarea jugului străin".

Războiul mondial a produs distrugeri colosale ambelor tabere, întregii Europe, ruinînd munca acumulată de decenii a sutelor de milioane de locuitori ai ei. Refacerea economică, înlăturarea speculei, inflației, revenirea la nivelul normal al dezvoltării economice erau necesități comune ale tuturor țărilor atinse de război.

Ca verigă a sistemului capitalist România recepționează seismele sociale și politice ale sistemului, în criza sa generală, și valorifică la o scară redusă potențialul său economic în procesul de participare la economia continentului.

În plan politic tratatele de pace au dat o anumită rezolvare unor contradicții interimperialiste — rezolvare care favoriza marile puteri învingătoare; pe de altă parte, ele consemnau și consacrau pe plan diplomatic o serie de schimbări cu caracter progresist, ca destrămarea unor imperii bazate pe asuprirea popoarelor subjugate și crearea sau desăvîrșirea pe ruinele acestora, a unor state naționale, printre care și România.

Pe de altă parte, în perioada interbelică au continuat să se manifeste și chiar să se intensifice contradicțiile interimperialiste, care opuneau

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 5, p. 931—947, 1977.

www.dacoromanica.ro

statele mijlocii şi mici marilor puteri dominante, opuneau coloniile metropolelor, forţele colaborării şi păcii tendinţelor şi acţiunilor revanşarde şi războinice. Apariţia şi ascensiunea fascismului într-o serie de ţări a creat un pericol nu numai pentru menţinerea păcii, ci chiar pentru destinele omenirii. În astfel de condiţii, aşezarea lumii capitaliste în cadrul statornicit prin pacea de la Versailles s-a dovedit a avea o existenţă precară.

Modificările în economia şi politica europeană, noii factori generaţi de ele au influenţat puternic derularea şi orientarea economiei româneşti prin mecanismul diviziunii capitaliste internaţionale a muncii, a politicii monopolurilor tocmai pentru că era slab dezvoltată şi dependentă de capitalul străin, de piaţa externă.

Evoluţia internă a societăţii româneşti în perioada postbelică a stat în mare măsură, sub semnul desăvîrşirii unităţii statului naţional, prin unirea Transilvaniei cu vechea Românie, „eveniment istoric de importanţă crucială în viaţa poporului nostru", cu profunde consecinţe în toate domeniile de activitate.

„Înfăptuirea unităţii statului naţional român — apreciază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — victorie epocală a maselor populare din întreaga ţară, în realizarea căreia clasa muncitoare, mişcarea socialistă au adus o preţioasă contribuţie — a deschis perspectiva dezvoltării rapide a forţelor de producţie a ţării şi totodată, a creat condiţii favorabile pentru intensificarea activităţii forţelor sociale progresiste, a mişcării muncitoreşti revoluţionare".

Noul cadru geografic şi politic, a făcut posibilă sudarea organismului economic la scara întregii ţări.

Factorii politici de decizie ai claselor dominante statul şi guvernele — prin diferite pîrghii politice şi legislative şi-au impus interesele de clasă asupra dezvoltării forţelor de producţie frînînd ascensiunea lor, adîncind tot mai mult divergenţa fundamentală între caracterul lor social, interesele maselor producătoare şi dominaţia şi exploatarea capitalistă.

După încheierea formării statului naţional român terenul economic al ţării se prezenta nu numai cu semnele unei puternice distrugeri de război şi ale unei dezvoltări neraţionale. Diferitele componente ale sale, sectoare, ramuri, subramuri provenite din unirea unor entităţi cu statut politico-administrativ diferit — România şi provinciile româneşti eliberate de sub stăpînirea străină — nu se articulau automat în vederea funcţionării mecanismului economic. Necesitatea obiectivă, prioritară era integrarea şi sudarea componentelor comune ale economiei naţionale, — produs istoric al acumulării şi activităţii materiale a poporului român — într-un organism unitar funcţional. Acest proces urma să se desfăşoare concomitent şi în conexare cu refacerea economiei.

Progresul istoric al poporului român era condiţionat de mobilizarea şi valorificarea tuturor capacităţilor materiale şi umane ale naţiunii într-un cadru naţional statal.

Cele două procese desfăşurate concomitent — integrarea organismului economiei naţionale şi refacerea economică — s-au realizat însă pe baza proprietăţii private, a dominaţiei capitalului şi marilor proprietari

www.dacoromanica.ro

funciari şi au purtat amprenta intereselor acestora şi a limitelor de clasă ale guvernelor şi statului. Totodată însă ca o contrapondere a acestor interese mişcarea muncitorească, revoluţionară prin luptă a decis o serie de măsuri şi înfăptuiri social-economice şi în avantajul maselor producătoare.

În vederea descifrării complexităţii sale, procesul de integrare este privit sub triplu aspect : al integrării tehnico-economice, al integrării sociale a capitalului şi al instituţionalizării organismului unitar al economiei naţionale. Ca expresie a necesităţii construirii organismului unificat al economiei naţionale procesul integrării viza şi realiza instituirea, ordonarea şi completarea ansamblului de legături organice dintre ramurile producţiei materiale şi ale schimbului, legături stabilite şi dezvoltate în decursul secolelor pe baza caracterului complimentar, a diviziunii natural geografice şi a diviziunii sociale a muncii pe întreg teritoriul poporului român. Integrarea tehnico-economică se impunea ca o necesitate obiectivă a angrenării şi articulării ramurilor şi sistemelor economiei într-un mecanism capitalist în vederea funcţionării sale pe baza legilor producţiei capitaliste.

Contopirea, integrarea se săvîrşea anarhic prin atragerea ramurilor şi întreprinderilor de acelaşi profil de producţie din provinciile unite în procesul de reproducţie, în piaţa comună a ramurilor şi subramurilor producţiei materiale, a schimbului şi circulaţiei. Aceasta a produs o restructurare cantitativă şi calitativă, o întregire a sistemului industriei şi agriculturii, a sistemului de transport şi comunicaţii, a mărit masa de mijloace de producţie din fiecare ramură, a completat structura internă a unora ca şi a organismului economiei naţionale în general. S-a îmbogăţit şi lărgit structura industrială, au crescut capacităţile de producţie şi posibilităţile unei game mai largi de produse.

Procesul de integrare, precedat obiectiv de legăturile economice dintre economiile acestor părţi ale ţării noastre şi de caracterul complementar al lor, a condus la formarea organismului întregit al economiei naţionale — mai puternic, mai complet şi mai eficient în acţiunea sa, bazat pe o diviziune socială nouă, mai completă, naţională a muncii.

Astfel necesităţile obiective, legăturile organice la dimensiuni naţionale dintre ramurile industriei extractive şi celei prelucrătoare, care fuseseră împiedicate în dezvoltarea lor de către fostul imperiu austro-ungar îşi găseau acum cîmp deschis de manifestare. O astfel de legătură era între *ramurile producătoare şi consumatoare.* Industria carboniferă şi metalurgică din Transilvania devin furnizoare integrale a produselor lor pentru ramurile consumatoare — căi ferate, alte ramuri consumatoare de cărbuni, industria prelucrătoare de metal şi piaţa de produse metalurgice din vechea Românie; industria petroliferă de rafinare din Transilvania avea deschisă acum aprovizionarea eficientă cu ţiţei din bazinul Prahovei; se consolidau legăturile dintre ramurile consumatoare de produse agricole din Transilvania şi ramurile agriculturii din vechea Românie producătoare de cereale, vite etc.; se întregea şi se suda ţesătura legăturilor de producţie şi schimb reciproc a numeroase alte subramuri şi întreprinderi

www.dacoromanica.ro

industriale şi agricole sub formă de materii prime, semifabricate, fabricate care amplificau piaţa naţională.

În procesul de integrare a organismului social de producţie al Transilvaniei în organismul unificat al economiei naţionale se extindeau, se consolidau şi se instituiau la funcţionalitatea economiei naţionale vechile legături economice complementare, dar se creau, ca expresie a profilului şi fizionomiei noi a organismului capitalist al economiei naţionale şi noi legături şi interdependenţe materiale dintre ramuri, subramuri, întreprinderi, zone şi centre economice; în cadrul procesului reproducţiei sociale, se adîncea şi se amplifica diviziunea socială naţională a muncii la noile dimensiuni şi cerinţe ale capitalului, ale statului burghez.

Integrarea şi dezvoltarea economică se înfăptuia pe baza cerinţelor capitalului, a claselor exploatatoare, limitate la sfera şi interesele lor de clasă, mult mai reduse decît cerinţele obiective ale dezvoltării economice a naţiunii, ale poporului român.

Împreună cu sursele de combustibil, minereurile feroase şi neferoase din subsolul ţării constituiau o posibilitate reală de dezvoltare a unor ramuri noi, moderne care să propulseze mai rapid procesul de industrializare şi progresul economic al României. Existau condiţii obiective pentru dezvoltarea unei puternice industrii energetice, a industriilor siderurgice şi metalurgice, a celor chimice etc. care ar fi pus în valoare resursele de energie, de materii prime şi ar fi modernizat baza tehnico-materială a ţării. În mod obiectiv şi necesar, în interesul poporului român, axul central al proceselor de integrare şi sudare economică a României şi refacere a economiei naţionale se impunea a fi industrializarea. Aceasta a fost însă frînată, limitată tocmai de mecanismul intereselor regimului social-economic.

În perimetrul integrării tehnico-economice se înscrie, cu o importanţă deosebită, mai ales sub imperiul refacerii, sectorul transporturilor şi comunicaţiilor. Pe lîngă punctele de legătură ferată dintre Transilvania şi vechea Românie se impunea lărgită mult atît reţeaua de cale ferată cît şi cea a drumurilor şi şoselelor. După război căile ferate particulare şi de stat austro-ungare au trecut în patrimoniul statului român, s-au unificat conducerea, administraţia, tarifele de transport. Acelaşi proces l-a înregistrat şi sistemul de comunicaţie telefonică, telegrafică şi poştă primind o administraţie unică pe întreaga ţară.

Prin înlăturarea graniţelor, a tarifelor vamale, a punctelor de frontieră, a restricţiilor diferite la intrarea şi ieşirea mărfurilor, piaţa internă naţională s-a extins la întregul teritoriu naţional, a obţinut o legislaţie unică, facilitînd schimburile de mărfuri între ramurile economice, mărind eficienţa muncii sociale.

De asemenea s-a înfăptuit unificarea monetară prin retragerea tuturor monedelor străine şi înlocuirea lor cu moneda naţională. Banca Naţională a României şi-a extins sfera de acţiune în provinciile româneşti unite.

În domeniul finanţelor publice integrarea s-a realizat prin introducerea bugetelor generale, a unui sistem unic de impozite şi contribuţii, de finanţare a instituţiilor publice, prin formarea unui aparat financiar la nivel naţional.

Integrarea socială a capitalului avea în vedere două momente: a) reorientarea treptată a capitalului autohton din Transilvania — român,

www.dacoromanica.ro

maghiar, german — către centrele de finanţare din România veche, în primul rînd la mijloacele de credit ale Băncii Naţionale a României şi marilor bănci capitaliste, concomitent cu desprinderea treptată a capitalurilor autohtone maghiare, germane de centrele de finanţare din fosta monarhie — Viena, Budapesta etc.; b) pe terenul organismului integrat al economiei naţionale se intensifică participarea comună la societăţi şi întreprinderi de exploatare a capitalului autohton din vechea Românie, cu capitalurile autohtone din Transilvania, fuzionarea treptată a intereselor acestora în exploatarea capitalistă a ţării. Se forma astfel unitatea capitalului social total al organismului capitalist al economiei naţionale, forţa economică şi socială de dominaţie şi exploatare a bogăţiilor naţionale şi a maselor producătoare ale ţării. El a căpătat forme de organizare şi oficiale unitare cum au fost : Uniunea generală a industriaşilor din România, Uniunea Camerelor de comerţ şi industrie din România, şi multe altele, iar marele capital se va constitui în monopoluri la nivelul ţării în unele ramuri ca : metalurgică, hîrtiei, cimentului, zahărului, forestieră etc.

Integrarea capitalului autohton din Transilvania în capitalul social general al ţării i-a adus primului o serie de avantaje ca : autonomie faţă de marile centre financiare ale imperiului austro-ungar, posibilităţi de dezvoltare şi de utilizare a unei pieţe naţionale extinse şi apărată prin tarife vamale de concurenţa mărfurilor străine; folosirea beneficiilor legii de încurajare industrială din 1912, capacitate mai sporită de concurenţă a acestuia pe piaţa românească decît pe piaţa austro-ungară etc.

Rezultatul acestor avantaje se demonstrează prin creşterea industriei transilvănene în perioada interbelică şi a forţei capitalului său social, prin expansiunea lui în diferite ramuri şi întreprinderi din teritoriul vechii Românii.

Integrarea socială a capitalului s-a realizat însă într-o ascuţită luptă de concurenţă; prin politica capitalului autohton din vechea Românie de penetraţie în industria şi băncile transilvănene, prin „naţionalizarea" capitalului străin din această provincie care a afectat parţial şi interesele capitalului transilvănean, în măsura în care era legat de capitalurile germane şi austro-ungare. Concurenţa dintre grupurile capitaliste din vechiul Regat şi din Transilvania era expresia unei integrări sociale burgheze bazate pe contradicţii şi luptă de interese.

Instituţionalizarea, consemnarea legislativă a integrării şi sudării organismului economiei naţionale, s-a făcut printr-un întreg sistem de legi, de reglementări juridice şi de instituţii. A fost adoptată o Constituţie burgheză cu principii mai democratice, au fost extinse asupra tuturor întreprinderilor, şi operaţiunilor economice, cu unele modificări, legislaţia şi jurisdicţia economică din România antebelică : codul civil şi codul comercial, codul silvic, alte diferite legi financiare, comerciale, vamale. Instituţiile publice şi particulare au integrat în aria lor întreprinderile din toate provinciile ţării; ele au fost supuse prevederilor şi funcţionalităţii acestora : ministere cu caracter economic şi financiar, tribunale comerciale, institute de credit şi finanţare etc.

Refacerea economică a ţării se impunea realizată urgent. Înfăptuirea ei era însă dificilă întrucît depindea de o serie de factori materiali şi sociali, politici interni şi de unele împrejurări externe.

www.dacoromanica.ro

Capacitatea economică redusă a țării ca și interesul unei grupări burgheze speculative și profitoare a urmărilor războiului frînau puternic redresarea economică. La aceasta se adăuga lipsa de produse pe piața mondială, politica marilor monopoluri și grupuri financiare de acaparare economică a țărilor slabe, cu economia deteriorată de război. Acțiunile de refacere ca și factorii care se opuneau, scoteau în evidență limitele și antagonismele orînduirii sociale bazate pe proprietatea capitalistă.

Activitatea de refacere se desfășura în condiții economice și sociale deosebit de complicate și de grele. Cele mai grave distrugeri cu cele mai adînci urmări pentru întregul aparat de producție al țării l-a avut sectorul transporturilor și comunicațiilor de masă — în primul rînd căile ferate. Finanțele publice erau dezorganizate, cheltuielile bugetare depășind de cîteva ori veniturile. Finanțarea cheltuielilor bugetului se făcea prin împrumuturi de miliarde de lei de la Banca Națională. Ca urmare, leul devalorizat în 1919 de peste nouă ori față de 1914 în 1924 ajunge să reprezinte doar 1/40 din valoarea sa antebelică. Din această cauză moneda postbelică s-a numit „leu hîrtie" față de moneda antebelică — leu aur. Inflația a provocat o înrăutățire a situației materiale a maselor muncitoare, a determinat deplasări masive de capitaluri din sfera productivă în cea neproductivă, a redus capacitatea de cumpărare a pieții interne etc., fenomene ce au îngreunat și prelungit refacerea economiei. Toate acestea și-au găsit o puternică manifestare în ascuțirea antagonismelor sociale și politice care caracterizează din plin perioada 1918—1924.

Taxele de import, cu acțiune de protejare a pieții interne, fiind practic lichidate de marea inflație, capitalul comercial importa din străinătate, pe credit, masive cantități de mărfuri care diminuau interesul pentru reluarea mai rapidă și sporirea producției industriale. Datorită acestor împrejurări procesul refacerii economice a durat mult, 5—7 ani, în 1925 în linii generale atingîndu-se nivelul antebelic al producției majorității ramurilor.

Refacerea economică a constituit un larg teren de discuție în rîndul economiștilor și politicienilor. În privința mijloacelor de refacere opiniile gravitau în jurul a două concepții: una care susținea realizarea redresării economiei cu participarea capitalului străin, iar alta, care preconiza refacerea cu mijloace proprii și cu participarea controlată a capitalului străin.

Refacerea economiei s-a desfășurat sub a doua concepție a lozincii „prin noi înșine" promovată în toată perioada 1922—1928 prin politica economică a guvernului Partidului Național Liberal. Pînă la stabilizarea relativă a vieții politice în anul 1922 cînd se instaurează guvernul liberal, în condițiile crizei și instabilității politice de guvernare, a lipsei oricărui program economic, situația economică a bătut pasul pe loc. Mai mult, în domeniul circulației, al prețurilor ea s-a înrăutățit deși producția s-a reluat treptat, iar recoltele de cereale au creat un început de echilibru pe piața bunurilor alimentare.

Veriga principală a procesului de refacere, din considerente ușor de înțeles, a fost *aparatul de transport.* Căile ferate aparținînd statului, iar bugetul acestuia fiind deficitar aici refacerea a fost parțială și provizorie. Se restabilesc și celelalte mijloace de transport: maritime, fluviale, precum și comunicațiile telefonice, telegrafice și poștale, se refac drumurile, podurile.

www.dacoromanica.ro

Un domeniu hotărîtor pentru întregul organism al economiei naţionale era *industria*. Refacerea capacităţilor de producţie se împletea cu procesul de integrare şi articulare a ramurilor pe întregul teritoriu al ţării. Prin restabilirea şi completarea aparatului de producţie, se ajunge treptat, în jurul anului 1924, la atingerea nivelului antebelic al producţiei industriale.

Ramurile extractive hotărîtoare, ca industria carboniferă şi petrolieră realizează în 1923 şi respectiv în 1924 o producţie la nivelul anului 1913; aceeaşi revenire se înregistrează în extracţia sării, cuprului, plumbului, precum şi o apropiere de limita antebelică la producţia de aur, argint etc.

Ramurile industriei prelucrătoare, uşoare şi alimentare, predominante în totalul industriei, ating şi depăşesc plafonul producţiei anului 1913; în schimb cele prelucrătoare din industria grea, din cauza politicii şi contradicţiilor capitalului străin întîrzie procesul de refacere. Restabilirea industriei, mărirea producţiei nu a fost atît rezultatul investiţiilor noi de capitaluri cît mai mult al sporirii utilizării capacităţilor reconstruite. Această cale avantajoasă marelui capital, în condiţiile lipsei de produse pe piaţă şi a creşterii vertiginoase a preţurilor, a mobilizat un spor mare de muncitori. În industria mare prelucrătoare, numărul angajaţilor creşte între 1919—1924 de la 157,4 mii la 223,4 mii, iar în cea extractivă de la 42 mii la 83,7 mii salariaţi, marcînd o sporire substanţială a dimensiunilor proletariatului de fabrică.

Ca fenomene specifice rezultate ale condiţiilor şi mecanismului economiei ţării în procesul de refacere se mai remarcă: creşterea mai însemnată a producţiei ramurilor industriei de bunuri de consum şi materiale de construcţii în care piaţa era deficitară şi la care se realizau profituri ridicate; sporirea numărului de întreprinderi ale industriei mari prelucrătoare de la 2 747 în 1921 la 3 840 în 1924 ca produs al inflaţiei şi afacerilor, dar fără o mărire însemnată a capitalului fix investit; creşterea producţiei ramurilor care exportau produsele pe valută aur — petrol, lemn etc.

Abundenţa de capital bănesc devalorizat a produs o înmulţire a întreprinderilor comerciale şi mai ales a celor bancare. S-au creat sute de noi bănci al căror obiect erau nu numai afacerile băneşti dar şi intense speculaţii de mărfuri. Febra speculaţiilor şi acumulărilor masive de capitaluri în domeniul bancar deoparte, a revalorizărilor continue a capitalului întreprinderilor industriale prin emisiuni noi de acţiuni şi a ofensivei de naţionalizare a societăţilor cu capital fost „inamic" — german, austriac etc. de altă parte a provocat o avalanşă de participaţii a băncilor mari şi mijlocii în industrie. Unele bănci mari ca Banca Românească, Banca Marmorosch Blank aveau fiecare peste 100 de participaţii. Erau semne ale unei perioade de dezvoltare a capitalului financiar, distrofiat însă de valul de inflaţie şi de speculă. Ulterior participaţiile se vor restrînge la 1/4—1/5 restabilind proporţiile reale ale capitalului financiar.

În agricultură nivelul scăzut al tehnicii, investiţiile minore în maşini şi unelte nu au necesitat o perioadă lungă pentru refacere. Creşterea producţiei de cereale, refacerea şeptelului a contribuit însă în mod hotărîtor la înviorarea economiei, la restabilirea, alături de exportul de petrol şi lemn, a comerţului exterior. Astfel în stadiul preponderent agrar al economiei

www.dacoromanica.ro

varianta burgheză de refacere a fost suprasolicitarea exploatării bogăţiilor naturale ale ţării şi a maselor producătoare.

După unificarea bugetară pe întreaga ţară, în 1921, sînt eliminate deficitele, şi din anul 1922/1923 bugetele se echilibrează, excedentele fiind întemeiate pe creşterea veniturilor, şi în primul rînd a impozitelor indirecte.

Începînd din anul 1922 statul trece la inventarierea datoriei externe şi încheierea unor angajamente de transformare a datoriilor pe termen scurt în datorii pe termen lung, de 20—40 ani, care implicau plata unor anuităţi de 3000—6500 mil. lei.

Complicatul proces al refacerii şi aducerii în condiţii de funcţionalitate normală a organismului capitalist al economiei naţionale a fost rezultatul acţiunii anarhice a capitaliştilor de îmbogăţire, de acumulare şi speculaţii.

Procesul refacerii economice a avut o durată diferită în funcţie de ramură, în unele cazuri a fost provizorie şi realizată pe baza şubredă a inflaţiei care dădea imaginea falsă a abundenţei de capital şi venituri. Concomitent s-a desfăşurat o întinsă acţiune de acumulare primitivă şi capitalistă asupra maselor producătoare, cu sprijinul aparatului de stat, ceea ce a mărit forţa economică a marii burghezii industrial-bancare autohtone. Evoluţia ulterioară a economiei, pînă în 1929, va urma un proces de consolidare a terenului refăcut însoţit de o dezvoltare cantitativă a producţiei materiale.

Unificarea organismului economiei naţionale şi refacerea economică a României au avut loc în condiţiile unei ascuţite lupte a diferitelor grupe de capital străin pentru reîmpărţirea economică a sferelor de influenţă, investiţii şi a pieţii din România. Numai avînd în vedere acest proces de mare anvergură imediat după terminarea războiului, se pot înţelege o serie de particularităţi ale refacerii şi dezvoltării economice ulterioare a României.

În perioada postbelică mutaţii importante se produc în situaţia României ca piaţă de plasament de capitaluri străine, în structura acestora, în tendinţa de evoluţie a raportului dintre capitalul autohton şi cel străin. La aceste modificări au concurat atît schimbările economice politice de pe plan internaţional cît şi factorii economici interni. În prima linie de importanţă se situează schimbarea raportului de forţe economice şi politice dintre marile puteri şi grupuri imperialiste în urma primului război mondial: înlăturarea, pentru o perioadă a monopolurilor germane şi austriece din lupta pentru împărţirea economică a lumii, slăbirea capacităţii financiare a capitalului monopolist englez şi francez, creşterea forţei grupurilor americane etc.

În zonele de eliminare a influenţei germane şi austriece, în special în sud-estul Europei şi respectiv în România s-a ascuţit lupta capitalurilor „aliate" şi „neutre" pentru preluarea „moştenirii" capitalului „inamic". Marile puteri învingătoare au avut grijă să consemneze în tratatele de pace împărţirea între ele a „capitalului inamic". Articolul 297 din tratatul încheiat la Versailles, în iunie 1919, prevedea: „sub rezerva dispoziţiilor contrarii care ar putea rezulta din prezentul tratat, Puterile aliate sau asociate îşi rezervă dreptul de a reţine şi de a lichida toate bunurile,

www.dacoromanica.ro

drepturile şi interesele aparţinînd, la data punerii în vigoare a prezentului tratat, supuşilor germani sau unor societăţi controlate de ei pe teritoriul lor, în coloniile, posesiunile şi ţările lor de protectorat, inclusiv în teritoriile ce le-au fost cedate în virtutea prezentului tratat".

Lichidarea bunurilor aparţinînd germanilor însemna preluarea acestora de către statele aliate sau asociate în schimbul unui preţ stabilit de ele. Acest drept formal nu putea fi realizat însă de către ţările îndreptăţite mai mici, şi care fuseseră obiect de exploatare a capitalului german, între care şi România, din cauza marilor greutăţi financiare, materiale provocate de război. Profitînd de această situaţie monopolurile marilor puteri învingătoare, au folosit în interesul lor prevederile tratatelor de pace.

România, ţară cu bogăţii naturale rentabile de exploatat, devenise gazda unei importante moşteniri industriale — financiare de capital german, ţintă de acaparare a monopolurilor străine.

În primii ani de după război folosind o gamă largă de mijloace economice şi politice marile grupuri financiare din statele Antantei şi statele neutre ca: Elveţia, Belgia, Olanda etc., — reuşesc să se substituie în cea mai mare parte capitalului german şi austriac în dauna României, în industrie, bănci, comerţul exterior şi datoria de stat.

Principalele ramuri industriale, în care capitalul monopolist german avea poziţii dominante, intră sub controlul firmelor franceze, belgiene, engleze, olandeze, elveţiene, italiene etc. În industria petrolieră, în urma înghiţirii capitalurilor germane, care deţineau în 1914 peste 27% din totalul investiţiilor ramurei, poziţiile anglo-olandeze devin preponderente, urmate de capitalurile franco-belgiene şi americane. Industria forestieră, dominată pînă la război de mari firme germane şi austro-ungare, ajunge pînă în 1924 să fie controlată de capitalurile italiene, elveţiene etc. Industria metalurgică intra sub influenţa burgheziei române şi a capitalului englez, francez etc. Centrul siderurgic Hunedoara devine proprietate a statului român. De asemenea o serie de mari bănci cu capital german, ca Banca generală a Ţării Româneşti, Banca de credit român şi altele, intră după război în sfera capitalului românesc, francez, englez etc. întărind în primul rînd poziţiile franco-engleze. Şi în celelalte ramuri, curentul de schimbare a originii capitalului se desfăşoară rapid. El are loc însă în condiţiile unei puternice rezistenţe a capitalului german şi austriac care încearcă să se sustragă de la „lichidare" şi să se camufleze sub firme „aliate" sau „neutre", ceea ce în parte reuşeşte.

În domeniul comerţului exterior creşte puternic în 1919—1921 influenţa Angliei, Franţei, Italiei pe piaţa românească cele trei ţări ocupînd peste 50% din totalul importului României. Creşte totodată şi datoria externă de stat si particulară pe pieţele bancare ale Parisului, Londrei, New Yorkului, dependenţa financiară a României de aceste centre rămînînd stabilă pînă la al doilea război mondial.

Din punctul de vedere al problemei majore, al refacerii economiei, schimbarea firmelor şi a capitalurilor străine, nu a contribuit la grăbirea procesului, ci din contra a frînat restabilirea întreprinderilor. Inflaţia, slaba protecţie a industriei în faţa concurenţei străine, puternicele lupte revoluţionare şi criza politică a regimului burghezo-moşieresc ca şi nesiguranţa capitalului german şi austro-ungar în faţa „lichidării' nu erau

www.dacoromanica.ro

deloc împrejurări stimulatoare de investire a unor capitaluri noi, de refacere şi punere imediată în funcţiune a fabricilor.

În schimb cresc participaţiile de capital străin circulant în sectorul bancar, comercial, unde febra speculaţiilor, inflaţia aduceau imense profituri deţinătorilor de valută şi unde capitalurile puteau fi recuperate imediat şi fără riscuri.

În aceste împrejurări, ale ofensivei capitalului antantist, marea burghezie românească intră şi ea în luptă punînd în mişcare o serie de instrumente economice, politice, legislative pentru a-şi întări poziţiile în economia propriei ţări. Între numeroasele discuţii în presă şi parlament se desprind două atitudini faţă de capitalul străin, care exprimau poziţiile a două grupări de interese ale claselor exploatatoare. Prima concepţie, mult dezbătută şi controversată, era aceea a deschiderii tuturor porţilor capitalului străin. Se argumenta că în noile condiţii postbelice dezvoltarea economică a ţării din cauza lipsei de capital autohton nu se poate face fără capitaluri străine.

Pentru importul de capital străin militau cercurile burgheziei bancare autohtone alimentate cu credite din străinătate sau interesate alături de capitalul străin în marile întreprinderi şi filiale ale acestuia în România. Aceeaşi atitudine avea şi burghezia naţionalităţilor conlocuitoare din Banat şi Transilvania care se găsea în strînse legături de afaceri cu firmele din Budapesta, Viena sau Berlin şi de asemenea, o parte a capitaliştilor români din Transilvania şi Banat cu poziţii mai slabe industriale şi bancare ameninţate de ofensiva capitalului bancar industrial din vechea Românie. În sfîrşit, o parte a moşierimii expropriate şi a capitaliştilor din agricultură acţionau pentru intrarea necondiţionată a capitalului străin în ţară cu speranţa că alături de acesta vor plasa în condiţii de mai mare rentabilitate şi siguranţă capitalurile acumulate.

Concentrînd interesele acestor cercuri, Banca Marmorosch Blank, una dintre cele mai puternice din ţară pînă în 1930, în care se împleteau interesele financiare industriale ale diferitelor capitaluri străine şi autohtone, devine exponenta economică şi ideologică a politicii „porţilor deschise" faţă de capitalul străin.

Într-un fel sau altul, adepţii capitalului străin erau reprezentaţi şi de partidele politice. Partidul Conservator, sprijinitor al „porţilor deschise" încă cu decenii în urmă, ca şi cel nou creat, Conservator Democrat, alături de Partidul Poporului şi Partidul Naţional din Transilvania înscriau în programele lor deplina libertate a capitalului străin în economia României. Acestora li se alătura şi casa regală, legată prin multiple interese de finanţa internaţională.

A doua concepţie care a polarizat vii discuţii, a fost aceea a dezvoltării ţării „prin noi înşine", promovată în esenţă de marea burghezie industrială bancară grupată în jurul Băncii Naţionale a României şi al Băncii Româneşti. Politica „prin noi înşine" definea poziţia ei, în principal faţă de capitalul străin. Opunîndu-se concepţiei „porţilor deschise" capitalul industrial-bancar reprezentat în principal de partidul naţional-liberal punea capitalului străin o serie de condiţii pentru activitatea sa în economia României.

De menţionat că în mod teoretic concepţia exploatării bogăţiilor, a dezvoltării ţării „prin noi înşine" a fost exprimată, într-o formă mai

www.dacoromanica.ro

generală de deziderat, de către partidul liberal încă înainte de primul război mondial.

Doctrina „prin noi înşine" nu se opunea capitalului străin. Ea stabilea numai anumite condiţii acestuia, exprimate în prioritatea capitalului românesc sau măcar egalitatea, cu cel străin în marile societăţi: „O asemenea politică — se menţiona în programul partidului naţional-liberal din 1920 — nu înlătură conlucrarea capitalurilor străine, dar ea vrea cu aceste capitaluri raporturi de cinstită şi frăţească conlucrare, iar nu legături de asuprire sau de acaparare primejdioasă".

În fond, marea burghezie bancar-industrială urmărea să se „elibereze" de sub tutela capitalului străin în industrie, bănci şi astfel să obţină o parte cît mai mare din profitul produs în ţară. „Noi nu putem privi cu indiferenţă cum profiturile la capitalurile investite în industria petroliferă trec la băncile şi acţionarii străini — scrie revista „Analele economice şi statistice" în 1919 — în timp ce nouă nu ne rămîne nimic din aceste profituri".

În spiritul politicii „prin noi înşine", burghezia liberală trece la ofensivă pentru „naţionalizarea" întreprinderilor cu capital străin, adică pentru cointeresarea în aceste întreprinderi a capitalului românesc, alături de grupările financiare străine. Răsunătoare au rămas afacerile „naţionalizării" societăţilor metalurgice „Reşiţa", „Astra", a marii societăţi petroliere „Steaua Română", a societăţilor carbonifere „Petroşani", „Lupeni" şi a numeroase alte firme industriale şi bancare. Caracteristic este că la aceste „naţionalizări" participau reprezentanţi ai tuturor grupărilor burgheziei.

În vederea asigurării pe cale legală a unui loc majoritar pentru capitalul românesc în exploatarea bogăţiilor ţării, după ce Constituţia din 1923 consacră proprietatea statului asupra subsolului minier, se elaborează o serie de legii ca legea minelor, a energiei, a comercializării bunurilor statului etc. care acordau prioritate capitalului autohton în exploatarea resurselor naturale şi a patrimoniului economic al statului.

Legea minelor adoptată în 1924 era legiferarea dezideratelor politicii „prin noi înşine", în domeniul celor mai rentabile exploatări — a petrolului — din ţară. Legea condiţiona participarea capitalului străin la exploatarea zăcămintelor petroliere de asigurarea unui procent de 55—60% din acţiuni părţii româneşti, precum şi reprezentarea cu 2/3 din conducerea constituită, în frunte cu preşedintele societăţii, din cetăţeni români.

În urma protestelor vehemente şi a şantajului exercitat de monopolurile şi puterile străine, guvernul liberal a trebuit să cedeze. În 1925 legea se modifică atenuînd condiţiile de participare şi amînînd pe 10 ani îndeplinirea unor condiţii din lege.

De altfel, poziţia burgheziei române faţă de capitalul străin nu însemna o inovaţie în politica economică pe plan internaţional. În orice ţară în care capitalul străin domină în anumite sectoare sau ramuri, anumite grupări ale burgheziei, care şi-au asigurat o bază economică mai importantă, se văd lezate în interesele lor de acesta. Monopolurile străine acaparează principalele bogăţii naturale, ramuri industriale, bănci şi societăţi de comerţ intern şi extern, limitează profiturile burgheziei autohtone şi deci şi posibilitatea ei de acumulare şi consolidare a propriilor pozi-

www.dacoromanica.ro

ţii economice. În anumite împrejurări, cînd, dispunînd atît de puterea politică şi de poziţii economice, cît şi de o conjunctură prielnică, aceste grupări încearcă să se emancipeze de sub dependenţa capitalului străin, urmărind să realizeze o independenţă economică faţă de acesta, ceea ce în ultima instanţă se reflectă asupra independenţei ţării respective, fapt petrecut şi cu marea burghezie românească.

Dar politica „prin noi înşine" trebuie privită şi din alt punct de vedere. Ea nu constituia un program fundamentat de dezvoltare economică a ţării, nu urmărea anumite direcţii ale dezvoltării economiei naţionale, anumite ramuri de bază care să asigure consolidarea potenţialului economic al ţării. Ea nu dădea soluţii asupra modului cum se va dezvolta industria şi agricultura. În conţinut, „prin noi înşine" urmărea în primul rînd înlocuirea în parte a capitalului străin în ramurile cele mai rentabile ale economiei, subordonarea lui capitalului autohton, respectiv obţinerea unei anumite independenţe a capitalului românesc faţă de capitalul străin. Din punct de vedere economic, efortul marii burghezii, în special liberale, de a-şi dezvolta o bază proprie industrial-financiară va avea ca urmare în mod obiectiv, în perioadele următoare o anumită dezvoltare a forţelor de producţie, a industriei naţionale, cît şi reducerea cantitativă a dominaţiei capitalului străin în economia României.

În urma confruntării capitalurilor străine cu capitalul autohton, a noilor situaţii create, a rezultat o mixtură generală a capitalurilor. În toate marile societăţi industriale şi bancare capitalurile participante proveneau dintr-un număr mare de ţări. Ceea ce pînă la primul război era o regulă — cele mai multe întreprinderi cu capital de o singură naţionalitate — după război, devine o excepţie. Se adîncise caracterul internaţional al capitalului străin din economia României.

Burghezia autohtonă şi politicieni ai timpului intră pe diferite căi în societăţile cu capital străin, de multe ori numai în consiliile de administraţie şi în scopul camuflării originii externe a majorităţii capitalului. Se realizează astfel o împletire variată şi diversă în diferite domenii, a intereselor capitalului autohton cu cel străin.

Ca rezultat al politicii promovate de marea burghezie autohtonă faţă de capitalul străin ca şi a situaţiei economice instabile din ţară, în toată perioada 1919—1928 nu se fac în România investiţii noi, importante de peste graniţă şi nici nu se obţin împrumuturi externe însemnate. Totuşi, capitalul străin îşi măreşte forţa prin acumularea şi capitalizarea plusvalorii. Marea burghezie autohtonă, cu sprijinul statului şi a masivelor credite acordate de Banca Naţională, printr-un proces intens de acumulare obţine sporirea volumului capitalului, a ponderii sale în unele ramuri dominate de capital străin — petrolieră, forestieră, carboniferă, metalurgică, gazului metan etc. Creşterea sa este numai cantitativă nereuşind să scoată de sub controlul capitalului străin nici una din ramurile în care domina acesta.

Odată cu încheierea procesului de constituire statală a naţiunii române se încheiase evoluţia seculară de constituire unitară a organismului social de producţie pe teritoriul poporului român. Capacităţile şi energiile poporului român, avuţia sa naţională, un teritoriu şi o populaţie cu odată şi jumătate mai mari decît înainte de război, însemnatele bogăţii naturale

www.dacoromanica.ro

şi condiţiile deosebit de favorabile amplificau, în mod obiectiv, sursele, posibilităţile de dezvoltare ale ţării. Pe de altă parte, un pas important în rezolvarea problemei agrare în spiritul burghez, prin împroprietărirea unei mase mari a ţărănimii şi restrîngerea domeniului, a forţei economico-sociale şi politice a clasei reacţionare, a moşierimii, a curăţat parţial terenul agrar de piedicile semifeudale.

În cadrul economiei europene creşte importanţa participării României cu reflectare pozitivă şi în plan politic internaţional. Creşterea economică din primul deceniu postbelic, cu toate elementele pozitive, a pus în evidenţă, o adîncă discrepanţă între posibilităţile reale de progres, considerabil sporite şi înfăptuirile minore rezultate în plan material şi social, care au confirmat opiniile ştiinţifice critice ale marxiştilor români despre incapacitatea regimului social-politic de a pune în valoare patrimoniul uman şi material al ţării, a-i asigura un progres accelerat şi general. Această contradicţie, dintre posibilităţile de dezvoltare şi caracterul îngust de clasă al cadrului social-politic va persista în toată perioada de evoluţie capitalistă. Dacă forţele de producţie ale societăţii nu au înregistrat, în afară de industrie, creşteri importante, zona raporturilor capitaliste se dezvoltă în lărgime şi în adîncime, la dimensiuni mult mai mari.

Sectoarele cu proprietate capitalistă şi de stat — industria, transporturile, băncile, comerţul etc. — îşi extind aria de activitate în cadrul organismului economiei naţionale. Relaţiile capitaliste penetrează în zonele micii producţii agricole şi meşteşugăreşti, a micului comerţ, antrenîndu-le în procesul de diferenţiere, de transformare capitalistă.

Efectele cele mai importante se produc în agricultură. Îngustarea la o şesime a domeniului marii proprietăţi funciare şi a exploatării moşiereşti, extinderea micii proprietăţi şi producţii ţărăneşti au dat un impuls puternic dezvoltării capitalismului. Raporturile de exploatare capitalistă, directă şi indirectă, deşi nu cuprind întregul sector, pătrund adînc în masa lui, devin preponderente şi determină direcţia dezvoltării agriculturii pe baza legilor producţiei de mărfuri capitaliste. Ceea ce defineşte fizionomia şi stadiul social al celui mai întins sector al producţiei materiale al ţării este procesul mult mai rapid de transformare a relaţiilor de producţie decît a forţelor de producţie. Evoluţia capitalismului în agricultura României era în faza sa primară, întemeiată precumpănitor pe munca manuală — similară cu stadiul cooperaţiei capitaliste simple şi a manufacturii din industrie — şi incapabil să revoluţioneze singur mijloacele de producţie. Mai mult, burghezia industrial-bancară autohtonă a folosit în promovarea dezvoltării industriei un arsenal întreg de metode şi instrumente de acumulare primitivă asupra agriculturii — preţuri ridicate la produsele industriale, preţuri de monopol, preţuri scăzute la produsele agricole, credite scumpe, fiscalitate ridicată asupra ţărănimii etc., al căror rezultat s-a relevat în frînarea dezvoltării bazei tehnico-materiale a agriculturii, a însăşi producţiei agricole care nu mai realizează nici indicatorii principali cantitativi şi calitativi antebelici.

Ca urmare, discrepanţele de creştere economico-socială dintre industrie şi agricultură, antagonismele rezultate între caracterul lărgit al reproducţiei din industrie şi caracterul îngust al reproducţiei în agricultură, au complicat şi frînat procesul reproducţiei sociale, au amplificat contradicţiile dintre sat şi oraş.

www.dacoromanica.ro

În stadiul dat de dezvoltare a capitalismului, în România, burghezia cu mecanismul şi mijloacele de care dispunea a putut asigura o creştere a industriei doar cu preţul greu al menţinerii în înapoiere a agriculturii.

Dezvoltarea raporturilor capitaliste, pe terenul unor nivele diferite a forţelor de producţie în diferite sectoare, accelerează procesul de concentrare şi centralizare a capitalului, în primul rînd în industria mecanizată şi în domeniul bancar şi sub influenţa şi interesul capitalului străin generează forme monopoliste de organizare : cartele, sindicate precum şi ale capitalului financiar. În această perioadă, deşi formele moderne ale capitalului — monopolurile şi capital financiar — se înrădăcinează în unele ramuri ale producţiei şi circulaţiei, sfera lor de cuprindere ca şi forţa lor de acţiune este limitată; terenul precumpănitor al economiei rămîne încă dominat de întreprinderile şi capitalurile libere, de raporturile de producţie şi schimb bazate pe concurenţa liberă.

Transformările economice şi sociale au avut ca efect şi modificări însemnate în structura socială a ţării în două sensuri principale interesînd cu prioritate sectoarele fundamentale ale producţiei materiale — industria şi agricultura. Procesul principal este cel al polarizării sociale, rezultat al acumulării capitaliste, al diferenţierii micilor producători, al proletarizării lor. În structura socială a ţării creşte masa populaţiei lipsite de mijloace de producţie, masa proletară şi semiproletară. Datele de arhivă asupra recensămîntului populaţiei din 1930 evidenţiază existenţa, în toate ramurile, a unui număr de 1 385 493 persoane ca lucrători şi personal tehnic inferior, 95 821 ca ucenici şi 257 749 ca personal casnic. Dacă la cifrele de mai sus adăugăm 78 000 funcţionari de birou din întreprinderile particulare şi 245 000 funcţionari de stat se ajunge la peste 2 062 mii persoane. Reducînd din salariaţii de stat un anumit număr aparţinînd reprezentanţilor burgheziei, reiese că peste 20% din populaţia activă a ţării trăia din muncă salariată. La acestea se adaugă 690 000 mici gospodării ţărăneşti cu pămînt sub 1 ha care pot fi consideraţi semiproletari. Astfel, chiar neluînd în considerare încă alte categorii — mici meseriaşi, comercianţi, ambulanţi, cărăuşi etc. — în situaţia de semiproletari, produsul social al acumulării capitaliste, la polul exploatării şi proletarizării se ridică la cca 27% din populaţia ţării.

Mica producţie din agricultură cu suprafeţe între 1—10 ha concentra desigur majoritatea populaţiei ţării, reprezentînd peste 2 410 000 gospodării şi nu mai puţin de 10 000 000 de suflete. Categoria socială reprezentată de atelierul şi mica întreprindere cu personal între 2—20 persoane cumula 148 000 patroni.

În agricultură, în 1935, exploatările cu suprafeţe între 10—20 ha însemnau 180 000 de gospodării, iar cele peste 20 ha, 80 000 gospodării.

Recensămîntul populaţiei din 1930 menţionează existenţa a 3 131 întreprinderi industriale, comerciale, bancare cu peste 20 de persoane şi peste 79 000 întreprinderi comerciale şi bancare cu 2 pînă la 20 salariaţi, care împreună pot fi considerate exploatări mari capitaliste.

Polarizarea mijloacelor de producţie şi de existenţă la un pol al societăţii şi a producătorilor lipsiţi sau pe cale de a fi lipsiţi de mijloace de producţie este fenomenul dominant relevat cu putere în structura economico-socială. Reforma agrară din 1921 a modificat în sens contrar tendinţa

www.dacoromanica.ro

generală a acumulării capitaliste prin transformarea în mici proprietari a unei mase mari de țărani lipsiți de pămînt, sau cu pămînt mai puțin. Fenomenul extinderii micii producții de mărfuri nu era însă de durată și chiar în acest domeniu puternica ei diferențiere economico-socială diminuează treptat dimensiunile categoriei țăranilor împroprietăriți. Accelerarea dezvoltării capitaliste a determinat o acumulare accentuată de plusvaloare. Amploarea procesului sporirii beneficiului net al societăților anonime, pe domenii, în anii 1924—1928, era de 13 408 milioane lei în industrie, 7 882 milioane în bănci, 797 milioane în comerț, în total 29 256 milioane.

Pentru a asigura comparabilitatea cifrelor s-a luat numai perioada 1924—1928 cînd moneda oscilează în limite moderate. Dimensiunile profitului și ale exploatării se evidențiază mai bine dacă se compară cu salariile anuale ale celor peste 200 000 muncitori din întreaga industrie prelucrătoare a țării, cifrate la 7 732 mil lei în 1928.

Acumularea înaltă a capitalului în industrie s-a realizat prin intensificarea muncii, prelungirea zilei de muncă, sporirea în unele ramuri a productivității muncii etc. În diferitele ramuri din industria mecanizată rata exploatării se situa între 150—250% ceea ce furniza capitalului o rată ridicată a profitului. Statul prin legislație, fiscalitate a favorizat substanțial acumularea capitalistă. După calculele statisticii timpului capacitatea de cumpărare a salariului general nominal al muncitorilor, față de mărimea sa din anul 1913, după o reducere la 43% în 1919, se ridică în 1923 la 74% și coboară treptat pînă la 70% în 1928 cu diferențe în plus sau minus în diferite ramuri. Astfel, în timp ce în țările industriale din Europa salariul real ajunge în 1928—1929 la nivelul antebelic, în România el rămîne încă mult în urmă.

Țărănimea muncitoare, micii meseriași au constituit de asemenea un larg obiect de exploatare capitalistă directă sau indirectă; prin prețuri ridicate la produsele industriale, prin dobînzi cămătărești, prin impozite etc., se preleva plusprodusul și, într-o zonă supusă proletarizării chiar și o parte din produsul necesar, în favoarea marelui capital și a statului. Antagonismele sociale aveau ca factor central exploatarea maselor muncitoare de către burghezie și contradicția dintre muncă și capital.

Capitalul străin plasat în România participa în măsură însemnată la adîncirea procesului de acumulare amplificînd consecințele sale negative prin transferarea unei mari părți din plusvaloare peste granițe și perpetuînd lipsa acută de mijloace de investiții în țară.

Ca urmare a politicii marii burghezii autohtone de condiționare a penetrației capitalului străin în economie, a folosirii unor pîrghii economice și extraeconomice de acumulare, capitalul autohton realizează o tendință de creștere a ponderii sale în capitalul total fără a obține în această perioadă prioritate în industrie.

În raporturile economice externe ale României se înregistrează unele schimbări. Trecerea țării din sfera de influență a puterilor și monopolurilor Europei Centrale — a Germaniei și Austriei — în aceea a puterilor Europei Occidentale a modificat orientarea importului de capital și parțial a comerțului exterior.

Pe piața mondială, în mecanismul său, însă economia României ocupa în continuare poziția dezavantajoasă de furnizoare de materii prime și combustibil, de importatoare de fabricate industriale și de capital. Ea

www.dacoromanica.ro

avea un grad ridicat de dependenţă economică şi financiară de ţările industriale. Schimbările în producţia materială nu au fost atît de substanţiale încît să provoace modificări în raporturile economice externe.

★

Sub presiunea forţelor revoluţionare şi a unor cerinţe obiective de înnoire în sens democratic, care nu mai puteau fi nesocotite, clasele dominante s-au văzut nevoite să promită — şi în parte să adopte — o serie de reforme care au lărgit posibilităţile de acţiune ale maselor, cum a fost reforma agrară şi acordarea votului universal.

Faptul însă că la conducerea statului s-au aflat burghezia şi moşierimea, a făcut ca procesul transformărilor înnoitoare pentru care luptau masele să se desfăşoare anevoios, marile probleme care frămîntau societatea noastră rămînînd în esenţă nerezolvate. Democraţia burgheză — consfinţită şi prin prevederile constituţiei adoptate în 1923 — a avut un caracter incomplet, libertăţile şi drepturile cetăţeneşti fiind nesocotite şi încălcate iar lupta revoluţionară a clasei muncitoare fiind deseori reprimată prin mijloace brutale. De aceea întreaga perioadă interbelică a fost străbătută de puternice antagonisme de clasă, care au generat ridicarea la luptă a proletariatului în mari bătălii revoluţionare ca cele de la 13 decembrie 1918, greva generală din octombrie 1920, greva muncitorilor mineri de la Lupeni, luptele ceferiştilor şi petroliştilor din ianuarie-februarie 1933, şi altele.

După primul război mondial s-au produs schimbări importante în structura şi fizionomia societăţii româneşti. În cadrul coaliţiei burghezo-moşiereşti s-au produs serioase deplasări şi modificări în raportul de forţe. Îndeosebi ca urmare a adoptării reformei agrare, moşierimea a slăbit considerabil ca forţă economică şi prin consecinţă, ca influenţă politică. În schimb burghezia, utilizînd avantajul potenţialului spirit al economiei întregirii pieţii naţionale, măsurile de naţionalizare adoptate, şi-a sporit mult forţa economică şi influenţa în viaţa politică. S-a detaşat evident marea burghezie, monopolurile ajungînd să deţină, după anul 1934 un rol precumpănitor într-o serie de industrii şi în marile bănci.

Corespunzător acestor schimbări baza socială a Partidului Conservator s-a deteriorat ducînd la dispariţia lui din viaţa politică. În schimb, Partidul Naţional Liberal — partid al marii burghezii — şi-a consolidat poziţiile economice şi influenţa politică, ajungînd să exercite un adevărat monopol în viaţa politică, mai ales în primul deceniu al perioadei interbelice. Celelalte partide ale claselor dominante nu mai reuşeau să stăpînească şi să exprime noile necesităţi politice, să satisfacă năzuinţele maselor largi populare spre progres. În arena politică au apărut o serie de grupări şi partide noi, cu titulaturi atrăgătoare prin ele însele şi cu programe care înscriau obiective de interes larg ca Partidul Ţărănesc, Liga Poporului etc. Cu timpul, mînate de goana după putere, ele au alunecat tot mai mult spre dreapta, intrînd în diferite combinaţii politice sau fuzionînd cu alte partide sau grupări. A existat în perioada interbelică, o continuă dispersare şi regrupare a grupărilor şi partidelor politice — al căror număr ajunsese să treacă de 30 — ceea ce reflectă instabilitatea acestora, a vieţii politice interne a ţării, incapacitatea claselor dominante de a rezolva marile obiective de progres ale României.

www.dacoromanica.ro

Schimbări s-au produs și în structura și situația țărănimii. În urma aplicării reformei agrare a dobîndit o pondere mai mare țărănimea mijlocașă. Situația grea în care a continuat să se afle majoritatea țărănimii și după adoptarea legii de reformă agrară, a făcut ca ea să constituie în continuare, o importantă forță revoluționară.

În ceea ce privește proletariatul, condițiile economice create prin desăvîrșirea procesului de formare a statului național unitar român, au dus la creșterea forței sale, atît sub raport numeric, cît și pe plan organizatoric și politic. Existența unor puternice detașamente muncitorești, ca cele ale minerilor, ceferiștilor, petroliștilor, tipografilor etc. a influențat în mod pozitiv procesul de desfășurare a luptelor revoluționare, capacitatea de luptă a proletariatului nu numai pentru apărarea intereselor sale vitale, ci pentru salvgardarea intereselor fundamentale ale întregului popor, realizarea năzuințelor acestuia spre libertate și progres. Partidul Comunist Român, creat, în mai 1921, a fost în permanență organizatorul și conducătorul clasei muncitoare, al oamenilor muncii. El a desfășurat „o activitate multilaterală și susținută pentru unirea, în lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc, a tuturor forțelor muncitorești, democratice, patriotice în primul rînd pentru întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare în frontul unic al comuniștilor și socialiștilor".

BIBLIOGRAFIE

V. I. LENIN, *Opere complete*, vol. 24, București, Edit. politică, 1964, p. 333.

* * * *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre Comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 38—40.

NICOLAE CEAUȘESCU, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român*, 9 mai 1966, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, București, 1968, p. 355—356.

NICOLAE CEAUȘESCU, *Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, 30 martie 1973*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Edit. politică, 1973, p. 273—275.

NICOLAE CEAUȘESCU, *Expunere prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976*, București, Edit. politică, 1976, p. 18—19.

★

* * * *Istoria poporului român* (sub red. acad. Andrei Oțetea), București, „Biblioteca de istorie", 1972, p. 523—528.

* * * *Istoria României. Compendiu* (sub red. acad. Ștefan Pascu), ed. a III-a, București, Edit. didactică și pedagogică, 1974, p. 363—366, 375—377.

M. MUȘAT, I. ARDELEANU, *Viața politică în România, 1918—1921*, ed. a II-a, București, Edit. politică, 1976, p. 26—40.

M. C. STĂNESCU, *Mișcarea muncitorească din România 1921—1924*, București, Edit. politică, 1971.

ARON PETRIC, *Trăsăturile generale ale dezvoltării României în primul deceniu interbelic*, „Cumidava" II, Brașov, 1968, p. 311—335.

T. UDREA, *Poziția Partidului Comunist Român față de problema agrară (1921—1944)*, în „Revista de istorie", an 27 (1974), nr. 1, p. 7—60.

* * * *Momente din istoria patriei, a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România*, Consultații 3, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, p. 11—16.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ACTIVITATEA INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA" PE ANUL 1976

Activitatea desfăşurată de Institutul de istorie „N. Iorga" în 1976 se înscrie organic în efortul depus de ştiinţa românească, de întregul popor român, pentru realizarea sarcinilor primului an al cincinalului 1976—1980, în lumina şi în spiritul hotărîrilor Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român şi ale Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste, evenimente politice fundamentale pentru dezvoltarea României socialiste.

O serie de idei cuprinse în documentele Congresului al XI-lea şi în special în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, ca şi în cuvîntările şi expunerile secretarului general al Partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, referitoare la menirea şi sarcinile istoriei şi permiţînd, prin urmare, conturarea principalelor direcţii ale cercetării istorice, au fost reluate şi amplificate în Rezoluţia Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste, din 2—4 iunie 1976. „Congresul apreciază — se subliniază în Rezoluţie — că în educarea socialistă a maselor cunoaşterea istoriei patriei constituie un factor important al dezvoltării conştiinţei de sine a poporului, o condiţie a asimilării a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluţionar, în trecutul său. Studierea istoriei trebuie să fie călăuzită permanent de concepţia materialist-dialectică a marxism-leninismului, să pună în lumină adevărul obiectiv, rolul maselor, al popoarelor, lupta de eliberare naţională şi socială, să combată tot ceea ce a fost negativ în trecut..."[1]

Existenţa unui program atît de clar trasat, a unor repere preţioase care constituie o premisă teoretică de mare importanţă, a permis cercetătorilor din Institutul de istorie „N. Iorga", în general tuturor istoricilor, să obţină rezultate pozitive în îndeplinirea sarcinilor concrete trasate de conducerea de partid şi în finalizarea obligaţiilor contractuale asumate.

Astfel, fructificînd şi munca depusă anterior, în anul 1976 au văzut lumina tiparului o serie de volume cu o tematică variată. O nouă ediţie a lucrării lui Ion Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Ţării Româneşti*, a apărut prin grija lui Damaschin Mioc şi cu un *Cuvînt înainte* de Ştefan Ştefănescu, contribuind în chip neîndoielnic la omagierea aceluia care a realizat prima unire politică a ţărilor române.

Evocarea unei alte figuri proeminente a istoriei poporului român, de la a cărui moarte s-au împlinit 500 de ani în 1976, a constituit tema a două lucrări importante. Este vorba de *Vlad Ţepeş* a lui Nicolae Stoicescu şi *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr* de Ştefan Andreescu, ambele bucurîndu-se de o caldă primire din partea cercurilor de specialişti şi a publicului larg. Cele două lucrări, reconsiderînd unele ştiri mai vechi şi utilizînd noi documente, clarifică o serie de aspecte ale rolului şi locului lui Vlad Ţepeş în lupta antiotomană a Ţării Româneşti, în istoria poporului român.

Personalitatea lui *Cristian Tell*, participant de seamă la revoluţia de la 1848 din Ţara Românească, a fost evocată de Anastasie Iordache într-o sintetică monografie. Evenimentelor de la 1877 i-au fost consacrate monografia lui Dan Berindei, *România independentă, 1877*, apărută în Editura Meridiane şi tradusă în mai multe limbi, versiunea germană aparţinînd lui Adolf Armbruster.

În seria de „Studii de istorie a naţionalităţilor conlocuitoare şi a înfrăţirilor cu naţiunea română", în anul 1976 a apărut volumul I din *Studii de istorie a naţionalităţii maghiare şi a înfrăţirii ei cu naţiunea română*, ce are în comitetul de redacţie pe Ludovic Demény (responsabil) şi care a semnat şi introducerea, şi pe St. Csucsuja (secretar de redacţie), autor al unui studiu. Paul Cernovodeanu este semnatarul unui alt material inclus în această culegere. O altă contribuţie la mai buna cunoaştere a istoriei naţionalităţilor conlocuitoare din ţara noastră

[1] *Rezoluţia Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste*, Bucureşti, Edit. politică, 1976, p. 16—17.

www.dacoromanica.ro

este lucrarea lui Ludovic Demény *Răscoalele secuiești în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, apărută la Editura Politică.

Se cer a fi menționate și acele lucrări din a căror colective de autori au făcut parte cercetătorii din institut. Astfel, Sergiu Columbeanu și Aron Petric au semnat materiale incluse în culegerea scoasă de „Revista de istorie" pe tema *Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră*. De asemenea, a apărut o ediție în limba franceză din *Histoire chronologique de la Roumanie* sub redacția academicianului Constantin C. Giurescu și avînd între autori pe Ioan Chiper, iar între colaboratori pe Nicolae Stoicescu și Constantin Rezachevici. Nu trebuie uitată nici ediția a IX-a a manualului de *Istoria României* pentru anul IV de liceu, la a cărei apariție și-au adus contribuția și Ion M. Oprea și Alexandru Porțeanu.

În sfîrșit, trebuiesc menționate monografiile unor orașe ale țării, realizate de autori din institut în colaborare cu specialiști din afară, anume Paul Simionescu și Paul Cernovodeanu, *Cetatea de scaun a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende* și Nicolae Stoicescu-Cristian Moisescu, *Tîrgoviștea și monumentele sale*.

Tabloul editorial de mai sus se impune a fi completat cu cifra globală a articolelor și studiilor publicate de cercetătorii în anul 1976, situația exactă a acestora reieșind din anexe. Au fost tipărite, în reviste din țară și de peste hotare, 78 de studii și articole, precum și mai bine de 100 de recenzii, însemnări și note. La toate acestea trebuie adăugate munca materializată în comunicările prezentate la manifestările științifice interne. La 43 de asemenea reuniuni au participat un număr de 40 de cercetători de la Institutul de istorie „N. Iorga" care au susținut 63 de comunicări. Pe de altă parte, membrii Institutului și-au adus un aport de seamă la răspîndirea cunoștințelor de istorie, prin numeroase conferințe, articole în presă, participări la diverse emisiuni de radio, evidențiind și pe această cale posibilitățile reale ale istoriei de a contribui la educarea poporului nostru în spiritul celor mai înaintate tradiții ce-i sînt caracteristice.

În baza orientărilor și indicațiilor date de conducerea superioară de partid, a priorităților stabilite, ca și a necesității de a continua munca depusă în anii anteriori în vederea aprofundării cunoașterii istoriei patriei, a fost alcătuit și planul unitar de cercetare științifică pe anul 1976 al Institutului. Cele 6 teme principale și direcții de cercetare s-au cristalizat în 41 de contracte, unele dintre acestea referindu-se la mai multe volume.

Institutul de istorie „Nicolae Iorga", în urma Hotărîrii Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. de elaborare a unui nou *Tratat de istorie a României* care să reflecte rezultatele ultimelor cercetări, are sarcina de a pregăti volumele III, V, și VI, în colaborare cu celelalte instituții de profil din țară, urmînd a participa la rîndu-i la scrierea volumelor IV, VII, VIII, IX și X. În anul 1976 s-a acționat pentru soluționarea unor chestiuni organizatorice, urmînd ca în curînd să se înceapă activitatea propriu-zisă de elaborare.

În ce privește *Corpusul național de izvoare și documente*, în 1976 s-a continuat munca la colecția „Fontes Historia daco-romanae". Virgil Ciocîltan, în cadrul seriei de *izvoare orientale*, a continuat documentarea la volumul de izvoare arabe și persane din secolele X—XIV, prin transcrierea, traducerea și adnotarea de texte istorice și geografice referitoare la spațiul românesc și la contextul internațional al istoriei noastre în perioada menționată. Pentru volumul de *izvoare apusene*, Șerban Papacostea a continuat lucrările de depistare, transcriere, traducere și adnotare a știrilor cuprinse în surse latine, din care rezultă o serie de informații noi cu privire la istoria Dobrogei în secolul XI, la invazii tătare din secolul XIII necunoscute pînă acum, la activitatea Ordinului dominican în spațiul carpato-dunărean etc. Eforturile de finisare a volumului de *izvoare sud-slave*, secolele XV—XVI, au fost întrerupte de dispariția prematură a lui Jan Sykora. Desigur, munca depusă pentru depistarea, transcrierea traducerea izvoarelor sud-slave din secolele menționate, însoțite de aparatul critic riguros științific, se cere a fi dusă la bun sfîrșit.

În anul 1976 au fost în lucru și 3 volume din cealaltă mare colecție de documente de interes național, *Documenta Romaniae Historica*, anume volumul V (1551—1556), VI (1556—1570) și XXV (1635—1636). Colectivul de lucru al acestor volume, format din Ștefan Ștefănescu, D. Mioc, Marieta Adam, Maria Bălan, Ruxandra Cămărășescu, Olimpia Diaconescu și Coralia Fotino, a transcris și colaționat o serie de documente, a întocmit și completat fișele bibliografice și descrierea arheografică a documentelor, și a depistat alte noi documente.

În cadrul *Colecției Hurmuzaki. Seria Nouă*, Paul Cernovodeanu, aflat în faza de documentare la volumul de rapoarte diplomatice engleze (1835—1848), a transcris rapoarte ale consulatelor și viceconsulatelor britanice din Principatele române, pentru anii 1835—1837, iar Beatrice Marinescu a efectuat aceleași operații pentru anii 1848—1853. Lucia Taftă și

www.dacoromanica.ro

Traian Ionescu depistează și pregătesc rapoartele diplomatice ale Consulatului general al Franței în București, din anii 1871—1878.

Volumul de *Documente inedite referitoare la Războiul de independență*, a fost încheiat în manuscris de către N. Adăniloaie la sfîrșitul anului 1976.

Conform planului de măsuri pentru aniversarea a 70 de ani de la răscoala din 1907, plan adoptat de Plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976, a fost pregătit sub auspiciile Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Institutului de istorie „N. Iorga" și Direcției Generale a Arhivelor Statului și predat Editurii Academiei primul volum de documente 1907 dintr-o serie de 10, volum la care au lucrat efectiv Coralia Fotino și Mircea Iosa.

În aceeași direcție, Elisabcta Oprescu a depistat, transcris adnotat și pregătit pentru tipar, documente privind răscoalele din anii 1889—1904, și care vor constitui o parte din volumul de *Documente selective privind principalele răscoale țărănești din istoria României.* Operațiuni similare pentru același volum (ce urmează a se realiza în colaborare cu Institutul de istorie din Cluj) au fost efectuate — în afara obligațiilor de plan — pentru evul mediu D. Mioc, C. Bălan, L. Demény, iar pentru epoca modernă de către N. Adăniloaie și Apostol Stan.

Tot în legătură cu comemorarea răscoalei din 1907 N. Liu a depistat și pregătit pentru tipar scrisorile expediate și primite de marele istoric român N. Iorga în preajma și în timpul răscoalei din 1907, volum care este însoțit de un studiu introductiv.

Ludovic Demény, a depistat și transcris documente pentru cel de-al doilea volum de *Documente privind istoria secuilor*, iar Constantin Bălan și-a continuat documentarea la *Inscripțiile medievale ale României*, copiind noi inscripții și efectuînd operațiile de pregătire pentru tipar a celor culese anterior.

Reiese foarte clar din cele prezentate mai sus, că în anul 1976, ca și în anii anteriori, o parte însemnată din potențialul științific al Institutului a prestat o muncă apreciabilă pentru elaborarea unor volume de documente sau a continuat activitatea migăloasă, dar atît de importantă, de extindere a corpusului național de documente și deci de consolidare a bazei documentare a istoriei României.

Elaborarea de monografii și studii de interpretare, reprezentînd o altă direcție de bază a planului de cercetare, a fost orientată spre investigarea unor importante probleme de istorie, care impun o atentă analiză științifică. Astfel, în cadrul temei „Formarea poporului român și a statelor române medievale", A. Armbruster a abordat problema *Unitatea spațiului românesc în terminologia medievală*, parcurgînd numeroase pagini de bibliografie de specialitate și extrăgînd fișe analitice și bibliografice. De asemenea A. Armbruster a redactat un prim capitol consacrat evoluției termenului de Dacia de la retragerea aureliană pînă la apariția statelor feudale românești.

Ioana Constantinescu a încheiat redactarea studiului intitulat *Contribuții la istoria țărănimii în perioada de destrămare a feudalismului* care se remarcă prin analiza atentă a fenomenelor social-economice puse de subiectul abordat. În același sens, Lia Lehr a făcut investigații în problema *Procesului de aservire a țărănimii în Țara Românească în anii 1601—1635*, parcurgînd numeroase documente, identificînd satele, întocmind tabele statistice pe județe; lucrarea se va încheia în 1977.

Structura socială a satului secuiesc în lumina registrelor militare din 1614 și 1627 a fost analizată de către L. Demény care și-a expus rezultatele într-un concentrat studiu. De asemenea, L. Demény a scris capitolul I, din partea a doua a monografiei *Răscoala secuilor din anii 1595—1596*. La elaborarea acestei lucrări și-a adus contribuția și Carol Vekov. Ea a fost înaintată spre publicare Editurii Academiei.

Un aport la descifrarea structurii sociale a satului transilvănean din secolul al XVIII-lea îl aduce Ștefan Ciuciuia printr-un studiu legat de *Primul recensămînt al populației transilvănene (1721—1722)*. În cadrul preocupărilor de sociologie istorică Georgeta Penelea a lucrat în cursul anului 1976 la întocmirea documentației pentru tema *Structuri și mobilități sociale în Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, și a redactat capitolul „Structura satului muntean în secolul al XVIII-lea".

O analiză asemănătoare, avînd însă ca obiect *Orașele din Țara Românească și Moldova în evul mediu timpuriu* a fost întreprinsă de Constantin Șerban care se ocupă de geneza orașelor de la răsărit și sud de Carpați, de viața urbană în perioada feudalismului timpuriu.

Lucrînd la tema *Cnezate și voievodate românești în Transilvania (sec. X—XV)*, Emil Lazea a întocmit bibliografia și a început documentația, ceea ce i-au permis a redacta, într-o primă formă, două capitole introductive.

www.dacoromanica.ro

Ca o continuare a unor preocupări perseverente, mai vechi, de evocare a marilor personalități ale evului mediu românesc, în planul de cercetare al Institutului de istorie „N. Iorga" au fost incluse, în anul 1976, două lucrări consacrate unor figuri reprezentative ale poporului nostru. Legat de aniversarea a 500 de ani de la moartea lui *Vlad Țepeș*, Nicolae Stoicescu a elaborat monografia, citată deja, care valorifică exhaustiv izvoarele semnificative pentru politica internă și externă promovată de voievod, punînd accentul pe lupta antiotomană purtată de acesta. *A doua domnie a lui Petru Rareș* este tema unui studiu monografic semnat de Constantin Rezachevici, care insistă asupra politicii interne și externe a Moldovei anilor 1538—1546. Menționăm că acest studiu face parte dintr-o monografie care va apărea în curînd.

Nu lipsesc din planul de cercetare nici preocupările istoriografice. Astfel, Florin Constantiniu s-a preocupat de *Iobăgia în istoriografia românească*, punînd în evidență raportul dintre punctele de vedere formulate de istoricii români în problema genezei, evoluției și abolirii șerbiei și marile momente de confruntare politică în problema agrară, respectiv dezbaterile din 1848, 1864 și 1907. La rîndu-i, Carol Vekov și-a continuat munca la tema *Istoriografia maghiară în limba latină din Transilvania secolului al XVII-lea*, dar nu a reușit să o finalizeze deoarece a lucrat efectiv atît la monografia consacrată *Răscoalei seculor din anii 1595—1596* cît și la volumul de *Documente selective privind principalele răscoale țărănești din istoria României*.

Evoluția social-economică și politică a României în epoca modernă a fost profund marcată de Unirea Principatelor ca și de obținerea independenței de stat, al cărui centenar va fi sărbătorit în 1977 de către întregul nostru popor. Fără îndoială, că la mai buna cunoaștere a evenimentelor din anul 1859 va contribui lucrarea lui Dan Berindei, *Epoca Unirii*, din care au fost deja redactate primele 4 capitole, ea urmînd a fi încheiată în 1977. În aceleași preocupări se înscrie și tema *Politica externă a României în perioada domniei lui Al. I. Cuza (1859—1866)*, de Gh. Cristea, care reconstituie contextul internațional și principalele direcții ale politicii externe promovate de cel care a unit Moldova și Țara Românească. Continuarea firească a temei din urmă, *Politica externă a României între anii 1866—1877*, a fost abordată de către Paul Oprescu.

Războiul de independență și urmările sale a constituit tema mai multor studii. Astfel, Grigore Chiriță trece în revistă *Atitudinea puterilor europene față de independența României (mai 1877 — iulie 1878)*. Alt subiect, și anume *Ecoul războiului de independență, 1877 1878, în opinia publică progresistă maghiară* a fost tratat de către Ștefan Ciuciuia care a predat deja materialul Editurii Kriterion spre publicare. Mircea Iosa urmărește *Consecințele economice și sociale ale cuceririi independenței de stat a României*. Avînd ca punct de plecare tot evenimentele de la 1877—1878, studiul lui Alexandru Porțeanu, *Mișcarea socialistă și problemele independenței, suveranității și unității naționale (1878—1918)*, abordează o problematică importantă. De un profil apropiat se dovedește a fi și lucrarea Paraschivei Cîncea, intitulată *Radicalismul, precursor al mișcării socialiste din România celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea*.

Dată fiind importanța deosebită a cunoașterii aprofundate a istoriei instituțiilor politice, continuînd preocupările mai vechi din această direcție, în 1976 s-au înregistrat primele finalizări în cadrul temei *Istoria parlamentului*. Pentru perioada modernă a acestuia, 1821—1918, au fost încheiate părțile ce reveneau lui Apostol Stan, P. Cîncea, Mircea Iosa și Anastasie Iordache, referindu-se respectiv la etapele: 1821—1859, 1878 1892, 1895—1907 și 1908—1918. Urmează ca în prima jumătatea a anului ce vine să fie încheiate și celelalte capitole din această monografie revenind lui Stan Valeriu și Aniculei Popescu cele referitoare la etapa 1859—1876.

În cadrul temei *Istoria partidelor politice din România*, Tr. Udrea a analizat *Premisele istorice ale îndepărtării partidelor burgheze din viața politică a României*, evidențiind caracteristicile generale ale desfășurării procesului revoluționar din țara noastră, caracteristici care au făcut ca, în comparație cu alte țări din răsăritul european, burghezia să fie înlăturată mai devreme de la putere. De asemenea, Tr. Udrea a încheiat un studiu amplu consacrat *Activității primului guvern dr. Petru Groza, martie 1945 decembrie 1946*, relieflnd, pe baza unui bogat material documentar provenit din arhivele C.C. al P.C.R., aspecte de seamă din refacerea economică a țării după război, eforturile cabinetului român de a obține condiții cît mai juste de pace sau confruntările generate de acțiunea de creare a B.N.D.

Nu mai puțin de 11 lucrări au fost incluse în planul pe 1976 la tema deosebit de importantă a reconstituirii istoriei relațiilor internaționale ale țărilor române și ale României de-a lungul secolelor (sec. XIV—1944). Cum lucrările lui Gh. Cristea, Paul Oprescu și Grigore Chiriță au fost deja menționate, semnalăm tematica celorlalte opt.

www.dacoromanica.ro

Relațiile dintre români și Hanatul Crimeii (sec. XVI—XVIII) au fost analizate de către Al. Gonța care, a redactat în 1976 un capitol referitor la relațiile cu tătarii între anii 1502—1711.

Locul *Moldovei și a Țării Românești în politica habsburgică, 1716—1774*, a reținut atenția Stefanei Dăscălescu, care schițează liniile directoare ale politicii habsburgice față de cele două țări române și atitudinea factorilor politici de la noi față de expansiunea austriacă în perioada amintită.

În faza de documentare se află lucrarea *Statutul internațional al Principatelor Române, 1829—1859*, cei doi autori, A. Stan și A. Iordache, pe baza materialului strîns, redactînd deja un capitol.

Nu au lipsit din planul de cercetare nici preocupările pentru elucidarea unor aspecte ale istoriei economice a țării noastre, acest efort fiind încadrat în tema generală a relațiilor externe ale României. I. Stanciu surprinde *Pătrunderea capitalului străin în industria petrolului din România înaintea primului război mondial*, pe baza unui material documentar în bună parte inedit, ce relevă căile și formele de penetrație a capitalului extern în ramura de bază a industriei extractive din țara noastră. Încercînd a evidenția caracteristicile raporturilor economice româno-franceze, influențate în mod hotărîtor de către primul război mondial, N. Dascălu insistă asupra *Relațiilor comerciale dintre România și Franța în deceniul 1918—1928*. Utilizînd noi documente, autorul ajunge la concluzia că legăturile comerciale dintre cele două țări au ocupat un loc secundar în ansamblul comerțului lor exterior, nefiind deloc la înălțimea relațiilor politice, culturale și chiar financiare româno-franceze.

Raporturile maritime internaționale ale României în tratate de comerț și navigație, 1918—1939, au început a fi studiate de către S. Columbeanu, dar stagiul de documentare în S.U.A. ca și starea sănătății sale nu i-au permis a încheia lucrarea. Referitor la tema *Acordurile de la Locarno și atitudinea României*, Ion M. Oprea, (care în 1976 în calitatea sa de responsabil coordonator a lucrat mai multe luni la definitivarea monografiei „*România în timpul primului război mondial*, scriind încă 40 de pagini), a terminat documentarea, urmînd a încheia redactarea lucrării în cursul lui 1977.

În cadrul preocupărilor de clarificare a *Rolului monarhiei în viața social-politică a României între anii 1922—1930*, doi cercetători din Institut au desfășurat o atentă investigare istorică. M. Rusenescu, abordînd problema menționată pentru anii 1922—1927, a redactat un studiu care pune în lumină aspecte noi ale rivalității dintre partidele burghezo-moșierești în lupta pentru influențarea cercurilor regale. Analiza este continuată, pentru anii 1927—1930, de către Venera Teodorescu care relevă conținutul și semnificația instituției regenței, rolul acesteia în istoria României.

Rolul jucat de *Armata germană în România, 1940—1944*, temă interesantă și de o importanță majoră, căci poate clarifica o serie de aspecte rămase încă neelucidate din evoluția României în anii celui de-al doilea război mondial, a fost în atenția Ecaterinei Cimponeriu care însă, datorită stării sănătății, a fost nevoită să-și întrerupă redactarea, urmînd a o încheia în 1977.

Aproape de finalizare se află și tema *Metode matematice aplicate în probleme istorice lipsite de izvoare statistice*. V. Liveanu a redactat un studiu privitor la aplicarea metodelor statistice la studierea evoluției prețurilor în sec. XVI—XVIII, urmînd a termina un alt studiu în anul următor ca urmare a îmbolnăvirii sale din ultima parte a lui 1976. În ce o privea, Irina Gavrilă a redactat un material privind noțiuni matematice, indicații și exemplificări și a asigurat efectuarea calculelor și elaborarea programelor, legate de temă.

În sfîrșit, din domeniul istoriei universale, remarcăm tema *Relații agrare în Grecia veche de la începuturi pînă în pragul epocii clasice încheiată* de Cecilia Ioniță. Lucrarea, predată spre tipărire la Editura științifică și enciclopedică aduce noi puncte de vedere asupra structurilor agrare din Grecia secolelor XI—VI î.e.n.

Acesta a fost stadiul de îndeplinire a tuturor lucrărilor incluse în planul de cercetare pe anul 1976 și care au format obiectul contractelor. Se remarcă, din cele precizate mai sus, că în afara a șase cazuri temeinic justificate pentru care — potrivit aprobării Consiliului Științific și recomandării conducerii Academiei de Științe Sociale și Politice — au fost întocmite actele adiționale necesare pentru prelungirea predării cu cîteva luni, toate celelalte teme au fost încheiate la termenul prevăzut și în condițiile cerute. Aceasta a fost rezultatul eforturilor depuse de întregul colectiv de cercetători care, nu arareori, au fost puși în fața unor sarcini de interes obștesc urgente dar pe care le-au soluționat fără a afecta prin aceasta stadiul îndeplinirii planului. Așa cum a reieșit din dezbaterile Consiliului Științific din zilele de 23—24 decembrie 1976, pe baza unor referate și avînd în vedere și autoreferatele prezentate, lucrările ce au fost prezentate satisfac exigențele științifice.

www.dacoromanica.ro

De asemenea, față de anul anterior și tocmai datorită experienței acumulate, în 1976 s-a făcut un însemnat pas înainte și în direcția dactilografierii materialelor de plan, deși nu s-a reușit a se atinge volumul cerut.

Un aspect notabil la activitatea desfășurată de Institut l-a avut Madeleine Costescu, care a efectuat traducerea în limba franceză a peste o mie de pagini din diverse lucrări, inclusiv sumare și rezumate ale publicațiilor de istorie. De asemenea, deși a fost trecută la B.C.U., biblioteca Institutului continuă a avea un rol de seamă în asigurarea bazei documentare a cercetării. Evident că sprijinul acordat și pînă acum va fi continuat, îmbrăcînd forma participării cercetătorilor la diverse operații ca : schimbul intern sau internațional de carte, corespondența cu diverse alte foruri de cultură din țară sau de peste hotare etc.

Nu poate fi trecută cu vederea, tocmai datorită utilității sale, munca desfășurată de colegii noștri din personalul administrativ și în special de A. Bazavan și M. Barna.

O remarcabilă activitate, susținută îndeaproape de membrii Institutului, au înregistrat-o și în cursul anului 1976 cele două periodice de istorie ale Academiei de Științe Sociale și Politice. Colectivul redacțional de la „Revista de istorie" (prof. V. Maciu, redactor responsabil ; Ion Apostol, redactor responsabil adjunct și M. Stroia, G. Apostol, M. Oprițescu și Ruxandra Bolintineanu) a depus eforturi pentru ridicarea nivelului ideologic și științific al publicației. În paginile acesteia a fost subliniată semnificația Congresului educației politice și a culturii socialiste, a Consfătuirii pe țară a Cadrelor din domeniul Științelor sociale și a învățămîntului politic. De asemenea, numere speciale sau grupaje tematice au fost consacrate aniversării a 55 de ani de la crearea P.C.R., a 30 de ani de la alegerile din 1946, a 99 de ani de la proclamarea independenței de stat a României, a 500 de ani de la moartea lui Vlad Țepeș, sau în cinstea celor căzuți în răscoalele secuiești de la sfîrșitul secolului al XV-lea. Nu au fost trecute cu vederea nici evenimente de seamă din istoria universală, prilejuite de aniversarea a 40 de ani de la crearea brigăzilor internaționale din Spania sau a bicentenarului independenței S.U.A. Un succes de seamă al colectivului de la „Revista de istorie" îl reprezintă editarea culegerii *Momente din istoria partidului, patriei, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră*, pe care am mai avut ocazia să o citățm.

Colectivul de redacție de la „Revue Roumaine d'Histoire", (acad. E. Condurachi, redactor șef, N. Fotino, redactor șef adjunct ; Ștefan Andreescu, redactor și Paula Niculescu) au conferit publicației un profil tematic de o importanță aparte. Astfel, au fost abordate teme legate de orașul și structurile sale în spațiul românesc, (nr.1/1976), de Vlad Țepeș și epoca sa (nr.3/1976), ca și de neutralitatea României în timpul primei conflagrații (nr. 2/1976) sau de structurile economiei românești în perioada dintre cele două războaie mondiale (nr. 4/1976).

Importante probleme din viața Institutului au fost soluționate de către Consiliul Științific, organul colectiv de conducere. Trimestrial, în Consiliu s-a analizat cu simț de răspundere stadiul de îndeplinire a planului de cercetare. Au fost luate măsurile ce se impuneau pentru întărirea disciplinei în muncă, așa încît obligațiile contractuale, a căror îndeplinire reprezintă fără îndoială țelul eforturilor întregului colectiv, să fie îndeplinite atît în termen cît și la nivelul științific caracteristic activității Institutului.

Pe de altă parte, Consiliul și-a menținut preocupările legate de valorificarea unor lucrări produse în anii anteriori. Cu exigența-i specifică, acest organism a discutat și avizat cîteva monografii, culegeri de studii precum și volume de documente care apoi au fost predate editurilor. De asemenea, a fost elaborat planul de cercetare și cel editorial pentru anul 1977 ca și cele de perspectivă (1978 — 1980), și au fost soluționate aspecte ale reprezentării Institutului la manifestările științifice din țară și de peste hotare. Numeroase alte probleme, legate de activitatea curentă de cercetare sau cu un caracter administrativ-contabil, acestea din urmă în 1976 avînd o pondere mai redusă decît în anii anteriori, au reținut atenția Consiliului Științific.

Toate aceste rezultate, pozitive în ansamblul lor, evidențiază necesitatea ca în organul colectiv de conducere să fie mărit procentul celor care lucrează efectiv în Institut, știut fiind faptul că în prezent doar 10 din cei 29 de membri ai Consiliului își desfășoară activitatea în Institut.

Anul 1976 a fost cel de-al doilea în care, în urma hotărîrii din 1975 a conducerii de partid, activitatea Institutului de istorie „N. Iorga" a fost integrată Facultății de istorie a Universității din București. În consecință în anul 1976 toate forțele din cercetare și de la Facultate au putut fi mobilizate pentru îndeplinirea sarcinilor comune, a obiectivelor prioritare care au fost puse în fața frontului istoric de către conducerea de partid. Ar fi greșit să se afirme că în procesul de integrare s-a făcut foarte mult, în nici un caz totul, și că nu mai sînt necesare eforturi de aprofundare. Este o realitate, faptul că pașii înregistrați sînt relativi timizi și că ne aflăm în etapa unor forme incipiente de integrare, al căror numitor comun a fost cel mai adesea sesiunile științifice comune. Trebuie însă reținut că perioada care a trecut poate fi în mod just apreciată ca fiind una de acumulare, de căutare a formelor cele mai adecvate ale realizării integrării care este

www.dacoromanica.ro

și trebuie privită ca un proces de o oarecare durată. Dar, de pe acum se pot releva primii pași concreți. Astfel, Irina Gavrilă susține la Facultatea de istorie un curs facultativ de metode moderne în cercetarea istorică. De asemenea, ca urmare a transpunerii în viață a programului de măsuri adoptat în spiritul hotărîrilor Congresului educației politice și a culturii socialiste, un număr de 8 cercetători vor susține cursuri și seminarii de *Probleme fundamentale de istorie a patriei și a partidului* la diverse instituții de învățămînt superior din Capitală, pentru semestrul al II-lea al anului universitar 1976 — 1977. De asemenea, tot în spiritul integării, o serie de studenți ai facultății de istorie și-au desfășurat practica în producție în Institut sub îndrumarea Ștefanei Dăscălescu. Nu trebuie uitat nici faptul că în planul de cercetare pe anul 1976 au fost incluși individual sau în colective, 14 cadre didactice, din care unele numai cu normă de cercetare.

Pe de altă parte, cei șase cercetători care au dreptul de a conduce doctoratul (Șt. Ștefănescu, Dan Berindei, V. Liveanu, N. Adăniloaie, Ș. Papacostea, L. Demény) desfășoară o susținută activitate științifică pe acest tărîm, avînd în vedere că majoritatea doctoranzilor (20 din 24) sînt din afara Institutului. Din total, trei și-au susținut în 1976 tezele, obținînd titlul de doctor în științe istorice.

Ca și în anii anteriori, în 1976 membrii Institutului de istorie „N. Iorga" s-au dovedit a fi, așa cum a reieșit și din primele pagini ale raportului, o prezență dinamică în viața științifică și culturală a țării. La nu mai puțin de 43 de sesiuni științifice, colocvii, simpozioane organizate în țară sau în București, au participat marea majoritate a cercetătorilor din Institut (mai precis 40) care au susținut 63 de comunicări, confirmînd prin aportul lor prestigiul de care se bucură în lumea științifică instituția noastră. Pe de altă parte, 23 de membri ai colectivului au ținut aproape 200 de conferințe și expuneri în întreprinderi, case de cultură, școli, unități militare etc., din mai multe localități ale țării. S-au consemnat și aproape 100 de participări la diversele emisiuni de radio. În presa centrală sau locală au apărut, sub semnătura cercetătorilor de la Institut, peste 150 de articole. De regulă manifestările mai sus enumerate, pentru a căror cunoaștere concretă facem din nou trimitere la anexe, au avut o tematică diversă. Se remarcă totuși, în mod cu totul justificat, ponderea crescîndă, pe măsură ce se apropie aniversarea centenarului, a subiectelor legate de războiul de independență. S-au evidențiat, în această direcție, Dan Berindei, N. Stoicescu, Adolf Armbruster, C. Șerban, Apostol Stan și Al. Porțeanu.

Ținînd seama că un mare număr de membri ai Institutului activează ca lectori sau propagandiști la Cabinetele de partid sau la diverse întreprinderi și instituții din capitală, avînd în vedere activitatea științifică și de popularizare, succint sintetizată mai sus, putem obține o imagine de ansamblu a participării cercetătorilor noștri la opera de răspîndire a istoriei în rîndul maselor, a locului Institutului în viața politică și cultural-ideologică a țării.

Institutul de istorie „N. Iorga", prin relațiile sale cu străinătatea, s-a manifestat viu și în viața științifică internațională. Un număr de 13 cercetători au întreprins călătorii în 11 țări atît în baza acordurilor de colaborare culturală cît și prin burse sau invitații personale pe cont propriu. Astfel, în Uniunea Sovietică au fost Ștefan Ștefănescu, Aron Petric și Nichita Adăniloaie; în R. P. Bulgaria, Paul Oprescu; în R. P. Mongolia, Florin Constantiniu; în R. P. Ungară, L. Demény, Paul Cernovodeanu și Venera Teodorescu; în Statele Unite, S. Columbeanu și P. Cernovodeanu; în R. F. Germania, Dan Berindei, E. Cîmponeriu și I. Chiper; în R. S. F. Iugoslavia, D. Mioc; în Luxemburg, A. Armbruster; în Franța și Marea Britanie, Dan Berindei.

În același timp, 30 de istorici din 11 state, între care U.R.S.S., S.U.A., R.F.G., Austria, Franța, Turcia, Marea Britanie, Venezuela, Grecia, Ungaria și R.D.G. au vizitat institutul, de subliniat fiind faptul că majoritatea acestora au purtat discuții utile, pe diverse teme cu cercetători români și nu s-au limitat la simple vizite protocolare.

Au avut loc, în anul 1976, și cinci reuniuni ale unor comisii mixte de istorici pentru elaborarea de manuale la care, în delegația română, au participat și membri ai Institutului. Între 20—24 aprilie 1976, la Budapesta și Szeged s-a desfășurat a 5-a sesiune a Comisiei mixte de istorie româno-maghiară, la care a participat și Venera Teodorescu. La Varșovia, între 24—28 mai a avut loc prima sesiune a Comisiei româno-polone de istorie, numărînd între participanți și pe Ștefan Ștefănescu, Adolf Armbruster și Ș. Papacostea. Comisia mixtă româno-vest-germană pentru manuale școlare s-a întrunit la Suceava, între 7—11 iunie, avînd în componența sa și pe Șt. Ștefănescu, Dan Berindei, Adolf Armbruster. La sesiunea din septembrie 1976 a Comisiei mixte a istoricilor români și sovietici, Șt. Ștefănescu, Aron Petric și N. Adăniloaie au prezentat materiale legate de problema independenței de stat a României. În sfîrșit, Damaschin Mioc s-a numărat între delagații români la simpozionul din noiembrie 1976 de la Belgrad.

Participarea cercetătorilor din Institut la diversele reuniuni științifice internaționale este sesizabilă și pentru anul 1976. La Colocviul ungar de istorie, cu tema „Războiul de independență din Ungaria (1703—1711)", Paul Cernovodeanu a participat cu comunicarea *Românii în*

www.dacoromanica.ro

sprijinul războiului de independență din 1703—1711. Tot Paul Cernovodeanu a participat la Colocviul româno-american de la Detroit, din iunie 1976 și la cel de la Boulder (Colorado) din 4 iulie. La rîndul său, Florin Constantiniu a susținut o comunicare la al III-lea Congres de mongolistică, care și-a ținut lucrările la Ulan-Bator între 30 august — 3 septembrie, iar Adolf Armbruster a prezentat un material în legătură cu *Cronicarii români despre originea sașilor transilvăneni*, la cea de a XIV-a sesiune „Arbeitskreis für Siebenbürgische", Luxemburg, 1 — 3 octombrie 1976.

Țara noastră a găzduit, între altele, sesiunea științifică româno-americană consacrată bicentenarului independenței Statelor Unite ale Americii, la care Ion Stanciu a prezentat aspecte din relațiile româno-americane pînă la al doilea război mondial.

Concluzia finală, decurgînd în mod firesc din cele expuse mai sus este că anul 1976 a însemnat un plus de experiență, de maturitate științifică pentru întregul colectiv al Institutului.

Desigur, rezultatele dobîndite nu semnifică absența unor deficiențe sau lipsuri. Ca și în anii anteriori, dar, de data aceasta mult mai periculos, se dovedește a fi sistemul unora dintre cercetători de a lucra în salturi. Existența sistemului contractual implică, în mod necesar, omogenizarea colectivului de muncă căci o mică fisură se poate repercuta negativ asupra rezultatelor de ansamblu.

Cu toate acestea, se poate afirma că bilanțul înregistrat este pozitiv. Anul 1976 a fost primul în care, din ianuarie și pînă în decembrie, s-a lucrat atît sub regimul contractual cît și în cadrul integrării. Considerăm că faza de adaptare, în mod obiectiv necesară, este pe cale de a fi depășită și că deci, următorii pași pe această cale vor fi mai lesnicioși. Dincolo de toate aceste considerații, reținînd desigur învățămintele ce se impun, faptele arată cu puterea evidenței, că în anul 1976 planul de cercetare al Institutului de istorie „N. Iorga" a fost realizat din toate punctele de vedere, deci obligațiile contractuale au fost îndeplinite conform exigențelor științifice, că, în afară de acest cadru, s-a trecut pe linia integrării de la faza organizatorică și acțiuni incipiente la primii pași concreți, că membrii Institutului, printr-o multitudine de mijloace și căi, au fost o prezență activă în viața științifică internă și externă.

Prin toate acestea cercetătorii Institutului de istorie „N. Iorga" au dovedit că înțeleg a se ridica la înălțimea sarcinilor puse de către partid în fața istoriografiei românești contemporane.

ANEXA I

PUBLICAȚIILE MEMBRILOR INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA" PE ANUL 1976

I. CĂRȚI

Andreescu Ștefan, *Vlad Țepeș (Dracula) între legendă și adevăr istoric*, București, Edit. Minerva, 1976, 297 p.

Berindei Dan, *Independent Romania, 1877*, București, Edit. Meridiane, 1976, 103 p. (ediții, în limbile franceză, rusă, germană, spaniolă și arabă).

Paul Simionescu și Paul Cernovodeanu, *Cetatea de scaun a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende*, București, Edit. Albatros, 1976, 117 p. + 8 pl. (Memoria pămîntului românesc).

Demény Lajos, *Székely felkelések a XVI század második felében (Răscoale secuiești în a doua jumătate a secolului al XVI-lea)*, București, Edit. Politică, 1976, 146 p.

Histoire chronologique de la Roumanie, Sous la redaction de Constantin C. Giurescu, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1976, 549 p.
Autori din Institut: Ioan Chiper și Nicolae Stoicescu. Colaboratori: Ștefan Ștefănescu și Constantin Rezachevici.

Iordache Anastasie și Constantin Vlăduț, *Christian Tell (1808—1884)*, Craiova, Edit. Scrisu Românesc, 1976, 150 p. + 8 pl.

Momente din istoria partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră. Consultații, București, Edit. Acad. R.S.R., 1976, 136 p. + 5 hărți (Revista de istorie).
Autori din Institut: Sergiu Columbeanu și Aron Petric.

www.dacoromanica.ro

Ion Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*. Ediție îngrijită de Damaschin Mioc, Timișoara, Edit. Facla, 1976, 565 p. + 12 pl.
„Cuvînt înainte" de Ștefan Ștefănescu, p. 5—13.

Stoicescu Nicolae, *Vlad Țepeș*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, 238 p. cu ilustr. + 1 h. (Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de istorie „N. Iorga").
„Cuvînt înainte" de Ștefan Ștefănescu, p. 7—10.

Stoicescu Nicolae și Cristian Moisescu, *Tîrgoviștea și monumentele sale*, București, Edit. Litera, 1976, 324 p. cu ilustr.

Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română, vol. I, Coordonator: L. Bányai. Comitetul de redacție: A. Bodor, L. Demény (responsabil) I. Imreh și I. Csuscuja (secretar de redacție), București, Edit. Politică, 1976, 398 p. (Institutul de istorie „N. Iorga", București) (ediție și în limba maghiară).
Din Institut: L. Demény I. Csucsuja și P. Cernovodeanu „Introducere" de L. Demény, p. 5—17.

Istoria României. Manual pentru anul IV licee de cultură generală și de specialitate. Ediția a IX-a, București, Edit. didactică și pedagogică, 1976, 390 p. + 15 h.
Autori din Institut: Ion Oprea și Alexandru Porțeanu.

II. STUDII, ARTICOLE ȘI BIBLIOGRAFII ÎN PUBLICAȚIILE PERIODICE DE SPECIALITATE

Andreescu Ștefan, *Frămîntări politice în Țara Românească la începutul domniei lui Radu Paisie*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 3, p. 395—412.

Andreescu Ștefan, *En marge des rapports de Vlad l'Empaleur avec l'Empire Ottoman*, în „Revue des etudes sud-est européennes", XIV, 1976, nr. 3, p. 373—379.

Andreescu Ștefan, *Războiul cu turcii din 1462*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1673—1695.

Andreescu Ștefan, *Vlad l'Empaleur*, în „Bulletin d'information", edité par le Comité National pour le défence de la paix de la R. S. Roumanie, 4/1976, p. 58—65 (ediții și în limbile engleză și spaniolă).

Armbruster Adolf, *Die Rumänen als „Natio Christianorum Orientalium"*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 3, p. 503—508.

Armbruster Adolf, *Vorarbeiten zu einer Geschichte der siebenbürgisch-sächsischen Historiographie*, în „Südostdeutsches Archiv" (München), XVII, 1976.

Berindei Dan, *Răscoala poporului bulgar din aprilie 1876 și România*, în „Revista română de studii internaționale", X, 1976, nr. 2, p. 195—202.

Berindei Dan, *La Roumanie et les événements balkaniques des années 1875—1876*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 2, p. 207—223.

Berindei Dan, *Union of the Principalities — a prelude to Romanian's full State independence*, în „Romania. Pages of History", I, 1976, nr. 1, p. 44—59 (ediții și în limbile franceză, germană, rusă și spaniolă).

Berindei Dan, *Die Vorläufer der Rumänischen Akademie der Wissenschaften*, în vol. *Wissenschaftspolitik in Mittel- und Osteuropa. Wissenschaftliche Gesellschaften Akademien und Hochschulen im 18. und beginnenden 19. Jahrhundert*, Berlin, 1976, p. 174—186.

Cernovodeanu Paul, *British Economic Interests in the Lower Danube and the Balkan Shore o the Black Sea between 1803 and 1829*, în „The Journal of European Economic History" (Roma), V, 1976, nr. 1, p. 105—120.

Cernovodeanu Paul, *Les voyageurs français devant les réalités roumaines*, în „Annales historiques de la Révolution française", XLVIII, 1976, nr. 225 (Juillet—Septembre), p. 446—468.

Cernovodeanu Paul, *Românii și primele proiecte de construire a canalului Dunăre — Marea Neagră (1838—1856)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 2, p. 189—206 + 2 pl.

Cernovodeanu Paul, *Primele știri privitoare la insurecția rákóciană în corespondența stolnicului Constantin Cantacuzino din anii 1703—1704*, în *Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română*, vol. I, București, Edit. Politică, 1976, p. 79—101.

www.dacoromanica.ro

Cernovodeanu Paul, *Variante autonome ale „Războiului Troadei" din cronografele de tipul Danovici și circulația lor (sec. XVIII—XIX)*, în „Revista de istorie și teorie literară", 25, 1976, nr. 1, p. 29—35.

Cernovodeanu Paul, *Chronographes roumains enluminés*, în „Synthesis", III, 1976, p. 75—92.

Cernovodeanu Paul, *Din legăturile Bisericii Răsăritului cu ambasadorul Angliei la Constantinopol, lordul William Paget (între 1693—1702)*, în „Biserica ortodoxă română", XCIV, 1976, nr. 1—2, p. 214—226.

Cernovodeanu Paul, *Un croquis du siège de la forteresse de Petrovaradin (1694) appartenant au sénéchal Constantin Cantacuzino*, în „Revue des études sud-est européennes", XIV, 1976, nr. 4, p. 591—601.

Cernovodeanu Paul, *Constantin Cantacuzino stolnicul. Corespondență diplomatică*, în „Manuscriptum", VII, 1976, nr. 4 (25), p. 155—161.

Cernovodeanu Paul și Mihail Caratașu, *Lettres du prince de Valachie Constantin Brincoveanu aux savants grecs Jean et Palakis Caryophyllis*, în „Revue des études sud-est européennes", XIV, 1976, nr. 1, p. 143—164.

Cernovodeanu Paul și Nicolae Vătămanu, *Opt ani din viața spitalului Colțea (1731—1739)*, în vol. *Spitale vechi și noi. Studii și note.* Sub redacția Gh. Brătescu, București, Edit. Medicală, 1976, p. 81—88.

Chiriță Grigore, *Preludiile și cauzele detronării lui Cuza Vodă*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 3, p. 347—371.

Cimponeriu Ecaterina, *Începutul desfășurării revoluției democrat-populare în Germania de răsărit (1945—1946)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 10, p. 1521—1546.

Ciociltan Virgil, *La campagne ottomane de Transylvanie (1438) dans le contexte politique international*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 3, p. 437—445.

Ciociltan Virgil, *Între sultan și împărat: Vlad Dracul în 1438*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1767—1790.

Columbeanu Sergiu, *Contribuții la istoria marinei și navigației în România, 1829—1866*, în „Muzeul Național", II, 1976, p. 445—452.

Columbeanu Sergiu, *Momente ale evoluției poporului român și luptei sale sociale și naționale pentru unitate și independență*, în vol. *Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră. Consultații*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, p. 24—36.

Columbeanu Sergiu, *Contribuții privind situația internațională a țărilor române între anii 1806—1812*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 5, p. 657—676.

Constantinescu Ioana, *Populația județului Olt după catagrafia din decembrie 1819 — ianuarie 1820*, în „Revista arhivelor", LIII, 1976, vol. XXXVIII, nr. 4, p. 398—412.

Constantinescu Ioana, *Din istoria prețurilor în Țara Românească în secolul al XVIII-lea (până la 1775)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 12, p. 1927—1943.

Constantiniu Florin, *Der Beitrag der siebenbürgischen Aufklärung und des fanariotischen Reformismus zur Entstehung des höheren Schulwesens in rumänischer Sprache*, în vol. *Wissenschaftspolitik in Mittel- und Osteuropa. Wissenschaftliche Geselschaften Akademien und Hochschulen in 18. und beginnenden 19. Jahrhundert.* Berlin, 1976, p. 165—173.

Constantiniu Florin, *Condition paysanne et relations agraires*, în „Annales historiques de la Révolution française", XLVIII, 1976, nr. 3, p. 69—83.

Constantiniu Florin, *Caracterul militant al cercetării istorice*, în „Era socialistă", LVI, 1976, nr. 22, p. 25—27.

Constantiniu Florin și Ion Stanciu, *Sprijinul și lupta românilor din străinătate pentru cauza unității românești (1914—1918)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 12, p. 1873—1887.

Csucsuja István, *Revoluția pașoptistă din Transilvania în gîndirea forțelor progresiste maghiare din România interbelică*, în *Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română*, vol. I, București, Edit. Politică, 1976, p. 271—299.

www.dacoromanica.ro

Dascălu Nicolae, *Momente din crearea și activitatea brigăzilor internaționale din Spania (1936—1939)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 9, p. 1369—1387.

Demény Ludovic, *Caracterul răscoalelor secuiești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 12, p. 1905—1925.

Demény Ludovic, *O pagină glorioasă din istoria patriei. Răscoalele secuilor din anii 1595—1596*, în „Era socialistă", 56, 1976, nr. 5, p. 49—53.

Demény Ludovic și Antal Imre, *Cauzele imediate și desfășurarea răscoalei secuilor din 1595—1596*, în vol. *Lupta secuilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea la lupta antiotomană. Referate și comunicări*, Miercurea Ciuc, 1976, p. 70—76 (ediție bilingvă, româno-maghiară).

* * * *Funcția politică și educativă a istoriei. Locul acestei discipline în planurile și programele de învățământ*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 9, p. 1389—1408. (Dezbatere)
Participanți din Institut: Aron Petric, Traian Udrea, Nicolae Liu, Cecilia Ioniță.

Iordache Anastasie, *Încheierea acordului româno-rus din 18 septembrie/ 1 octombrie 1914. Însemnătatea și consecințele sale*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 1, p. 49—62.

Iordache Anastasie, *Les relations diplomatiques de la Roumanie avec les Puissances Centrales pendant les années de la neutralité (1914—1916)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 2, p. 265—280.

Liu Nicolae, *Dosar Nicolae Iorga. „Legați prin firele nevăzute ale unui ideal comun"*, în „Manuscriptum", VII, 1976, nr. 1(22), p. 115—121.

Liu Nicolae, *Jules Michelet dans la conscience roumaine*, în „Romania. Pages d'Histoire", I, 1976, nr. 3 (ediții și în limbile engleză, germană, rusă și spaniolă).

Liu Nicolae, *Vintilă C. A. Rosetti. Pagini dintr-o cronică a eroismului. Scrisori de pe frontul războiului din '77.* în „Manuscriptum", VII, 1976, nr. 2(23), p. 122—134; nr. 3(24), p. 63—73; nr. 4(25), p. 106—118.

Liveanu Vasile, *Asupra elaborării și semnificației declarației de constituire a B.N.D.*, în „Revista arhivelor", LIII, 1976, vol. XXXVIII, nr. 3, p. 317—323.

Liveanu Vasile, *Primele decrete ale insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste. Despre guvernul de la 23 August 1944*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 10, p. 1493—1519.

Liveanu Vasile, *Primele decrete ale insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste: decretul de amnistie din 23 August 1944*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 12, p. 1847—1857.

Marinescu Beatrice, *Great Britain and the Recognition of Romania's State Independence (1880)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 1, p. 71—79.

Mioc Damaschin, *Kulturne veze medju Vlaške i Srbije u XIV i XV veku* (Relații culturale între Țara Românească și Serbia în secolele XIV—XV), în vol. *O knezu Lazaru* (Despre cneazul Lazăr), Beograd, 1976, p. 303—310.

Papacostea Șerban, *Kilia et la politique orientale de Sigismond de Luxembourg*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 3, p. 421—436.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1973 (III)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 1, p. 165—188.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1973 (IV)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 2, p. 349—374.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1973 (V)*, în Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 3, p. 573—582.

Penelea Georgeta, *Bibliographie historique, 1974*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 4, p. 787—812.

Petric Aron, *Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944, organizată și condusă de P.C.R. Importanța ei internă și internațională. Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea*, în vol. *Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră. Consultații*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1976, p. 84—97.

www.dacoromanica.ro

Popescu Anicuța, *La propriété féodale et les infractions contre la propriété dans l'histoire de la Valachie et de la Moldavie*, în vol. *Études d'histoire du droit penal*, Varșovia, 1976, p. 162—176.

Rezachevici Constantin, *Steagurile militare din Țara Românească și Moldova în veacul al XVIII-lea*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 8, p. 1199—1213.

Rezachevici Constantin, *Vlad Țepeș — cronologie, bibliografie*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1745—1766.

Rezachevici Constantin, *Secuii și Țara Românească la începutul secolului al XVII-lea*, în vol. *Lupta secuilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea la lupta antiotomană. Referate și comunicări*, Miercurea Ciuc, 1976, p. 101—115 (ediție bilingvă, româno-maghiară).

Saizu I. și M. Rusenescu, *Considérations sur l'évolution de l'économie de la Roumanie entre les années 1922—1928*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 4, p. 605—635.

Simionescu Ștefana, *Nachrichten zur rumänischen Geschichte am Anfang der 16. Jahrhunderts aus einer unbekannten Chronik*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 3, p. 499—501.

Simionescu Ștefana, *Știri din narațiunile germane despre Vlad Țepeș*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1721—1729.

Stan Valeriu, *Epistolar. Ion Voinescu II către Vasile Alecsandri*, în „Manuscriptum", VII, 1976, nr. 3(24), p. 115—125.

Stanciu Ion, *Stanley Washburn, an American war Correspondent on the Romanian Front, September—November 1916*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 2, p. 293—304.

Stanciu Ion, *Aspecte ale relațiilor româno-americane în anii neutralității României (1914—1916)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 6, p. 921—934.

Stanciu Ion și Florin Constantiniu, *Sprijinul și lupta românilor din străinătate pentru cauza unității românești (1914—1918)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 12, p. 1873—1887.

Stoicescu Nicolae, *La victoire de Vlad l'Empaleur sur les Turcs (1462)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV, 1976, nr. 3, p. 377—397.

Stoicescu Nicolae, *Lucrări noi de istoria culturii și artei românești*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 5, p. 749—758.

Stoicescu Nicolae, *Politica internă a lui Vlad Țepeș*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1657—1672.

Stoicescu Nicolae, *Istoricul Ion I. Nistor (1876—1962)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 12, p. 1967—1978.

Stroia Marian, *Congresul muncitoresc internațional de la Geneva (1866)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 12, p. 1979—1987.

Sykora Ján, *Poziția internațională a Moldovei în timpul lui Lațcu: lupta pentru independență și afirmare pe plan extern*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 8, p. 1135—1151.

Șerban Constantin, *Împărțirea Africii de către colonialiștii europeni și lupta de eliberare națională a popoarelor africane (1870—1914)*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 5, p. 713—732.

Șerban Constantin, *Relațiile lui Vlad Țepeș cu Transilvania și Ungaria*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1697—1720.

Șerban Constantin, *Avut-a loc un conflict între Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș în 1462?*, în „Studii și articole de istorie", XXXII, 1976, p. 77—82.

Șerban Constantin, *Bibliografie istorică selectivă și comentată (1975)*, în „Studii și articole de istorie", XXXII, 1976, p. 140—150.

Ștefănescu Ștefan, *Vlad Țepeș — un conducător de stat celebru*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1647—1656.

Ștefănescu Ștefan, *Semnificația primei uniri a țărilor române*, în „Era socialistă", LVI, 1976, nr. 15, p. 44—48.

www.dacoromanica.ro

Ștefănescu Ștefan, *1877. Un moment culminant dans la lutte séculaire des Roumains pour l'obtention et la défense de l'indépendance du pays*, în „Bulletin d'information", edité par le Comité National pour la defense de la paix de la R. S. Roumanie, nr. 4/1976, p. 13—21. (ediții și în limbile engleză și spaniolă).

Ștefănescu Ștefan, *Rolul formativ al istoriei*, în „Forum", XVIII, 1976, nr. 7, p. 44—47.

Eugen Stănescu și Ștefan Ștefănescu, *Problemele fundamentale ale istoriografiei actuale în dezbaterea celui de al XIV-lea Congres internațional al științelor istorice*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 2, p. 269—274.

Taftă Lucia, *Intérêts commerciaux belges au Bas-Danube et dans la Mer Noire au milieu du XIX-e siècle*, în „Revue des études sud-est européennes", XIV, 1976, nr. 2, p. 253—261.

Udrea Traian, *Strategia unirii tuturor forțelor democratice și patriotice — factor hotărîtor al victoriei istorice din august 1944*, în „Era Socialistă", LVI, 1976, nr. 16, p. 7—11.

ANEXA II

COMUNICĂRI PREZENTATE DE MEMBRII INSTITUTULUI DE ISTORIE „N. IORGA" LA MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE INTERNE ȘI INTERNAȚIONALE ÎN CURSUL ANULUI 1976

A. COMUNICĂRI PREZENTATE LA MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE CU CARACTER INTERNAȚIONAL ORGANIZATE ÎN ȚARĂ ȘI PESTE HOTARE

A V-a sesiune a Comisiei mixte de istorici româno-maghiară (Budapesta și Szeged, 20—24 aprilie 1976).

Venera Teodorescu, *Activitatea ideologică consacrată demascării fascismului în România interbelică.*

★

Colocviul internațional de istorie cu tema „Războiul de independență din Ungaria (1703—1711) și Europa" (Sárospatak, 24—26 mai 1976).

Paul Cernovodeanu, *Românii în sprijinul războiului de independență din Ungaria (1703—1711).*

★

Prima sesiune a Comisiei de istorie româno-polonă, (Varșovia, 24—28 mai 1976).

Adolf Armbruster, *Cercetări recente privitoare la ideea romanității românilor în epoca Renașterii și Umanismului.*

Șerban Papacostea și Ilie Corfus, *Relațiile româno-polone în secolele XIV—XVI.*

★

Congresul internațional consacrat istoriei comparative a comunităților rurale, organizat de Societatea „Jean Bodin" (Varșovia, 25—30 mai 1976).

Anicuța Popescu, *Responsabilitatea colectivă în comunitățile agrare din Țara Românească și Moldova în secolele XIV—XVI.*

★

A IV-a Conferință româno-germană în problema manualelor școlare (Suceava, 7—11 iunie 1976).

Dan Berindei, *Condițiile social-economice, politice și culturale ale constituirii statului modern român.*

Au participat la discuții: Ștefan Ștefănescu și Adolf Armbruster.

www.dacoromanica.ro

★

Simpozionul internațional consacrat mișcărilor de independență din America și sud-estul Europei (Detroit, 28—29 iunie 1976).

Paul Cernovodeanu, *Contacte culturale româno-americane în secolul al XIX-lea.*

★

Al II-lea Colocviu româno-american de istorie (Boulder-Colorado, 2—3 iulie 1976).

Paul Cernovodeanu, *Contacte culturale româno-americane în secolul al XIX-lea.*

Sergiu Columbeanu, *Relațiile româno-americane în perioada de creare a statului independent modern român.*

★

Sesiunea științifică româno-americană consacrată bicentenarului independenței Statelor Unite ale Americii, organizată de către Academia Republicii Socialiste România, Academia de științe sociale și politice, Asociația de drept internațional și relații internaționale și Asociația „România" (București, 12—13 iulie 1976).

Ion Stanciu, *Din relațiile politice româno-americane pînă la al doilea război mondial.*

★

Al III-lea Congres internațional de mongolistică (Ulan-Bator, 30 august — 3 septembrie 1976).

Florin Constantiniu, *Relațiile româno-mongole în secolele XIII—XIV.*

★

Congresul internațional de Genealogie și Heraldică (Londra, 1—3 septembrie 1976).

Dan Berindei, *Transformările din sînul păturilor conducătoare românești la mijlocul secolului al XIX-lea în lumina genealogiei.*

★

Sesiunea Comisiei mixte a istoricilor români și sovietici cu tema „Mișcarea de eliberare națională din a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Balcani. Relațiile româno-ruse și războiul din 1877—1878" (Moscova, 6—12 septembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Locul și rolul războiului din 1877—1878 în lupta secular a românilor pentru cucerirea și apărarea independenței țării* (raport).

Aron Petric, *Consolidarea independenței naționale a României în ultimul secol.*

Nichita Adăniloaie, *Lupta pentru cucerirea independenței, pagină memorabilă în istoria poporului român. Colaborarea militară româno-rusă în perioada războiului de independență.*

★

A VIII-a Conferință a Cercului de studii a relațiilor culturale din centrul și răsăritul Europei (Lüneburg, R.F.G., 14—19 septembrie 1976).

Dan Berindei, *Societăți secrete și mișcarea de eliberare a națiunii române.*

★

A XIV-a sesiune „Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde" (Echternach-Luxemburg, 1—3 octombrie 1976).

Adolf Armbruster, *Cronicarii români despre originea sașilor transilvani.*

★

Comunicare ținută în cadrul Seminarului de istorie al Universității din Köln (19 octombrie 1976).

Dan Berindei, *Premisele formării României moderne.*

www.dacoromanica.ro

★

Simpozionul Comisiei mixte de istorici români și iugoslavi (Belgrad, 22—26 noiembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu și Damaschin Mioc, *Țărănimea română în secolele XIII—XVI.*

B. COMUNICĂRI ȚINUTE LA MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE INTERNE

Comunicare la Societatea de științe istorice din R.S.R., filiala București (13 ianuarie 1976).

Alexandru Porțeanu, *Secția română a Partidului Social-Democrat din Ungaria (1905—1918).*

★

Comunicare la Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lîngă Institut (București, 14 ianuarie 1976).

Dan Berindei, *5 ani de activitate a Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lîngă Institutul de istorie „N. Iorga".*

★

Comunicare la Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lîngă Institut în cadrul dezbaterii „Originea și familia lui Mihai Viteazul" (București, 11 februarie 1976).

Constantin Rezachevici, *Originea lui Mihai Viteazul în istoriografia românească (1829—1973).*

★

Comunicare la Societatea de științe istorice din R. S. R., filiala Bacău (20 februarie 1976).

Constantin Șerban, *Probleme ale statului centralizat în țările române.*

★

Comunicare la Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lîngă Institut (București, 10 martie 1976).

Paul Cernovodeanu, *Preocupări genealogice la Ion Ghica.*

★

Sesiunea de comunicări pe tema „Lupta secuilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea împotriva exploatării feudale, participarea lor la lupta antiotomană", organizată de Academia de științe sociale și politice a R.S.R. și Comitetul județean Harghita al P.C.R. (Miercurea Ciuc, 16 martie 1976).

Ludovic Demény și Antal Imre, *Cauzele imediate și desfășurarea răscoalei secuilor din 1596.*

Constantin Rezachevici, *Secuii și Țara Românească la începutul secolului al XVII-lea.*

★

Comunicare ținută la Universitatea populară germană din Brașov (24 martie 1976).

Adolf Armbruster, *Cronicarii sași brașoveni despre români.*

★

Comunicare la Academia R.S.R., Secția de științe istorice (București, 26 martie 1976).

Adolf Armbruster, *Românii și izvoarele săsești și sașii în izvoarele românești.*

★

Comunicare ținută la Societatea culturală „Neagoe Basarab", (Curtea de Argeș, 26 martie 1976).

Constantin Șerban, *Contribuția argeșenilor la războiul de independență al României.*

www.dacoromanica.ro

★

Comunicare ținută la Muzeul de istorie a orașului București, (20 aprilie 1976).

Nichita Adăniloaie, *Mărturii despre eroii neamului din 1877—1878.*

★

Sesiunea științifică organizată de Comitetul orășenesc P.C.R. din Cîmpulung Muscel (29 aprilie 1976).

Nichita Adăniloaie, *Cîmpulung Muscel și războiul de independență.*

Adolf Armbruster, *Sașii și Cîmpulungul Muscel.*

Ștefan Andreescu, *„Negru Vodă". Considerații noi.*

★

Sesiunea științifică organizată de Muzeul din Arad cu tema „Aradul — vechi centru al vieții politice și culturale românești" (9 mai 1976).

Alexandru Porțeanu, *Aradul centru al mișcării muncitorești și socialiste ardelene la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.*

★

Sesiunea științifică organizată de Muzeul din Goleşti (15—16 mai 1976).

Anastasie Iordache, *Gheorghe (Iordache) și Constantin (Dinicu) Golescu, părinți, educatori și îndrumători ai revoluționarilor Goleşti.*

★

Comunicare ținută la Societatea de științe istorice, filiala Roșiorii de Vede (20 mai 1976).

Constantin Șerban, *Dezvoltarea economică a orașului Roșiorii de Vede pînă la mijlocul secolului XIX.*

★

Simpozionul cu tema „Continuitatea daco-romanică", organizat de Comitetul județean de cultură și educație socialistă și Biblioteca „V. A. Urechia" din Galați (23 mai 1976).

Adolf Armbruster, *Epoca umanismului și românii. Relații mijlocite de carte veche.*

Constantin Șerban, *Lupta pentru independența românilor oglindită în literatura evului mediu european.*

★

Sesiunea științifică cu tema „General și particular în problema formațiunilor social-economice", organizată de Facultatea de istorie a Universității din București (31 mai 1976).

Florin Constantiniu, *Tipologia genezei societății feudale.*

Cecilia Ioniță, *Structuri miceniene la Pylos și Cnossos. Pe marginea descifrărilor inscripțiilor în linear B.*

★

Sesiunea științifică organizată de Academia de științe sociale și politice a R.S.R. și Consiliul oamenilor muncii de naționalitate maghiară cu prilejul aniversării a 300 de ani de la nașterea lui Rákóczi Ferencz (București, mai 1976).

Ludovic Demény, *Răscoala de la Bobîlna. Tradițiile luptei comune a iobagilor români și maghiari împotriva asupririi sociale.*

Ștefan Ștefănescu, *Participarea țărănimii din Transilvania la răscoala condusă de Gheorghe Doja.*

★

Sesiunea științifică anuală a cadrelor didactice de la Facultatea de istorie din București (11 iunie 1976).

www.dacoromanica.ro

Ecaterina Cimponeriu, *Intrarea trupelor germane în România (octombrie 1940) și reacția opiniei publice românești față de acest eveniment.*

Marian Stroia, *Congresul muncitoresc internațional de la Geneva (1866).*

Constantin Șerban, *Lupta pentru independență a poporului român oglindită în literatura medievală europeană.*

★

Sesiunea științifică organizată de Ministerul Turismului (București, 15 iunie 1976).

Dan Berindei, *România și redeschiderea problemei orientale 1875—1876.*

★

Sesiunea anuală a Societății cultural-științifice din Stroești-Argeș (25 iulie 1976).

Marian Stroia, *Considerații asupra producției centrului ceramic de la Stroești.*

★

Simpozionul consacrat împlinirii a 375 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul (M-rea Dealu, 8 august 1976).

Ștefan Ștefănescu, *375 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul.*

★

Simpozionul „Buzău — trecut, prezent și viitor" (Buzău, 21 septembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Buzăul pe coordonatele istoriei.*

★

Al III-lea Simpozion național de istoria agriculturii din România (Slobozia, 12—15 octombrie 1976).

Ioana Constantinescu, *Prețul muncilor agricole în secolul al XVIII-lea în Țara Românească.*

Alexandru Gonța, *Relațiile agrare dintre mănăstiri și locuitorii satelor dependente în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în Țara Românească.*

Anastasie Iordache, *Problema agrară în dezbaterea Parlamentului de la Iași, 1917.*

Constantin Șerban, *Mijloacele tehnice pentru fertilizarea pământului în secolul al XVIII-lea.*

Traian Udrea, *Caracterul raporturilor agrare din zona de cîmpie a Dunării înainte de 23 August 1944.*

★

Sesiunea științifică, „Zilele culturii argeșene", organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al orașului Curtea de Argeș (15 octombrie 1976).

Constantin Șerban, *Viața politică la Curtea de Argeș în secolul al XIX-lea.*

★

Simpozionul cu tema „Epoca și personalitatea lui Costache Negri", organizat de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Galați și Muzeului județean de istorie Galați (23 octombrie 1976).

Anastasie Iordache, *Costache Negri și emigrația română la Paris.*

Apostol Stan, *Costache Negri, pretendent la tronul Moldovei în 1859.*

Marian Stroia, *Ecoul internațional al revoluției române de la 1848.*

★

Comunicare în cadrul Cercului de filologie de la Facultatea de limbă și literatură a Universității din București (26 octombrie 1976).

Marieta Adam și Aurora Ilieș, *Însemnări manuscrise de pe tipăriturile lui Dosoftei și semnificația lor socio-economică.*

www.dacoromanica.ro

★

Sesiunea științifică consacrată aniversării a 375 de ani de la bătălia de la Guruslău (Zalău, 30—31 octombrie 1976).

Constantin Rezachevici, *Mihai Viteazul — de la Praga la Guruslău.*

Constantin Rezachevici, *Tabăra de pe cîmpia Turdei (lîngă Turda) și sfîrșitul lui Mihai Viteazul.*

Alexandru Porțeanu, *Prezența lui Mihai Viteazul la Alba Iulia în istorica zi de 1 Decembrie 1918.*

★

Colocviul cadrelor didactice și din munca de cercetare, organizat de Casa corpului didactic a județului Ilfov (București, 9 noiembrie 1976).

Constantin Șerban, *Folosirea izvoarelor istorice și întocmirea monografiei de istorie locală.*

★

Comunicare ținută în Institut în cadrul dezbaterii privind formarea națiunii române, organizată de Secția de istorie și arheologie a Academiei de științe sociale și politice (București, 11 noiembrie 1976).

Dan Berindei, *Formarea națiunii române moderne.*

★

Simpozionul cu tema „Cultură și civilizație în țările române", organizat de Biblioteca „V. A. Urechia" din Galați (13—14 noiembrie 1976).

Alexandru Gonța, *De la curțile cnejilor la tîrgurile medievale moldovenești.*

Alexandru Porțeanu, *Rădăcinile istorice ale culturii socialiste și rolul lor în consolidarea unității naționale.*

Constantin Șerban, *Unitatea culturală a românilor oglindită în scrierile lor istorice din secolul al XVIII-lea.*

★

Sesiunea științifică consacrată împlinirii a 500 de ani de la moartea lui Vlad Țepeș, organizată de Muzeul de istorie a municipiului București (15 noiembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Importanța europeană a luptei poporului român pentru independență în secolele XIV—XV.*

Nicolae Stoicescu, *Faima europeană a lui Vlad Țepeș.*

★

Sesiunea științifică organizată de Biblioteca municipală din Oradea (19 noiembrie 1976).

Alexandru Porțeanu, *Pledoarie pentru o bibliografie a intelectualității bihorene.*

★

Comunicare în cadrul Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lîngă Inst'tut (București, 24 noiembrie 1976).

Paul Cernovodeanu și N. Vătămanu, *Stema de pe mormîntul doctorului Manase Eliade.*

★

Comunicare la Societatea de științe istorice, filiala orașului Cîmpina (24 noiembrie 1976).

Constantin Șerban, *O jumătate de mileniu de la moartea lui Vlad Țepeș.*

★

Sesiunea științifică a Facultății de istorie din Iași cu tema „România și sistemul tratatelor de pace de la Versailles" (26—27 noiembrie 1976).

www.dacoromanica.ro

Nicolae Dascălu, *Reintroducerea serviciului militar obligatoriu în Germania nazistă, văzută de diplomația românească.*

Ion Stanciu, *Problema petrolului românesc la Conferința de pace, în 1919.*

★

Sesiunea științifică organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Alba și Muzeul Unirii din Alba Iulia (30 noiembrie — 1 decembrie 1976).

Alexandru Porțeanu, *Prezența lui Mihai Viteazul la Alba Iulia în istorica zi de 1 Decembrie 1918.*

★

Simpozionul consacrat independenței, organizat de Casa de Cultură din Curtea de Argeș (3 decembrie 1976).

Alexandru Porțeanu. *1 Decembrie 1918, moment de cotitură în destinele istorice ale poporului român.*

Constantin Șerban, *Lupta poporului român pentru independență pînă la mijlocul secolului al XIX-lea.*

★

Sesiunea științifică consacrată împlinirii a 100 de ani de la moartea lui Constantin Moisil organizată de Direcția Generală a Arhivelor Statului (București, 8 decembrie 1976).

Dan Berindei, *Constantin Moisil și Comisia Heraldică a României.*

★

Sesiunea științifică organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Ilfov și Muzeul de istorie a R.S.R., (Comana-Ilfov, 12 decembrie 1976).

Constantin Șerban, *Lupta lui Vlad Țepeș pentru independență.*

★

Sesiunea de comunicări pe tema „Lupta poporului român pentru apărarea independenței și rolul lui Vlad Țepeș în organizarea și întărirea statului", organizată de Academia de științe sociale și politice și Ministerul Apărării Naționale (București, 14 decembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Cooperarea țărilor române în lupta pentru neatîrnare din secolul al XV-lea.*

Constantin Șerban, *Organizarea și întărirea statului — piatra unghiulară a politicii interne promovate de Vlad Țepeș.*

★

Simpozionul cu tema „Tezaur prahovean", (Gherghița, 15 decembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Vlad Țepeș* (medalion).

★

Simpozionul consacrat împlinirii a 475 de ani de la ctitorirea mănăstirii Dealu (M-rea Dealu, 19 decembrie 1976).

Ștefan Ștefănescu, *Mănăstirea Dealu — 475 de ani de la săvîrșire.*

★

Sesiunea științifică organizată de Comitetul județean de cultură și educație socialistă și Muzeul din Arad (Șiria, 19 decembrie 1976).

Alexandru Porțeanu, *I. Slavici și mișcarea socialistă.*

★

Sesiunea anuală de comunicări a Secției de istorie militară din cadrul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară (București, 24 decembrie 1976).

Alexandru Gonța, *Ștefan cel Mare și sfîrșitul Hoardei de aur în anul 1502.*

Anexele I și II au fost întocmite de *Valeriu Stan*

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

GH. PLATON, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană (1855—1859)*. Iași, Editura Junimea, 1974, 348 p.

Unirea din anul 1859, eveniment major în istoria patriei noastre, a fost studiată și analizată în numeroase lucrări de către istoricii români, precum și de unii istorici străini iar documentele diplomatice privind acest act istoric au fost editate în cea mai mare parte. O atenție mai mică a fost acordată însă prezentării atitudinii opiniei publice europene față de năzuințele legitime pentru Unire ale poporului român precum și influenței pe care a exercitat-o această opinie în deciziile luate de marile puteri europene în privința viitoarei organizări a Principatelor dunărene și a formulării unei Uniri pur formale, care nu corespundea aspirațiilor legitime spre o Unire reală și deplină a tuturor românilor. Lucrarea lui Gh. Platon vine în întîmpinarea acestor lacune, fiind printre puținele care se ocupă de această problemă. De aceea, apariția ei este binevenită și răspunde unei necesități reale.

Cartea se compune dintr-o „Introducere" (p. 3—8), un studiu introductiv (p. 9—86), o sută optzeci de documente inedite (p. 89—335), o „Listă cronologică a documentelor" (p. 336—342), și un „Indice, Nume de persoane" (p. 343—347).

O primă remarcă ce se impune este că nici unul din documente nu aparține anului 1859, ultimele documente editate fiind din anul 1858, și nici studiul introductiv nu abordează, nici măcar tangențial, evenimentele anului 1859, de care Gh. Platon s-a ocupat în articolul său anterior, *Ecoul internațional al Unirii Principatelor Române*, în volumul *Cuza Vodă. In memoriam*, Edit. „Junimea", Iași, 1973. De aceea socotim că ar fi fost mult mai conform cu conținutul lucrării dacă în titlu, în loc de (1855—1859), ar fi fost trecut (1855—1858).

În „Introducere", autorul expune motivele care l-au determinat să publice aceste documente, cuprinzînd extrase din două mari periodice occidentale: „Messager du Midi" din Montpellier și „L'Indépendance Belge" din Bruxelles. Astfel în cotidianul francez, pe lîngă prezentarea propriei poziții în abordarea chestiunii Unirii, apare aproape zilnic revista presei franceze și străine, sînt publicate corespondențe din Constantinopol și din Principate, ceea ce face ca acest periodic provincial să poată prezenta, mai independent de considerente politice decît presa pariziană, atît atitudinea opiniei publice din Franța cît și a celei oficiale (p. 5—6). În ce privește marele cotidian din capitala Belgiei, acesta face observații pe care le sprijină pe o serioasă documentare din presa europeană și mai ales franceză, ceea ce permite și acestui ziar să aibă o privire de ansamblu cuprinzătoare, ca și periodicul francez. Deosebirea dintre cele două publicații constă mai ales în faptul că, pe cînd „Messager" prezintă opinia publică dintr-o țară direct angajată în „problema orientală", celălalt ziar, fiind dintr-o țară neutră, are mai mare libertate în expunerea și aprecierea faptelor (p. 6). Studierea acestui material permite să se formeze o imagine mai clară asupra ecoului în opinia europeană a problemei „Unirii" și influența acestei opinii asupra diplomației, în deciziile luate.

Deosebit interes prezintă studiul introductiv în care, bazat în primul rînd pe documentele cuprinse în volum, dar și pe numeroase documente editate anterior, precum și pe lucrări de specialitate, autorul prezintă evoluția atitudinii opiniei publice europene față de problemele românești și în special față de „Unire", în decursul celor patru ani cărora aparțin documentele pe care le editează: I. 1855 (p. 9—14), II. 1856 (p. 14—32), III. 1857 (p. 32—72) și IV. 1858 (p. 72—86). După cum se observă, aproape jumătate (40 p.) din cele 88 pagini ale studiului introductiv sînt afectate anului 1857, anul dezbaterilor din adunările ad-hoc, ale căror hotărîri încercau marile puteri europene să le influențeze în conformitate cu interesele urmărite de fiecare dintre aceste puteri. Prezentarea pe ani, cronologic, a evenimentelor politice precum și a evoluției atitudinii opiniei publice europene permite autorului să redea mai fidel dinamica evoluției acestei atitudini.

Pentru anul 1855 sînt prezentate diferitele materiale publicate în favoarea Unirii Principatelor Române, unele editate de români, altele de publiciști străini favorabili „Unirii", mai ales francezi, mulți dintre ei fiind influențați direct de luptători români de la 1848 aflați în emigrație sau publicînd sub numele

www.dacoromanica.ro

lor materiale întocmite de aceşti luptători. Sînt redate apoi pe scurt diferite propuneri prezentînd atitudinea iniţială a marilor puteri faţă de problema reorganizării viitoare a Principatelor, oscilînd între cedarea lor către Austria, care avea trupe de ocupaţie dincolo de Carpaţi (ziarul francez „l'Univers") şi unirea lor într-un stat care, reorganizat pe baze moderne şi rămas sub suzeranitatea Porţii dar avînd şi garanţia colectivă a marilor puteri, trebuia să constituie o barieră împotriva tendinţelor de expansiune a marilor imperii din Nord, spre Sud, în detrimentul Turciei.

În continuare, Gh. Platon reuşeşte să ne dea o imagine de ansamblu clară asupra reflectării în cele două cotidiene a opiniei publice faţă de principalele momente în care marile puteri au decis asupra soartei viitoare a Moldovei şi Ţării Româneşti. Sînt prezentate succint încercările diplomaţilor străini de a influenţa activitatea caimacamilor şi asigurarea domniei unor domni care să le fie favorabili.

O deosebită atenţie acordă autorul atitudinii marilor puteri în problema Principatelor la Congresul de la Paris din 1856, în timpul alegerilor pentru adunările ad-hoc şi în perioada dezbaterilor din aceste adunări pentru formularea dorinţelor poporului român. Sînt prezentate de asemenea diferitele luări de poziţii ale reprezentanţilor marilor puteri în disputele provocate de cererea unioniştilor moldoveni de anulare a alegerilor din Moldova, falsificate de caimacamul Vogoridi.

Întrucît la Congresul de la Paris, datorită divergenţelor de interese şi de poziţii ale reprezentanţilor marilor puteri, problema Principatelor Române a fost practic amînată pentru o conferinţă europeană viitoare, recurgîndu-se la soluţia adunărilor ad-hoc, autorul ne prezintă evoluţia ulterioară a atitudinii acestor puteri, în perioada posterioară congresului şi pînă la compromisul de la Osborne, din 1857, dintre împăratul Napoleon III şi regina Victoria. Sînt analizate treptat atitudinile consecvent unioniste ale Rusiei, care urmărea slăbirea Imperiului otoman, Prusiei şi Sardiniei, ce urmăreau unificarea Germaniei şi Italiei, şi consecvent antiunioniste ale Turciei, care se temea că după Unire Principatele vor deveni independente, şi Austriei, ce urmărea ocuparea definitivă şi incorporarea lor la Imperiul austriac. Între cele două atitudini este prezentată atitudinea oscilantă, în majoritatea timpului antiunionistă a Angliei, apărătoarea cea mai consecventă a integrităţii Imperiului otoman, şi aceea a Franţei care, cu unele momente de ezitări oscilante, se va dovedi pînă la urmă apărătoarea cea mai consecventă a dreptului Principatelor Române de a decide singure în problema Unirii.

Din ciocnirea acestor interese şi atitudini a rezultat compromisul de la Osborne dintre Anglia şi Franţa, care a stat la baza hotărîrilor Conferinţei de la Paris din 1858, al cărei act final „Convenţia" avea să decidă numai o unire formală, contrară dorinţelor clar exprimate de poporul român. Singura soluţie pentru ca românii să iasă din acest impas era să treacă peste hotărîrea puterilor şi să-şi ia soarta în propriile lor mîini, ceea ce au şi făcut prin dubla alegere din ianuarie 1859 a lui Alexandru I. Cuza, dublă alegere sprijinită cu hotărîre de Franţa.

Studiul lui Gh. Platon, bazat şi pe alte materiale din presa străină decît cele publicate de autor în acest volum, reuşeşte să dea o imagine cît se poate de clară, în acest păienjeniş de manevre diplomatice, a atitudinii fiecărei mari puteri în spinoasa problema a Unirii Moldovei cu Ţara Românească. El ne prezintă de asemenea reflectarea în presa europeană a acestor manevre diplomatice precum şi lupta românilor pentru a-şi impune punctul lor de vedere.

Cele o sută optzeci de documente publicate în continuare, în totalitate inedite şi care au constituit informaţia de bază a acestui studiu sînt extrase: 79 din „Messager du Midi" şi 101 din „l'Independance Belge". Pe ani ele se repartizează astfel: 9 în 1855, 43 în 1856, 104 (deci mai mult de jumătate) în 1857 şi 24 în 1858. Ele cuprind nu numai luări de poziţie faţă de problemele româneşti ci şi corespondenţe din alte oraşe, extrase din presa respectivă sau străină, comentarii asupra atitudinii puterilor europene în aceste probleme, aprecieri privind unele acţiuni diplomatice, previziuni asupra desfăşurării ulterioare a evenimentelor, prezentarea ecourilor provocate în opinia publică din diferite ţări de evenimentele care au avut loc în Principatele Române precum şi a manevrelor diplomatice şi a hotărîrilor luate de marile puteri în această problemă în special şi în „chestiunea orientală" în general. Aceste informaţii îmbogăţesc şi mai mult materialul documentar editat pînă în prezent şi înlesnesc înţelegerea unor aspecte pînă în prezent nu îndeajuns de clare.

Printre periodicele din care „Messager" şi „L'Indépendance" publică extrase întîlnim ziarele engleze „Times" şi „Morning Post", cele franceze „Le Constitutionnel", „Le Courrier de Marseille", L'Estafette", „Le Moniteur Universel", „Le Pays" şi „Le Siècle", austriacele „La Correspondance Autrichienne", „La Gazette Autrichienne" şi „L'Ost Deutsche Post", prusienele „Die Zeit", „La Gazette Nationale" din Berlin, „Journal français de Francfort" şi „La Correspondance Prussienne", italianul „La Gazette de Milan", „L'Abeille du Nord"

www.dacoromanica.ro

din Rusia și „Journal de Constantinople" din Turcia, la care trebuie să adăugăm și ziarul românesc „Timpul" suprimat la un moment dat de caimacamul Țării Românești.

Din toate aceste periodice, precum și din „Le Globe", „Le Nord" și „Spectateur" „Messager du Midi" și „L'Indépendance Belge" publică nu numai extrase, cuprinzînd știri referitoare la situația din Principatele Române sau la atitudinea marilor puteri față de problema românească, ci și unele aprecieri ale acestor ziare față de problemele menționate, ceea ce contribuie la sesizarea cu ușurință a atitudinii presei și opiniei publice din țările respective față de dorințele legitime ale românilor și de modul cum cabinetele marilor puteri înțeleg să le trateze, impunînd soluții care sacrifică interesele românești politicii acaparatoare ale acestor mari puteri, în încercarea lor de a găsi o nouă formulă a echilibrului european, în care fiecare dintre ele caută să obțină o poziție cît mai avantajoasă și mai conformă cu propriile interese.

În afară de aceste materiale, luate din alte periodice, „Messager du Midi" și „L'indépendance Belge" prezintă propria lor atitudine, favorabilă românilor, în care se reflectă în fapt sentimentele de simpatie ale opiniei publice din țările respective față de români și dorința acestei opinii ca, în hotărîrile pe care le vor lua, marile puteri să satisfacă integral dorințele legitime exprimate de poporul român prin adunările ad-hoc.

Coroborînd și analizînd critic acest vast și divers material informativ, autorul reușește să întocmească studiul său introductiv, bogat în știri noi și în concluzii valoroase și să pună la dispoziția istoriografiei noi date care să înlesnească studierea în profunzime a problemei „Unirii" Principatelor Române într-un singur stat.

Lista cronologică a documentelor înlesnește folosirea lor, dar ar fi fost de dorit ca ea să cuprindă și paginile respective. De asemenea era de preferat ca indicele de nume de persoane să fie completat și cu cel al denumirilor geografice.

Prin studiul introductiv și prin documentele publicate, cartea lui Gh. Platon este de real folos pentru cel ce dorește să abordeze studierea Unirii Principatelor Moldovei și Țării Românești.

Tr. Ionescu

DUMITRU MUREȘAN, *Concepția economică a lui Ștefan Zeletin*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 232 p.

Gîndirea economică este, după cum se știe, o parte constitutivă importantă a istoriei societății în general, a istoriei ideilor îndeosebi. Cînd este vorba de ideile economice (ale unui autor, curent sau epoci) intervine particularitatea că ele reflectă mai direct decît alte categorii de idei *interesele* caracteristice dezvoltării societății, interesele — filtrate prin politic — a diverse clase sau grupuri sociale. De aici, posibilitatea utilizării lor atît pentru întocmirea unei istorii a ideilor (generală sau pe domenii), cît și pentru caracterizarea bazei materiale, a relațiilor de producție pe care le reflectă, a stadiului atins, a contradicțiilor, mentalităților și aspirațiilor de dezvoltare ale colectivității sau grupurilor sociale respective.

În această ordine de preocupări se înscrie și lucrarea lui D. Mureșan, consacrată concepției economice a lui Ștefan Zeletin.

Baza documentară a lucrării atestă o muncă meticuloasă și asiduă. În afară de alte surse de referință obișnuite pentru cărți de asemenea profil, au fost utilizate — practic vorbind (și, după știința noastră, pentru prima oară) — *totalitatea scrierilor autorului analizat* (13 cărți și broșuri, 96 de studii, articole, etc. din reviste și ziare). Acest fapt permite lui D. Mureșan să emită caracterizări de ansamblu solid întemeiate, să urmărească în dinamică principalele idei ale unui autor adesea contradictoriu, cît și să facă precizări de detaliu — nu odată revelator — față de afirmații anterioare ale unor exegeți care l-au abordat pe Zeletin numai prin prisma lucrărilor sale mai mari, dar nu din perspectiva lecturii integrale a operei acestuia.

Cartea lui D. Mureșan este structurată pe trei capitole. În primul capitol se analizează succesiv principalele date ale biografiei lui Ștefan Zeletin (1882—1934), condițiile de mediu social în care s-a constituit concepția acestuia, structura și trăsăturile metodologice definitorii ale operei sale economice. Capitolul II (p. 61—115) prezintă concepția lui Zeletin despre geneza și dezvoltarea capitalismului în România iar capitolul III (p. 117—205) — „caracterul, structura și perspectivele economiei românești de după primul război mondial" în viziunea autorului studiat. Ultimele două capitole alcătuiesc partea principală a lucrării.

Referindu-se la o lungă epocă, precum și la importante procese din istoria modernă

www.dacoromanica.ro

și contemporană a României, pe care opera lui Zeletin le abordează, lucrarea lui Dumitru Mureșan prezintă un interes deosebit nu numai pentru economiști și sociologi, ci, evident, și pentru istorici.

Nu este posibil să urmărim pas cu pas întregul sistem de „decantări" și precizări din lucrare, motiv pentru care ne vom referi numai la unele aspecte. De altfel, în spiritul metodei marxiste de valorificare a moștenirii cultural-științifice și ideologice cu ale cărei instrumente operează, D. Mureșan, deși a realizat o sinteză demnă de reținut și care îndeamnă la reflecție, nu consideră că a spus ultimul cuvînt în materie de exegeză critică a operei lui Zeletin.

★

Marea dificultate în evaluarea judicioasă a operei lui Zeletin stă nu în vastitatea, ci în complexitatea ei deosebită. Privită global, ea *se înfățișează* ca un conglomerat eclectic de idei diverse, unele realiste, judicioase, altele necesitînd a fi neapărat respinse, totul fuzionînd într-un întreg greu de disociat. D. Mureșan n-a căzut în tentația de a ne prezenta un Zeletin „înfrumusețat", „ameliorat", prin referire numai la părțile de rezistență, perene, ale concepției sale — părți care, firește, merită totuși precădere — ci a pus în evidență și limitele, zonele întunecate ale acestei concepții, socialmente determinate și ele.

Ce factori au determinat, în definitiv, o atare complexitate a acestei opere? Esențiale ni se par — pentru a răspunde la această întrebare — următoarele precizări cuprinse în primul capitol: 1. partea principală, de mare densitate, a activității lui Zeletin s-a situat în deceniul 3 al secolului nostru, adică într-o epocă de mari și profunde mutații atît în lume (ca urmare a primului război mondial, a Revoluției din Octombrie, a declanșării crizei generale a capitalismului, etc.), cît și în societatea românească postbelică, din motive îndeajuns cunoscute — între care desăvîrșirea unificării statului național, creșterea considerabilă a forței și influenței mișcării muncitorești și crearea P.C.R., efectuarea unor reforme ale structurilor agrare și electorale jucau, de departe, un rol de prim plan. 2. Prestigiul de care se bucura marxismul, ca teorie și metodă, l-au determinat pe Zeletin — ca și pe mulți alți gînditori români nemarxiști[1] — să adopte teze și principii marxiste, dar, în cazul lui, cu scopul de a le pune în serviciul intereselor burgheziei. Între natura metodei și interesele în slujba cărora era convocată nu puteau să nu apară contradicții. Totuși, unele explicații realiste pe care Zeletin le izbutește, precum și poziția lui deterministă se explică tocmai prin influența metodei lui Marx. 3. În cursul activității sale, Zeletin a evoluat de la ipostaza de filozof spiritualist — cum singur se califica — la aceea de sociolog și economist, preocupat în principal de coordonatele realității sociale românești. Pe parcursul acestei evoluții, ideile lui au cunoscut un proces firesc de schimbare, adaptare, corectare, ceea ce le și dă aspectul mozaicat menționat mai sus. 4. La complexitatea și caracterul contradictoriu al epocii și a procesului de formare și evoluție științifico-ideologică a lui Zeletin s-au adăugat datele personale ale unei personalități veleitare și contradictorii, ale unui temperament polemic, ale unei francheți împinse, nu o dată, pînă la cinism; iar în focul polemicii — pusă în slujba unei minorități oligarhice — combatantul n-a urmat întotdeauna o linie consecventă ci a recurs la argumente de tot felul, sau a comis exagerări, îngroșări ori chiar falsificări partizane.

Caracterul contradictoriu al operei lui Zeletin se vădește în numeroase susțineri opuse, fie pe parcursul aceleiași opere, fie, mai ales, cu ocazia revenirii, la intervale de timp diferite, asupra anumitor chestiuni. Ridicînd pentru prima dată o serie de probleme, stîrnind aprinse controverse, stimulatoare la dezbatere și elucidare, el a îmbinat înclinația științifică cu apologia deschisă a marii burghezii, explicația marxistă a unor fenomene cu mistificarea marxismului, cu încercarea de a goli metoda lui Marx de conținutul ei revoluționar, prin acceptare condiționată. Avînd convingeri deterministe, Zeletin reducea însă determinismul la cauzalitate; el sublinia rolul factorului economic în dezvoltarea socială, dar — după cum arata D. Mureșan — îl reducea la schimb, la comerț negînd conceptul de mod de producție; el sublinia acțiunea sistemică a legilor capitalismului și nu admitea — cum făceau mulți alți cercetători burghezi — că agricultura ar fi un sector necapitalist, dar refuza să ia în considerare rămășițele feudale și afirma că reforma agrară din 1864 a fost bine făcută iar starea țărănimii se va schimba *dela sine* prin dezvoltarea industriei naționale; era adept al rolului factorului intern în procesul dezvoltării, afirmînd că a încercat să explice fenomenele sociale „prin cauzația lor proprie, respingînd orice agent cauzal din afară" (p. 45), dar consideră ca factor determinant nu pe cel intern, ci pe cel extern, dînd dovadă de inconsecvență; el se plasează pe pozițiile istorismului, atunci cînd vorbește de diverse faze în dezvoltarea capitalismului românesc

[1] Vezi, în legătură cu aceasta, și studiul lui Z. Ornea, *Interferențe marxiste în sociologia din deceniul al treilea*, în vol. *Confluențe*, București, Edit. Eminescu, 1976, p. 51 — 72.

www.dacoromanica.ro

și a capitalismului în general, dar nu ezită să extindă — în spiritul noii școli istorice germane — noțiunea de *capitalism* asupra antichității, sugerînd că orînduirea capitalistă ar fi „starea firească" de dezvoltare a umanității; Zeletin afirmă că nu pornește în cercetarea realității de la o schemă preconceputâ, dar pe de altă parte adoptă totuși schema lui W. Sombart despre fazele dezvoltării capitalismului, etc. Cercetătorul operei lui Zeletin nu are, prin urmare, o sarcină ușoară atunci cînd este vorba să-i găsească constantele, punctele de consecvență.

Care sînt, totuși — dacă există — „consecvențele" lui Zeletin? Principalele — după cum rezultă din lucrarea lui D. Mureșan — par să fie următoarele:

1. În metodologie — *determinismul economic*, de pe poziția căruia Zeletin a combătut teza „formelor fără fond", arătînd că dezvoltarea capitalismului — în România, ca și în alte părți — n-a fost o abatere de la cursul firesc, ci un *proces normal*, determinat de legi (pe care le reducea însă la cauzalitate), iar instituțiile burgheze („forma") au apărut tocmai pe fondul dezvoltării economice corespunzătoare.

În plan filosofic, determinismul său era în opoziție categorică cu diversele întruchipări ale concepțiilor indeterministe și iraționaliste.

2. În istoria economică (și sociologie) — *pledoaria lucidă, neclintită* — chiar dacă din optica marii burghezii liberale — *pentru industrializarea țării*, pentru *necesitatea* și *posibilitatea* înfăptuirii ei. Sînt de mare interes paginile 123—147 din lucrarea lui D. Mureșan, unde aceste idei sînt expuse de autorul cărții la care ne referim cu mare dexteritate și spirit critic, cu reală „anvergură".

În această ordine de idei, se relevă faptul că Zeletin, asemeni unor alți gînditori, a respins ideile filoagrariene în toate variantele lor, a combătut teoria „România, țară eminamente agricolă", teorie ce avea încă adepți și după primul război mondial, precum și consecințele de ordin politic („statul țărănesc", etc.) ce decurgeau din ea. Împotriva acestora Zeletin susținea că „vitorul economiei române nu stă la sate, ci la orașe, nu în agricultură, ci în industrie" (D. Mureșan, op. cit., p. 126) și demonstra că dezvoltarea industriei este o cerință impusă de progresul social și nu o dorință subiectivă. Reluînd și unele idei ale economiștilor români din secolul 19 care militaseră pentru industrializare, Zeletin dă o amplă argumentare *necesității* industrializării pe care o vede motivată obiectiv de numeroase considerente interne și externe, de rațiuni atît ale timpului său, cît și de perspectivă. În lucrare sînt expuse de asemenea argumentele aduse de Zeletin în legătură cu *posibilitatea* dezvoltării industriei naționale, posibilitate privită din punct de vedere al surselor de materii prime, al pieții de desfacere, al capitalurilor disponibile în acest scop și al asigurării brațelor de muncă necesare. Sub toate aceste aspecte, Zeletin combate argumentele adversarilor industrializării țării și evidențiază largile resurse de care dispunea țara noastră pentru a păși în rîndul statelor cu dezvoltare modernă, avansată.

Zeletin acordă o mare atenție și politicii economice a statului, căilor de urmat, dar în această direcție argumentele sale poartă în mult mai mare măsură amprenta intereselor de clasă ale marii burghezii.

Prin urmare, în disputa acerbă dintre partizanii „tradiționalismului" pe diverse planuri — inclusiv în cel economic —, care susțineau să fie conservate structurile agrare și partizanii „evoluției" României postbelice spre o civilizație de tip industrial[2], Zeletin se situa hotărît în tabăra acestora din urmă.

Cele două trăsături menționate ale concepției lui Zeletin constituie, firesc, părți de rezistență ale ei, conțin un fond de idei valoros.

3. Zeletin s-a arătat la fel de consecvent — o consecvență însă, de natură reacționară — în *apologia sistematică, făță în față a burgheziei române în genere, a marii burghezii liberale îndeosebi*. El s-a străduit, cum sublinia L. Pătrășcanu, „să dovedească „rolul istoric" al burgheziei române, să-i justifice stăpînirea, ba chiar să-i legitimeze permanența"[3]. De pe aceste poziții a tratat Zeletin problema genezei și dezvoltării capitalismului în România, problema industrializării, problema căilor de realizare a acesteia, pledînd deschis — cu nedisimulate accente de cinism — pentru exploatarea riguroasă a muncitorilor și țăranilor, pentru sprijinirea — pe toate căile — a ascensiunii și consolidării pozițiilor marii burghezii, pentru legitimarea oricăror forme de acumulare capitalistă (inclusiv de acumulare primitivă), pentru justificarea — printr-o sofistică „demonstrație" despre „furt juridic" și „furt economic" — a marilor averi strînse de burghezie din jefuirea bugetului și exploatarea lipsurilor și suferinței publice în timpul și după primul război mondial etc. *În plan politic*, această atitudine de apologet al oligarhiei, îl duce pe Zeletin la concluzii antidemocratice, susținînd că este nevoie ca intervenționismul etatist să fie împins pînă la

[2] Vezi și. Z. Ornea, *op. cit.*, p. 10—50, studiul „*Tradiționalism*" *și* „*evoluție*" *în confruntările ideologice din deceniul al treilea*.

[3] L. Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, Editura „Socec", 1944, p.222—223.

www.dacoromanica.ro

instaurarea unei „dictaturi inteligente" (cf. Mureşan, p. 102), exercitată, evident, de marea burghezie.

Cititorul interesat de probleme de istorie, de genetică şi evoluţie a ideilor, va găsi în cartea lui D. Mureşan şi alte numeroase şi detaliate analize ale altor aspecte din concepţia lui Zeletin, sociologul — burghez, adăugăm noi — „cel mai substanţial în sociologia românească interbelică"[4]. Dintre acestea se relevă, în deosebi, cele referitoare la geneza şi dezvoltarea capitalismului în România, la perspectivele economiei româneşti în optica lui Zeletin, precum şi la atitudinea lui faţă de marxism. Se cere remarcat contextul larg — de raportare la epocă şi la alţi gînditori — în care sînt abordate multe din aceste probleme, chiar dacă, în unele cazuri, cititorul ar fi dorit referiri mai largi la unii dintre gînditorii menţionaţi (C. A. Rosetti, p. 90, M. Chiriţescu-Arva, p. 124), a căror gîndire nu s-a redus, evident, numai la aspectele relevate aci de autor.

Afirmaţia autorului de la pagina 121, conform căreia „punerea problemei înlăturării totale a resturilor feudale prezenta un pericol nu numai pentru marii proprietari funciari, ci în general pentru clasele exploatatoare, deci inclusiv pentru burghezie" necesita încă precizări, ştiut fiind că reforma agrară din 1921, cu importantele ei consecinţe, a fost totuşi efectuată de burghezie, iar alte transformări democratice efectuate după primul război mondial au fost, de asemenea, cerute de mersul *obiectiv* al dezvoltării societăţii româneşti. Platforma comună de apărare a proprietăţii *private* în general nu excludea contradicţii antagoniste şi rivalităţi de *interese* între clasele exploatatoare însăşi. Ni se pare, de asemenea, că dacă, după Zeletin, „necesitatea industrializării decurge ...din rolul factorului economic în asigurarea progresului general al oricărei ţări" (p. 128—129), atunci afirmaţia lui D. Mureşan că Zeletin reduce „rolul factorului economic... la schimb, la circulaţia de mărfuri în general, la comerţul exterior îndeosebi" (p. 75) trebuie reexaminată întrucît, în mod cu totul evident, ţinînd şi ea de *factorul economic*, industria este altceva decît *schimb*.

Dincolo de aceste observaţii, dincolo de o anume monotonie a procedeelor demonstrative, de o anumită „standardizare" a unor motivaţii — mult compensate însă de garanţia exactităţii şi exhaustivităţii în abordare — cartea lui D. Mureşan constituie o certă reuşită şi, în acelaşi timp, o reală contribuţie la (de mult!) aşteptata istorie generală a gîndirii economice româneşti.

Vasile Boza

[4] *Cf.* studiul introductiv la E. Lovinescu, *Istoria civilizaţiei române moderne*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1972, p. 36.

IVAN UNGIEV, ŢVETA UNGIEVA, *Hristo Botev, Jivot i delo*, Sofia, 1975, Edit. Nauka i izkustvo, 823 p.

Mişcarea revoluţionară bulgară de eliberare naţională şi-a găsit în G. S. Rakovski (1821—1867) primul ei ideolog şi organizator, iar conducătorii ei cei mai de seamă, pînă în ajunul eliberării ţării, au fost Vasil Levski (1837—1873), Liuben Karavelov (1834—1879) şi Hristo Botev (1847—1876). Istoriografia burgheză bulgară nu a reuşit să realizeze monografii de mari proporţii care să prezinte viaţa şi opera acestor revoluţionari democraţi. Nu este cazul să analizăm aici cauzele care explică acest fapt, dar trebuie să subliniem marile dificultăţi ce urmau să fie depăşite şi pe care le-a putut învinge doar istoriografia marxistă bulgară. Dacă ne gîndim, de pildă, la G. S. Rakovski, numai după publicarea bogatei lui arhive a putut să apară, în 1974 o monografie de mare întindere consacrată vieţii şi operei lui.

În ceea ce îl priveşte pe Botev, pînă de curînd istoricii au putut folosi doar mica monografie a lui Mihail Dimitrov, apărută în 1948 sau studiile introductive publicate de acelaşi învăţat la începutul primului din cele trei volume ce cuprindeau opera poetului şi publicistului (1943), cele trei biografii anterioare, a lui Zahari Stoianov, Ivan Klinciarov şi Gheorghi Bakalov fiind de mult depăşite. Abia în 1975 a putut să apară întinsa monografie care formează subiectul prezentei recenzii. Unul dintre autori, Ivan Ungiev, a condus multă vreme secţia „Renaşterea Bulgariei" a Institutului de istorie de la Sofia şi este unul din cei mai buni cunoscători ai epocii. Lui i se datorează şi cea mai completă monografie asupra vieţii şi operei lui Vasil Levski, apărută în 1967.

La prima vedere pare ciudat faptul că biografia celui mai de seamă revoluţionar democrat bulgar a apărut atît de tîrziu. În cazul său dificultăţile nu au constat în aşteptarea publicării unei arhive personale. Dimpo-

www.dacoromanica.ro

trivă, aproape toate documentele referitoare la Botev erau publicate şi interpretate. În afară de lipsa cîtorva dintre cle care să lămurească date sau episoade necunoscute din viaţa poetului, dificultatea consta mai ales în alegerea grîului de neghină. Despre Botev s-a scris foarte mult şi poate niciodată exagerările, legendele, născocirile sau afirmaţiile greşite n-au fost mai numeroase. Restabilirea adevărului a fost una din marile greutăţi, rezolvată cu succes de către cei doi autori, Ivan Ungiev şi fiica sa Ţveta Ungieva, cunoscută cercetătorilor prin studiile sale anterioare. Ei au făcut faţă şi problemelor care reveneau mai ales unor critici literari şi anume interpretarea şi aprecierea operei poetice a lui Botev. Ceea ce este deosebit de interesant şi de valoros este faptul că de astă dată viaţa lui Botev este prezentată în chip monolit. Biografia ca şi opera sa literară, bine încadrate în epocă, sînt prezentate simultan urmînd criteriul cronologic. Despre fiecare poezie, ca şi despre concepţiile sale social-politice, filozofice şi estetice, se vorbeşte la momentul apariţiei lor arătîndu-se împrejurările în care s-au publicat, motivele care l-au determinat pe poet s-o facă, sarcină care cădea în seama istoricului şi criticului literar. Aşa cum am arătat, autorii merg pînă la capăt şi fac judicioase aprecieri. Metoda ni se pare deosebit de potrivită pentru cunoaşterea lui Botev, care şi-a dedicat şi fapta, şi scrisul, revoluţiei ce trebuia să aducă eliberarea poporului bulgar. Avem în sfîrşit o lucrare care ţine seama de tot ce s-a scris despre Botev pînă acum, lucrînd-se atitudine critică.

Vasta monografie cuprinde zece mari capitole. Primul se referă la copilăria lui Botev la stabilirea datei naşterii poetului şi la primii săi ani de şcoală (p. 13—38). Al doilea, *La învăţătură în Rusia* cuprinde perioada studiilor de la Odesa şi activitatea sa ca învăţător la Zadunaevka (p. 39—80), iar al treilea scurtul popas făcut în Kalofcrul natal (81—103). După cum se vede aceste trei capitole sînt mici ca întindere cuprinzînd împreună doar 103 pagini. Capitolul al patrulea *Începutul vieţii de emigrant* este ceva mai mare (p. 104—166), avînd în prima sa parte o caracterizare a activităţii politice a emigraţiei bulgare din România unde Botev, venit în toamna anului 1867, a rămas pînă în anul morţii sale adică pînă în mai 1876, cînd a trecut Dunărea în fruntea cetei lui. Se prezintă aici curentele politice din sînul emigraţiei bulgare, compoziţia sa socială, caracterul politic al diferitelor organizaţii şi programele lor. Autorii încheie capitolul arătînd „entuziasmul revoluţionar" produs de t[illegible] Bulgaria a cetei condusă de Hagi Dimităr şi Stefan Karagea şi, bineînţeles, cu amănunţita analiză a poeziilor scrise în acest timp.

Capitolul al cincilea este intitulat *Stabilirea în România* şi cuprinde perioada anilor 1868—1871, cînd Botev l-a întîlnit la Bucureşti pe Levski, a fost învăţător la Alexandria şi Ismail, a colaborat la ziarul „Tăpan", a înfiinţat la Galaţi „Comuna bulgară" felicitînd de aici prin cunoscuta sa telegramă Comuna din Paris şi a scris impresionantul său „Simbol al credinţei Comunei bulgare" (p. 167—235).

Capitolul al şaselea *Începutul activităţii publicistice independente*, ca şi cele următoare sînt mari ca întindere. Se analizează aici ideile lui Botev din articolele sale publicate în primul său ziar „Duma na bălgarskite emigranti", elementele materialiste din gîndirea sa, poeziile din această perioadă, arestarea şi eliberarea sa (236—316).

În capitolul şapte intitulat *Cu arma satirei şi umorului* se prezintă participarea lui Botev la cele două ziare ale lui Karavelov — „Svoboda" şi „Nezavisimost" — de fapt cele mai importante gazete ale emigraţiei bulgare din România, organe ale Comitetului central revoluţionar bulgar de la Bucureşti. Se prezintă ziarul lui Botev „Budilnik" şi se analizează povestirile sale umoristice, foiletoanele lui, încheindu-se cu aprecieri asupra poeziilor din aceeaşi perioadă (p. 317—429).

Capitolul al optulea poartă un titlu dublu: *În rîndurile mişcării revoluţionare organizate* şi *Culmi poetice neatinse pînă acum*. Aşa cum se arată, autorii ne prezintă întîi acţiunile politice ale C.C.R.B. şi ale lui Botev după moartea lui Levski (1873) şi apoi activitatea celui dintîi ca membru al acestui comitet. Este perioada dramatică a retragerii lui Karavelov din publicistica revoluţionară şi a înlăturării lui din C.C.R.B., în urma conflictului cu Botev. În partea a doua se analizează întîi balada „Hagi Dimităr" una din cele mai frumoase creaţii a lui Botev, apoi poezia „Rugăciunea mea" care este de fapt crezul său politico-filosofic şi în sfîrşit, ultimele lui opere poetice.

Capitolul al nouălea este intitulat, *Ideolog, conducător şi poet al revoluţiei*. Aici găsim activitatea lui Botev după retragerea lui Karavelov şi înfiinţarea ziarului său „Zname", care a continuat lupta ce fusese dusă prin „Svoboda" şi „Nezavisimost". Nicăieri nu se vede mai bine atitudinea revoluţionarului în problema orientală, realismul şi internaţionalismul său, poziţia sa faţă de orînduirea capitalistă şi paşii care îl duceau spre socialismul ştiinţific. Răscoala din Bosnia şi Herţegovina [illegible] lui Botev — după noi

www.dacoromanica.ro

greşită — a situaţiei din Bulgaria a dus la nereuşita încercare a C.C.R.B. de a declanşa o răscoală la Stara Zagora în toamna anului 1875 şi la demisia lui Botev din aceeaşi organizaţie. Tot aici autorii arată, între alte probleme, colaborarea lui Botev cu revoluţionari din alte ţări, capitolul încheindu-se prin activitatea sa de traducător. Faptul că în 1875 a apărut la Bucureşti broşura *Cîntece şi poezii* de Botev şi Stambolov, adică publicarea la un loc a tuturor poeziilor lui Botev, dă prilej autorilor să facă aprecieri generale asupra lui ca poet, încadrîndu-l în lirica europeană. Bineînţeles bogata activitate din această perioadă, care se încheie cu toamna anului 1875, a făcut ca acest capitol să aibă cea mai mare întindere (p. 531—571).

Ultimul capitol intitulat sugestiv *În flăcările răscoalei* prezintă Comitetul de la Giurgiu, care a pregătit răscoala din aprilie 1876, şi activitatea politică a lui Botev încheiată cu stringerea cetei şi trecerea ei în Bulgaria pentru a prelungi viaţa aceleiaşi răscoale (p. 672—760). După o scurtă încheiere urmează rezumate în limbile franceză şi rusă şi doi indici.

Cele peste 800 de pagini ale lucrării se citesc cu mult interes, pretutindeni găsind precizări necesare, expuneri deosebit de documentate, analize adînci, sublinieri substanţiale şi mai ales prezentarea veridică şi vie a epocii, cadru firesc pentru cunoaşterea vieţii şi creaţiei unei personalităţi excepţionale. Lucrarea este o mîndrie a istoriografiei bulgare şi încununează bogata operă de istoric, şi acum şi de literat a lui Ivan Ungiev, şi bineînţeles a harnicei lui colaboratoare. Lucrarea aduce rezolvarea unor probleme multă vreme disputate şi soluţionează pentru prima oară altele. De exemplu discuţii lungi s-au dus pentru stabilirea cu precizie a datei naşterii poetului. Cu toate că mama sa susţinea că fiul ei s-a născut la 25 decembrie 1847, tatăl lui Botev a afirmat că anul ar fi 1848. Au intervenit o serie întreagă de conjuncturi şi unii istorici au optat pentru anul 1847, alţii pentru 1848. Aşa se explică şi faptul că centenarul naşterii poetului a fost sărbătorit în anul 1948, chiar dacă cei ce susţineau că data exactă ar fi 1847 au rămas, pe drept cuvînt pe poziţiile lor. Problema s-a lămurit definitiv atunci cînd N. Ciachir a găsit la Arhivele Statului din Bucureşti actul prin care Botev însuşi îşi arăta studiile făcute şi data naşterii — 25 decembrie 1847.

Deşi tirajul acestei cărţi este de 15.120 exemplare, lucrarea s-a epuizat repede, căci fiecare a dorit să aibă adevărata carte a vieţii, faptelor şi morţii eroice a celui mai ales fiu al poporului bulgar. Fiind sigur că ediţiei a doua se va impune, facem mai jos unele sugestii, pe care le considerăm utile pentru autori. Astfel în capitolul IV se prezintă curentele şi organizaţiile politice din sînul emigraţiei bulgare din România. Este vorba de Societatea de binefacere, de Comitetul central secret bulgar şi de Comunitatea bulgară, autorii oprindu-se la anul 1868. Cred că tot aici, sau dacă nu atunci măcar în capitolul următor, trebuia să se prezinte şi cea mai importantă organizaţie a emigraţiei care a fost C.C.R.B. de la Bucureşti. Aceasta deoarece problema înfiinţării Comitetului, care părea în sfîrşit rezolvată, s-a redeschis în ultimul timp. Este adevărat că mai departe, în lucrare, se vede că Ungiev a rămas la vechea sa părere, pe care o împărtăşim şi noi ca şi imensa majoritate a istoricilor bulgari şi anume că C.C.R.B. a fost înfiinţat la Bucureşti de Levski şi Karavelov „în toamna anului 1869"... cu anumită probabilitate putîndu-se admite luna octombrie.

În al doilea rînd trebuie să menţionăm aici foarte buna caracterizare politică a tuturor acestor organizaţii ale emigraţiei (pînă în anul 1869). În ceea ce priveşte însă data înfiinţării uneia dintre ele — este vorba de Comitetul central secret bulgar de la Bucureşti — nu putem fi de acord cu autorii. Încă din anul 1907 D. Straşimirov, în cunoscuta sa lucrare *Istorla na Aprilskoto văstanie* a susţinut că acest comitet a luat fiinţă în martie 1866, în urma unor discuţii între Ion Brătianu şi G. S. Rakovski, discuţii care s-au întrerupt foarte repede, Brătianu renunţînd la ele. Mai mult, Rakovski, fiind urmărit de poliţia românească, a plecat la Brăila, de unde a trecut la Galaţi şi apoi în Rusia. Brătianu şi C. A. Rosetti au continuat discuţiile cu secretarul său, Ivan Kasabov, şi în acest fel, la finele lui martie 1866, au luat fiinţă „Sacra Coaliţie dintre români şi bulgari" şi Comitetul central secret bulgar. Unele greşeli din aceste afirmaţii au circulat în toate lucrările de istorie timp de aproape 60 de ani şi nu ne îndoim că vor mai circula încă, aşa cum se vede şi din lucrarea de faţă. Aceasta cu toate că încă din 1963 am arătat, într-un studiu special, că în martie 1866 nu au putut exista niciun fel de discuţii între Brătianu şi Rakovski, pentru simplu motiv că Ion Brătianu nu se afla în ţară în această lună, ci în Franţa şi Germania. În al doilea rînd discuţiile s-au dus între C. A. Rosetti şi Ivan Kasabov şi ele au avut loc nu în martie 1866, ci în a doua jumătate a lunii mai 1866, cînd s-a înfiinţat şi Comitetul central secret. Nu repetăm aici toată argumentarea şi nici consecinţele ce decurg din stabilirea adevăratei date, dar, constatînd că puterea tradiţiei este mare, că unii istorici bulgari, ca de

www.dacoromanica.ro

pildă V. Traikov, în monografia sa despre Rakovski, apărută în 1974, dar și în lucrarea sa mai veche *Rakovski și popoarele balcanice* (1971), a arătat justețea tezelor mele în problema dată. Este adevărat că în monografia lui Botev această afirmație este secundară, dar este și mai adevărat că mulți istorici bulgari și străini, avînd nevoie să precizeze înființarea și caracterul organizațiilor politice ale emigrației bulgare din România se vor informa din această carte de mare autoritate și vor continua să susțină aceleași puncte de vedere greșite.

Trebuie în schimb să adăugăm că, dacă în istoriografia bulgară s-a acordat un rol prea mic C.C.S.B., acesta fiind o organizație burghezo-liberală, Ungiev a arătat marea sa importanță pentru acel timp. Într-adevăr, deși a avut acest caracter, în masă C.C.S.B. a trecut, cîtăva vreme măcar, ca o organizație cu pronunțat caracter revoluționar, iar propaganda pe care a făcut-o a avut o mare importanță, fapt pe drept cuvînt subliniat de autorii monografiei de față. De asemenea considerăm că toate problemele legate de activitatea lui Botev ca învățător la Alexandria au fost soluționate corect, ca de altfel și atitudinea sau contribuția sa la înființarea *Societății literare bulgare* de la Brăila, embrionul Academiei Bulgare de azi.

Nu socotim însă convingătoare întreaga argumentare a autorilor referitoare la arestarea și apoi eliberarea lui Botev din închisoarea de la Focșani. Sîntem de acord cu autorii, ca și cu cei doi cercetători sovietici N. S. Derjavin și K. N. Derjavin că reținerea lui Botev s-a făcut din cauza arestării lui Meledin, la cererea repetată a poliției țariste. Autoritățile românești l-au arestat pe revoluționarul rus Meledin, dar nu l-au extrădat, lăsîndu-l să treacă în sudul Dunării, fapt care a indispus desigur nu numai poliția țaristă dar și pe consulul rus de la Galați, Romanenko. Pentru a-i da satisfacție s-a trecut și la arestarea lui Botev, făcută mai mult ca sigur la cererea aceluiași consul. De aici încolo însă, părerile se împart. Ungiev și alți autori bulgari considera că Botev a fost judecat, condamnat și închis la Focșani, dar că dosarul procesului său nu s-a putut găsi pînă acum. Față de această situație N. Ciachir a emis ipoteza că, negăsindu-se dosarul, înseamnă că nu a existat un proces împotriva lui Botev, ipoteză considerată ca neconvingătoare de către autori. Personal, sînt convins că ipoteza lui N. Ciachir reflectă realitatea însăși, dar nu numai din motivele arătate de el, ci mai ales din următoarea împrejurare pe care nu a sesizat-o nimeni pînă acum. Se știe că Botev a fost eliberat, la insistența lui Levski, de către Liuben Karavelov, care l-a luat pe garanția sa. Acest fapt este admis de către toți cercetătorii. Nimeni nu s-a întrebat însă dacă putea fi eliberat pe garanție cineva care a fost condamnat de o instanță, care a dat o sentință. Nu cunoaștem nici un alt caz similar. Eliberat pe garanția cuiva putea fi doar acela care nu a fost judecat, dar care se află în cercetare sub stare de arest, așa cum s-a întîmplat cu Botev. În cazul unui proces soldat cu achitarea sa, nu mai era nevoie de niciun garant, iar în cel încheiat cu o condamnare, nimeni nu-l putea elibera luîndu-l pe garanție, pedeapsa dată prin sentință urmînd a fi executată. Cum Botev a fost eliberat pe garanție, este clar că nu a fost judecat.

În ceea ce privește legăturile lui Botev cu românii — personalități de seamă sau oameni obișnuiți, cred că se putea insista mai mult. Astfel la Brăila și la Galați Botev era mereu găsit în tovărășia unor revoluționari ruși, ucrainieni, polonezi, dar și români. Locuind la V. Popov, învățător la școala bulgară din Galați, Botev înființează aici „Comuna bulgară" și trimite o telegramă de felicitare Comunei din Paris semnată de el ca președinte și de Popov ca secretar. Bineînțeles acest Comitet nu putea să aibă numai doi membri și unul dintre biografii lui Botev, Ivan Klinciarov, a considerat că din el făceau parte și români, afirmație considerată veridică și de acad. Petru Constantinescu Iași. Mai mult, o copie a telegramei lui Botev către Comuna din Paris s-a găsit în arhiva unui român — Ion Ionescu Căpățînă. Credem că autorii ar fi trebuit să ia atitudine față de aceste afirmații. Ei scriu însă convingător despre relațiile lui Botev cu socialiștii români — Dobrogeanu Gherea, Dr. Russel și Dr. Zubcu Codreanu. Este adevărat că documentele care arată direct alte legături sînt în număr cu totul redus. Totuși publicistica lui Botev este grăitoare. În articolele sale el vorbește de „patriotii români", de faptul că românii luptă pentru restrîngerea suzeranității otomane, că încheie tratate cu țări străine ca un stat suveran — ceea ce Poarta desigur nu va admite — de idealul poporului român și anume de desăvîrșirea formării statului național român în granițele lui etnice, ca și de unele discuții din cameră, la ședințele căreia se vede clar că Botev a asistat uneori.

Este adevărat că revoluționarul bulgar, adept al lui Proudhon, evita relațiile cu miniștrii și cu alți mari demnitari — relații atît de cultivate de Rakovski — și de aceea nici noi nu credem că a fost în legături directe cu Boerescu, Kogălniceanu sau alți fruntași politici români. Totuși nu se poate nega contactul cu liberalii progresiști, cum a fost de pildă deputatul Lascăr Costin, din a cărui cuvîntare ținută în Camera, Botev a luat o

www.dacoromanica.ro

frază caracteristică punînd-o ca motto în fruntea primului articol din cel dintîi număr al ziarului său „Zname". Numai de la aceştia a putut cunoaşte Botev idealul naţional al poporului român, ideal pe care l-a înţeles şi despre care a scris în acelaşi ziar al său. Vorbind de Imperiul otoman el arăta că acesta ocupă teritorii care aparţin Bulgariei, Greciei, Serbiei şi României. Scriind despre aceasta din urmă el afirmă textual: „România trebuie să fie ridicată la rangul de regat şi ajutată să-şi traseze graniţele sale naţionale pe seama Austriei şi în parte pe cea a Rusiei". Toate acestea Botev nu le putea şti decît din cercurile româneşti progresiste, radicale, cu care a avut legături. Prin contactul său cu aceste cercuri, Botev şi-a însuşit limba română şi este de reţinut faptul că unul dintre cercetătorii bulgari, scriind despre publicistica lui Botev, afirmă că acesta a întrebuinţat cîteva sute de cuvinte româneşti.

Nu s-a interesat apoi nimeni de oamenii obişnuiţi cu care Botev a venit în contact la Galaţi, Brăila sau Bucureşti. La Galaţi, unde Botev era prieten cu revoluţionarul rus Mcledin, ultimul locuia aici cu o identitate falsă, avînd acte scoase de prietenii săi români pe numele de Alexandru Florescu. Oare aceşti prieteni români ai lui Mcledin nu erau şi ai lui Botev? Cine este de pildă acel Nicu Boteanu, al cărui nume s-a găsit scris în carnetul personal al lui Botev?

Şi despre legăturile cu confraţii săi, poeţii şi scriitorii români, ni se dau date sumare. A citit Botev poezia românească a vremii? A cunoscut pe unii poeţi români? Desigur şi la aceste întrebări ca şi la altele de mai sus, autorii au scuza faptului că despre astfel de probleme s-a scris foarte puţin. Se citează însă articolul lui Ilia Konev, cel care a făcut o paralelă între Botev şi Eminescu şi a subliniat faptul că amîndoi au scris în chip asemănător despre Comuna din Paris. De asemenea autorii arată, tot într-o notă, că după părerea învăţatului bulgar Petăr Dinekov, problema influenţei literaturii române asupra lui Botev „n-a fost deloc studiată", de cercetătorii bulgari. „Desigur, afirmă Dinekov, citat de autori, Botev a cunoscut poezia lui Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, B. P. Hasdeu, Al. Depărăţeanu... Mihai Eminescu", după care autorii citează din nou acelaşi articol al lui Konev (p. 608).

Dacă volumul n-ar fi cuprins o atît de amănunţită analiză a poeziei, a prozei satirice şi a publicisticii lui Botev, fără îndoială că am fi considerat drept suficiente aprecierile de mai sus. Atunci însă cînd se analizează atît de amănunţit poezia şi proza sa umoristică, ele sînt însă total insuficiente. Este adevărat că poetul a trăit puţin — doar 28 de ani împliniţi. Dacă ţinem seamă însă că şi-a scris aproape toate poeziile ca şi întreaga sa publicistică în România, unde şi-a petrecut ultimii nouă ani, cei mai valoroşi din viaţa sa, nu credem că se pot trage concluzii complete fără a ţine seamă de influenţa poeziei şi prozei româneşti a vremii asupra lui Botev. Pe timpul său au apărut la noi numeroase gazete satirice şi umoristice. Poetul, care a dat atîta atenţie acestor elemente utilizîndu le ca o puternică armă, nu le-a citit oare şi nu a găsit cumva modele pe care să le fi folosit, bineînţeles în mod creator? N-a intrat el în legătură cu unii umorişti români ai vremii, ale căror reviste le ilustra prin caricaturile sale acelaşi Dembitzki, care a ilustrat şi articolele lui Botev? Iată domenii în care nu găsim aproape nimic în textul acestei voluminoase şi foarte valoroase lucrări. Şi aceasta în ciuda faptului că acelaşi cercetător, Ilia Konev, scria: „O cercetare comparativă, amănunţită între presa umoristică şi satirică română şi bulgară va scoate la iveală destule influenţe reciproce, coincidenţe tipologice şi influenţe din partea presei româneşti". În studiul său Konev dă indicaţii precise ce anume ziare umoristice româneşti ar trebui consultate. Această cercetare nu s a făcut însă de către autori, care s-au mulţumit doar să citeze într-o notă din josul paginii rîndurile de mai sus din studiul lui Konev. Tot într-o notă se dă şi afirmaţia cercetătoarei bulgare St. Tarinska, care afirmă că foiletonul lui Botev „Dulapul", „are o legătură directă cu presa satirică românească". În concluzie, această parte a lucrării este deficitară şi cercetările viitoare îşi vor spune cuvîntul.

În altă ordine de idei, pregătirea, înarmarea şi trecerea cetei lui Botev sînt prezentate cu toate amănuntele. Lipseşte doar un singur aspect, după părerea noastră cu destulă importanţă, este vorba de atitudinea autorităţilor româneşti. În această privinţă autorii expun doar măsurile formale luate de Kogălniceanu pentru a dovedi Porţii şi marilor puteri neutralitatea României. Cititorul neavizat, român sau străin, se întreabă pe drept cuvînt dacă nu cumva autorităţile româneşti au fost oarbe atunci cînd cetaşii lui Botev şi ei înşişi s-au îmbarcat la Giurgiu, Zimnicea, Turnu Măgurele, Corabia şi Bechet? Oare contemporanii, oare Zahari Stoianov, Ivan Vazov sau Kiriak Ţankov, sau cetaşii înşişi nu au afirmat nimic despre atitudinea autorităţilor româneşti din porturile dunărene? Toate aceste mărturii au fost strînse de Al. Burmov într-o lucrare citată de autori chiar la aceste pagini, fără însă să se dea şi aprecierile făcute de cetaşi asupra atitudinii, mai mult decît binevoitoare a autorităţilor româneşti, care au ştiut că acei „grădi-

www.dacoromanica.ro

nari" erau oamenii lui Botev şi i-au ajutat. Zahari Stoianov, citind mărturia bulgarului Andreolu, care a fost de faţă la îmbarcarea lui Botev, scria: ...„cetaşii aducîndu-şi una alta de pe la hanuri sau din port la schelă, din cîţiva saci se ivea întîmplător fie ţeava unei puşti, fie tocul unei alte arme. Unii comisari de poliţie atrăgeau atenţia cîte unui bulgar, dar puneau degetul la gură, adică voiau să spună că văd totul, dar sînt gata să-i ajute." Nikola Obretenov a arătat cum s-au petrecut lucrurile la Bechet, unde primarul însuşi le-a dat arme... „Ne simpatizau şi administratorul vămii, şi poliţaiul, aşa încît am lucrat cu totul liber." La fel s-au petrecut lucrurile şi în celelalte porturi româneşti, adică la Turnu Măgurele, după cum afirmă Kiril Botev, fratele poetului ş.a. De ce nu s-a scris nimic de toate acestea? În schimb se arată că autorităţile româneşti au confiscat arme la Giurgiu la 2 iunie, *deci după trecerea cetei lui Botev*, şi se dă un citat din memoriile regelui Carol I, care nu este caracteristic, deoarece realitatea a arătat tocmai contrariul (în privinţa armelor). Nicăieri în carte nu găsim ceva concret despre ajutorul dat de autorităţi sau de mase, nici pentru ceata lui Botev, şi nici pentru cea condusă de Hagi Dimităr. S-ar putea obiecta că toate acestea ar fi încărcat textul lucrării. Considerăm că cele patru cuvinte referitoare la trecerea cetei lui Hagi Dimităr „cu ajutorul autorităţilor româneşti", sau cele 10—20 de rînduri la ceata lui Botev erau mai mult decît necesare. Altfel trebuie să conchidem că autorităţile româneşti erau cu totul incapabile ş.a.

În schimb însă, tot referitor la atitudinea României, se cuvine să subliniem un merit al lucrării. Dacă excepţăm unele studii speciale, în imensa lor majoritate, cărţile, manualele sau tratatele de istorie a Bulgariei, care prezintă mişcarea revoluţionară bulgară de eliberare naţională, deşi trebuie să vorbească de organizaţiile politice din România, sau de activitatea desfăşurată aici de revoluţionarii democraţi bulgari, nu subliniază, sau mai bine zis nici măcar nu menţionează — cu mici excepţii — atitudinea favorabilă a României. O găsim însă cînd aceasta a fost negativă şi atunci, de cele mai multe ori, fără a se explica de ce anume. Aceasta probabil pentru că se consideră că atitudinea României, atît de favorabilă mişcării de eliberare bulgare, este ceva foarte cunoscut. Au spus-o Rakovski, Karavelov şi Botev, o spun mereu conducătorii de partid şi de stat ai celor două popoare şi mai ales ai celui bulgar, cum e şi firesc, şi ca atare nu ar mai fi nevoie să se scrie despre ea în manuale, tratate, monografii etc. Se uită de multe ori că pentru această atitudine a sa România a trecut nu o dată prin momente grele, fiind la un pas doar de o ocupaţie străină. Autorii lucrării de faţă au însă altă poziţie. Chiar dacă nu s-a spus ceea ce trebuia pentru trecerea cetelor, găsim rînduri care arată marele rol pe care l-au avut Bucureştii, oraşul care „a dat ospitalitate emigraţiei bulgare şi încă din primii ani ai secolului al XIX-lea a ajuns să fie centrul ei politic şi cultural." Arătîndu-se numărul cărţilor şi periodicelor tipărite aici, se adaugă: „Emigraţia bulgară a desfăşurat aici o activitate politică deosebită după războiul Crimeii, cînd (oraşul) a fost, mai bine de 20 de ani, adevărata capitală politică a Bulgariei. Oraşul a fost sediul tuturor organizaţiilor politice ale emigraţiei, avînd drept sarcină fundamentală eliberarea patriei robite". Notăm că aceste aprecieri nu sînt unice, vorbindu-se şi în alte locuri despre „toleranţa" României.

În încheierea acestor observaţii (dintre care cea care trebuie să stea în primul rînd în atenţia autorilor este cea referitoare la influenţa românească asupra limbii şi operei lui Botev), trebuie să precizăm că ele nu pot micşora valoarea acestei cărţi, care rămîne o mare realizare a istoriografiei bulgare actuale, un instrument de lucru indispensabil cercetătorilor Renaşterii bulgare, dar şi o carte care se citeşte cu aceeaşi plăcere şi interes atît de specialişti, cît şi de marele public. Dacă volumul de muncă inclus în ea este imens, trebuie să spunem că truda autorilor se vede răsplătită, ştiinţa istorică bulgară putîndu-se mîndri cu această bogată şi frumoasă monografie asupra vieţii şi operei poetului revoluţionar Hristo Botev.

Constantin N. Velichi

ROBERTO S. LOPEZ, *La révolution commerciale dans l'Europe médievale*, Paris, Aubier Montaigne, 1974, 252 p. (Collection historique dirigée par Paul Lemerle).

O întreagă etapă, hotărîtoare, din evoluţia economiei apusene medievale s-a desfăşurat sub stimulul expansiunii comerţului care a destrămat lent celulele cvasi-autarchice ale gospodăriei ţărăneşti şi feudale şi a integrat spaţii din ce în ce mai largi ale lumii cunoscute în zone de solidarităţe economică. Definită ca o etapă distinctă a economiei europene între recesiunea antichităţii tîrzii şi a epocii barbare, pe de o parte, şi revoluţia industrială a

www.dacoromanica.ro

lumii moderne, pe de altă parte, vremea caracterizată prin rolul de pilot al economiei exercitat de comerț a intrat în istoriografia cea mai nouă sub denumirea de „revoluție comercială", realitate în cercetarea căreia autorul cărții recenzate ocupă loc de frunte.

La punctul de pornire al lucrării, care sintetizează o viață de cercetare consacrată economiei medievale, se află antichitatea tîrzie, Imperiul roman — atît în faza sa de apogeu cît și în cea de contracție — și societățile dezvoltate de migratori pe ruinele vechii lumi romane. Prosperitatea economică a Imperiului roman ajuns la plenitudinea forței și expansiunii sale e un fapt incontestabil; martorii cei mai impunători ai acestei prosperități sînt ruinele orașelor, ale drumurilor, podurilor și apeductelor, produsele meșteșugărești relativ abundente și rafinate și care beneficiau de o circulație liberă în hotarele imperiului devenit și o excelentă piață de desfacere etc. Și totuși, în ciuda relativei posperități realizate și a posibilităților pe care această prosperitate le deschidea unui avînt și mai mare, Imperiul roman, ca de altminteri toate celelalte mari organisme politice care l-au precedat, nu s-a lăsat cîștigat de ideea de creștere economică nelimitată, care avea să devină spiritul diriguitor al economiei medievale tîrzii și al celei moderne. Cu o agricultură care nu a depășit niciodată simțitor limita nevoilor de saturație, în ciuda înaltului nivel pe care l-a atins și care a făcut posibilă hrănirea unei populații numeroase, cu un comerț care s-a lovit permanent de pragul unei mentalități ostile activității mercantile și investițiilor de capital în această ramură a economiei, cu o activitate meșteșugărească nu mai puțin discreditată și, mai ales, grav handicapată de o mecanizare cu totul insuficientă, în sfîrșit, cu un credit orientat cu precădere spre consum, nu spre producție și schimb, societatea romană, chiar atunci cînd a atins gradul cel mai înalt de prosperitate, nu a spart cadrele conservatismului agrar, care a rămas una din trăsăturile ei dominante.

Criza demografică din ce în ce mai manifestă începînd cu secolul II e. n., ea însăși rezultat al unui șir de factori climaterici și economici negativi, a slăbit puterea de rezistență a societății romane față de presiunea externă; pentru a fi în măsură să reziste acestei presiuni, imperiul a fost silit să-și încordeze toate resursele umane și economice, efort care a pus în evidență fragilitatea fundamentului economic al celei mai prestigioase construcții politice a lumii antice. Contracția s-a prelungit și adîncit chiar după prăbușirea imperiului în apus, în statele întemeiate de migratorii germani, antrenînd după ea structurile politice preluate de la Roma, care s-au dovedit însă prea grele pentru umerii unor societăți cu bază economică mai mult decît fragilă. Momentul culminant al declinului s-a aflat în vremea carolingiană care oferă contrastul desăvîrșit între încercarea de restaurație a imperiului și pulverizarea totală a puterii politice.

Începutul reînnoirii, ale cărei semne indubitabile se situează în secolul X, l-a adus sporul demografic, decisiv într-o vreme în care „munca omului era atu-ul și motorul esențial" al unei economii slab mecanizate. După secole de contracție și stagnare, societatea medievală cunoaște un prim elan în secolele X și XI care s-a manifestat prin ascensiunea numerică a populației, prin ameliorarea randamentelor și a tehnicilor muncii agricole.

Semnele precursoare ale avîntului demografic apar încă din secolul VIII, odată cu încetarea marilor epidemii generale (cea din urmă care a cuprins întregul continent eurasiatic ar fi fost cea din anii 742—743 și pauza s-ar fi prelungit pînă la marea ciumă din 1348) și cu deschiderea în secolul IX a unui nou ciclu climatic, mai cald, deci mai propice expansiunii agricole și demografice. Izolat, în zonele cele mai favorizate de condițiile economice și geografice, își fac acum apariția aglomerări demografice net superioare habitatelor din secolele anterioare, iar evoluția ascendentă pe care o trădează înmulțirea și extinderea așezărilor umane s-a dovedit suficient de puternică pentru a nu se lăsa oprită de ultimul val de invazii — normande, arabe și maghiare — care s-a abătut asupra Europei apusene. Creșterea demografică a restrîns marile spații ocolite anterior de efortul agricol și a incitat masa populației care trăia din agricultură să-și amelioreze utilajul și tehnicile de exploatare a solului.

Așadar, expansiunii demografice i-a urmat progresul agricol, incontestabil în ansamblul apusului continentului european deși inegal și variat de la o zonă la alta, fenomen inevitabil într-o epocă în care „practic toate eforturile, fie ele economice, intelectuale sau militare, erau fragmentare, localizate, lipsite de coordonare între ele". Și totuși, în infinita varietate de situații creată de particularismul consubstanțial lumii medievale, se disting cîteva mari zone definite de caracteristici comune: lumea scandinavă — dilatată din secolul IX în toate direcțiile printr-o rapidă expansiune — în care predomina individualismul cel mai exacerbat —, Italia nordică și centrală, unde reînnoirea s-a rezemat puternic pe tehnicile agricole și tradiția agronomică a antichității, care i-au îngăduit să accelereze luarea în stăpînire pentru agricultură a unor întinse spații, și pe o dezvoltare urbană timpurie, peninsula iberică în vremea Recon-

www.dacoromanica.ro

quistei, beneficiară a tradiției maure de exploatare agricolă, sau zonele periferice, Frizia, Saxonia, lumea slavilor apuseni etc. Singurul refuz tenace de încadrare în ritmurile progresului agrar a fost cel al Irlandei, destinată durabil, probabil datorită structurilor ei sociale, unui tip de viață agrară arhaică.

„Creșterea populației și extinderea suprafeței cultivate au silit Europa catolică să iasă din stabilitatea și contracția în care s-ar fi putut menține timp îndelungat". Semnele sporului producției agricole devin din ce în ce mai evidente; la începutul secolului XIII, foametea pe scară mare devine un fenomen rar, fără ca prin aceasta să fie rezolvată problema subnutriției. Gama produselor alimentare nu a sporit simțitor în această vreme de incontestabil progres; singura achiziție nouă în materie de cereale cultivate a fost cea a orezului, introdus de arabi în Sicilia și Spania, înnoire care a trebuit să aștepte însă vremea Renașterii pentru a cuceri și restul Europei. Componenta principală a progresului vieții agrare a fost extinderea suprafețelor cultivate. Mai lent decît acest succes în extensiune, dar incontestabil și el, e cel obținut de randamentul producției agricole. Obținînd recolte cvadruple în raport cu sămînța, agricultura secolelor XI—XIII a înregistrat un însemnat salt față de cea a epocii carolingiene, cînd raportul era de la simplu la dublu; „o probabilitate de supraviețuire" lua locul „unei probabilități de înfometare".

Totuși practicile agrare consacrate prevalează încă asupra inovației, iar accelerarea ritmurilor agriculturii nu se produce decît foarte lent. Inovațiile tehnice își croiesc încet drumul; cea mai de seamă între acestea a fost moara de apă — produs al epocii elenistice dar care nu și-a găsit aplicare largă decît în evul mediu —, urmată de moara de vînt; și una și cealaltă au eliberat o însemnată cantitate de muncă, făcînd-o disponibilă pentru alte activități. Plugul de fier, sprijinit pe roți, care necesita o forță de tracțiune animală mult mai mare decît plugul de lemn, a marcat și el o etapă în dezvoltarea agriculturii; nu mai puțin însemnate au fost inovațiile aduse în folosirea harnașamentului care au îngăduit o folosire mai eficientă a forței de tracțiune animale.

O societate care produce bunuri la limita inferioară a nevoilor ei de subsistență nu poate cunoaște o activitate comercială decît minoră și marginală. Aceasta era situația Europei medievale în faza ei de contracție. Dezvoltarea comerțului a urmat abia în secolele de avînt economic, cînd acumularea surplusurilor agricole a lărgit sfera celor desprinși de munca cîmpului; dar existența surplusurilor nu declanșează de la sine o activitate comercială de mari proporții, capabilă să introducă un element calitativ nou în viața unei societăți agrare; o adaptare de mentalitate, o sfidare a mentalității și tradiției agrare conservatoare s-a dovedit tot atît de necesară, pentru a îngădui activității comerciale să se afirme hotărît.

Pentru a se forma și mai ales pentru a triumfa, această nouă mentalitate avea nevoie de un nou cadru social, total diferit de cel care plămădise și ocrotise atitudinile conservatoare. Acest nou cadru, inovația l-a găsit în lumea urbană, desprinsă din ce în ce mai mult de tutela feudalității, în primul rînd în orașul italian. Veneția, Amalfi, Pisa, Genova au fost promotoarele uneia din revoluțiile cele mai grele de urmări în dezvoltarea social-economică europeană, care nu numai a asigurat primatul negoțului și al neguțătorului în aceste zone sociale desprinse din aria de dominație a feudalității laice și ecleziastice, dar a făcut posibilă și o răsturnare de valori mentale și de atitudini față de producție și schimbul de mărfuri.

Era primatului republicilor comerciale italiene în viața economică a lumii mediteraneene a fost vestită de două evenimente răsunătoare, deși de natură diferită: în vreme ce în răsărit, Veneția smulgea privilegiul comercial din 1082 prin care împăratul Alexios I Comnenul „a ipotecat viitorul economic al Imperiului bizantin", în apus, coaliția navală genovezo-amalfitano-pizană a obținut, șase ani mai tîrziu, o victorie navală decisivă împotriva musulmanilor din Africa de Nord.

Din aceste centre de avangardă, mișcarea de reînnoire s-a propagat în interiorul peninsulei italice, mai ales în centrul și nordul ei. Puternic consolidată în cursul cîtorva secole de acumulare, noua realitate social-economică a triumfat în cele din urmă împotriva tuturor forțelor feudale care s-au străduit s-o reducă la dependență. Lumea urbană se născuse, ea își croia propriile ei legi și mentalități. „În secolul XII, comunele italiene erau mai ales guvernăminte negustorești, adică prin negustori și pentru negustori, și aceasta era baza ideală pentru revoluția comercială".

Paralel cu cadrul politic, revoluția comercială și-a creat și instrumentul economic adecvat, *creditul*, care a soluționat în mare măsură criza endemică de monedă în care s-a zbătut economia antichității tîrzii și a evului mediu timpuriu, perioadă prin excelență de deflație și de monedă rară: *asocierea capitalului comercial*, în diferite variante de întreprindere comercială — *rogadia, comistiunea, societas, fraterna, cumpania* (de la *cumpanis*), *comenda, împrumutul pe gaj*, cu dobîndă, în cadrul așezămintelor de depozitare a valorilor monetare și cel, de mari proporții, dezvoltat în cadrul asociațiilor comerciale, — a fost

www.dacoromanica.ro

răspunsul social la nevoia acută de capital a unei economii în plină expansiune.

Dar revoluția comercială, ca și cea industrială pe care a pregătit-o, s-a dezvoltat inegal pe continentul european; totuși, exceptînd o lungă perioadă de recesiune, cuprinsă între mijlocul secolului XIV și mijlocul secolului XVI, economia europeană a cunoscut o evoluție ascendentă din secolul X, în ansamblul spațiului luat în considerare. Angrenajul stimulator creștere demografică, spor de producție, dezvoltare a tehnologiei, a mijloacelor de transport și a mijloacelor de plată a acționat, evident cu mari deosebiri de intensitate, asupra întregii economii a apusului medieval. În cele din urmă, transformarea, care venise dintr-o sferă foarte limitată a economiei, a cuprins ansamblul societății, al modului ei de a-și organiza traiul, de a se guverna, de a gîndi etc. Desigur, centrele nervoase ale revoluției comerciale au fost orașele; dar transformarea lor în piețe permanente, de felul celor care își fac apariția în Italia, începînd cu secolul XIII, a fost precedată de o îndelungată formare a comerțului la școala pieții periodice, a tîrgurilor și iarmaroacelor, care au realizat parțial sub raport economic și juridic (privilegiile) condiția de excepție în raport cu legea lumii feudale, excepție a cărei generalizare și permanentizare avea să fie țelul dominant al lumii mercantile. Realizare integrală a acestui țel în evul mediu nu aveau să cunoască însă decît orașele din Italia nordică și centrală. Întreaga evoluție a economiei medievale spre formulele economiei moderne, privită din unghiul revoluției comerciale, nu a fost decît triumful permanentizării activității de schimb în detrimentul caracterului ei periodic, și de absolutizare a privilegiilor medievale („libertates"), locale și limitate, de transformare a lor în regim permanent. Lumea mediteraneană, principala zonă comercială a Europei medievale, și, într-o mai mică măsură, aria cuprinsă de rețeaua Hansei — Marea Baltică și parțial Marea Nordului — și-au desfășurat activitatea sub semnul acestor realități esențiale.

Activitatea negoțului a dat un puternic impuls meșteșugului, solicitîndu-l să producă mai intens pentru piață. Negustorimea și meșteșugărimea au în mare parte interese comune, cel mai de seamă fiind emanciparea de sub puterea feudalității. Dar, în toată epoca dominată de revoluția comercială, negoțul a rămas factorul dominant și, în același timp, sectorul cel mai dinamic al economiei.

Meșteșugul și agenții săi au beneficiat de climatul nou și de stabilitatea vieții urbane. Organizațiile meșteșugărești poartă însă puternic pecetea tradiționalismului și conservatorismului evului mediu timpuriu, în ciuda atragerii producției artizanale în ritmuri mai rapide prin solicitările venite din sfera comerțului. Asociațiile meșteșugărești, *ghildele*, urmăresc mai degrabă securitatea membrilor lor decît expansiunea afacerilor; producția era limitată cu grije pentru a se asigura repartizarea „justă" a posibilităților de cîștig în cadrul fiecărui meșteșug. Ghildele erau federații de ateliere autonome în care goana după profit și supraproducție nu destrămase încă criteriile rigide ale eticii economice medievale, corespunzător exigențelor unei societăți de subsistență și nu de consum. În același timp însă ghildele mai îndeplineau funcția de cartel, de factor de uniformizare a tehnicilor, calităților și nivelului cantitativ al producției.

În secolul XIII și XIV își croiesc drum revendicările proletariatului în devenire, împotriva vîrfurilor ghildelor care începuseră să participe, alături de negustori, la conducerea politică a vieții urbane. Cu această evoluție, echilibrul tradițional se rupe în sînul meșteșugurilor și al organizației meșteșugărești, fenomen vizibil în cîteva sectoare pilot ale meșteșugului care se îndreaptă hotărît spre stadiul preindustrial, îndeosebi meșteșugul țesutului.

Transformări atît de însemnate petrecute în sfera comerțului și a meșteșugului nu puteau să nu se repercuteze asupra agriculturii, rămasă încă, pînă în epoca revoluției industriale, domeniul covîrșitor al vieții economice, prin valoarea producției și prin masa de populație pe care o utiliza.

Dificultățile principale ale relațiilor dintre lumea rurală — feudalitate și țărănime deopotrivă — și lumea negoțului au venit nu atît din pricina inevitabilei incomprehensiuni dintre mentalitățile a două structuri economice și sociale diferite, cît din ritmurile lor de dezvoltare profund deosebite. Decalajul dintre cele două sfere ale producției de bunuri materiale dintre care una se revendica de „obiceiul străvechi" iar cealaltă începea să-și măsoare cu ceasornicul timpul a sporit distanțele dintre ele. Și totuși, lumea rurală nu putea să rămînă neafectată de acțiunea comerțului care îi solicita produsele, în cantități tot mai mari, și în același timp vedea în ea cea mai largă piață de exploatat. Firește că cel mai puternic și masiv afectate au fost zonele agricole din provinciile în care procesul de urbanizare a fost mai intens; și în această privință, Italia de nord și cea centrală au îndeplinit funcția de pionierat, urmate, la oarecare distanță, de Flandra. Dar și puternicii feudali, în deosebi ordinele călugărești (cisterciții), s-au lăsat antrenați în efortul de intensificare a producției agrare; raționalizarea exploatării și adaptarea ei la cererile pieții își fac acum drum și în agricultură.

O stagnare progresivă, care avea să ia proporțiile unei mari crize, de la mijlocul secolului XIV, se constată în demografia și

www.dacoromanica.ro

agricultura europeană, începînd din a doua jumătate a secolului XIII. Tehnicile agricole au încetat să mai înregistreze progrese, iar extinderea suprafețelor agricole încetează. Resursa principală pentru populația agricolă excedentară devine tot mai mult emigrarea spre răsărit, în zone de mai slabă densitate demografică.

Cea mai largă și cea mai evidentă dintre schimbările produse de revoluția comercială în lumea agrară a fost înlocuirea treptată a redevențelor în muncă și natură prin redevențe în bani, urmare a pătrunderii în profunzime a circulației monetare. Creditul, la rîndul lui, a afectat viața rurală, nu însă întotdeauna în sensul benefic al sporirii producției, întrucît mult timp, precumpănitor, a fost creditul de consum, acordat seniorilor și țăranilor aflați în impas; creditul ca factor stimulator al producției agrare e mult mai rar întîlnit în economia rurală a evului mediu. Tot la activul impactului exercitat de transformările survenite în activitatea comerțului și meșteșugurilor asupra agriculturii se cuvine amintită specializarea producției agricole și apariția unor culturi noi, sau extinderea celor vechi în funcție de necesitățile de materie primă ale ramurilor celor mai avansate ale „preindustriei".

Ritmurile exuberante ale dezvoltării demografice și economice se încetinesc însă în a doua jumătate a secolului XIII pentru a străbate o lungă perioadă de stagnare, cu aspecte uneori catastrofice, de la mijlocul secolului următor. Marea victimă a acestui regres au fost nu comerțul și meșteșugul, care au știut să se adapteze crizei și situațiilor noi pe care acesta le-a creat, ci agricultura și populația, sub raport numeric. Trei au fost factorii responsabili pentru criză, din asocierea cărora a rezultat gravitatea însăși a acesteia: „Războiul, ciuma, variațiile climei; aceasta e treimea calamităților care zdrobiseră economia Imperiului roman. Din fericire, revoluția comercială acumulase rezerve și resorturi economice superioare cu mult culmii atinse de *aurea mediocritas* a lumii clasice. Iată de ce economia Europei medievale, care a declinat neîndoielnic în secolul XIV, nu s-a prăbușit ca economia greco-romană o mie de ani mai devreme".

Șerban Papacostea

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

GH. PÂRNUȚĂ, *Învățători și profesori în revoluția de la 1848*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1976, 169 p.

Lucrarea se alătură bogatei literaturi documentare, de analiză și interpretare științifică, referitoare la revoluția burghezo-democrată din 1848, constituind o contribuție care umple un gol în literatura de specialitate. Spre deosebire de culegerea apărută în 1968[1], care prezintă mai mult gîndirea pedagogică a exponenților generației de la 1848, recenta monografie, conținînd firesc preocupările autorului de istorie a învățămîntului[2], dovedește întemeiat pe documente existente în special în Arhivele Statului, aportul adus de școală și de slujitorii ei, din toate ținuturile românești, la revoluția de la 1848. Se scoate în evidență că prin întreaga lor activitate, învățătorii și profesorii generației de la 1848 au oglindit interesele vitale, sociale și naționale, ale poporului nostru. Animați de un cald patriotism și adînc devotament față de patrie și popor, ei au făcut din activitatea lor o adevărată profesiune de credință, iar din școală o adevărată tribună de luptă, contribuind la pregătirea ideologică, revoluționară, a maselor ce au înfăptuit revoluția de la 1848.

Lucrarea se deschide cu cîteva considerații privind dezvoltarea învățămîntului în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este un capitol amplu documentat, care prezintă sintetic dezvoltarea învățămîntului de pe întreg teritoriul țării, și în care se fac referiri și la concepția după care au fost organizate școlile, ideile pedagogice ale generației de la 1848.

În vederea unei mai bune supravegheri, pentru o organizare și îndrumare cît mai unitară a învățămîntului, generația de revoluționari de la 1848, a fost o generație de educatori ai poporului, au conceput crearea unor instituții cu ajutorul cărora învățătura de carte, ideile noi să se poată răspîndi mai cu ușurință în rîndurile poporului. Astfel s-au creat Eforia școalelor (în Muntenia) și Epitropia învățăturilor publice (în Moldova). Prin aceste instituții centrale, care urmăreau realizarea acelorași obiective, s-au fixat programele școlare, s-au stabilit obiectele de învățămînt necesare contribuind la orientarea laică, democratică și națională a învățămîntului, la dezvoltarea capacității intelectuale a tinerilor, la dezvoltarea sentimentelor de dragoste de țară și popor.

Prin grija acestei instituții s-au format organe de îndrumare și supraveghere directă a învățămîntului public și particular de la orașe și sate, instituindu-se un corp de inspectori sau revizori peste mai multe județe. În rîndul acestora s-au încadrat nume ilustre de profesori ca August Treboniu Laurian, Ion Maiorescu, Aaron Florian, Dimitrie Jianu, Nicolae Simonide, Andrei Pretorian etc., toți participanți activi și de frunte în revoluția de la 1848.

Un rol deosebit de important l-au avut școlile înființate în capitalele de județe. Prin conducătorii acestora învățătorii și-au cunoscut drepturile, și au devenit organe fidele ale revoluției, ale luptei pentru eliberare socială și națională. Autorul dă numeroase exemplificări de abuzuri extrase din Arhivele Statului București, Vornicia din Lăuntru.

Cele mai multe pagini sînt dedicate participării învățătorilor și profesorilor participanți la revoluția de la 1848.

„Se poate afirma că aproape toți slujitorii școlii au luat parte la revoluție, înșeși constatările comisiei de anchetă arată acest lucru: „mai toți, de obște, au luat parte la evenimentele trecute". La fel se menționa și în circulara Departamentului Trebilor din Lăuntru trimisă ocîrmuirilor județene. Aci se menționează că „învățătorii de la sate, pe vremea trecutelor evenimente, au fost cele mai sistematice căpetenii ale feluritelor răzbunătoare și tulburătoare mișcări[3]. Într-un raport al ocîrmuitorului județului Romanați se preciza că „cei dintîi învățători ai locuitorilor de prin sate, cu prilejul revoluției, au fost candidații (de învățători) de prin sate" (f. 23).

[1] *Gîndirea pedagogică a generației de la 1848*. Introducere și texte alese de A. Manolache, Gh. T. Dumitrescu, Gh. Pârnuță, București, E.D.P., 1968, 368 p. a fost cu ocazia aniversării a 120 ani de la acest eveniment.

[2] Gh. Pârnuță, *Istoria învățămîntului și gîndirea pedagogică din Țara Românească (sec. XVII—XIX)*, Buc., E.D.P., 1971, 352 p.

[3] Arhivele Statului, București, M.C.I.P., ds. 1460/848, f. 19.

www.dacoromanica.ro

Se subliniază cu justeţe aici că lupta revoluţionară din cele trei provincii româneşti a început în acelaşi timp, fiind pregătită prin întruniri, manifeste, presă. Peste tot slujitorii şcolii, s-au aflat în fruntea acţiunilor revoluţionare. În revoluţia de la 1848 ideea unităţii naţionale este exprimată cu vigoare de conducătorii ei, de către oamenii şcolii. Înţelegînd că unitatea culturală constituie un factor necesar al unităţii politice, cărturarii epocii, oamenii şcolii, erau preocupaţi de formarea unei limbi literare unice, a unităţii de cultură, de continuarea unui sistem de învăţămînt — acelaşi în cele trei ţări. Autorul menţionează totodată căile folosite pentru pregătirea revoluţiei: societăţi culturale, presa, şcoala, biblioteca, teatrul, călătorii în cele trei ţări române, profesorii ardeleni în Principate.

Un alt mare subcapitol este repartizat activităţii multiple a învăţătorilor şi profesorilor în timpul revoluţiei în comitetele revoluţionare; adunările revoluţionare în care discursurile ţinute au constituit mijloace de pregătire a acţiunilor revoluţionare, cluburile, presa, mijloc de propagandă revoluţionară. Un merit al lucrării este faptul că ilustrează amplu, documentat, legătura continuă şi neîntreruptă între românii din cele trei principate făcută de învăţători, profesori şi publicişti.

O altă formă fecundă de activitate a dascălilor paşoptişti pusă în slujba revoluţiei a fost activitatea diplomatică. O astfel de intensă activitate diplomatică în sprijinul revoluţiei au desfăşurat: Ion Maiorescu, acreditat agent al guvernului provizoriu pe lîngă parlamentul german din Frankfurt; Ion Ghica, agent diplomatic al guvernului provizoriu la Constantinopol; August Treboniu Laurian, T. Cipariu şi I. Popasu. Autorul specifică că în activitatea revoluţionară, în corespondenţa dintre ei, revoluţionarii foloseau un cod cifrat, nume conspirative. Misiuni diplomatice a avut şi Nicolae Kreţulescu cel care a pus bazele învăţămîntului medical, fost şi ministru al Instrucţiunii Publice.

Preocupaţi ca masele populare să înţeleagă cît mai bine legiuirea cea nouă, — profesorii şcolilor normale au socotit necesar a alcătui explicaţii în scris la fiecare din cele 21 de articole, ale proclamării de la Islaz, răspîndite mai ales prin foi volante. Unele din Proclamaţii, explicate în acest fel, se găsesc şi astăzi în materialele de arhivă. Ele constituie documente grăitoare despre participarea slujitorilor şcolii la propaganda revoluţionară.

Citeva pagini sînt dedicate tineretului şcolar care a fost integrat şi devotat revoluţiei pînă la jertfă. Tineretul era crescut în cuvîntul „virtuţilor patriotice", ale bărbaţilor care au ilustrat naţiunea şi formaţi în spiritul demnităţii naţionale.

Problemele şcolii, ale învăţămîntului, au stat cu pregnanţă în atenţia revoluţionarilor de la 1848. Ele apar în toate programele revoluţiei. Se precizează organizarea unui sistem de învăţămînt bine închegat, democrat, în care să fie cuprinşi toţi fiii patriei. S-au acordat burse pentru specializare. S-a dat atenţie educaţiei maselor. De asemenea Gh. Pârnuţă acordă cîteva pagini şi moştenirii pedagogice rămasă din această perioadă.

Ultimul capitol se referă la activitatea cadrelor didactice după înăbuşirea revoluţiei. Se dau liste de profesorii urmăriţi şi destituiţi de la catedră, arestaţi. Cu toate acestea, din circularele trimise la judeţe reiese că învăţătorii continuau munca de propagandă pentru ideile revoluţiei, şi după înăbuşirea acesteia. Cu toate măsurile luate de cenzură, gazete transilvănene şi cărţile circulau dincoace de Carpaţi pe diferite căi.

Lucrarea bogat documentată şi însoţită de o serie de anexe, are meritul deosebit de a fi pus în valoare şi de a face cunoscută, participarea cadrelor didactice la revoluţia de la 1848, moment însemnat în cadrul istoriei moderne a patriei noastre.

Victoria Popovici

CAMIL MUREŞAN, *Iancu de Hunedoara*, Bucureşti, Edit. militară, 1976, 127 p. + 8 planşe (Colecţia Domnitori şi voievozi ai ţărilor române).

În cuprinsul a zece capitole, deosebit de sugestiv intitulate, cunoscutul istoric clujean, Camil Mureşan readuce în faţa cititorilor una din figurile proeminente ale istoriei noastre naţionale, exponent al luptei pentru libertate şi neatîrnare a poporului nostru, *Iancu de Hunedoara*, căruia cu ani în urmă îi consacrase o monografie ce a cunoscut două ediţii.

Dintre multiplele şi complexele probleme pe care le ridică personalitatea acestuia, Camil Mureşan s-a oprit în lucrarea pe care o prezentăm, asupra celor mai importante şi chiar controversate aspecte. Aşa de pildă, problema originii familiei lui Iancu de Hunedoara, constituie subiectul primului capitol intitulat *Sub blazonul corbului cu inel*. Considerîndu-l de baştină din ţinutul Hunedoarei, Camil Mureşanu face o trecere în revistă a ipotezelor privind originea acestei familii.

O problemă însemnată, care se desprinde din paginile aceluiaşi capitol este aceea a ascensiunii familiei Huniazilor, înnobilaţi în anul 1409 de către Sigismund de Luxemburg, ceea ce i-a permis lui Iancu ocuparea unei poziţii fruntaşe în rîndurile nobilimii provinciale.

www.dacoromanica.ro

În slujba aceluiași rege Iancu de Hunedoara avea să-și desăvîrșească cariera sa militară, numărîndu-se în toamna lui 1431 printre ostașii pe care Sigismund îi promisese în ajutor ducelui Milanului, Fillippo Visconti.

În cadrul peregrinărilor sale în Italia, apoi la Basel, Iancu de Hunedoara a dobîndit o temeinică experiență militară și o avere însemnată, ceea ce îi aduce, în anul 1438, prima sa demnitate de ban al Severinului, semn al recunoașterii calităților militare.

Prima înfruntare cu turcii și cu nobilimea din interior, reprezintă titlul unui nou capitol consacrat participării la campania împotriva turcilor din 1439 și la dieta întrunită la Buda în ianuarie 1440 în care Iancu de Hunedoara expune gravitatea primejdiei turcești, susținînd, totodată, candidatura regelui polon Vladislav al III-lea Iagello la tronul Ungariei, pe care de altfel îl va sprijini în războiul civil declanșat de regina Elisabeta, văduva regelui Albert.

După ce în toamna anului 1440 reorganizează apărarea cetății Belgrad, Iancu de Hunedoara ocupă în primăvara anului 1441 noua sa funcție de voievod al Transilvaniei, în baza căreia a început să aplice măsurile necesare apărării față de turci.

În centrul atenției autorului stă Iancu de Hunedoara ca exponent de seamă al politicii de frînare a anarhiei feudale și de întărirea autorității centrale a statului în vederea apărării țării, în cel de-al treilea capitol sub titlul *Pe pămîntul Transilvaniei și al Țării Românești.*

Înarmat cu experiența multor ani de luptă pe cîmpurile Europei, Iancu de Hunedoara, acordă o atenție deosebită reorganizării armatei în vederea luptei cu turcii pe care o preconiza. deschizînd, totodată, larg porțile organizări sale militare elementelor populare.

Existența la tronul Țării Românești a lui Mircea încă copil, fiul lui Vlad Dracul, instaurat de sultan în intenția sa de a o transforma în pașalic, lăsa, drum liber spre Transilvania atacurilor turcești care s-au și produs în primăvara anului 1442. Surprinsă nepregătită, armata Transilvaniei este înfrîntă la Sîntimbru în martie 1442, a doua luptă însă este de o victorie răsunătoare, se pare, în apropiere de Sibiu. Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească îi aduce o nouă victorie — pe Ialomița — în septembrie 1442, victorie care marchează o însemnată cotitură în istoria luptelor antiotomane, deschizînd seria campaniilor ofensive ale lui Iancu de Hunedoara.

Spre inima Balcanilor este intitulat capitolul închinat expediției numită „Campania cea lungă" desfășurată în cursul iernii anului 1443.

Înfruntînd dușmanul temut departe de patrie într-un ținut muntos la care se adaugă asprimea iernii, Iancu de Hunedoara, bucurîndu-se de sprijinul populației locale, a obținut victorii ce puneau în primejdie cuceririle otomane din Europa și deschideau perspectivele inițierii propagandei unei noi cruciade în scopul alungării turcilor.

Cruciada inițiată de Vladislav al III-lea în anul 1444 la insistențele legatului papal Cesarini, fără a ține cont de sfaturile lui Iancu de Hunedoara care cerea o amînare, atît de necesară după campania din Balcani, este prezentată cu lux de amănunte în capitolul intitulat *Varna.*

Informații prețioase se desprind din capitolul *La hotarul Dunării* în care Camil Mureșan înfățișează expediția întreprinsă de Iancu de Hunedoara la Dunăre, în cursul căreia, cu sprijinul unei flote burgunde și papale la care se adaugă participarea lui Vlad Dracul, a fost cucerită cetatea Giurgiu.

Strălucitele merite militare pe care le cîștigase Iancu de Hunedoara îi asigurase un atare prestigiu încît marele conducător de oști ajunge guvernator al Ungariei.

În condițiile confruntării de forțe din sud-estul Europei, cu Imperiul Otoman, Iancu de Hunedoara, susținător neobosit al luptei antiotomane, se înscrie printre figurile marcante ale diplomației vremii.

O atenție deosebită acordă autorul problemei sistemului politico-militar comun al celor trei țări române, realizat pe calea unor acțiuni ale lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova, acțiuni prezentate în capitolul *Iancu de Hunedoara și cele trei țări române.*

Măsurile luate de Iancu aveau ca scop organizarea unei noi campanii antiotomane bazîndu-se pe ajutorul poporului albanez care dădea turcilor grele lovituri sub conducerea lui Scanderbeg.

În timpul pregătirii acestei campanii a ieșit în evidență încă o dată caracterul profund popular al armatei și tacticii lui Iancu de Hunedoara care și-a întemeiat planul de luptă și sistemul deplasării armatei cu ajutorul carelor (după model husit). Îmbrățișînd ideea respingerii turcilor din Europa pe etape, Iancu și-a propus ca în cursul primei faze să cucerească Salonicul pentru ca în a doua fază să înainteze spre Constantinopol, plan care din nefericire nu a putut fi pus în aplicare. Înfrîngerea de la Cîmpia Mierlei marchează începutul unei noi faze în lupta antiotomană: faza defensivă. Elemente de detaliu ale acestui însemnat episod al luptei conduse de Iancu de Hunedoara pot fi urmărite în capitolul *Lîngă mormîntul lui Murad I,* mormînt ce se putea vedea printre colinele măgurilor ce învăluiau Cîmpia Mierlei.

Ocuparea Constantinopolului deschisese noi perspective cuceririlor otomane în Europa. Atenția principală a ambițiosului sultan Mahomed al II-lea se îndreaptă asupra Belgradului,

www.dacoromanica.ro

cheia strategică a apărării centrului și sud-estului european.

O nouă participare a lui Iancu de Hunedoara cu o armată bazată pe elemente populare îi aduce o strălucită victorie la mijlocul anului 1456 sărbătorită de întreaga Europă peste care s-a așternut, neașteptată, vestea morții lui Iancu, mistuit de ciumă la Zemun.

Fără îndoială, lucrarea lui Camil Mureșan asupra căreia am stăruit în cele de mai sus, reprezintă o utilă contribuție la cunoașterea marcantei personalități a lui Iancu de Hunedoara, o eficientă modalitate de a se difuza în rîndurile largi ale cititorilor noștri cunoștințe menite a constitui un mijloc de formare a sentimentului patriotic, de cinstire a marilor eroi ai neamului nostru.

A. Păcurariu

ISTORIA UNIVERSALĂ

JADWIGA KRZYŻANIAKOWA, *Kancelaria królewska Władysława Jagielly. Studium z dziejów kultury politycznej Polski w XV wieku.* Część I (Cancelaria regală a lui Vladislav Jagiello. Studiu din istoria culturii politice a Poloniei din secolul al XV-lea. Partea I), Poznań, 1972, 257 p.

Materia este tratată în două părți distincte. Prima cuprinde istoria internă a cancelariei lui Vladislav Jagiello, regele Poloniei (1386—1434), adică organizarea și însemnătatea acestei instituții în statul polon, a doua rolul cancelariei în dezvoltarea culturii politice din Polonia în prima jumătate a secolului al XV-lea.

În prima parte se analizează personalul cancelariei, mai întîi conducătorii ei și anume cancelarul, vicecancelarul și protonotarul, cu activitatea și importanța lor, apoi personalul mediu, adică secretarii, notarii și pisarii, cu funcțiile lor, precum și organizarea cancelariei, cu sfera ei de activitate, ierarhia funcționarilor, recrutarea și retribuția lor. Pe baza unui număr de 2040 de documente, cîte i-au stat la dispoziție, autoarea a reușit să găsească numele pentru 68 de lucrători ai cancelariei lui Jagiello din lunga sa domnie de 48 de ani. Pe lîngă clerici, care constituiau o importantă majoritate, în cancelarie au lucrat și laici. La început, pînă la 1403, ambii șefi ai cancelariei au fost laici, la fel și ultimul cancelar din perioada studiată. Originea socială a putut fi stabilită cu aproximație pentru 55 de persoane care au funcționat în cancelarie în această perioadă, dintre care 33 proveneau din nobilime, iar 12 din lumea orașelor.

În perioada cercetată se observă o creștere continuă a producției scrise a cancelariei și o diferențiere a ei, datorită mai ales apariției unei bogate corespondențe politice. În același timp a crescut și numărul personalului mediu, ca și sfera activității sale. S-a adîncit apoi, în raport cu perioada anterioară, repartiția muncii și s-a conturat o ierarhie a funcționarilor, care va ajunge la maturitate în secolul al XVI-lea. La personalul de conducere — cancelarul și vicecancelarul — ale căror atribuții nu se pot delimita, s-a atașat la început protonotarul (*cancellariae regens*). Această funcție a fost lichidată după 1420, în locul ei apărînd secretarii, ale căror atribuții nu se pot distinge de cele ale notarilor. În această perioadă nu poate fi vorba nici de despărțirea cancelariei între cancelar și vicecancelar, fapt la care s-a ajuns în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Din punct de vedere organizatoric, cancelaria lui Jagiello nu s-a conturat încă din plin ca o dregătorie de stat independentă. Cu timpul, cancelarul și vicecancelarul au ajuns din funcționari ai curții demnitari ai regatului, fapt ce a determinat, la rîndul său, dezvoltarea continuă a activității, organizării și importanței cancelariei în stat. Cancelaria a fost locul unde s-a dat forma scrisă dispozițiilor și concepțiilor politice ale puterii, adică ale regelui și ale consiliului său, căci regele și consiliul reprezentau atunci statul polon.

Partea a doua a lucrării cuprinde două capitole, primul tratînd despre studiile funcționarilor cancelariei făcute la universitățile din Praga și Cracovia, al doilea despre conlucrarea cancelariei cu universitatea cracoviana și despre importanța ei pentru dezvoltarea teoriei și practicii politice poloneze. Este vorba de o colaborare dintre aceste două instituții în chestiunile litigioase dintre Polonia și Ordinul Teutonic, apoi în problema Cehiei husite și în sfîrșit în cea a stabilirii raportului juridic și statal dintre Polonia și Lituania.

În încheiere se arată că în perioada cercetată a avut loc procesul de transformare a cancelariei polone medievale, care fusese un instrument al puterii regelui, într-o instituție centrală a aparatului administrativ de atunci. Această cancelarie era legată din punct de vedere organizatoric de curte, datorită activității conducătorilor ei, care erau însă de acum și demnitari ai statului, iar prin sfera chestiunilor soluționate ea a devenit și o pîrghie a consiliului regal. Cancelaria regală, ca important organ administrativ și politic, a devenit deci o instituție în care se întîlneau foarte clar interesele regelui și cele ale regatului, interese care uneori se împăcau, alteori

www.dacoromanica.ro

însă dădeau naştere la controverse. Ce-i drept, în a doua jumătate a secolului al XV-lea regele Cazimir, fiul lui Jagiello, va face din cancelarie un instrument al propriei sale politici, pentru ca în pragul secolului al XVI-lea ea să devină din nou o instituţie, a cărei activitate va fi supusă şi ingerinţelor seimului.

Revenind la cancelaria lui Jagiello, observăm că ea a devenit, prin concentrarea în sînul ei a reprezentanţilor elitei intelectuale şi politice a societăţii polone de atunci, cel mai perfect instrument de formulare a opiniilor politice ale regelui şi ale consiliului regal. Formularea acestor opinii a necesitat o profundă cunoaştere juridică iar lucrătorii cancelariei au găsit-o la universitate, invitînd pe profesorii de acolo să colaboreze cu ei în calitate de consilieri şi experţi. Aşa s-a realizat colaborarea între centrul polon de gîndire teoretică, adică universitatea şi centrul practicii politice, care era cancelaria. Pentru aceasta era însă nevoie nu numai de juriştі abili, ci şi de a avea la îndemînă argumente istorice. Adunarea, analiza şi interpretarea creatoare a documentelor trecutului, ca şi folosirea lor abilă în soluţionarea problemelor politice de atunci, toate acestea au făcut din cancelarie un important centru de cultură istorică. Iar inspiraţiile care au pornit din cancelarie au reînsufleţit activitatea vechilor centre de cultură şi au dat impuls pentru crearea altora noi la curţile demnitarilor laici, în oraşe şi, în sfîrşit, la universitate.

Ilie Corfus

FEDERICO BRITO FIGUEROA, *Tiempo de Ezequiel Zamora*, Tercera Edicion, Caracas, Edicionas Centauro, 1975, 531 p.

Istoricul venezuelan Federico Brito Figueroa este cunoscut mai ales pentru preocupările sale legate de istoria social-economică a ţării sale.

Monografia de care ne ocupăm în cele ce urmează analizează de pe poziţiile materialismului istoric situaţia din Venezuela în perioada independenţei ţării, pe fundalul căreia s-a desfăşurat viaţa şi activitatea eroului popular Ezequiel Zamora.

Burghezia hispanoamericană, care condusese revoluţia de eliberare naţională între anii 1810—1826, nu fusese suficient de puternică pentru a sfărîma puterea marilor latifundiari şi a le împărţi pămînturile.

Această problemă este analizată de autor pe baza unei bogate informaţii documentare care îi permite să prezinte mişcările agrare şi ţărăneşti ce fuseseră conduse de Ezequiel Zamora în cîteva regiuni ale Venezuelei.

În cele ce urmează vom încerca o succintă prezentare a conţinutului celor opt capitole ale lucrării.

Primul capitol tratează copilăria şi adolescenţa viitorului lider revoluţionar născut în 1817 în localitatea Cira. Federico Brito Figueroa realizează cu acest prilej un tablou al fundalului social pe care se derulează viaţa lui E Zamora.

O mare parte a populaţiei venezuelane (negrii sclavi, peonii şi ţăranii înfeudaţi dintre care unii fuseseră soldaţi ai independenţei) este trecută după război la vechile obligaţii feudale. Pe de altă parte, marii latifundiari coloniali la care se alăturaseră foştii ofiţeri ai independenţei care ocupaseră *manu militari*, moşiile celor fugiţi.

În monografie se accentuează asupra faptului că războiul din 1810—1821, datorită modului cum s-a desfăşurat şi structurii societăţii venezuelane, căpătase caracterul de revoluţie burghezo-democratică şi dezvoltarea economică condusese fa formarea claselor burgheziei şi proletariatului interesate în distrugerea relaţiilor de producţie de tip sclavagist şi semifeudal.

Capitolul al II-lea prezintă luptele sociale din Venezuela din anii 1840—1846. Cu acest prilej ni se oferă o amplă analiză a claselor sociale (dominante şi exploatate) din Venezuela şi poziţia lor faţă de mişcarea liberală venezolană.

Masa ţărănimii incitată de demagogia socială a ziarului „El Venezolano" al lui Antonio Guzman a aderat la tabăra liberală.

La rîndul său, Ezequiel Zamora însuşi avea o poziţie favorabilă faţă de mişcarea liberală venezolană şi a fost atras de propaganda abilă a lui Guzman. Fără să urmărească interese personale, a îmbinat activităţile sale de modest comerciant în Villa de Cura cu cea de agitator şi organizator a luptelor democratice ale maselor rurale din văile Aragua şi cîmpiile din Guarico.

F. Brito Figueroa urmăreşte repercusiunile sociale ale crizelor dintre anii 1840—1845. Tot aci sînt prezentate clasele sociale dominante şi puterea politică. Pe lîngă cele două clase dominante, cea a marilor latifundiari şi cea a burgheziei, societatea venezuelană cuprinde păturile subjugate: sclavi, peoni (zilieri fără pămînt) ca şi pe ţăranii liberi.

Cel de-al III-lea capitol „Alegerile din 1840—1846" urmăreşte perspectivele şi evoluţia mişcării liberale venezuelane din epoca amintită.

In cadrul acesteia se disting deja două curente: curentul „de dreapta", care efectuează puternice atacuri (în presă, în campania electorală) împotriva conservatorilor cu evident caracter demagogic, şi avînd ca scop final preluarea puterii, şi elementele de stînga, care urmăresc prefaceri cu adevărat revoluţionare în structura societăţii venezueliene.

În alegerile din 1846 Ezequiel Zamora, cunoscut ca un periculos agitator şi militant

www.dacoromanica.ro

împotriva conservatorilor, a fost șters de pe listele electorale și arestat în mod abuziv pe tot timpul campaniei electorale.

Între timp, șeful partidului liberal Antonio Leocadio Guzman a pactizat cu adversarii săi politici cu ocazia întîlnirii de la Victoria, trădînd astfel încrederea maselor populare.

Concomitent cu aceste evenimente, se declanșează insurecția condusă de Francisco José Rangel în fruntea unui numeros grup de peoni. Rangel urmărea să ocupe Villa de Cura, de unde prin Maracay să se îndrepte asupra Caracasului.

După alegeri Zamora, decepționat de atitudinea lui Guzman, hotărăște, împreună cu un grup de partizani politici, să se ralieze mișcării conduse de Rangel.

Cel de-al IV-lea capitol „Insurecția țărănească și antisclavagistă din 1846" începe cu o prezentare a antecedentelor istorice ale problemei. Autorul arată că între anii 1830—1846 au avut loc 150 de rebeliuni.

Insurecția țărănească din anul 1846 începută în mod spontan la 1 septembrie, accelerată de represiunea armată împotriva țăranilor din văile centrale ale țării, s-a extins în mod viguros în cea mai mare parte a țării.

După joncțiunea forțelor lui Ezequiel Zamora cu cele ale lui Francisco Rangel și a altor căpetenii, la 15 septembrie s-a constituit *Armata Poporului Suveran*. Lipsită însă de o conducere unitară, de experiență, decapitată parțial prin moartea unor lideri printre care și Rangel, răscoala din 1846 a fost înăbușită. Zamora însuși a fost prins de forțele guvernamentale.

Capitolul V, intitulat semnificativ „Ezequiel Zamora Șef al Poporului Suveran" evocă soarta dramatică a eroului central al monografiei, căruia în urma presiunii maselor i-a fost comutată sentința capitală și care a reușit să evadeze în timp ce era dus spre închisoarea unde urma să fie deținut.

În capitolul următor sînt descrise alegerile prezidențiale în contextul insurecției țărănești din anul 1846. După retragerea lui Carlos Soublette de la conducerea țării, noul președinte Jose Tadeo Monagas, care rupsese legăturile cu oligarhia și își alcătuise propriul său grup politic, a adoptat o atitudine mai liberală, grațiind mulți răsculați, a desființat pe plan juridic pedeapsa cu moartea și a permis înapoierea din exil a o serie de politicieni.

Politica de clemență, conciliere și pacificare a lui Monagas a iritat foarte mult oligarhia, care pierduse controlul puterii executive. Conducerea elementelor nemulțumite a fost preluată de generalul Jose Antonio Paez, care a ridicat armele împotriva noului guvern venezolan. La 24 ianuarie 1848 masele populare din Caracas au lichidat o conspirație reacționară și salvară viața președintelui Monagas, iar Ezequiel Zamora înregimentat în Forțele armate naționale, cu gradul de maior, a condus lupta împotriva rebelilor militari reacționari și la 12 august 1849 l-a silit să capituleze pe Jose Antonio Paez.

În anii următori Zamora se dedică carierei armelor și studiului problemelor militare pentru completarea formației sale profesionale și lecturii sistematice a lucrărilor istorice și de caracter social pentru lărgirea culturii sale politice.

În penultimul capitol, cel de-al VII-lea, asistăm la descrierea ascensiunii în ierarhia militară a lui Zamora. Istoricul venezolan urmărește atitudinea cunoscutului luptător începînd din 1858 cînd el ia poziție împotriva claselor dominante, în special după lovitura de stat din 5 martie 1858, condusă de generalul Julian Castro, care răsturnă de la putere guvernul condus de președintele Monagas.

Deși refugiat în insula Curazao, Zamora ținea în permanență legătura cu prietenii și tovarășii săi de idei din Venezuela. El mai păstra legătura cu cumnatul său Juan Falcon și grupul de refugiați în insula Saint Thomas.

Sub îndrumarea lui Zamora s-au organizat forțele revoluționare din Venezuela, ale cărui nucleu se afla în orașul Coro, unde se constituie un Guvern Provizoriu, Revoluționar, ce avea la dispoziție o armată cu un efectiv de 2000 oameni.

În acest timp Falcon ducea tratative secrete cu guvernul reacționar. Prin manevre pseudopacifiste Falcon urmărea să substituie pe Zamora de la conducerea supremă a Armatei Federale din Occident și să ajungă la un compromis cu guvernul lui Castro.

Magistral condusă de E. Zamora armata revoluționară (a „federalilor") repurtează o suită de victorii asupra forțelor guvernului reacționar, la Ines, Guanera și Santa Barinas ajungînd să controleze un teritoriu de peste 500.000 km².

Zamora se pregătea pentru a înainta spre centrul țării pentru a intra la 20 februarie 1860 la Caracas. În marșul său spre capitală, la 3 ianuarie 1860, cu ocazia luptei pentru orașul San Carlos, Zamora cade ucis de un trădător strecurat în armata sa. Odată cu moartea sa, cei doi lideri, Juan Falcon și politicianul liberal Antonio Guzman, beneficiind de pe urma revoltei militare, încheie un compromis cu opoziția oligarhică la Coches, punînd astfel capăt mișcării revoluționare.

Lucrarea prezentată oferă în acest fel cititorului străin un tablou amplu al vieții și activității revoluționarului sud-american Ezequiel Zamora, care a luptat și și-a sacrificat viața pentru îmbunătățirea condițiilor de viață a țărănimii venezuelene.

Ioan I. Neacșu

www.dacoromanica.ro

ANDREI OȚETEA

(1894 — 1977)

La 21 martie 1977, a încetat din viață academicianul Andrei Oțetea, una din marile personalități ale istoriografiei românești.

Născut la Sibiel, la 24 iulie/5 august 1894, a urmat școala elementară din satul natal, apoi liceul de stat din Sibiu. Împreună cu un grup de elevi, întemeiază aici o societate literară, care dă la lumină revista litografiată „Izvorul", cu scopul cultivării limbii și literaturii române. Indignat de atitudinea profesorului său de istorie, adept al teoriei lui Rösler despre formarea poporului român și denigrator al figurilor revoluției pașoptiste din Transilvania, Andrei Oțetea publică în „Izvorul" cel dintîi articol al său, consacrat combaterii pretinsei veniri a românilor din sudul Dunării și demonstrării continuității lor în spațiul carpato-dunărean. Eliminat în urma unei anchete, se transferă la liceul Șaguna din Brașov.

În 1919, face parte din cel dintîi grup de tineri transilvăneni trimiși la studii universitare la Paris. În capitala Franței, studiază la Sorbona, limbile și literaturile franceză și italiană — în care își ia licența — și, în paralel, la Școala de științe politice. Printre profesorii săi se numără Henri Hauvette, care trezește prin cursul său despre Ariosto interesul tînărului student pentru Renașterea italiană, Henri Hauser, admirator al lui Marx, care îi deschide orizontul interpretării materialiste a istoriei, Ch. Diehl și alții.

La 23 decembrie 1926 își susține doctoratul la Sorbona, cu o teză consacrată lui Francesco Guicciardini. Tipărită sub titlul *François Guichardin. Sa vie publique et sa pensée politique* (Paris, 1926) ea constituie și astăzi lucrarea de referință în bogata literatură consacrată ilustrului florentin. Reîntors în țară este numit conferențiar (1927—1935), apoi profesor (1935—1947) la Universitatea din Iași. În mediul intelectualității de stînga de la universitatea ieșeană — ilustrat de P. Constantinescu-Iași, Iorgu Iordan, Mihai Ralea, Traian Bratu — Andrei Oțetea se afirmă ca un adept și propagandist al concepției materialiste a istoriei, ale cărei baze le expune într-o conferință la Institutul de istorie universală din București publicată apoi în revista „Însemnări ieșene" (1938). Adversar hotărît al fascismului, Andrei Oțetea se numără printre martorii apărării în procesul intentat militanților antifasciști la Chișinău (1936).

www.dacoromanica.ro

În anii de profesorat de la Iași, preocupările sale sînt dominate de interesul pentru trei mari probleme de istorie universală: Renașterea, Reforma și Problema orientală.

Pregătită prin numeroase cercetări preliminare, opera lui de sinteză *Renașterea și Reforma* (București, 1941) este cea dintîi interpretare de ansamblu a celor două fenomene de pe pozițiile materialismului istoric, autorul subliniind rolul decisiv al condițiilor materiale de existență în geneza unei noi conștiințe și a unei noi concepții — burgheze — despre lume.

Cercetările întreprinse, la îndemnul lui N. Iorga, în arhivele din Neapole îl pun în contact cu rapoartele reprezentanților Regatului celor Două Sicilii la Constantinopol, izvoare de cel mai mare interes, a căror editare o începe și pe temeiul cărora aduce date și vederi noi în studiul atît de complexei probleme orientale (*Contribution à la Question d'Orient*, București, 1930).

Studiul Problemei Orientale îl conduce pe Andrei Oțetea spre istoria românilor; lectura izvoarelor îl convinge de necesitatea unei reluări a evenimentelor din 1821, a căror interpretare rămăsese incoerentă sau neconvingătoare. O întreagă direcție de investigație se deschide acum în activitatea lui Andrei Oțetea, care va urmări pînă la capătul vieții acest capitol fundamental al istoriei naționale. Reluată, reînnoită prin descoperiri de documente inedite, revoluția lui Tudor Vladimirescu devine prin ancheta lui perfect inteligibilă, ca parte integrantă a marii lupte de emancipare a popoarelor din sud-estul Europei de sub dominația otomană.

În anii celui de-al doilea război mondial, Andrei Oțetea este alături de cei care luptă pentru scoaterea României din războiul antisovietic și pentru alăturarea ei de coaliția antihitleristă. Se numără printre aderenții Uniunii Patrioților și este unul din semnatarii memoriului din aprilie 1944 al celor 65 de intelectuali care cereau reîntoarcerea României la aliații firești, întoarcerea armelor împotriva Reichului nazist.

După 23 august 1944, Andrei Oțetea participă activ la viața politică și științifică a României noi. Numit profesor la Universitatea din București (1947), unde i se încredințează apoi șefia catedrei de istorie generală medie, modernă și contemporană (1948—1964) și director al Institutului de Istorie „N. Iorga" (1947—1948 și 1956—1970), Andrei Oțetea joacă un eminent rol în noua etapă, cea mai fecundă, a istoriografiei marxiste românești. În acești ani devine membru al Partidului Comunist Român.

Prin solida-i pregătire științifică și ideologică, prin largul orizont de istorie universală, el îndreaptă cercetarea spre abordarea marxistă a fenomenelor de istorie națională, analizate într-un larg context de istorie generală. Inițiază și încurajează tipărirea de izvoare și instrumente de lucru, care să așeze cercetarea pe o amplă bază de informație, conduce investigații în probleme de bază ale istoriei românești și participă la elaborarea primei mari sinteze marxiste a *Istoriei României*, ca redactor responsabil al volumelor consacrate evului mediu.

Cercetările sale din anii postbelici pun în lumină aspecte noi ale evenimentelor din 1821, al căror caracter de revoluție îl demonstrează în chip peremptoriu; abordează studiul relațiilor agrare în perioada de trecere de la feudalism la capitalism într-un larg cadru de istorie euro-

www.dacoromanica.ro

peană; dă contribuții de valoare privind lupta pentru realizarea Unirii; editează manuscrisele lui K. Marx păstrate la Amsterdam despre istoria românească.

Activitatea sa fecundă este recunoscută și răsplătită. Ales membru titular al Academiei R. S. România (1955), apoi al Academiei de științe sociale și politice (1970), a fost distins cu numeroase ordine și medalii ale R. S. România și i se decernează titlul de om de știință emerit. În 1968 devine vicepreședinte al Academiei lumii latine (Paris).

Opera științifică a lui Andrei Oțetea aparține celui mai valoros patrimoniu al științei noastre istorice. Raportarea permanentă a istoriei naționale la contextul european, profunzimea analizei, logica strînsă a argumentării, limpezimea formei disting contribuțiile lui Andrei Oțetea și-l așază între clasicii istoriografiei românești. Prin moartea lui, frontul istoric pierde un slujitor de mare competență și devotament, dar moștenirea lui științifică îi păstrează, prin trăinicia ei, prezența în disciplina căreia i-a închinat, pînă în ultima clipă, întreaga lui forță intelectuală și morală.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

TRAIAN LUNGU

(1927 — 1977)

În ziua de 27 februarie 1977 a plecat dintre noi la o vîrstă cînd putea să aducă încă multe și însemnate servicii științei istorice, Traian Lungu, consilier la Academia de științe sociale și politice, fost cercetător științific principal al Institutului de istorie „Nicolae Iorga", membru în Comitetul de redacție al „Revistei de istorie".

S-a născut la 27 februarie 1927 în comuna Putineiu, județul Ilfov. După absolvirea liceului „Ion Maiorescu" din Giurgiu, a urmat cursurile Facultății de istorie din București. A funcționat ca bibliotecar la Academia R. S. România, ca cercetător la Institutul de istorie a partidului, după care aproape de două decenii și-a desfășurat activitatea de cercetare la Institutul de istorie „N. Iorga".

În activitatea științifică a efectuat cercetări asupra fenomenului social și politic din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea. Problemei agrare i-a consacrat cîteva studii de un deosebit interes. A dat lucrări de ținută asupra vieții politice și cu valoare de sinteză pentru istoria modernă a românilor. Traian Lungu a colaborat la unele lucrări ample cu caracter documentar cît și la monografii de rezonanță ale istoriografiei românești contemporane : *Istoria României*, vol. IV și V, ca secretar al Comitetului de redacție ; *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I *(1865—1900) ; Marea răscoală a țăranilor din 1907 ; Pagini din lupta poporului român pentru independență națională 1877—1878 ; Relații agrare și mișcări țărănești în România 1908—1921 ; Istoria României. Compendiu.* Lucrarea sa de bază *Viața politică în România la sfîrșitul sec. al XIX-lea (1888—1899)* a fost printre primele monografii de mai largă întrebuințare care au abordat asemenea probleme. A publicat în revistele de specialitate și îndeosebi în coloanele „Revistei de istorie" al cărui permanent colaborator și membru activ al comitetului de redacție a fost, numeroase studii, note și comunicări, și a sprijinit cu referate, observații și propuneri munca colectivului redacțional.

A fost membru al Partidului Comunist Român ; pentru meritele dovedite în munca valoroasă desfășurată pe planul activității profesionale și obștești a fost decorat cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Devotamentul și pasiunea cu care s-a dedicat muncii de investigație științifică, o perioadă și celei didactice, ca profesor la Universitatea din Craiova, rămîne o pildă vie pentru cercetătorii frontului istoric, pentru colegii și prietenii care l-au cunoscut și apreciat.

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

www.dacoromanica.ro

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA
ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ŞI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE – CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE „A. D. XENOPOL" – IAŞI
- STUDII ŞI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTA PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU–MUZICĂ–CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THEATRE–MUSIQUE–CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Actes du XIV-e Congrès international des études byzantines**, 1975, 656 p., 107 fig., 57 lei.

ADĂNILOAIE NICHITA și BERINDEI DAN (sub redacția), **Studii și materiale de istorie modernă**, vol. V, 1975, 276 p., 24 lei.

CONSTANTINESCU MIRON ș.a. (sub redacția), **Relations between the autochtonous population and the migratory populations on the territory of Romania**, 1975, 324 p., 30 lei.

* * * **Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729. Pseudo-Amiras**, 1975, 172 p., 17,50 lei.

ELIAN ALEXANDRU și TANAȘOCA NICOLAE ȘERBAN (sub redacția), **Izvoarele istoriei României, Fontes Historiae Daco-Romanae**, vol. III, 1975, 571 p., 41 lei.

GUNDISCH GUSTAV (publicate de), **Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen**, vol. V, 1438—1457, 1975, 639 p., 54 lei.

* * * **Inscripțiile Daciei Romane**, vol. I, 1975, 285 p., 2 pl., 31 lei.

MITREA BUCUR ș.a. (sub redacția), **Studii și cercetări de numismatică**, vol. VI, 1975, 308 p., 1 hartă, 40 lei.

* * * **Studii și materiale de istorie medie**, vol. VIII, 1975, 259 p., 2 pl., 28 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacția), **Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească**, vol. XI, 1593—1600. Domnia lui Mihai Viteazul, 1975, 747 p., 1 pl., 51 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacția), **Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească**, vol. III (1526—1535), 1975, 452 p., 40 lei.

Mihai Viteazul, Culegere de studii, 1975, 280 p., 1 pl., 24 lei.

* * * **Nouvelles études d'histoire**, vol. 5, 1975, 275 p., 26 lei.

NEAMȚU VASILE, **La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle**, 1975, 271 p., 12 lei.

NICOLĂESCU-PLOPȘOR DARDU și WOLSKI WANDA, **Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România**, 1975, 292 p., 1 pl., 23 lei.

OLTEANU ȘTEFAN, **Les Pays roumains à l'époque de Michel le Brave (L'Union de 1600)**, 1975, 159 p., 13,50 lei.

PIPPIDI D. M., **Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire**, 1975, 314 p. XXIV pl., 38 lei.

POTRA GEORGE, **Documente privitoare la istoria orașului București 1821—1848**, 1975, 572 p.,43 lei.

ȘANDRU D., **Reforma agrară din 1921 în România**, 1975, 360 p., 24,50 lei.

CIHODARU C., CAPROȘU I. și ȘIMANSCHI I. (sub redacția), **Documenta Romaniae Historica A. Moldova (1384—1448)**, vol. I, 1976, 607 p., 46 lei.

NICOLAE STOICESCU, **Vlad Țepeș**, 1976, 280 p., 20 lei.

RM ISSN CO—3878

www.dacoromanica.ro

I. P. INFORMAȚIA o. 7203

43 856

Lei 10